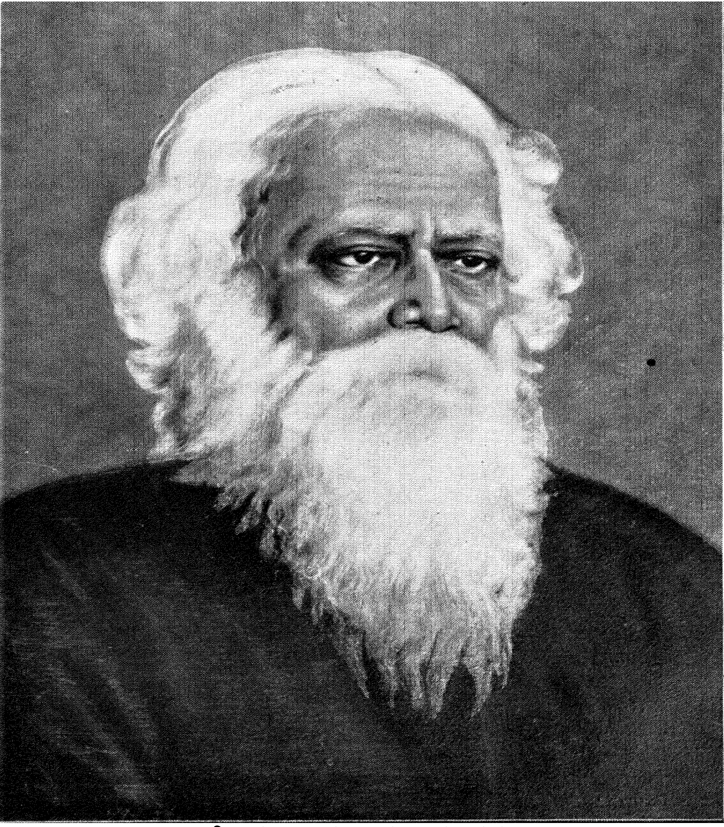
ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು

ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್

ಶ್ರೀ ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು

ವಯಸ್ಸು ೭೨

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ-೬
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು:
(೧೯೩೫)
ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಎಂ. ಎ., ಬಿ. ಎಲ್.

ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು

ಲೇಖಕರು :
ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಎಂ.ಎ.

ಬೆಂಗಳೂರು
ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ
೧೯೪೬

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ ೧೯೩೫
ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ ೧೯೪೬
ಬೆಲೆ: ರೂ. ೨-೧೨-೦

ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಘನೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಒಂದು "ಕನ್ನಡ ಪ್ರಕಟನ ಸಮಿತಿ"ಯನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿ, ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯವು:

೧. ಈ ನವೀನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹರಡಬಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ತತ್ತ್ವ, ಚರಿತ್ರೆ, ಧರ್ಮ, ನೀತಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಲಲಿತವಾದ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ, ವಿವಾದಾಸ್ಪದವಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸತಕ್ಕುವು. ಇವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿರಬಹುದು, ಅಥವಾ ಭಾಷಾಂತರಗಳಾಗಿರಬಹುದು, ಸಂಕಲನಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

೨. ಕನ್ನಡದ ಪೂರ್ವದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹಗಳು. ಇವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಬೇಕು; ಮೂಲಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೋಧಿಸಿದ ಶುದ್ಧ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಒಳಕೊಂಡು ಪೀಠಿಕೆ, ಶಬ್ದಕೋಶ, ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು- ಇವುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರಬೇಕು.

ಭರತವರ್ಷದ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಮಹಾನುಭಾವರಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದ ನಾಯಕರಾದ ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಒಬ್ಬರು. ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರ ಚರಿತ್ರೆಯೊಡನೆ ಈ ಮಹಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯೂ ನಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಗಳೂ ಸೌಜನ್ಯ ಸೌಶೀಲ್ಯಾದಿ ಗುಣಭರಿತರೂ ಆದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರಿಗೆ ನಾವು ಚಿರ ಋಣಿಗಳು.

ಶ್ರೀ ಠಾಕೂರರು ಭರತಭೂಮಿಗೇ ಅಲ್ಲ, ಇಡಿಯ ವಿಶ್ವಕ್ಕೇ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯರು, ಆದರ್ಶಪುರುಷರು. ಮೂಡಣ ಮತ್ತು ಪಡುವಣ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಾಗರಿಕತೆಗಳ ಸಾರವನ್ನೂ ಆಳವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ, ಸಮತಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಎರಡರ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಐಕ್ಯ ಮಾಡಿ ವಿಶ್ವಜನರನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇವರು ಕೈಕೊಂಡ ದೀಕ್ಷೆ. ಸಂಕುಚಿತ ಹೃದಯವೆಂಬುದು ಇವರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಭಾರತ ಜನಾಂಗದ ಮಹಿಮೆ, ಕೀರ್ತಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳಿಗೆ ಇವರು ಹೆಮ್ಮೆಗೊಳ್ಳುವರು, ಹೋರಾಡುವರು, ಬಿರುದು ಸಿರಿಗಳನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಶಕ್ತಿ, ಸಾಹಸ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ರಾಜಕ ಬಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ, ಒಳಗೆ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಧರ್ಮವಾತ್ಸಲ್ಯ— ಇವುಗಳನ್ನೂ ಸಂತೋಷ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಹೊಗಳತಕ್ಕವರು, ಭಾರತೀಯರ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಗುರಿತೋರತಕ್ಕವರು. ಇಬ್ಬರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಮತ್ಸರವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಖಂಡಿಸತಕ್ಕವರು. ಈ ಸಮತಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವರು ವಿಶ್ವದ ಪ್ರಜೆಗಳಾಗಿ, ವಿಶ್ವದ ಹಿತವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸತಕ್ಕವರಾಗಿ, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವಭಾವನೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಅತಿಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಇವರು ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ವಿಶ್ವಭಾರತಿ ಎಂಬ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ. ವಿಶ್ವ, ಭಾರತಿ, ಶಾಂತಿ — ಈ ಮೂರು ಮಾತುಗಳು ಇವರ ಬಾಳಿಕೆಯ ರಹಸ್ಯ, ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ, ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು, ವಿದ್ಯೆ ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿ, ಸಮಾಜಗಳನ್ನೆತ್ತಿ, ಲೋಕವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಂತೆ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ, ಧರ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ಕಲೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ, ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಆನಂದಪಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇವರ ಬೋಧನೆ— ನಡೆದು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಂದೇಶ.

ಹೋರಾಟ ಚೀರಾಟಗಳಿಂದಲ್ಲ, ಇಂತಹ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಹೆತ್ತುದರಿಂದಲೇ ಭರತಮಾತೆಯ ಹೆಸರು ಮತ್ತೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ ; ಜಗದ್ವಂದ್ಯವಾಗುತ್ತಿದೆ. "ಸಹ ನಾವವತು; ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು ; ಸಹವೀರ್ಯಂ ಕರವಾವಹೈ ; ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು; ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾ ವಹೈ - ಓಂ ಶಾಂತಿಶ್ಶಾಂತಿಶ್ಶಾಂತಿಃ" ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಸಾರ್ಥಕತೆಯೂ ಜೀವಕಳೆಯ ಕೂಡುತ್ತಿವೆ.

ಭಗವಂತನು ಶ್ರೀ ಠಾಕೂರರಿಗೆ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಯಪಾಲಿಸಿ ಭಾರತ ಸಮಾಜದ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಅವರು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಆನಂದಪಡುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ ! ಅವರಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರು ಭಾರತ ಭೂಮಿಗೆ ಸದಾ ನಾಯಕರಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರಲಿ.

ಬೆಂಗಳೂರು, ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ,
೨೫-೫-೧೯೩೫. ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ.

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣದ ಅರಿಕೆ

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಕಟನ ಸಮಿತಿಯ ಹಿರಿಯರು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತರಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಠಾಕೂರ ಕವಿ ವಿಷಯಕ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಾನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ನನಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಆದರವನ್ನೂ ಗೌರವವನ್ನೂ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದೇನೆ. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಬಹು ಕಡೆಯಿಂದ ನೆರವೂ ಆಶ್ರಯವೂ ದೊರೆತಿವೆ. ವಂಗ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದ ಹಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಕುಳಿತು ಮೂಲವನ್ನು ಓದಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿಶೇಷ ಸಹಾಯಮಾಡಿದರು. ಠಾಕೂರರ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ನಾನು ಹೊರಟಾಗ ಶ್ರೀ ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯನವರು ನನಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಜೊತೆಗೆ ಬಂದು ಬೇಸರವಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಸುಖದಾಯಕನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ; ಗ್ರಂಥ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾದ ಜನ್ಯ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಇವರು ಅದನ್ನು ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಓದಿ ನೋಡಿದಾರೆ. ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಇದ್ದ ಎರಡು ದಿವಸವೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಕರಾಗಿದ್ದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಪುತ್ರರು ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣ ಸಂಗಮರೂ ರುದ್ರಹಂಜಿಯವರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಆದರದಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡು ನಿರೀಕ್ಷಿಸದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎದುರುಗೊಂಡ ಸೋದರಮಾವನಂತೆ ಪರಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬಾಳುವೆಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪ್ರೇಮಮಯ ಆವರಣವನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಸಂದರ್ಶನದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಕವಿವರರು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಕೃತಿ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಮತ್ತು ಬಂಗಾಳಿಯ ಬರಹವನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಈ ಉದ್ಯಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಕವಿವರರ ಭಾವಚಿತ್ರ ಒಂದು ಬೇಕೆಂದಾಗ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀ ಮಾರ್ತಾಂಡ ಜೋಶಿಯವರು ಒಂದು ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಅದರ ಆಧಾರದಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತರು ತೈಲಚಿತ್ರ ಒಂದನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಅದರ ಪ್ರತಿಯೇ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರತಿ ಕೃತಿ. ಶ್ರೀ ಮಂ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರು ಪುಸ್ತಕದ ಮೊದಲ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರತಿಮಾಡಿ ಅಚ್ಚಿನ ಮನೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರು. ಪುಸ್ತಕ ಅಚ್ಚಾಗುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರೂ ಆದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳು ಶ್ರೀ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡನ್ನು ನೋಡಿ ತಿದ್ದಿದಾರೆ. ಪ್ರಕಟನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರಡಿನ ತಿದ್ದಾಟ ಮರಳುಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಬಿಸಿಲಿನ ವಿಹಾರ, ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದವನಿಗಂತೂ ಈ ವಿಧಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಉಳಿದವರು ಇದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೆಂದರೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಸಹನೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಕನ್ನಡದ ಸಲುವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿಯೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ನಾನು ಅನೇಕ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇಷ್ಟು ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ನೆರವೇ ಎಂದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ತೋರಬಹುದು. ಕೃತಿಯೇನೋ ಅಲ್ಪ. ಆದರೆ ಅದು ಆಗುವುದಕ್ಕೂ ಇಷ್ಟು ನೆರವು ಬೇಕು. ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಂಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಸರಿಯಾದ ನೆಲಬೇಕು, ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬೇಕು, ಅನುದಿನದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಗಾಳಿ ಬೇಕು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನಿಂದಲಂತೂ ಯಾವ ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸವೂ ನಡೆಯಲಾರದು. ಈ ಉಪಮೆಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಈ ಅರಿಕೆಯ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸುತೇನೆ. ಕೃತಿ ಅಲ್ಪವಾದರೂ ಬರಹಗಾರನಿಗೆ ತಾನು ಬರೆದೆನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯುಂಟು, ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮಮತೆಯುಂಟು. ಇವು ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಯ ಗಿಡದ ಮುಳ್ಳು, ಆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿಯ ಕೋಡು, ಬಲ್ಲವರು ಈ ಹೆಮ್ಮೆ ಮಮತೆಗಳಿಂದ ಬೇಸರ ಪಡದೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಗುಣವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಹೊಸತಲ್ಲ, ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಇದುವರೆಗೆ ಈ ಪ್ರೇಮವನ್ನೂ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನೂ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಬಲದಿಂದಲೇ ಈ ಕೈಯ ಲೇಖನಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು, ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್
ಯುವ ಸಂ|| ಚೈತ್ರ ಬ|| ತೃತೀಯ.

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣದ ಅರಿಕೆ

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣದ ಪ್ರತಿಗಳು ಮುಗಿದದ್ದರಿಂದ ಈ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದೆ. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ನಾನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೇನೆ. ಕವಿವರರು ಈಚೆಗೆ ಇಹ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದದ್ದರಿಂದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಈ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದೆ.

ಈ ಅರಿಕೆ ಅಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ತರುಣದಲ್ಲೇ (೫-೧-೧೯೪೬ರ ದಿನ) ಗುರುವರ್ಯ ಶ್ರೀ ಬಿ. ಮೈ, ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ತಮ್ಮ ಇಹಲೋಕ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರೆನ್ನುವುದು ಅತಿ ವಿಷಾದದ ಸಂಗತಿ. ಆ ಮಹನೀಯರು ನನ್ನ ಬಾಳಿಗೆ ತಂದ ಬೆಳಕನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಇದು ಸ್ಥಳವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ರವೀಂದ್ರನಾಥರನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥ ಒಂದು ಆಗಲೇ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದವರು ಇವರು; ಇದನ್ನು ನಾನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಒಪ್ಪಿಸಿದವರು ಇವರು. ಹೀಗಲ್ಲದೆ ಆಗ ನಾನು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಲು ತೊಡಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಂಥ ಎಂಥದೇ ಆಗಲಿ, ಇದರ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಆ ಉದಾರ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಸದಾ ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಒಳಿತಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಲಿ.

ಬೆಂಗಳೂರು, ಪಾರ್ಥಿವ ಸಂ॥ ಪುಷ್ಯ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್
ಶುದ್ಧ ಪಾಡ್ಯಮಿ (8-1-1946)

ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆ:- ಮೊದಲ ಪುಟದ ಎರಡನೆಯ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ೧೮೬೨ ಎಂದು ಇರುವುದನ್ನು ೧೮೬೧ ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ

ಮುನ್ನುಡಿ
ಅರಿಕೆ
ಅಧ್ಯಾಯ
೧. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ
೧. ನಾಂದೀ

೨. ಕಾಲ, ದೇಶ, ಭಾಷೆ
೨. ವಂಗಭಾಷೆ ೩. ಹಿಂದಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ೪. ಹೊಸಯುಗ ೫. ರಾಜಾ ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯ ೬. ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ೭. ಈಶ್ವರಚಂದ್ರವಿದ್ಯಾಸಾಗರ ೮. ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರಛಟರ್ಜಿ ೯. ಇತರ ಲೇಖಕರು ೧೦. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್ ೧೧. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜ ೧೨. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್

೩. ಜೀವನ ಚರಿತೆ
೧೩. ಎಳೆಯತನ ೧೪. ಮೊದಲ ಪಾಠಗಳು ೧೫, ಮೊದಲ ಕವನ ೧೬. ಆರಂಭದ ಪರಿಚಯಗಳು ೧೭. ಜ್ಞಾನಾಂಕುರ ೧೮. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ೧೯, ಪ್ರಭಾತ ಸಂಗೀತ ೨೦. ವಿಕಾಸ ೨೧. ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ

೪. ಕಾವ್ಯಗಳು
೨೨. ಶೈಶವದ ಕಾವ್ಯ ೨೩. ಮಾನಸೀ ೨೪. ಸೋನಾರ್ ತರೀ, ಚಿತ್ರಾ ೨೫. ಪ್ರೇಮ, ಸೌಂದರ್ಯ ೨೬. ಕಣಿಕಾ ೨೭. ದೇಶ ಗೀತಗಳು ೨೮. ಶಿಶು ೨೯, ಶೋಕ, ಸ್ಮರಣ ೩೦. ಭಕ್ತಿಗೀತಗಳು ೩೧. ಸಾಮ್ಯಗಳು ೩೨. ಶಾಂತಿ, ಸಮಾ ಧಾನ ೩೩, ಪರಿಣತಿಯ ಕಾವ್ಯ

೫. ಕತೆಗಳು
೩೪. ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು ೩೫. ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ ೩೬. ಮುರಿದ ನೌಕ ೩೭. ಗೋರಾ ೩೮, ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ೩೯. ಚತುರಂಗ ಅಥವಾ ಹರಿದ ಅನುಬಂಧಗಳು ೪೦. ಇತರ ಕತೆಗಳು

೬. ನಾಟಕಗಳು
೪೧. ಮೊದಲ ಮಾತು ೪೨. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧ ೪೩. ರಾಜಾರಾಣಿ ೪೪. ಬಲಿ ೪೫. ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ೪೬. ಮಾಲಿನೀ ೪೭. ಶಾರದೋತ್ಸವ ೪೮. ರಾಜಾ ೪೯. ಅಂಚೆಯ ಮನೆ ೫೦. ಫಾಲ್ಗುಣಿ ೫೧. ಮುಕ್ತಧಾರಾ ೫೨. ರಥಯಾತ್ರಾ ೫೩. ರಕ್ತಕರವೀ ೫೪, ನಟಿಯ ಪೂಜೆ ೫೫. ಇತರ ದೃಶ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು

೭. ಭಾಷಣ ಲೇಖನಗಳು
೫೬. ಬಹು ವಿಧದ ಬರವಣಿಗೆ ೫೭. ತತ್ವ ವಿಚಾರ ೫೮. ವಿವಿಧ ವಿಚಾರ ೫೯. ರಾಷ್ಟ್ರ ತತ್ವ ೬೦. ವಿಮರ್ಶೆ ೬೧. ಪತ್ರಗಳು ೨೦೧

೮. ಇತರ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು
೬೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ೬೩. ರಾಷ್ಟ್ರ ಸೇವೆ ೬೪. ವಾಗ್ಮಿತೆ ೬೫. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜ ೬೬. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ: ಶಾಂತಿನಿಕೇತನ ೬೭. ವಿಶ್ವಭಾರತಿ ೬೮, ಪ್ರಾಚ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪ್ರಾಚ್ಯ ಸಂಘಟನ ೬೯. ವಿಶ್ವಮೈತ್ರಿ ೭೦. ಗ್ರಾಮೋಜ್ಜೀವನ ೭೧. ಸಂಗೀತ ೭೨. ನಾಟಕರಂಗ ೭೩. ಚಿತ್ರಕಲೆ

೯. ಸಂಭಾವನೆ
೭೪. ವ್ಯಂಜಕ ಕಾವ್ಯ, ಕಥೆ ೭೫. ಸಾಮಗ್ರಿಯ ವೈಪುಲ್ಯ ೭೬. ಶಬ್ದಭಾಂಡಾರ, ಶೈಲಿ ೭೭.

ಛಂದಸ್ಸು: ಹೊಸ ದಾರಿ ೭೮. ಉಕ್ತಿ ಚಾತುರ್ಯ; ಉಪಮಾನ ೭೯. ರಸಸಿದ್ಧಿ, ಹಾಸ್ಯ ೮೦. ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸನ ೮೧. ಪ್ರೇಮ ಸಮಾಧಿ ೮೨. ಜೀವನ ಮೀಮಾಂಸೆ ೮೩. ಅನುಭವದ ತತ್ವ ೮೪. ವಿಶ್ವಧರ್ಮದ ಕಲ್ಪನೆ ೮೫, ದೈವಸಿದ್ಧಿ

೧೦. ಮಂಗಳಾಚರಣ

ಅ೬. ಎಚ್ಚತ್ತ ಭಾರತದ ವಾಣಿ ೮೭. ಯುಗದ ವಾಣಿ 55. ಸ್ವರ್ಣ ಗ್ರಂಥ ೮೯. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ೯೦. ಒಂದು ನೆನಹು ೯೧, ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ

ಚಿತ್ರಗಳು

೧. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು – ಮುಖಚಿತ್ರ

೨. ಠಾಕೂರರ ಬರಹ - ೧೦೦ನೆಯ ಪುಟದ ಎದುರು

ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು

ಅಧ್ಯಾಯ ೧

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

೧. ನಾಂದೀ

ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಆಧುನಿಕ ಭಾರತವರ್ಷದ ಕಾರಣ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಇವರು ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೧೮೬೧ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮೊದಲ ಐವತ್ತು ವರುಷ ವಂಗ ಭಾಷೆ ವಂಗ ದೇಶಗಳ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದರು.-೧೯೧೨ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ವರ್ಗದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವೆಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸ್ವೀಡನ್ ದೇಶದ ನೋಬೆಲ್ ಪ್ರೈಜ್ ಎಂಬ ಬಹುಮಾನ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಇವರು ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತರಾದರು. ಆಮೇಲೆ ರವೀಂದ್ರರು ಪ್ರಪಂಚದ ಮುಖ್ಯವಾದ ದೇಶಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿ ಹೋಗಿ ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿದರು; ಈ ಮೂಲಕ ಇವರು ರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು. ನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಯಾವ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಈಗ ಇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳದವರಿಲ್ಲ, ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿದವರು ಕೆಲವರಾದರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇವರ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಮಾತೃಭೂಮಿಯ ಕೀರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು ; ನಾವೂ ಗಣ್ಯವಾದ ಜನಾಂಗವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತಭೂಮಿಯ ಸಹಾಯಮಾಡಬಲ್ಲುದೆಂದು ಇವರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಕೆಲಸದಿಂದ ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ನವೀನ ಕಾಲದ ಯುಗಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಾರೆ.

ನಮ್ಮ ಜನರು ಈ ಮಹನೀಯರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಆವಶ್ಯಕ. ಮಾತೃಭೂಮಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಬೆಳಗಿದವರೆಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇವರ ಬರಹದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆಯೆನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ನಮ್ಮ ದೇಶ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಮ್ಮ ಮತ ಎಂದು ಉತ್ಸಾಹಪಡುವವರಿಗಾದರೂ ಆ ದೇಶ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತಗಳ ಪರಿಚಯ ಇರುವುದು ಕಡಮೆ; ಅಥವಾ ಪರಿಚಯವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೂಲೆಯಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅಂದವೆನಿಸಿರುವ ತಿಳಿವು ತಿಬ್ಬಳಿಗೆ ಸಮವಿಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡಿರುವೆವು. ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ಹಿರಿಯ ಗುಣ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆ, ಇದ್ದರೆ ಅದು ಯಾವುದು, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ಲೋಕಮಾನ್ಯರಾದ ಇಂಥ ಮಹನೀಯರ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವರ ಜೀವನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಆವಶ್ಯಕವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಕಾರಣ ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದುವುದರಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಆನಂದ. ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯ ಕವಿಗಳು ಕತೆಗಾರರು ಉಪನ್ಯಾಸಕರು, ರಸಿಕರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ರಸದ ಒಂದು ಕಣಿಯೇ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಈಗ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ; ನವನಾಗರಿಕತೆಯ ವಿಸ್ತೃತ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಅದು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಠಾಕೂರರು ಈ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದಾರೆ. ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿಯಿದೆ; ನವೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನಗುವೆವೆನ್ನುವವರಿಗೆ ಅವರ ತಪ್ಪನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಕನ್ನಡಿ ಇದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಠಾಕೂರರು ದೇಶಸೇವೆಯಲ್ಲ ಮುಂದಾಳು ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ ಆಗಿದ್ದರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಇನ್ನಿತರ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಇಟ್ಟ ಅಡಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಇಂಥ ಜೀವನದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಜನದ ಏಳ್ಗೆಗೆ ಸಾಧನ.

ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಜನರಿಗೆ ಈ ಜೀವನವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯ ಕಡಮೆ. ಠಾಕೂರರ ಬರವಣಿಗೆಯೆಲ್ಲ ಮೊದಲು ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿದೆ; ಆಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಮುಂತಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಇವರ ಬರವಣಿಗೆಯ ಬಹುಭಾಗ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಕವಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಕಾಣದ ಜನರಿಗಾಗಿ ಆತನ ಜೀವನವನ್ನೂ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಬರೆಯುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯ. ಅಲ್ಲದೆ

ನನಗೆ ವಂಗ ಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯ ಇರುವುದು ಬಹು ಕಡಮೆ ; ನಾನು ಠಾಕೂರರ ಬರಹಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪರಿವರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೇನೆ ಅಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಈ ಪರಿವರ್ತನಗಳು ಅನೇಕವೇಳೆ ಠಾಕೂರರೇ ಮಾಡಿದುವು; ಅವರ ಭಾವನೆ ಬಹು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಇದರಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದದರಿಂದ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಈ ವಿಚಾರ ಎಷ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ತಿಳಿಸೋಣವೆಂದು ಮನಸ್ಸುಮಾಡಿದೇನೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವಕರಾದ ಕನ್ನಡಿಗರು ವಂಗ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ಠಾಕೂರರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನೋಡಿ ಅವುಗಳ ವಿಷಯ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಉದ್ದೇಶ. ಇದನ್ನು ಓದುವ ಅಥವಾ ಓದದ ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಬೇಗ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ನನ್ನ ಆಸೆ. ಈ ಆಸೆ ಸಲ್ಲುವವರೆಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕ ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಕವಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ತಿಳಿಸುವುದೆಂದು ನಂಬಿದೇನೆ.

ಕಾಲ, ದೇಶ, ಭಾಷೆ

೨. ವಂಗ ಭಾಷೆ

ವಂಗ ಅಥವಾ ಬಂಗಾಳಿ ಭಾಷೆ ಗಂಗಾನದಿಯ ಬಯಲಿನ ಭಾಷೆ; ಈ ಬಯಲಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಈ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಡತಕ್ಕವರು ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕೂವರೆ ಕೋಟಿ ಜನ. ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಬಹು ಸಮೀಪವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಸಂಬಂಧ ಬಳಕೆಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬರಹದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಾಷೆಗೂ ಬಳಕೆಯ ಭಾಷೆಗೂ ಇದರಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ಅಂತರ ಇಂಡಿಯಾದೇಶದ ಇನ್ನಾವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸರ್ ಜಾರ್ಜ್ ಗ್ರಿಯರ್‌ಸನ್‌ರವರು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯದ ಮಾತಿಗೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಮಾತಿಗೂ ಇರುವ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಒಂದು : “A certain man had two sons” ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ “A certain vir had two filinses “ ಎಂದು ಆಗುತ್ತದೆ. ಬರಹದ ಬಂಗಾಳಿ ಹೀಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಗ್ರಿಯರ್‌ಸನ್‌ರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಪದಗಳನ್ನು ಉಗಯೋಗಿಸಿರುವ ಇಂಥ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಾಕ್ಯಗಳು ಬಹು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ನಿಜ. ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಇಷ್ಟು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಂಗಾಳಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶೇಷ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಬಂಗಾಳಿ ಗ್ರಿಯರ್‌ಸನ್‌ರವರು ಹೇಳುವಷ್ಟು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಇರಲಾರದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ಐವತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದೀಚೆಗೆ ಬಳಕೆಯ ಭಾಷೆ ವಾಡಿಕೆಗೆ ಬಂದಿದೆಯಂತೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂತಿಕ ರೂಪಗಳೂ ಹಲವು ಇವೆ. ಬಂಗಾಳಿ ಭಾಷೆಯ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು. ಬಂಗಾಳದ ಜನರು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದು ಬರೆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಬಿ ಎಂದು ಓದುವರು. ಭಕ್ತ ಎನ್ನುವದನ್ನು ಭತ್ತ ಎಂದು ಓದುವರು. ಸ ಶ ಷ ಎಂಬ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳೂ ಈ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಜನರು ಸಾಗರ ಎಂದು ಬರೆಯುವರು ; ಷಾಗರ ಅಥವಾ ಷಾಯರ ಎಂದು ಓದುವರು. ಭಾಗ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಬಜ್ಜ್ಯ ಎಂದು, ಮಧ್ಯೆ ಎನ್ನುವುದು ಮಜ್ಝೆ ಎಂದು ಉಚ್ಚಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ, ಬಂಗಾಳದ ಜನರು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬರೆದು ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಓದುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬಂಗಾಳಿಗಳಲ್ಲದವರಿಗೆ ಈ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

೩. ಹಿಂದಣ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಈ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಜನತೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯವೊಂದಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಜನತೆಯ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಅದರ ಈಚೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪೂರ್ವದ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಡಿದಾಸ, ಮುಕುಂದರಾಮ, ಇವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಇವರ ಲೇಖನಗಳು ಹೃದಯದಿಂದ ಬಂದಿರತಕ್ಕವು, ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲ, ಎಂದು ಗ್ರಿಯರ್‌ಸನ್‌ರವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕಾವ್ಯವೂ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇವೆಯಂತೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತ ತೊರವೆಯ ರಾಮಾಯಣ ಇರುವಂತೆ, ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸ ಎಂಬಾತನ ರಾಮಾಯಣವೂ ಕಾಶೀದಾಸ ಎಂಬಾತನ ಭಾರತವೂ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು. ಪೂರ್ವದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಸರಾದುವೆಂದರೆ ಚೈತನ್ಯ ಮಹಾಗುರುವಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ವೈಷ್ಣವ ಮತದ ಭಾಗವತರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ; ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಕ್ತೇಯ ಸಾಧಕರ ಗೀತಗಳು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮಪ್ರಸಾದನು ಪ್ರಮುಖನು. ಇವಲ್ಲದೆ ಹತ್ತು ಅಥವಾ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ

ಹಾಡುಗಳು ಕೆಲವು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಶ್ರೀಮಾನ್‌ಗಳಾದ ಹರಪ್ರಸಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ದಿನೇಶ ಚಂದ್ರಸೇನರೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಈ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಋಗ್ವೇದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಸರಳವಾದ ಕೌತುಕವೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಜನರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ; ಕನ್ನಡದ "ಹುಯ್ಯೋ ಹುಯ್ಯೋ ಮಳೆರಾಯ", "ಭರಣಿ ಬಂದು ಧರಣಿ ಬೆಳೆಯಿತು" ಎಂಬ ರೀತಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದು.

೪. ಹೊಸ ಯುಗ

ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಯುಗದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಬಂದದ್ದು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಇತರ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ತಂದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು ವಿಲಿಯಂ ಕೇರಿ ಎಂಬ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಷನರಿ. ಈತನು ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿದನು, ಅಚ್ಚಿನ ಯಂತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಇವನೂ ಇವನ ಜೊತೆಯವರೂ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬೈಬಲ್ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದರು. ಕಲ್ಕತ್ತಾ ನಗರವು ವೈಸ್‌ರಾಯರ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದದರಿಂದ ಭಾರತವರ್ಷದ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ನಗರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು; ಹೊಸ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಏರ್ಪಾಡುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬಂಗಾಳವು ಮುಂದಾಗಿರುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಯಿತು.

೫. ರಾಜಾ ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯ

ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷನ್ನು ನೆಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮಹಾಪುರುಷನು ಉದಯಿಸಿದನು. ಇವನಿಂದ ಭಾಷೆಯೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಇವನು ರಾಜಾ ರಾಮಮೋಹನರಾಯ. ಈತನು ೧೭೭೪ರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಈತನಿಗೆ ಬಹು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂತುಷ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಈತನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಈ ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲನು. ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನು ಬೇಸರಪಟ್ಟಿದ್ದು ಕ್ರೈಸ್ತ ಪಾದ್ರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಈ ಜುಗುಪ್ಸೆಗೆ ಹೊರಗಣ ಕಾರಣ ಆವಶ್ಯಕವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವನ ಜೀವನ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಓದಿದರೆ ಇವನ ಬೇಸರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇದೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನ ಹಿಂದೂಮತವು ಒಂದು ಮಟ್ಟದ ತಿಳಿವಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಪೂಜಾಕ್ರಮ. ಇದು ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಅವಿವೇಕದ ಮೇರೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಸಾಧನೆಗೆ ಸಹಾಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಾಗದೆ ಮಕ್ಕಳಾಟದ ಗೊಂಬೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದನು ; ಆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡದೆ ತನಗೆ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದನು. ಇವನು ಎಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ದುಡಿದನೆನ್ನುವುದನ್ನು ಇಷ್ಟರಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಈತನು ಡೆಲ್ಲಿಯ ರಾಜನ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದನು; ಇಟಲೀದೇಶ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಾಗ ಆನಂದಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದನು; ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಂಗ್ಲೀಯ ಪ್ಲಾಂಟರುಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಿದನು; ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪತ್ರಗಳ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರೇಷನ್ ಕಾನೂನನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ ಹದಿ ಹಾಕಿದನು; ತರುಣ ಆಂಗ್ಲೇಯರು ಸಿವಿಲ್ ಸರ್ವಿಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಕೆಡಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಕಟ ಮಾಡಿದನು; ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದ ಪುನರ್ವವಸ್ಥೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನ ಮುಂದೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವರದಿ ಮಾಡಿದನು; ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಹಗಮನದ ವಾಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಾನೂನಿನಿಂದ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದನು; ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತವನ್ನೂ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ತಿಳಿದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಎರಡು ಮತಗಳನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಹೊಸ ಧರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲವರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಇವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕ್ರೈಸ್ತರಲ್ಲಿ ಯೂನಿಟೇರಿಯನ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಪಂಗಡ ಏರ್ಪಾಡಾಯಿತು. ಈತನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜವನ್ನು

ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು; ಜಾತಿ ಭೇದದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲು ನೋಡಿದನು. ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದ ಸಹಗಮನ ಪದ್ಧತಿ ಈತನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ನಿರ್ಮೂಲವಾಯಿತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೆ ಈತನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ ವಿಷಯವಿರಲಿಲ್ಲ; ಈತನ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದ ಕಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ; ಇವನ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಅಡಗದ ಮಾನವ ಪಂಗಡವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ವಿಶಾಲಮತಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಬಂಗಾಳದ ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆರಂಭಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು. ಜನರಲ್ಲಿ ತಿಳಿವನ್ನು ಹರಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈತನು ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನು ೧೮೩೩ರಲ್ಲಿ ತೀರಿ ಹೋದನು. ಬಂಗಾಳಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ರಾಜಾ ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನ ಗದ್ಯದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂಥ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬರವಣಿಗೆ ಹೇಗಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡದೇ. ಈ ಮಹನೀಯನಿಂದ ಆರಂಭವಾದದ್ದು ಆಧುನಿಕ ವಂಗ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತಿಶಯವಾದ ಪುಣ್ಯ.

೬. ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯ

ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಸುಧಾರಣ ಕಾರ್ಯ ಆಮೇಲೆ ಬಹುಬೇಗ ಹರಡಿತು. ಆತನ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜವನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಬೆಳೆಯಿಸಿದರು; ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಡೆರೋಸಿಯೋ ಎಂಬ ಕವಿಯಿಂದಲೂ, ಅವನ ಶಿಷ್ಯರಿಂದಲೂ, ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರ್ ಡಫ್ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಷನರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ತರುಣ ಮೇಧಾವಿಗಳಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದುವು. ತಾರುಣ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅತಿಯಾಯಿತು. ಹಲವರು ತರುಣರು ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಹಲವರು ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅದರ ಪ್ರಕೃತ ಸ್ಥಿತಿಯಷ್ಟರಿಂದ ಹಳಿಯುವುದು ದೊಡ್ಡದೆಂದು ತಿಳಿದರು. ಆದರೆ ಇಂಥವು ಎಲ್ಲಾ ಕೊಂಚಕಾಲದ ಕೇಡುಗಳು. ಇವನ್ನು ಮೀರಿದ ಒಂದು ಭಾವನಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇದರ ರಭಸದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದಾಗ ಜನದ ಮನಸ್ಸು ಪೂರ್ವದ ಆಚಾರ, ಪೂರ್ವದ ಧರ್ಮಗಳ, ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವುದನ್ನು ಕಲಿಯಿತು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಹಿಂದೂ ಮತದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಏರ್ಪಾಡು ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಈಚೆಗೆ ಬಂಗಾಳದ ಸುಧಾರಕ ತಾರುಣ್ಯವು ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅದರ ಆಚಾರವನ್ನು ತಿದ್ದುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕೂಡ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆರಂಭದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಕ ಕವಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖನಾದವನು ಮೈಕಲ್ ಮಧುಸೂದನ ದತ್ತ. ಈತನು ಮೇಘನಾದ ವಧ ಎಂಬ ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ಮೇಘನಾದನು ಈ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕನು. ದತ್ತನು ಚಿಕ್ಕಂದೇ ಕ್ರೈಸ್ತನಾದನು. "ರಾಮನೂ ಅವನ ಸೈನ್ಯವೂ ನನಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾವಣ ಭರ್ಜರಿ ಆಸಾಮಿ" ಎಂದು ಇವನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಇದು ಅಷ್ಟು ಯೋಚನೆಯ ಮಾತಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆಗಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅದು ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೇಘನಾದ ವಧವು ಹೊಸ ತರದ ಬಿಡಿವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆಯೆನ್ನುವರು. ಭಾಷೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರದು. ಹೇಗಾದರೂ ಈತನು ಬಂಗಾಳದ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು, ಪ್ರಮುಖನು. ಸಾಹಿತ್ಯ ವಾಹಿನಿಗೆ ಇವನು ಹೊಸ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

೭. ಈಶ್ವರಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರ

ವಂಗ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಹೆಸರು ಈಶ್ವರಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರನದು. ಈತನು ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನಂತೆಯೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು; ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನೂ ಇಂಗ್ಲೀಷನ್ನೂ ಕಲಿತು ಸರ್ಕಾರದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದನು. ಈತನಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಹಿರಿಯ ನಡತೆ ಇತ್ತು. ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪಂಗಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯ ಪಂಗಡವನ್ನು ಸೇರದೆ ಇದ್ದರೂ ಈತನು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವನ್ನೂ ದಕ್ಷತೆಯನ್ನೂ ತೋರಿದನು. ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಧವಾವಿವಾಹ ವಾಡಿಕೆಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಈತನು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ. ಎಷ್ಟು ಉನ್ನತ ಪದವಿಗೆ ಹೋದರೂ ಈತನು ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಒಂದು ಪಂಚೆ, ಮೈ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಹೊದಿಕೆ, ಈ ರೀತಿಯ ದೇಶೀಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಲ

ಗವರ್ನರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಐರೋಪ್ಯ ರೀತಿಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಇಷ್ಟವೆಂದು ಕೇಳಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಆ ರೀತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋದನು; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಬೇಸರವಾಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟನು. ಗವರ್ನರು ವಸ್ತ್ರದ ಸಲುವಾಗಿ ಈತನನ್ನು ಬಿಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದದರಿಂದ ಇಷ್ಟಬಂದ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಮೊಣಕಾಲಿನಮೇಲೆ ಪಂಚೆ ಮೈಮೇಲೆ ಒಂದು ಶಾಲು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಪೂರ್ವಾವತಾರವೆನ್ನಬಹುದು. ಒಂದು ಸಲ ಈತನು ತನ್ನ ಜೊತೆಯ ಅಥವಾ ತನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಯೂರೋಪ್ಯ ತರುಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಆತನು ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಈತನಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿದನಂತೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅವನು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದಾಗ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರನು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನೇ ಈತನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಆಗ ಈಶ್ವರಚಂದ್ರನು ತಾನು ಮೇಜಿನಮೇಲೆ ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಕುರ್ಚಿ ಇಲ್ಲದಹಾಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿಸಿದನು. ಇದು ಜಗಳವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ದೂರು ಹೋಯಿತು. ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವೆ ಎಂದದ್ದಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರನು "ಇದುವರೆಗೆ ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದ ಯೂರೋಪ್ಯರು ನಡೆದ ರೀತಿ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಹೊಸದಾಗಿ ಯೂರೋಪಿನಿಂದ ಬಂದ ಈತನು ನನಗೆ ತೋರಿಸಿದ ನಡತೆಯಿಂದ ಯೂರೋಪಿನ ಹೊಸ ವಿನಯ ಹೀಗೆ ಇರಬಹುದೆಂದು ನಾನು ಆತನಿಗೆ ಅದೇ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆನು" ಎಂದನು. ಈಶ್ವರಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರನು ಮಕ್ಕಳ ಮೊದಲ ಪಾಠದ ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮೇಲಣ ತರಗತಿಯ ಪುಸ್ತಕಗಳವರೆಗೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದನು. ಸೀತಾ ವನವಾಸವೆಂಬ ಈತನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರೀ ಬಿಂಡಿಗನವಲೆ ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದರು. ವಂಗಭಾಷೆಯ ಪ್ರಚಾರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರನು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಅಮೋಘ ವಾದದ್ದು.

೮. ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಛಟರ್ಜಿ

ಆಧುನಿಕ ವಂಗ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆದ್ಯ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಇಂಥ ದೊಡ್ಡ ಹೆಸರು ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಛಟರ್ಜಿಯವರದು. ಇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರು ವಂಗ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರರವು. ಈತನೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಇಂಗ್ಲೀಷು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ಸರಕಾರದ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದನು; ಸಾಮಾಜಿಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಅನೇಕವನ್ನು ಬರೆದನು; ಭಾಷೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಓದುವ ಜನರನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದನು. ವಂಗದರ್ಶನ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈತನ ಕಥೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜನರು ಎಷ್ಟು ಆತುರದಿಂದ ಅವನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದರೆನ್ನುವುದು ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ಜೀವನ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಅತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಅದನ್ನು ತಡೆದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಪರಿಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರನು ಸಹಾಯಕನಾದನು. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು ಕೃಷ್ಣ ಚರಿತ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು. ಇವನ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ವಂಗ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಪ್ರಪಂಚದ ಬೇರೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಮೇಲಣ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು. ಈತನ ಗ್ರಂಥಗಳನೇಕ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

೯. ಇತರ ಲೇಖಕರು

ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ ಎಳೆಯತನದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ನವೀನಚಂದ್ರಸೇನ, ಹೇಮಚಂದ್ರ ಬಾನರ್ಜಿ, ಮೊದಲಾಗಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಹೆಸರುಗಳು ಅವರ ಜೀವನ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ನವೀನ ಚಂದ್ರಸೇನನು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಪ್ರವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈತನು ರೈವತಕ ಎಂಬ ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ದಸ್ಯುಗಳು ರಾಕ್ಷಸರು ಪಿಶಾಚರು ಮುಂತಾದ

ಹತ್ತಾರು ತೆರದ ಆದಿಕಾಲದ ವನ್ಯಜನರು ತುಂಬಿದ್ದ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ, ನೂರು ರೀತಿಯ ಪೂಜೆಗಳು ಯಜ್ಞಗಳು ಕ್ರೂರಕರ್ಮಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಹತ್ತು ಮತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿ ಲೋಕವನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಗೆ ತರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸಿದಂತೆ ಇದರ ಕಥೆ ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರ್ ಶೀಲರವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಮಚಂದ್ರ ಬಾನರ್ಜಿ ದೇಶವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದನು. ಬಿಹಾರಿಲಾಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷಯಕುಮಾರ ದತ್ತ ಇವರ ಹೆಸರುಗಳು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಣಿಸಬೇಕಾದುವು.

ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಬರೆಯುವ ಮೊದಲು ವಂಗದೇಶದ ಜೀವನವೂ ವಂಗ ಭಾಷೆಯ ಯಾವ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದು ಇಷ್ಟರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಎಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನೆತನದವನಾದರೂ ಕಾವ್ಯ ಚೈತನ್ಯವಿದ್ದವನಾದರೆ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು; ಉತ್ತಮವಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಂಥದರಲ್ಲಿ ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಈ ಎಲ್ಲ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ತೌರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಇವರ ತಂದೆ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಧರ್ಮದ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ನಿಂತು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಇವರ ಜೀವನವೇ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇವರ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕವಾದುವು. ಇವರ ಒಟ್ಟು ಜೀವನವನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮುಖಂಡರು ಇವರಿಗೆ ಮಹರ್ಷಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟರು. ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ಬಾಲ್ಯದ ಆವರಣ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಜೀವನದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಆವಶ್ಯಕ.

೧೦. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್

ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ೧೮೧೭ ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರು. ಇವರ ತಂದೆ ದ್ವಾರಕಾನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಪುಣ್ಯವಂತರು; ಬಿಳಿಯ ಜನದೊಂದಿಗೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೂ ಹೋಗಿದ್ದರು; ಅಲ್ಲಿ ವಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ಇವರಿಗೆ ಸಂದರ್ಶನವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರು. ಈ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳೆದ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರಿಗೆ ಅವರ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಜ್ಜಿ ದ್ವಾರಕಾನಾಥರ ತಾಯಿ ತೀರಿಹೋದಾಗ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅನುಭವವಾಯಿತು. ಜೀವ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಮುದುಕಿಯನ್ನು ಗಂಗೆಯ ತಡಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಆಕೆ ಸಾಯುವ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ನೀಂತೊಲಾ ಘಟ್ಟದ ಬಳಿ ಒಂದು ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅಂದು ಹುಣ್ಣಿಮೆ. ಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಿದ್ದನು. ಸ್ಮಶಾನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ, ಮುದುಕಿಗೆ ಕೇಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಭಗವತ್ಕೀರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಿನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನ ಮಾಡುವ ವೇಳೆ ಉಸಿರು ಹೋಗುವ ಕಾಲ ಬಂದೀತೇ ಎಂಬುದು ಕೀರ್ತನೆಯ ನುಡಿ. ರಾತ್ರಿಯ ಗಾಳಿಯ ಮೇಲೆ ಕೀರ್ತನದ ಧ್ವನಿ ನಯವಾಗಿ ಬಂದು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಪಂಚ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿತು. “ನಾನು ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯ ಮನುಷ್ಯನಾದೆನು. ಐಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಜುಗುಪ್ಸೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ನಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಜಂಬಿನ ಚಾಪೆ ನನಗೆ ತಕ್ಕ ಆಸನವೆಂದು ತೋರಿತು. ಜಮಖಾನೆಗಳು ರತ್ನಕಂಬಳಿಗಳು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುವು. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಒಂದು ಆನಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿತು.” ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೇಳಿ “ದೇವರಿಲ್ಲವೆನ್ನುವರು ಯಾರು? ನಾನು ಹುಡುಕದೆ ಇದ್ದ ಈ ಆನಂದವನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ದೇವರಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಊಹಿಸಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತೀರಿಹೋದ ಆ ಮುದುಕಿಯ ಜೀವಮಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದ ಆಕೆಯ ಆಚಾರ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೂ, ಆಕೆ ತೀರಿಹೋದ ಮೇಲೆ ಆ ದೇಹ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ, ಇವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಪ್ರೇಮವು ಬೆಳೆಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜುಗುಪ್ಸಿತರಾಗಿ ಆ ರಾತ್ರಿ ಬಂದ ಆನಂದ ಮರಳಿ ಬರದೆ ಇವರು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಕಳೆದರು. ಈ ಯೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರು ರೂಪರಹಿತ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಇವರಿಗೆ ಸ್ಫುಟವಾಯಿತು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಆತನ ಜ್ಞಾಪಕ ಬಂದಿತು. ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ

ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇವರ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪಿತು. ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪುಸ್ತಕದ ಹರುಕು ಕಾಗದ ಒಂದು ಇವರ ಬಳಿ ಬಂದಿತು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ತೋರಿಸಲು ಅದು ಈಶೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಆರಂಭದ ಪತ್ರವಾಗಿತ್ತು. "ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ" ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಂಶಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ಇದು ಒಂದು ದೈವಾನುಗ್ರಹವೆಂದು ಕಂಡಿತು. ಉಪನಿಷನ್ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಇವರು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಸಮಾಜವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ತತ್ವರಂಜಿನೀ ಸಭಾ ಅಥವಾ ತತ್ವಬೋಧಿನೀ ಸಭಾ ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು; ತತ್ವ ಬೋಧಿನೀ ಪತ್ರಿಕಾ ಎಂಬ ಒಂದು ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು; ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಕಂಡ ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಧರ್ಮ ಎಂದು ತಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಒಂದು ರೂಪನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರಿಗೆ ದೇವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನೆಂದು ತೋರಿತು; ಅವನ ಆಜ್ಞೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಿತು; ತಾನೂ ಭಗವಂತನ ಅನುಚರನೆಂದು ಕಂಡಿತು; ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಭಗವಂತನು ತನ್ನನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುಭವವಾಯಿತು. "ಇಷ್ಟು ದೊರಕಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾನು ತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದೆನು. ಆದರೆ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟು ಅವನು ತೃಪ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ." ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಷನರಿಗಳು ಹಿಂದೂ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ತಮ್ಮ ಮತಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸಂಸಾರಗಳನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು ಇವರಿಗೆ ತಿಳಿದು, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಸಭೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇವರು ಸಹಾಯಕರಾದರು. ಈಮಧ್ಯೆ ಇವರ ತಂದೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದವರು ಅಲ್ಲಿ ತೀರಿಹೋದರು. ಆಸ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಸಾಲ ತುಂಬ ಇತ್ತು. ಸಂಸಾರಕ್ಕೆಂದು ಬೇರೆಮಾಡಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಧನ ಸ್ವಲ್ಪ ಇತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಸಾಲಗಾರರು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ತಮ್ಮ ಸೋದರರ ಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಆ ಹಣವನ್ನು ಸಾಲಗಾರರ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಇವರ ಸತ್ಯಸಂಧತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಜನ ಬೆರಗಾದರು. ಆಸ್ತಿಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಇವರು ಕೊನೆಗೆ ತಂದೆಯ ಸಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕಾಸನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ತೀರಿಸಿದರು; ಅವರು ಕೊಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದ ಸಹಾಯ ಧನಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅವರ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದರು. ಇವರು ತಂದೆಯ ಶ್ರಾದ್ಧದ ವೇಳೆ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯ ಸೋಂಕು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆದರು. ಇದರಿಂದ ಇವರ ಮನೆ ಬಹಳ ನಿಷ್ಠುರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ನೆಂಟರು ಇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಆದರೂ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ತಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಇದಾದಮೇಲೆ ಇವರು ಬರದ್ವಾನ, ಕಾಮರೂಪ, ಬರ್ಮ, ಅಲಹಾಬಾದ್, ವಾರಣಾಸಿ, ಅಮೃತಸರ, ಬೃಂದಾವನ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ದೇಶಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದರು; ಆಮೇಲೆ ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು, ಇಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ, ಇವರು ಭಗವತ್ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಿರಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಬರಿಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಮಾನವನ ಹೃದಯದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ತುಂಬವು; ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಯಾವ ಗ್ರಂಥವೂ ಅಲ್ಲ, ಶುದ್ಧವಾದ ಹೃದಯ ತನಗೆ ಸಹಜವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಸತ್ಯ; ಇಂಥ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮಾತು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮುಕ್ತಿಯೆನ್ನುವುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ನಿರ್ವಾಣ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬರುವ ಆನಂದ: ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಇವರು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ತಿಳಿವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುತಲಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ "ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವುದು ಆವಶ್ಯಕವಲ್ಲ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗು. ನಿನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸು" ಎಂದು ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಿಸಿತು. ತಿರುಗಿ ಹೋಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದು, ಅಸುಖವೆಂದು ಕಂಡರೂ ಆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಇವರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಆತ್ಮ ಕಥೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಇವರು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದಾರೆ. ಇವರ ಒಂದೊಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇವರು ಎಂಥ ಉತ್ತಮ ಚೇತನವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು

ತೆರೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದು ಇವರು ದೈವವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಕಂಡರು. ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿಜವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೊಗಸೂ ಇದೆ ; ಪ್ರಪಂಚ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬರುವ ಹಾಸ್ಯವೂ ಇದೆ.

೧೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜ

ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಚಾರರು. ಈ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ರಾಮಮೋಹನ ರಾಯರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆನ್ನುವುದಾಗಿತ್ತು. ಮುಖ್ಯ ವಾಗಿ ಪುರಾಣದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಕತೆಗಳನ್ನೂ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯನ್ನೂ ಬಿಡುವುದೇ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಧರ್ಮದ ತತ್ವ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ, ಜಾತಿ ಭೇದವನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ಇರುವುದು, ವಿಧವಾ ವಿವಾಹ, ಪ್ರೌಢಾ ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸುಧಾರಣೆಗಳೂ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುವು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಹಿಂದೂ ಮತದಿಂದ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತಕ್ಕೆ ಜನರು ಹೋಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಕೊಂಡ ಏರ್ಪಾಡು ಮೊದಲೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇವರು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಧರ್ಮವು ಕೆಲವು ಸುಧಾರಣೆಗಳೊಡನೆ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದಂತೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಿದ್ದರು: ಜಾತಿ ಭೇದವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಇದ್ದರೂ ಸಮಾಜದ ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾತ್ರ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇವರ ಭಾವನೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಕೆಲಸ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಕೇಶವಚಂದ್ರ ಸೇನ ಎಂಬ ಮೇಧಾವಿ ತರುಣನೊಬ್ಬನು ಇವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ್ದಂತೆ ಈತನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾಗಿ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರ ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಪಕ್ಷಪಾತವು ಕೇಶವಚಂದ್ರನ ಸುಧಾರಣೆಯ ಉತ್ಸಾಹದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಾರದೆ ಹೋಯಿತು. ಇವರೊಡನೆ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಕೇಶವಚಂದ್ರನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಹೊಸದೊಂದು ಶಾಖೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು; ಇದಕ್ಕೆ ಭರತವರ್ಷದ ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟನು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಆದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟರು. ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಪ್ರಮುಖವೆಂದು ಸಾರಿದ ಕೇಶವ ಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬ ರಾಜನು ವಿವಾಹವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅವಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದನು; ಗಂಡಿನ ಕಡೆಯವರು ಪೂರ್ವ ಪದ್ಧತಿಯವರಾದದರಿಂದ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಎಡೆಕೊಟ್ಟನು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಶಾಖೆಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಾಗಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಧಾರಣ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಖೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡರು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಆದಿ ಸಮಾಜದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೇಲಿನಿಂದ ನೋಡಿ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಸಾಧನೆಯ ಬಲದಿಂದ ಮಹರ್ಷಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದರು. ಇವರು ವೀರಭೂಮಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೋಲ್‌ಪೂರ್ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು; ವಯಸ್ಸಾದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಆಶ್ರಮವೇ ಈಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನ. ೧೯೦೨ ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರಿಗೆ ವಾರ್ಧಿಕ್ಯದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು. ಅವರು ಶಾಂತರಾಗಿ ಸಮಾಧಾನಚಿತ್ತರಾಗಿ ೧೯೦೫ ನೆಯ ಇಸವಿ ಜನವರಿ ೧೯ನೆಯ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೨ ಘಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಇಹ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು.

೧೨. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್

ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರ ಏಳನೆಯ ಮಗ. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಊರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಮೇಲೆ ಇವರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ಅಣ್ಣಂದಿರಿಗೆ ಸಂಸಾರಗಳಿದ್ದುವು. ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಹು ಜನದ ಲಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಇವರ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು ಸಮಾಜ

ಸಂಸ್ಕರಣ, ಧರ್ಮ ಪರಿಷ್ಕರಣ, ದೇಶ ಸೇವೆ, ಸಾಹಿತ್ಯೋಪಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಎತ್ತಲೂ ಉದ್ಯಮ, ಎಲ್ಲರೂ ಉದ್ಯಮಿಗಳು. ಬಾಲಕನು ಎಳೆದ ಉಸಿರಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉತ್ತಮ ಭಾವನೆಗಳು ಅವನ ಒಳಹೊಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಎಳೆಯತನವನ್ನೂ ಕವನದ ಆರಂಭ ವರ್ಷಗಳನ್ನೂ ಜೀವನಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಎಳೆತನ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಗಮನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯ ಕೃತಿಗಳು; ಅಲ್ಲದೆ ಇವರ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೩

ಜೀವನ ಚರಿತೆ

೧೩. ಎಳೆತನ

ರವೀಂದ್ರರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯದ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಕವಿರುವುದು : ಜಲ್ ಪಡೇ, ಪಾತಾ ನಡೇ ಎಂದರೆ ನೀರು ಉದುರುತ್ತದೆ, ಎಲೆ ಅದುರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ. ಇದು ತನಗೆ ವಿಶ್ವಕವಿಯ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯ ಎಂದು ಇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಅಂದಿನ ಸಂತೋಷ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನನಗೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಸವಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತು ಮುಗಿದೂ ಮುಗಿಯದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ; ಧ್ವನಿ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿವಿಯೂ ಮನಸ್ಸೂ ಇದು ಅದಕ್ಕೆ ಅದು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಸವನ್ನೆಸೆಯುವ ಆಟವನ್ನು ಆಡುತ್ತಲೇ ಇರಬಹುದು." ಕೈಲಾಸ್ ಎಂಬ ಮನೆಯ ಖಜಾನ್ಚಿ ಒಂದು ಕವಿತೆಯನ್ನು ಬರೆದು ಇವರಿಗೆ ಒದರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದರ ನಾಯಕನು ಇವರೇ; ಒಬ್ಬ ನಾಯಕಿ ಬರುವಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆ. ಅವಳು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಡವೆ ವಸ್ತುಗಳು ಬಹಳ ವಿದ್ದರೂ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕೌತುಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದದು ಪದ್ಯದ ತುಂಬ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಸ ಮತ್ತು ಅದರ ಲಯ.

ಇವರನ್ನು ಮೊದಲು ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಸೆಮಿನೆರಿ ಎಂಬ ಶಾಲೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ದಂಡುಕೋಲು ಮೊದಲಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಿದ್ದುವು. ಇವರು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಚಾಣಕ್ಯನ ಸೂತ್ರಗಳ ಒಂದು ಬಂಗಾಳಿ ಭಾಷಾಂತರ ಇವುಗಳನ್ನು ಓದಿದರು. ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯ ದುಃಖಮಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಅಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಇವರ ಚಿಕ್ಕ ಅಜ್ಜಿ ಆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡರು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು ಅವರವರ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸೇವಕರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ಯಾಮ ಎಂಬ ಸೇವಕನು ಇವರನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿಸಿ, ಸುತ್ತ ಒಂದು ಗೆರೆಹಾಕಿ, ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬಂದರೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹಾಕಿದ ಗೆರೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಸೀತೆ ತೊಂದರೆ ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ ಬಾಲಕನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತು ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವನು. ಹೊರಗೆ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಳ; ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಲದಮರ; ಜನ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವರು. ಹುಡುಗನು ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೊತ್ತನ್ನು ನೂಕುವನು. ಬರುವವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಹೇಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡುವರೆಂದು, ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬರು ಮೂರು ಮುಳುಗು ಹಾಕುವುದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಪಾಚಿಯನ್ನು ತಳ್ಳಿ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು, ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುವುದೇ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ. ಬಹು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಠಾಕೂರರು ಶಿಶು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಆಲದಮರವನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆದರು. ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಬಾಲಕನು ಏನು ಏನನ್ನೋ ಯೋಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವನು. ತಂದೆಯ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಳಾಯಿ ಇತ್ತು; ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವನು. ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹೂ ತೋಟ; ಅಷ್ಟೇನೂ ಸೊಗಸಾದದ್ದಲ್ಲ; ಆದರೂ ಅದೇ ಇವನಿಗೆ ನಂದನ ವನ. ಮನೆಯ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಕಣಜವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ ಇವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬದ ಹಾಗೆ. ಇವನ ಜೊತೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಹುಡುಗನಿಗೆ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅರಮನೆ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಳಂತೆ. ಅದು ಹುಡುಗನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಮಾತಾಗಿತ್ತು.

ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವುದು ಒಂದು ವಿಷಯವೆಂದು ಇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ಮಾಯೆ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯನು ಊಹಿಸದ ವಸ್ತುವೊಂದು ಮರೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಭಾವನೆ; ಅದು ಯಾವಾಗ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ ಎಂದು ದಿನವೂ ಯೋಚನೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನಗುತ್ತ, ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ಹೇಳು? ಎಂದು ಕೇಳಿದಂತೆ. ಇವರು ಒಂದು ಸೀತಾಫಲವನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಹೂತು ಗಿಡವಾಗುವುದೋ ಎಂದು ನೋಡುತಿದ್ದರಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನೀರು ಹೊಯ್ದದ್ದೂ ಹೊಯ್ದದ್ದೆ. "ಸೀತಾಫಲದ ಗಿಡ ಈಗ ಬೆಳಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು

ನಮಗೆ ಆಗಿನಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲಾರದು. ಅದು ಫಲದ ತಪ್ಪಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ತಪ್ಪು" ಎಂದು ಇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ಗಿಡಗಳಿಂದ ಕೊಠಡಿಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಆಟದ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನು ದೊಡ್ಡವರು ಕಿತ್ತೊಗೆದರು. "ನೆಲದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಎಸೆದ ಕಲ್ಲಿನಭಾರ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕೂತಿತು" ಎಂದು ಕವಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಮೀಟೂ ಇವರಿಗೆ ಆಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ನೀರು, ನೆಲ, ಎಲೆ, ಆಕಾಶ ಎಲ್ಲವೂ ಇವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುತಿದ್ದುವು; ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಒಪ್ಪದಂತೆ ಇದ್ದುವು. "ಈ ಮಹಡಿಯ ನೆಲ ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತೂತು ಕೊರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಅದರ ಒಳಗಡೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು" ಎಂದು ಇವರು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕಾಶ ಒಂದು ಮುಚ್ಚಳವಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಪಂಡಿತರು ಇವರಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಇವರಿಗೆ ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಇವರ ಸೇವಕರು ಇವರನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಹಿಂದೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಾಗಿದ್ದವನು. ಅವನು ಇವರಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತಿದ್ದನು. ಕುಶಲವರ ಕಾಳಗದ ಕಥೆಯನ್ನು ಇವರು ಆಗ ಕೇಳಿದರು.

೧೪. ಮೊದಲ ಪಾಠಗಳು

ಇದಾದ ಕೊಂಚ ದಿನದ ಮೇಲೆ ಇವರು ನಾರ್ಮಲ್ ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪಾಠ ಇರುತ್ತಿತ್ತು: ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಾಡು. ಅದರ ಮಾತು ಇವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಕಲ್ಲೋಕೀ, ಪುಲ್ಲೋಕೀ, ಸಿಂಗಲ್, ಮೆಲ್ಲಲಿಂಗ್, ಮೆಲ್ಲಲಿಂಗ್, ಮೆಲ್ಲಲಿಂಗ್. ಈ ಬಾಯಪಾಠದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೋಕೀ ಎನ್ನುವುದು ಯಾವ ಮಾತಿನ ಅಪಭ್ರಂಶವೋ ಇವರಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಮಾತು Full of glee. full of glee, singing, merrily, merrily, merrily. ಈ ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೊಚ್ಚೆಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಾಲಕನು ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿರುವಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಚಾರ ಆಯುಧವಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬ ಶತ್ರುವನ್ನು ಹೇಗೆ ಜಯಿಸಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು. ತುಂಬ ನಾಯಿ ಹುಲಿ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಅವನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಜಯ ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಇವರು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡರಂತೆ. ವರ್ಷದ ಕೊನೆಗೆ ಇವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಂಬರು ಬಂದಿತು. ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ಪರೀಕ್ಷಕರು ಪಕ್ಷಪಾತಮಾಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ. ಅದರಮೇಲೆ ಮರಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಾಯಿತು; ಮರಳಿ ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲ ನಂಬರು ಬಂದಿತು.

೧೫. ಮೊದಲ ಕವನ

ಇವರಿಗೆ ಸುಮಾರು ಎಂಟು ವಯಸ್ಸಾಗಿದ್ದಾಗ ಇವರ ಅತ್ತೆಯ ಮಗನೊಬ್ಬನು ಇವರನ್ನು ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಬರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ. ಬಂಗಾಳಿಯ ಒಂದು ವೃತ್ತ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಇವರು ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ಅದು ಶ್ಲೋಕವಾಯಿತು. ಏನೋ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೆಲಸ ಇವರಿಗೆ ಬಹು ಸುಲಭವಾಗಿಹೋದಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಆಗಿನ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಇವರು ಈ ಉಪಮಾನದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದಾರೆ. "ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕಳ್ಳನು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡನು. ನಾನು ಕಳ್ಳನೆಂದರೆ ಹೇಗಿರುವನೋ ಎಂದು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತ ಒಂದು ಸಲ ಅವನ ಕಡೆ ನೋಡುವ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿದೆನು. ನೋಡಿದರೆ ಅವನು ಎಲ್ಲರಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ. ಅವನನ್ನು ಮನೆಯ ಆಳು ಹೊಡೆದು ಬಡಿದಾಗ ನನಗೆ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಯ್ಯೋ ಎನಿಸಿತು. ನನಗೆ ಪದ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದ ಅನುಭವ ಇದೇ ರೀತಿಯದು. ಈಗ ಪದ್ಯವನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಹಾಳುಮಾಡಿ ಬರೆದರೆ ಆ ಕಳ್ಳನನ್ನು ಹೊಡೆದಾಗ ಎನ್ನಿಸಿದಂತೆ ಅಯ್ಯೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿರುವಷ್ಟು ತೊಂದರೆಗೆ, ಕಾವ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿದಷ್ಟು ಜನದ ಕೈಗೆ, ಕಳ್ಳರೂ ಸಿಕ್ಕಿರಲಾರರು." ಇದಾದಮೇಲೆ ಇವರು ಒಂದು ನೀಲಿಯ ವರ್ಣದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಗೆರೆ ಹಾಕಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ

ಇವರ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಆತನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು ಇವರ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. ಕಲ್ಕತ್ತೆಯ ಪತ್ರಿಕಾಕರ್ತರೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ಕಮಲವನ್ನು ಕುರಿತ ಪದ್ಯವೊಂದನ್ನು ಇವರು ಓದಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ದ್ವಿರೇಫ ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿತು. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳಿದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮಾತೂ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಮಾತಾದ್ದರಿಂದ ಕವಿಗೆ ದ್ವಿರೇಫದಲ್ಲಿ ಮಮತೆ. ಪತ್ರಿಕಾಕರ್ತನು ಆ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸುವಂತೆ ನಕ್ಕನು. ಈತನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು ಎಂದು ಕವಿ ಅವನಿಗೆ ಆಮೇಲೆ ಎಂದೂ ಪದ್ಯವನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಲಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡಾಯಿತು. ಬಂಗಾಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಕಲಿತ ಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಪಾಠ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಸತ್ಕಾರಿ ಬಾಬು ಎನ್ನುವರು ಇವರ ಒಬ್ಬ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು. ಬಾಲಕನು ಪದ್ಯ ಬರೆಯುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನು ಇವರಿಗೆ ತಾನು ರಚಿಸಿದ ಎರಡು ಪದ್ಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಇನ್ನೆರಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ಬರೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯರೂ ಇವರು ಪದ್ಯ ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು. ಇವರ ಮನೆಯ ಆಶ್ರಿತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಕಂಠಬಾಬು ಎನ್ನುವವರು ಇವರಿಗೆ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು; ಇವರ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ತಂದೆಯವರು ಹಿಮಾಲಯದ ಬಳಿ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ರಷ್ಯನರು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವರೆಂದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವದಂತಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಇವರ ತಾಯಿ ಇವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಒಂದ ಕಾಗದವನ್ನು ಬರೆದುಹಾಕು ಎಂದರಂತೆ. ಇವರು ಬರೆದರು, ತಂದೆಯವರು ಒಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇದರಿಂದ ತಂದೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ಭಯ ಕಡಮೆಯಾಯಿತು. ಇದಾದಮೇಲೆ ಕೊಂಚ ದಿವಸಕ್ಕೆ ಇವರ ತಂದೆಯವರು ಇವರಿಗೆ ಉಪನಯನಮಾಡಿಸಿದರು. ಗಾಯತ್ರಿ ಅರ್ಥವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅದರ ಜಪಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆನೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಬಹಳ ಪ್ರಯೋಜನವಾಯಿತೆಂದೂ ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ಮವಲ್ಲ, ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಭಾವ ಉಂಟಾಗಬಹುದು, ಇದು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಲವು ವೇಳೆ ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇವರ ತಂದೆಯವರು ಇವರನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಪ್ರಯಾಣದ ವಿಷಯವನ್ನು ಇವರು ಬಹಳ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ತಂದೆ ಮಗನ ಆಟಪಾಟಗಳನ್ನು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಹೊರತಾಗಿ ಉಳಿದಹಾಗೆ ಇಷ್ಟ ಬಂದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಅವರ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಗುರುತು ಹಾಕಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ ಇವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಬೋಲ್ಪುರದ ತೆಂಗಿನ ಮರದ ಕೆಳಗೆ, ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ಹುಡುಗನು ಪೃಥ್ವೀರಾಜನ ಸೋಲು ಎಂಬ ಒಂದು ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಬರೆದನು. ಒಂದು ಸಲ ಇವರ ತಂದೆ ಇವರು ಬರೆದ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಹಾಡಿಸಿ ಕೇಳಿ ಇವರಿಗೆ ಹಣ ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಅವರೇ ಇವರಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪಾಠವನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿದ್ದು, ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಳೆದ ಕಾಲವನ್ನು ಕವಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನೆನೆದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಇವರು ಅಂತಃ ಪುರದವರ ಮುಂದೆ ಹಲವುವೇಳೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ರಾಮಾಯಣದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಓದುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಇವರ ತಾಯಿ ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚಿ ಓದು ಕೇಳೋಣ ಎನ್ನುವರಂತೆ. ಇವರು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಸಂಭವವನ್ನು ಓದಿದರು; ಮ್ಯಾಕ್ ಬೆತ್ ನಾಟಕವನ್ನು ಓದಿ ಅದನ್ನು ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದರು. ಇವರ ಪಂಡಿತರು ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ಇವರಿಂದ ಈಶ್ವರಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರ ಮುಂದೆ ಓದಿಸಿದರಂತೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೀನಬಂಧು ಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಕವಿಯ ವಿಡಂಬನ ಕಾವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಇವರು ಅವನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದರು; ಅಬೋಧಬಂಧು, ವಂಗದರ್ಶನ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಆತುರದಿಂದ ನೋಡುತಿದ್ದರು.

೧೬. ಆರಂಭದ ಪರಿಚಯಗಳು

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಕಲೆಗಳ ವಿಷಯದ

ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ತಮಗೆ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾಯಿತೆಂದು ಇವರು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಇವರ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನ ಮಗ ಗುಣೇಂದ್ರನು ಪಂಡಿತ ತರ್ಕರತ್ನರಿಂದ ಒಂದು ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ ಇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಡಿಸಿದನು. ಗುಣೇಂದ್ರನು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಉತ್ಸಾಹಿ; ಜನರನ್ನು ಸುತ್ತ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡುವನು. ಅವನ ತಮ್ಮ ಗಣೇಂದ್ರನೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಇವರ ಹಿರಿಯ ಅಣ್ಣ ಬರೆದ ಒಂದು ಪ್ರಹಸನವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವಾಗ ಇವರು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನೋಡುತಿದ್ದರು. ಗುಣೇಂದ್ರನು ಇವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವನು; ಇವರು ಬರೆದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿಸುವನು; ತಪ್ಪಿದ್ದರೆ ನಗುವನು. ಇವರ ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು ಬರೆದ ಸ್ವಪ್ನ ಪ್ರಯಾಣ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಆಶ್ರವಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಜನರು ಸೇರಿ ವಿನಕೆಗಳು ನಡೆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅಕ್ಷಯಚೌಧುರಿ ಎಂಬ ಬಂಗಾಳಿ ಲೇಖಕನು ಇವರ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತ ಇದ್ದನು. ಈತನಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಭಿರುಚಿ. ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ಅಣ್ಣ ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರರೂ ತಮ್ಮನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾದರು. ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದರೂ ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರನು ಇವರಿಗೆ ಜೊತೆಯ ಹುಡುಗನಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರನು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯನೂ ಕವಿಯೂ ಕುಳಿತು ಆ ಗಾನ ಗತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತಿದ್ದರು. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಒಬ್ಬ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ವಿಕಾರ್ ಆಫ್ ವೇಕ್ ಫೀಲ್ಡ್ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬಂಗಾಳಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಹೂಡಿದರು. ಇಷ್ಟು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಇವರು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಓದುವುದೆನ್ನುವ ಮಾತು ತೀರ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ಇವರ ಅತ್ತಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರನ ಪತ್ನಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯುಳ್ಳಾಕೆ; ವಿಹಾರಿಲಾಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬಾತನ ಶಾರದಾ ಮಂಗಳ ಎಂಬ ಗೀತಮಾಲೆಯ ಬಹು ಭಾಗವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡುತಿದ್ದರು. ಆ ಕವಿಯೂ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಆತನಿಗೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಕಾಳಿದಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಭಕ್ತಿ. ಇವರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ರವೀಂದ್ರರಿಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಯೋಜನವಾಯಿತು.

೧೭. ಜ್ಞಾನಾಂಕುರ

ಈ ವೇಳೆಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂಕುರವೆಂಬ ಒಂದು ಪತ್ರಿಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ರವೀಂದ್ರರ ಪದ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಇವರ ಮೊದಲನೆಯ ಗದ್ಯ ಲೇಖನ ಕೂಡ ಅದೇ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಇದು ಒಂದು ವಿಮರ್ಶನ ಲೇಖನ. ರವೀಂದ್ರರು ಅಕ್ಷಯ ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಶಾರದಾ ಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಸಂಪಾದಕರು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಓದುತಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಪದ್ಯ ಎಂದು ವೇಷಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರೆದ ಛಾಟರ್‌ಟನ್ ಎಂಬ ತರುಣ ಕವಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಇವರು ಕೇಳಿದ್ದರು. ಅವನಂತೆ ತಾವೂ ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುವ ಕೆಲವು ಗೀತಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಅವನ್ನು ಓದಿ ತೋರಿಸಿ ಯಾವುದೋ ಹಳೆಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಚಂಡಿದಾಸರು ಕೂಡ ಇಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆ ಸ್ನೇಹಿತರು ಹೇಳಿದರಂತೆ. ನಾನೇ ಬರೆದುವು ಎಂದು ರವೀಂದ್ರರು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರವೀಂದ್ರರು ಭಾರತಿ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿಸಿದರು; ಭಾನುಸಿಂಹ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಕವಿ ಬರೆದುವೆಂದು ಕತೆಕಟ್ಟಿದರು. ನಿಶೀಕಾಂತ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಈ ಮಾಯಾಕವಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಿಬಂಧವೊಂದನ್ನು ಬರೆದು ಡಾಕ್ಟರೇಟನ್ನು ಪಡೆದರಂತೆ.

ಠಾಕೂರರ ಮನೆ ಕಾವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ದೇಶ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಗುಣೇಂದ್ರನು ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವದೇಶಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದನು. ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಕಾಗದ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಇವರು ಮಾತೃಭಾಷಾ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ್ಗೆ ಹಿಂದೂ ಮೇಳ ಎಂಬ ಒಂದು ವಾರ್ಷಿಕ ಸಭೆ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮೇಳಕ್ಕಾಗಿ ರವೀಂದ್ರರ ಅಣ್ಣ ಭಾರತೇರ ಜಯ ಎಂಬ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಲಾರ್ಡ್

ಲಿಟ್ಟನ್ ಅವರ ದರ್ಬಾರಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕವಿಯ ಅಣ್ಣ ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರನು ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಸಭೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದನು. ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದರೂ ರವೀಂದ್ರರು ಅಲ್ಲಿ ಸದಸ್ಯರು. ಕೆಲಸ ಎಷ್ಟೇ ಆದರೂ ಆಗದಿದ್ದರೂ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ದೇಶ ಪ್ರೇಮ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದರು. ದೇಶೀಯವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಈ ಸಭೆಯವರು ಷರಾಯಿಗೆ ಮುಂದುಗಡೆ ಧೋತ್ರದ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ. ಈ ಸಭೆ ದೇಶದ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಬದುಕಿಸುವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರರು ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿದರು. ರವೀಂದ್ರರಿಗೆ ಆಗ ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸು. ಅಣ್ಣ ಈತನನ್ನು ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರು. "ಇದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ನನ್ನ ತಾರುಣ್ಯದ ಡಂಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ಮೇಘನಾದವಧ ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೆನು. ಹಣ್ಣಾಗದ ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಹುಳಿ ಹೇಗೆ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೋ ಹಾಗೆ ಪಕ್ವವಾಗದ ವಿಮರ್ಶಕನಲ್ಲಿ ಬೈಗುಳು ಮುಖ್ಯ, ಇತರ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಚುಚ್ಚುವ ಗುಣ ಕೂರಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ ಅಮರ ಕಾವ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಹೀಗೆ ಗೆರೆಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಅಮರತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದೆನು. ಈ ಅಹಂಕಾರದ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಭಾರತೀ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ಲೇಖನ." ಇದೇ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಇವರು ಕವಿಕಾಹಿನಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಬರವಣಿಗೆ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ತಕ್ಕುದಾಗಿರಲಾರದೆಂದು ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಹೇಳಿದಾರೆ. "ಆಗ ಬರೆದ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಎಷ್ಟು ಜಂಭದ ಬರವಣಿಗೆ ಎಂದು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಉತ್ಸಾಹ ಬಹಳ ಅಮೂಲ್ಯವಾದುದು" ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧೮. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್

ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವರ ಅಣ್ಣ ಅಹಮದಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಜಡ್ಜಾಗಿದ್ದವರು ಇವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು. ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ಅನೇಕ ತೆರದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿ ಇವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಭಾರತಿಗೆ ಇವರು ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕವಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸುಖವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನತಾರಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಕವಿತೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನು ಇವರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಡಾಕ್ಟರ್ ಸ್ಕಾಟ್ ಎನ್ನುವವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು. ಡಾಕ್ಟರ ಹೆಂಡತಿ ಡಾಕ್ಟರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಡನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರೀತಿಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು. ಕೂಲಿಯವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೂಲಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವರು ಬಂದು ಕೈತಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟಿರಾ ಎಂದು ಕೇಳುತಿದ್ದರಂತೆ; ಪರದೇಶದ ತರುಣರಾದರೂ ಇವರಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯವರು ನಂಬಿ ಸಾಲ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ: ಇದು ಎರಡನೆಯದು. ಇಂಡಿಯಾದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದು ತೀರಿಹೋಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಫರಂಗಿಯವನ ಹೆಂಡತಿ ಇವರನ್ನು ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಒಂದುಸಲ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಊಟಕ್ಕೇನು ಗತಿ, ಮಲಗುವುದು ಎಲ್ಲಿ, ಎಂದು ಯೋಚಿಸದೆ ಅನಾದರಣೆ ಮಾಡಿದರಂತೆ: ಇದು ಮೂರನೆಯದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಳೆಂದು ಸ್ಕಾಟರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನವರೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ, ನಿಮ್ಮ ಸೀಮೆಯ ಉಪ್ಪು ತಿಂದದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದರಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಲೋಕೆನ್ ಪಾಲಿತ್ ಎನ್ನುವವರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳಿ ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು.

೧೯, ಪ್ರಭಾತ ಸಂಗೀತ

ಇವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿರುವಾಗ ಭಗ್ನ ಹೃದಯ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರತಿಭಾ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದರು. ಕಾಲಮೃಗಯಾ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ಸಂಗೀತ ನಾಟಕ; ಮಾಯಾರ್ ಖೇಲ ಎನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದು. ಪ್ರಭಾತ

ಸಂಗೀತ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಗೀತ ಎನ್ನುವ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಇವರು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದರು. ಆಗ್ಗೆ ಸಂಗೀತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುತಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಕನಸಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೆಚ್ಚೆಂದೂ ಜನರು ಹೇಳುತಿದ್ದರಂತೆ; ಆದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಒಬ್ಬರು. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ವಿವಿಧ ಪ್ರಬಂಧ ಎಂಬ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದರು; ಭಾವು ಠಾಕೂರಣೀರ ಹಾಟ್ ಎಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಆತ್ಮವಿಕಾಸ ಉಂಟಾದಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ಹಗಲಿನ ಬೆಳಕಂತೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೊಗಸನ್ನು ಮರೆಯಿಸುತ್ತದೆ, ಆ ಭಾವ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಸಂಜೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚ ಸೊಗಸುವಂತೆ ಎಲ್ಲ ಬಾಳೂ ಒಂದು ಸೊಗಸಿನಿಂದ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಎಂದು ತೋರಿದ್ದೇ ಈ ವಿಕಾಸದ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವ. ಇದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಹೊಸ ರುಚಿ ತೋರಿತು. ಈ ವಿಕಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಕವಿ ನಿರ್ಝರಿಯ ಸ್ವಪ್ನ ಭಂಗ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಳಿಸಿದರು. ಡಾರ್ಜಿಲಿಂಗ್ ಎಂಬ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಹೋದಾಗ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆದರು. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಆಲೋಚನಾ ಎಂಬ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಏರ್ಪಾಡಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಚಾಲಕರಾದ ರಾಜೇಂದ್ರಲಾಲ್ ಮಿತ್ರರ ಹತ್ತಿರ ರವೀಂದ್ರರು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ್ಗೆ ಇವರ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಕಾರ್ವಾರಕ್ಕೆ ವರ್ಗವಾಯಿತು. ಇವರ ಮನೆಯವರು ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಕಳೆದರು. ಇಲ್ಲಿ ಇವರು ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧ ಎಂಬ ನಾಟಕವನ್ನೂ ಬರೆದರು. ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಛವಿ ಓ ಗಾನ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಬಾಲಕ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ರಾಜರ್ಷಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಛಟರ್ಜಿಯವರು ರವೀಂದ್ರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವಿಶ್ವಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಹಿಂದೂ ಮತದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರರು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸವನ್ನು ಕುರಿತು ರವೀಂದ್ರರು ಟೀಕಿಸಲಾಗಿ ಇವರಿವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮನಸ್ತಾಪವುಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರರು ಈ ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಮರೆತರಂತೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾವು ಆಗಿ ಇವರು ಮರಣದ ವಿಷಯ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಜೀವನವೆನ್ನುವುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಒಂದು ವಸ್ತು ಎಂದು ಎಣಿಸಬಹುದು: ನಮ್ಮನ್ನು ಬಂಧಿಸಿರುವ ಒಂದು ಸೆರೆ ಮನೆಯೆಂದು ಎಣಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಾವು ಕೆಟ್ಟುದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಎರಡನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಮಂಗಳ. ಇದು ಇವರಿಗೆ ಆಗ ತೋರಿತಂತೆ. ಇದಾದಮೇಲೆ ಕವಿ ಕಾರಿ ಓ ಕೋಮಲ್ ಎಂಬ ಪದ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಕವಿವರರಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿತ್ತು.

೨೦. ವಿಕಾಸ

ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕನಾದ ಮಗನನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಜಹಗೀರು ಗ್ರಾಮದ ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಅಲ್ಲಿಯ ಇವರ ಜೀವನದ ವಿಷಯ ಇವರ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶಾಲವಾದ ಬೆಳಸಿನ ನೆಲ; ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಾಮಾನಿನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ದೋಣಿಗಳು; ಏನೂ ಅರಿಯದ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ. ಇದು ಇವರ ಆಗಿನ ಜೀವನದ ಚಿತ್ರ. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಜನದ ಜೀವನ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು. ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಆಟ, ಅಲ್ಲಿಯ ಪೋಸ್ಟು ಮಾಸ್ಟರು ಹೇಳುವ ಕತೆ, ಅಲ್ಲಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ವಿಜ್ಞಾಪನಾ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಪಾಠ ಹೇಳುವುದು, ಅಲ್ಲಿಯ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ಜಮಾಬಂದಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ನಮ್ಮ ಜನರು ಬಂದು ಕುಳಿತು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ತಿಳಿವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವುದು: ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಹಲವು ಮಾತು ಈ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದರು. ಹತ್ತಾರು ಸಣ್ಣ ಕಥೆಗಳು,

ವಂಗ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದ ಒಂದು ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛ, ಇವೂ ಮತ್ತು ಮಾಲಿನಿ ಕಚ ದೇವಯಾನಿ ಎಂಬ ದೃಶ್ಯಗಳೂ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವು; ಸೋನಾರ್ ತರೀ, ಚೈತಾಲಿ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛಗಳೂ ಈಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದುವು. ೧೮೯೬ ರಿಂದ ೧೯೦೦ರ ವರೆಗೆ ಇವರು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಈ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂಬ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪನಾ, ಕಥಾ, ಕಾಹಿನೀ, ಕ್ಷಣಿಕಾ, ಕಣಿಕಾ, ನೈವೇದ್ಯ, ಸತಿ, ನರಕವಾಸ, ಗಾಂಧಾರಿ, ಕರ್ಣ ಕುಂತಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಕಥಾ, ಕಾಹಿನಿ ಎಂಬುವು ದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ಜನದ ಜೀವನದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕಥೆಗಳೂ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳೂ. ನೈವೇದ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಭಕ್ತಿ ಗೀತ ಗುಚ್ಛ. ೧೯೦೧ ರಿಂದ ೧೯೦೭ರ ವರೆಗೆ ಇವರು ಅನೇಕ ರಾಜಕೀಯ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ೧೯೦೨ ರಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಇವರ ಪತ್ನಿ ತೀರಿಹೋದರು. ಇವರು ಅವರ ನೆನಪಾಗಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಸ್ಮರಣ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುರಿದ ನೌಕ ಎಂಬ ಕಥೆಯನ್ನೂ, ಸ್ವದೇಶ ಸಂಕಲ್ಪ ಎಂಬ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನೂ, ಖೇಯ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿ ಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಏಳು ವರ್ಷದ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಠಾಕೂರರಿಗೆ ರಾಜಕೀಯರ ದಾರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ೧೯೦೮ ರಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಮೌನವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ ಪಾಠಶಾಲೆಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ತರುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದರು. ೧೯೦೮ರಲ್ಲಿ ಶಾರದೋತ್ಸವ, ೧೯೦೯ರಲ್ಲಿ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ೧೯೧೦ರಲ್ಲಿ ರಾಜಾ, ೧೯೧೨ ರಲ್ಲಿ ಅಂಚೆಯ ಮನೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

೨೧. ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ

ಕವಿವರರು ೧೯೧೨ರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತ ತಮ್ಮ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಕೆಲ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ತೋರಿಸಿದರು. ಆ ಪದ್ಯಗಳೇ ಆಮೇಲೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಗೀತಾಂಜಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದದ್ದು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಠಾಕೂರರ ಪರಿವರ್ತಿತ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ಅದುವರೆಗೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಂಗಾಳಿಗಳಿಗೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಯ ಜನಗಳಿಗೆ, ತಿಳಿದಿದ್ದ ಇವರ ಹೆಸರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಸ್ವೀಡನ್ ದೇಶದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲಿಯವರಿಂದ ವರ್ಷ ವರ್ಷವೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ದೊರೆಯುವ ವರ್ಷ ಶುಲ್ಕವೊಂದು ಬಂದಿತು. ಕಲಾಭಿಜ್ಞರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಸ್ಥಾನವು ಈ ಬಹುಮತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಯಿತು; ಮತ್ತು ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದವರು ೧೯೧೪ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಿರಿಮೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ನೈಟ್ ಎಂಬ ಗೌರವವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರು. ಅದೇ ವರ್ಷ ಇವರ ಬಲಾಕಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವೂ, ೧೯೧೬ ರಲ್ಲಿ ಫಾಲ್ಗುಣಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವೂ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಎಂಬ ಕತೆಯ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ನೋಬೆಲ್ ಶುಲ್ಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂಥ ಮಹಿಮೆಯ ಈ ಕವಿವರರನ್ನು ಅನೇಕ ದೇಶಗಳ ಪ್ರಮುಖರು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು. ಠಾಕೂರರು ಆಗ ಕೊಂಚ ಕಾಲದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜಪಾನ್ ಮತ್ತು ಅಮೆರಿಕಾಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಪಲಾತಕಾ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯ ಗುಚ್ಛವು ೧೯೧೮ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ೧೯೧೮ನೆಯ ವರ್ಷದ ಪಂಜಾಬಿನ ಗಲಭೆ, ಅಮೃತಸರದ ಜಾಲಿಯನ್‌ವಾಲ ಬಾಗ್ ಕೊಲೆ, ಇವುಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವರು ಜುಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ "ನೈಟ್" ಪದವಿಯನ್ನು ೧೯೧೯ರಲ್ಲಿ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದರು. ೧೯೨೦-೨೧ ಈ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿವರರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಫ್ರಾನ್ಸ್, ಡೆನ್‌ಮಾರ್ಕ್, ಸ್ವೀಡನ್, ಜರ್ಮನಿ ಮುಂತಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂಸ್ಕೃತರಾದ ಎಲ್ಲ ಜನಗಳ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾರತಭೂಮಿಗೆ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದರು. ಪ್ರಯಾಣದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಇವರು ಆಗಾಗ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳು ಒಂದು ಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಈ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಇವರು ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಒಂದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಬಂದು ಸಹಾಯಮಾಡುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದರು. ಈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಭಾರತಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟರು. ೧೯೨೧ನೆಯ ವರ್ಷದ ಅಸಹಕಾರದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೂ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ಕೆಲವು ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆದುವು. ೧೯೦೭ರಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಇವರು ದೇಶೀಯ ರಾಜಕೀಯರಿಂದ ದೂರನಿಂತರು. ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ಲಿಪಿಕಾ ಎಂಬುದೊಂದು ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛವೂ ಮುಕ್ತಧಾರಾ ಎಂಬ ಒಂದು ನಾಟಕವೂ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ೧೯೨೩ ರಿಂದ ೨೫ರ ವರೆಗೆ ವಿಶ್ವಭಾರತಿಯ ಸಂಬಂಧದ ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಹಲವು ವಿಧದ ಇತರ ಬರವಣಿಗೆ ತುಂಬ ನಡೆಯಿತು; ರಕ್ತಕರವೀರ ಎಂಬ ನಾಟಕವೂ, ಪೂರವೀ ಮಾಹುವಾ ಎಂಬ ಕವಿತಾಗುಚ್ಛಗಳೂ ಅಚ್ಚಾದುವು. ಅದರ ಈಚೆಗೆ ಕವಿವರರ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಹಲವುವೇಳೆ ಸರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಆಕ್ಸ್ ಫರ್ಡ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದವರು ಹಿಬರ್ಟ್ ಲೆಕ್ಚರ್ಸ್ ಎಂಬ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆಗೆ ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರರಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಆಗ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ ಠಾಕೂರರು ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ೧೯೩೦ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು ಮಾನವ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಮೇಲೆ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಏಷ್ಯಾ ಖಂಡದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶೋಧನೆಗಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಬಲಿ ಜಾವಾ ದ್ವೀಪಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು. ೧೯೩೨ರಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ೭೦ ವರ್ಷ ತುಂಬಿತು. ನೋಬೆಲ್ ಶುಲ್ಕ ಬಂದ ಈಚೆಗೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಇವರ ಈ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳ ಇವರ ಸ್ನೇಹಿತರೂ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವದಂತೆ ನಡೆಯಿಸಿದರು. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಮೊದಲಾಗಿ ಭಾರತವರ್ಷದ ಪ್ರಮುಖರೂ, ರೋಮೆನ್ ರೋಲಂಡ್, ಐನ್ಸ್ಟೈನ್ ಪ್ರಮುಖರಾದ ವಿದೇಶ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಇವೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕ ಆಗಿದೆ. ಠಾಕೂರರು ಪರ್ಷಿಯಾ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಆಹ್ವಾನದಿಂದ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ಜನರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ೧೯೩೩ರಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ನಿವಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡ ಅನಶನ ವ್ರತಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರು ಮಹಾತ್ಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡರು; ಮತ್ತು ಮಹಾತ್ಮರ ಉದ್ದೇಶದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಮೊದಲ ಸಲ ಯೆರವಾಡದ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಮಾಡಿದರು. ಎರಡನೆಯ ಸಲ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೇಮಸೂಚಕ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು ಬರೆದು ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಶಿಖರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳ ಸಜ್ಜನರ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದು ಠಾಕೂರರು ೧೯೪೨ನೆ ಇಸವಿ ಆಗಸ್ಟ್ ೮ನೇ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ತಮ್ಮ ಇಹಲೋಕಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು.

ಈ ಜೀವನದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ನೋಡಿದ ಯಾರಾದರೂ ಕವಿವರರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಊಹಿಸಬಲ್ಲರು. ಇವರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಿದೆ, ಕತೆಯಿದೆ, ನಾಟಕವಿದೆ, ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರವಿದೆ, ಇತರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಲೇಖನವಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ವಿವರವಾದ ವಿಚಾರಮಾಡುವುಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕವಿಯ ಮನೋಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಒಂದೊಂದು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಕೃತಿಯ ಒಂದೊಂದು ಜಾತಿಯ ಭಾವನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ಕತೆಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನೂ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡದವರಿಗೂ ಟೀಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಲೆಂದು ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಕವಿವರರ ಇತರ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು

ಕುರಿತು ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯವೂ ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಸಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯವೂ ಇವೆ. ಕೊನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಾಚರಣ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೪

ಕಾವ್ಯಗಳು

೨೨. ಶೈಶವದ ಕಾವ್ಯ

ಠಾಕೂರರು ಬಹು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದ ವಿಚಾರ ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಬಹಳ ಎಳೆಯತನದ ಕವಿತೆ ಹೋಗಲಾಗಿ ಈಗ ಚರ್ಚೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಬಹುದಾದದ್ದೆಂದರೆ, ಇವರ ಹದಿನೇಳನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ವನಫುಲ್ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯ. ಇದು ಎಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಒಂದು ಕಥೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದ ಐನೂರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಂಕ್ತಿಗಳಿವೆಯಂತೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಯಕಿಯಾದ ಕಮಲೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಹದಿನಾರನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ತೀರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ವಿಜಯ ಎಂಬ ಪ್ರಯಾಣಿಕನು ಬಂದು ಅವಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯದು. ಅವಳು ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತ ನೀರದನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವಿಜಯನು ನೀರದನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ನಾಯಕಿ ನೀರದನ ದಹನಾನಂತರ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಳು ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತೀರಿಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕಾವ್ಯದ ಭಾಗ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಕವಿ ಪುನಃ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದರ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಇದನ್ನು ಓದಿರುವವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದೇ ಕವಿಯ ಭಾವನೆಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ಶಬ್ದಭಂಡಾರವನ್ನೂ ಕವಿತೆಯ ಧೋರಣೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸುಮಾರು ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕವಿಕಾಹಿನಿ ಎಂಬ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಕವಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾ ಒಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿದ್ದಾನೆ. ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹುಡುಗಿ ಇದರಿಂದ ತೃಪ್ತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಕವಿ ಅತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವಳು ಗುಡಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಲಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಅವಳ ಶವ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಅವನು ಹಿಮಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ, ತಪಸ್ವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ, ಮುದುಕನಾದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಆ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಪಂಚದ ದುಃಖದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ವ್ಯಸನವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವ ಹೋಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುವುದೆಂಬುದು ತೋರಿ ಅವನು ಸಮಾಧಾನಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ರುದ್ರಚಂದ್ರ ಎಂಬ ನಾಟಕ, ಕರುಣಾ ಎಂಬ ಕಥೆ, ಗಾಥಾ ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳು, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸುಮಾರು ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದುವು. ಭಗ್ನ ಹೃದಯ ಎಂಬ ಸಂಗೀತ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕವಿ ತಾನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿಗೆ ಕನಿಕರ ತೋರದೆ ದೇಶ ಸುತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದಾಗ್ಗೆ ಅವಳು ಸಾಯುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪ್ರತಿಭಾ ಎನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗೀತ ನಾಟಕ. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಂಗೀತದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದ ಸೊಗಸುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ನಾಟಕರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬಾಲ್ಯದ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಕವಿವರರು ಆಮೇಲೆ ನಲವತ್ತೇಳು ಸಣ್ಣ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಆರಿಸಿದರಂತೆ.

ಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಗೀತ ಎನ್ನುವ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತನ್ನ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳ ಭಾವ ಅನುಭವಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದಾರೆ. ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಅರಿವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ಕಂಡಿತು. ಇದರ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರರು ಒಂದು ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಮಗೆಂದು ತಂದ ಹೂವಿನ ಹಾರವನ್ನು ರವೀಂದ್ರನಾಥರಿಗೆ ಹಾಕಿ

“ಈತನಿಗೆ ಹಾಕಿ, ಈತನ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಗೀತವನ್ನು ನೀವು ಓದಿಲ್ಲವೇ?” ಎಂದರಂತೆ. ಡಾಕ್ಟರ್ ಥಾಮ್ಸನ್ ಅವರು ಸಂಜೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಆ ಪದ್ಯದ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ. ಸಂಜೆಯ ಸೊಗಸಿಗೆ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು ಸೋತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅವನ ಚೇತನಕ್ಕೂ ಆ ಸಂಜೆಯೆನ್ನುವುದಕ್ಕೂ ಎಂದೋ ಉಂಟಾದ ಗಾಢವಾದ ಸಂಬಂಧ, ಅದರ ನೆನಪು, ಅದರ ನೋವು, ಎಂಬುದು ಈ ಕವಿತೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ತುಂಬ ಬೆಳಸಿ ಬರೆದಿದೆ. ಇತರ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ವಿಮರ್ಶಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಗೀತೆ ಈ ಕವಿತೆಗಳ ಬೆಲೆ ಕೇವಲ ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ತರುಣ ಕವಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದುವು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಒಂದೊಂದು ಪದ್ಯ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹು ಕುಶಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಕಟವಾದ ವರ್ಷವೇ ಭಾನುಸಿಂಹ ಎಂಬ ಕಲ್ಪಿತನಾಮದಿಂದ ವೈಷ್ಣವರೀತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಗೀತಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಇವುಗಳ ಮಾದರಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಒಂದು ಗೀತದ ಮೂರು ಚರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಯಾರು ನೀನು ಹೇಳುವೆಯಾ ನನಗೆ ? ||
ನಿನ್ನ ಕೊಳಲ ಧ್ವನಿ ಅಮೃತಗರಳವೋ
ಹೃದಯವಿದಾರಕ ಹೃದಯಹಾರಿಯೋ
ಆಕುಲಕಾಕಲಿ ಭುವನಭರಿಯೋ
ಪ್ರಾಣ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಹಾರಿಹುದೋ ||
ಗೋಪವಧೂಜನ ವಿಕಸಿತ ಯೌವನ
ಪುಲಕಿತ ಯಮುನಾ ಮುಕುಲಿತ ಉಪವನ
ನೀಲಜಲದ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದ ಸಮೀರಣ
ಕ್ಷಣದೆ ಪ್ರಾಣ ಮನ ತಾರಿತೋ ||
ಯಾರು ಯಾರು ಎಂದೆಲ್ಲರು ಕೇಳ್ವರು
ಅನುದಿನ ಸಘನ ನಯನ ಜಲ ಒರಸಿ
ಭಾನು ಬೇಡಿದೆನು ಸಂಶಯ ಹರಿಸಿ
ಈ ಜನ್ಮವ ನಿನ್ನಡಿಯೆಡೆಗೆಳೆಯೋ ||

ಪ್ರಭಾತ ಸಂಗೀತ ಎಂಬ ಪದ್ಯಗ್ರಂಥ ಇದೇ ವರ್ಷವೇ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಈ ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಂಗೀತದ ಕವಿ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆಯಂತೆ. ನಿರ್ಝರಿಯ ಸ್ವಪ್ನಭಂಗ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಶ್ವಾನುಭವ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗದ ಪರಿವರ್ತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಇಂದಿನೀ ಪ್ರಭಾತದಲ್ಲಿ ರವಿಯ ಕಿರಣ
ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಏನಾಗಿ ಹೊಕ್ಕಿತು !
ಗುಹೆಯ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಏನಾಗಿ ಹೊಕ್ಕಿತು ಪ್ರಭಾತ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗಾನ ?
ನಾನರಿಯೆ ಏತರಿಂದ ಇಷ್ಟು ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚತ್ತು ನಿಂತಿತೋ ಪ್ರಾಣ.
ಪ್ರಾಣ ಎಚ್ಚತ್ತು ನಿಂತಿತು
ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಿತು.
ಪ್ರಾಣದ ವಾಸನ ಪ್ರಾಣದ ಆವೇಗವನ್ನು ನಾನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಹೋದೆನು.

* * *

ಒಡೆಯಿತು ಹೃದಯ ಒಡೆಯಿತು ಬಂಧನ,
ಸಾಧಿತವಾಯಿತು ಪ್ರಾಣದ ಸಾಧನ;
ಲಹರಿಯ ಮೇಲೆ ಲಹರಿ ತೂಗಿ
ಆಘಾತದ ಮೇಲಾಘಾತವಾಯ್ತು.
ನಾನೋ ಕರುಣಾಧಾರೆಯ ಸುರಿದು
ಪಾಷಾಣದ ಈ ಸೆರೆಯನು ಬಿರಿದು
ಆವೇಶದಿಂದ ಆಕುಲನಾಗಿ ಮರುಳನಂತೆ ಮೆರೆದು

ಹಾಡಿನಿಂದ ಪ್ಲಾವಿಸುವೆನು ಜಗವನು,
ಕೂದಲು ಕೆದರಿರೆ ಹೂಗಳನಾರಿಸಿ
ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಕಡೆ ರೆಕ್ಕೆಯ ಬಡಿದು
ರವಿಯ ಕಿರಣದಲಿ ನಗೆಯ ಬೀರಿ ನನ್ನುಸಿರನು ಸುರಿಯುವೆನು.

* * *

ನನ್ನ ಕಥೆ ಎಷ್ಟು ನನ್ನ ಗಾನವೆಷ್ಟು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವೆಷ್ಟು !
ನನ್ನ ಸುಖವೆಷ್ಟು ನನ್ನ ಸಾಧನವೆಷ್ಟು ! ಜೀವ ಈಗ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ.

* * *

ಆಹಾ ! ಇಂದು ಪಕ್ಷಿ ಯಾವ ಗಾನ ಹಾಡಿತೋ !
ರವಿಯ ಕರ ಬಂದಿತು.

ಈ ಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಹೃದಯವೆಂಬ ಅರಣ್ಯ, ಪುನಸ್ಸಮಾಗಮ, ಅನಂತಜೀವನ, ಅನಂತಮರಣ, ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಎಂಬುವು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕವಿತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು. ಛವಿ ಒ ಗಾನ್ (ಚಿತ್ರಗಳು ಗೀತೆಗಳು) ಎಂಬ ಕವಿತಾ ಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳೆದನು. ಯಾರು, ಸುಖದ ಕನಸು, ಏಕಾಕಿನಿ, ಯೋಗಿ, ಹಾಳು ಮನೆ, ರಾಹುವಿನ ಪ್ರೇಮ ಎಂಬುವು ಈ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳು. ರಾಹುವಿನ ಪ್ರೇಮ ಎಂಬ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಕಟ ರೀತಿಯ ಊಹೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರನು ಸೌಂದರ್ಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ರಾಹು ಅದನ್ನು ಸದಾ ಆಶಿಸುತ್ತ ಅದರ ಹಿಂದೆಯೇ ನಡೆಯುವ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ; ನೀನು ಎಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗು ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಬಲವಂತದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸುಖಿಸುವುದು. ಈ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಜೊತೆಗೆ ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡುಹೋಗುವ ಧೂರ್ತರ ಮನೋಧರ್ಮ ಹೇಗಿರಬಹುದೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವರೋ ಎಂಬಂತಿದೆ. ಕವಿಗೆ ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಸಪೋಷಕಶಕ್ತಿ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದು ಈ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

"ಏನು ? ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿ ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟವಲ್ಲ ?
ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ.
ನಿನ್ನ ಕಾಲನ್ನು ಕಠಿನ ಬಂಧನದಿಂದ ಸುತ್ತಿ ಚಿರಕಾಲ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಪ್ಪಿ ಇರುತ್ತೇನೆ;
ಲೋಹದ ಶೃಂಖಲದಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಬಂದಿ ಅಭಾಗಿನೀ.
ಕಾರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಂದಿ ಮಾಡಿದೇನೆ.
ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಕಟ್ಟಿದೇನೆ.
ಯಾರು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರೋ ನೋಡೋಣ.
ಇಷ್ಟವಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ; ಕರೆದರೂ ಸರಿ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಸರಿ;
ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತರೂ ಸರಿ, ಕೂಡದೆ ಇದ್ದರೂ ಸರಿ;
ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೇನೆ, ನಿನ್ನ ಪಾದದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತೇನೆ.
ಯಾವಾಗಲೂ ನಿನ್ನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ.

* * *

"ಗಭೀರ ನಿಶೀಥದಲ್ಲಿ ನೀನು ಮಲಿನ ಪ್ರಾಣಳಾಗಿ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿರಲು,
ಚಮಕಿತಳಾಗಿ ಎದ್ದು ಭಯದಿಂದ ನೋಡುವೆ
ನನ್ನನ್ನೆ— ನಿನ್ನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತು
ನಿನ್ನ ಮುಖಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನನ್ನು.

* * *

"ದುಃಸ್ವಪ್ನವೆಂಬಂತೆ ದುರ್ಭಾವನೆಯ ರೀತಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಇದ್ದು
ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ ನನ್ನ ಮುಖದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನಿನ್ನ ನಯನಜಲದಲ್ಲಿ ನೋಡುವೆನು.

* * *

"ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ಶಾಪದಂತೆ ನಾನು ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಇರುತ್ತೇನೆ.

ಭಾವೀ ಜನ್ಮದ ಅದೃಷ್ಟದ ರೀತಿ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಸುಳಿಯುತ್ತೇನೆ.
ಅಕೂಲ ಸಾಗರದ ಮಧ್ಯೆ ಜಗತ್ ತರಣಿ ಒಡೆದಿರಲು
ಅದರಲ್ಲಿ ನಾವು ಇಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ಕುಳಿತಿರುವೆವು;
ನಾನು ನಿನ್ನ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೇನೆ;
ನೀನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿದೀಯೆ;
ಆದರೂ ನಾನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ.

* * *

"ಜೀವನದ ಹಿಂದೆಯೇ ಮರಣ ನಿಂತಿದೆ, ಆಶೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ ಭಯ ನಿಂತಿದೆ.
ಎಂದೆಂದೂ ಧರಣಿಯಲ್ಲಿ ದಿವಸದ ಹಿಂದೆಯೇ ನಿಂತಿದೆ
ಒಂದು ಡಾಕಿನಿಯಂತೆ ರಜನಿ.
ಎಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿದೆ ಅಲ್ಲಿ ನೆರಳಿದೆ ; ಇದು ಪ್ರಪಂಚದ ನಿಯಮ:
ರೂಪದ ಹತ್ತಿರ ಎಲ್ಲ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷುಧೆ ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

* * *

ಕಾರಿ ಒ ಕೋಮಲ್ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಸಾನೆಟ್ ಎಂದರೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪಂಕ್ತಿಯ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಛಂದಸ್ಸಿನ ರೀತಿಯ ಪದ್ಯಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ತಾರುಣ್ಯದ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಕುರಿತುವು. ಇವು ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಶಾರೀರಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬಹಳ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದುವು. ತರುಣಕವಿಗೆ ಇಂಥ ಭಾವನೆಗಳು ಬರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಇವನ್ನು ಬರೆದಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರ ಈ ಚತುರ್ದಶ ಪದಿಗಳು ಸಮುದ್ರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಸತ್ಯ, ಅನಂತಕಾಲ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತುವು. ಈ ಗುಚ್ಛದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಶಕ್ತಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆಯಂತೆ. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕವಿ ಬರೆದ ಬಹು ವಿಧದ ಗೀತಗಳಿಗೆ ಇವು ಮೊದಲೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೨೩. ಮಾನಸೀ

ಮಾನಸೀ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮೇಘದೂತವನ್ನು ಕುರಿತ ಕವಿತೆಯೊಂದು, ಅಹಲ್ಯಾ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು, ಅಂದು ಇಂದು, ಕೋಗಿಲೆಯ ಕರೆ, ನೀರಿಕ್ಷೆ ಎಂಬುವು, ಹಲವು ಪ್ರೇಮ ಗೀತಗಳು, ಸಾಗರ ತರಂಗ, ಇವು ಈ ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಮಾನಸೀ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಧ್ವನಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಡಂಬನ ಮತ್ತು ಪರಿಹಾಸ್ಯ, ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟವಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕ್ಷಣಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಹುಕ್ಕಾ ಕುಡಿಯುತ್ತ ಆಟವಾಡುತ್ತ ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತ ಸುಖವಾಗಿದ್ದು ಬಿಡೋಣ ಎನ್ನುವ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಗುವುದು ಒಂದು ಕವಿತೆಯ ವಿಷಯ. ಭಾಷೆಯನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಲು ಶೂರರಾಗಿರೋಣ, ಕಾಗದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ, ಎನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದರದು. ಎಲಾ, ಏಸುವನ್ನು ದೊಡ್ಡವನು ಎನ್ನುತಿದ್ದರೆ ಸನಾತನಿಗಳಾದ ನಾವು ಕೇಳುತ್ತಾ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದೇ ಎಂಬ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಷನರಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದ ವಂಗ ತರುಣರ ಕಥೆ ಇನ್ನೊಂದರ ವಿಷಯ. ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕನಾದ ಪುರುಷನು ಹಸುಗೂಸಾದ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರೇಮ ಭಾಷಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಗೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿರುವುದು, ಇದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ವಾದ ಎರಡು ಕವಿತೆಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಬರೆದಿದೆ:

ಸಾಗರ ತರಂಗ

ಅಕೂಲ ಸಮುದ್ರ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಭೀಷಣ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಲಯ ಉಯ್ಯಲಾಡಿತು.
ನೂರು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಬಡಿಯಿತು ಹೊಡೆಯಿತು
ನಡೆಯಿತು ದುರ್ದಮ ಪವನ.
ಆಕಾಶ ಸಮುದ್ರ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಪ್ರಚಂಡ ಮಿಲನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತವಾದುವು;

ಅಖಿಲದ ಕಣ್ಣಿವೆಯನ್ನು ತಿಮಿರ ಆವರಿಸಿತು.
ಮಿಂಚು ಹೊಳೆದು ಹೆದರಿಸಿತು. ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಶ್ವೇತ ರುದ್ರಹಾಸವೆಂಬಂತೆ
ಫೇನರಾಶಿ ಹಾಹಾ ಎಂದಿತು.
ಚಕ್ಷು ಹೀನ ಕರ್ಣಹೀನ ಗೇಹಹೀನ ಸ್ನೇಹಹೀನ
ಮತ್ತ ದೈತ್ಯಗಣ
ಬಂಧನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ
ಸಾಯಲು ಹೋಗುತ್ತಿವೆ.
ನೀಲಾಂಬುಧಿಯಂಧಕಾರ ಕಲ್ಲೋಲ ಕ್ರಂದನದಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಕಾಣದೆ
ರೋಷದಿಂದ ಭಯದಿಂದ ಊರ್ಧ್ವಶ್ವಾಸದಿಂದ ಅಟ್ಟ ರೋಲದಿಂದ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ
ಉನ್ಮಾದ ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ
ಸಿಡಿದು ಸಿಡಿದು ಹಾರಿತು, ಚೂರ್ಣ ಚೂರ್ಣವಾಯಿತು,
ತನ್ನ ಕೂಲವನ್ನು ಕಾಣಲು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಓಡಿತು.

* * *

ಅಕೋ ! ಮಧ್ಯೆ ತಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟುನೂರು ನರನಾರಿಯರು
ಎದೆಗೆ ಕೈಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಿರುಗಣ್ಣಿಂದ
ನೋಡುತ್ತಿದಾರೆ.
ರಭಸದಿಂದ ತರಣಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ರಾಕ್ಷಸಿಯಂತೆ ಬಿರುಗಾಳಿ ಕೂಗುತ್ತಿದೆ :
ಕೊಡು, ಕೊಡು, ಕೊಡು.
ಫೇನೋಚ್ಚಲ ಚಲಸಿಂಧು ಕೋಟಿ ಊರ್ಧ್ವಕರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ:
ಕೊಡು, ಕೊಡು, ಕೊಡು.
ವಿಲಂಬವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೋಪಗೊಂಡು ಫೇನಫೇನದಲ್ಲಿ ಬುಸುಗುಟ್ಟಿ
ನೀಲ ಮೃತ್ಯು ಮಹಾಕ್ರೋಶದಲ್ಲಿ ಶ್ವೇತವಾಗಿ ಎದ್ದಿದೆ.

* * *

ಕಂಪಮಾನ ನರನಾರಿಯರು ಭಗವಾನನಿಗೆ ಮೊರೆದರು
"ಓ ಭಗವನ್
ದಯೆ ತೋರು ದಯೆ ತೋರು"; ಎದ್ದಿತು ಕಾತರಸ್ವರ
"ಉಳಿಸು ಉಳಿಸು ಪ್ರಾಣ."
"ಎಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ರವಿ, ಶಶಿ, ತಾರಾಗಣ ?
ಎಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಧನ, ಮಾತೆ ಧರಣಿಯ ಅಂಕ ?
ಆಜನ್ಮದ ಸ್ನೇಹಸಾರ, ಎಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗೃಹದ್ವಾರ ?
ಇದು ಪಿಶಾಚಿ ಮಲತಾಯಿಯ ಹಿಂಸೆ ಕೋಟಲೆ.
ಯಾವ ಕಡೆ ತಿರುಗಿದರೂ ಪರಿಚಿತವಾದದ್ದೊಂದೂ ಇಲ್ಲ,
ನಮ್ಮದೆನ್ನುವುದೊಂದೂ ಇಲ್ಲ.
ಸಹಸ್ರ ಕರಾಲಮುಖ ಸಹಸ್ರ ಆಕಾರ.
ಒಡೆಯಿತು ತರಣೀತಲ.....

ಅಹಲ್ಯೆ

ಪಾಷಾಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಧರಾತಲದೊಡನೆ ಬೆರೆತು,
ನಿರ್ವಾಪಿತ ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ತಾಪಸ ವಿಹೀನ
ಶೂನ್ಯ ತಪೋವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಯಾವ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ
ದೀರ್ಘ ದಿವಾನಿಶಿಯನ್ನು ಕಳೆದೆ ?

ಬೃಹತ್ ಪೃಥ್ವಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಏಕದೇಹವಾಗಿ
ವಿಲೀನವಾಗಿ ಇದ್ದವೇಳೆ ಅದರ ಮಹಾಸ್ನೇಹವನ್ನು ಅರಿತೆಯಾ ?

* * *

ದಿವಾರಾತ್ರಿ ಅಹರಹ ಲಕ್ಷಕೋಟಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ
ಮಿಲನ, ಕಲಹ, ಆನಂದ, ವಿಷಾದ, ಕ್ಷುಬ್ಧ ಕ್ರಂದನ ಗರ್ಜನವೂ
ಅನುಕ್ಷಣವೂ ಅಯುತ ಪಾಂಥರ ಪದಧ್ವನಿಯೂ
ನಿನ್ನ ಅಭಿಶಾಪನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ
ನಿನ್ನ ಕರ್ಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದುವೆ ?
ನೇತ್ರಹೀನ ಮೂಢ ರೂಢ ಅರ್ಧ ಜಾಗರಣದಲ್ಲಿ
ನೀನು ಅದರಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದೆಯಾ ?
ನಿತ್ಯನಿದ್ರಾಹೀನ ಮಹಾಜನನಿಯ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು
ನೀನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಲಾಯಿತೆ ?
ನವ ವಸಂತಸಮೀರನು ಪ್ರವಹಿಸಿ ಬಂದ ದಿನ
ಧರಣಿಯ ಸರ್ವಾಂಗದ ಪುಲಕ ಪ್ರವಾಹ
ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿತೆ ?

* * *

ಸ್ನಿಗ್ಧ ಹಸ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪಾಪ ತಾಪ ರೇಖೆಯನ್ನು
ಮಾತೆ ಒರಸಿದಾಳೆ.
ಧರಿತ್ರಿಯ ಸದ್ಯೋಜಾತ ಕುಮಾರಿಯಂತೆ
ಸುಂದರ ಸರಳ ಶುಭ್ರಳಾಗಿ ಇಂದು ನೀನು ಕಂಡಿದೀಯೆ.
ಹತವಾಕ್ಯಳಾಗಿ ನೀನು ಪ್ರಭಾತದ
ಜಗತ್ತಿನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದೀಯೆ.
ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆ ಕಲ್ಲಾದ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಶಿಶಿರ
ಈಗ ನಿನ್ನ ಆಜಾನು ಚುಂಬಿತ ಮುಕ್ತ ಕೃಷ್ಣಕೇಶಪಾಶದಲ್ಲಿ
ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದೆ.
ಧರಣಿಯ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ ಅಂಚಲವೆಂಬಂತೆ
ಬಹುಕಾಲ ನಿನ್ನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಸಿದ್ದ ಶೈವಲ
ಬಹುವರ್ಷಧಾರೆಯನ್ನು ಪಡೆದು
ಸತೇಜ, ಸರಸ, ಘನವಾಗಿರುತ್ತ
ಮಾತೃದತ್ತ ವಸ್ತ್ರದಂತೆ ಸುಕೋಮಲ ಸ್ನೇಹವಾಗಿ
ಈಗಲೂ ನಿನ್ನ ನಗ್ನ ಗೌರದೇಹಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದೆ.

* * *

ಅಪೂರ್ವ ರಹಸ್ಯಮಯೀ ಮೂರ್ತಿ ವಿವಸನೇ
ನವೀನ ಶೈಶವಸ್ನಾತ ಸಂಪೂರ್ಣ ಯೌವನೇ
ಶ್ಯಾಮಪತ್ರಪುಟದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಸ್ಫುಟ ಪುಷ್ಪವು
ಶೈಶವ ಯೌವನ ಒಂದಾಗಿ ಒಂದು ವೃಂತದಲ್ಲಿ ಅರಳುವಂತೆ
ವಿಸ್ಮೃತಿ ಸಾಗರದ ನೀಲ ಜಲದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಥಮ ಉಷೆಯಂತೆ ನೀನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎದ್ದೆ,
ಎದ್ದು ವಿಶ್ವದ ಕಡೆ ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡೆ.
ವಿಶ್ವ ನಿನ್ನ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿತು.
ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು ನೋಡಿದಿರಿ. ಅಪಾರ ರಹಸ್ಯ ತೀರದಲ್ಲಿ
ಚಿರಪರಿಚಯದ ಮಧ್ಯೆ ನವ ಪರಿಚಯ.

೨೪. ಸೋನಾರ್ ತರೀ, ಚಿತ್ರಾ

ಸೋನಾರ್ ತರೀ ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಣನೌಕ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಇವರ ಕಾವ್ಯ ಭಾವನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಜೀವನ ದೇವತಾ ಎಂಬ ತತ್ವವು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಯಿತು ಎಂದು ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ಕವಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಮಿಂಚಿದ ಇನ್ನಾವುದೋ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ತಿಳಿವು ನಿರಂತರವಾಗಿರುವುದು. ಜೀವನ ದೇವತೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರುವ ಸೋನಾರ್ ತರೀ ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ಈ ದೇವತೆ ಒಂದು ಕಡೆ ನದಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನಂತೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿರುವ ಕಾವ್ಯ ಸುಂದರಿಯಂತೆ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ರಾಧೆಯ ರೀತಿ ಪ್ರಿಯನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೊರಟ ಅಭಿಸಾರಿಕೆಯಂತೆ, ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಕವಿಯಾದರೂ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಿದರೆ ತಾನು ಎಂಬುದಲ್ಲದ ಬೇರೊಂದು ಶಕ್ತಿ ತನ್ನ ಮೂಲಕ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅರಿಯುವುದು ಸಹಜ. ಠಾಕೂರರಲ್ಲಿ ಈ ಭಾವನೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ಅವರ ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನ ಕಾವ್ಯಾವಸ್ಥೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಿಯ ಹುಡುಗಾಟ, ತಡಕಾಟ, ಯತ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಮುಗಿದು ಕವಿ ತನ್ನ ಆವೇಶದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು; ಆ ಆವೇಶಕ್ಕೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಳಪಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತನು. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಇವರ ಕವಿತೆಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರೆದುವು. ಬಂಗಾಳಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅಚ್ಚು ಮಾಡುವರಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜನಕ್ಕೂ ಬೇಕಾಗುವ ಮೇಲಣ ಅಂತಸ್ತಿನ ಕವಿತೆಗಳು ಕಡಮೆ. ಅವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕವಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಗುರುತುಗಳು.

ಸೋನಾರ್ ತರೀ ಕಾವ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಕಾವ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕವಿತೆಗಳಿವೆ. ಠಾಕೂರರಿಗೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಹೆಸರನ್ನು ತಂದಿರುವ ಊರ್ವಶೀ ಎಂಬ ಕವಿತೆ ಈ ಸಂಗ್ರಹದ್ದು. ಕವಿತೆ ಏರಿರುವ ಮಟ್ಟ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಮಾತನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ :

ತಾಯಿ ಅಲ್ಲ ಕನ್ಯೆಯಲ್ಲ ವಧುವಲ್ಲ ಸುಂದರಿ ರೂಪಸೀ,
ಹೇ ನಂದನವಾಸಿನಿ ಊರ್ವಶೀ.
ಸಂಜೆ ಶ್ರಾಂತದೇಹದ ಸುತ್ತ ಸ್ವರ್ಣಾಂಚಲವನ್ನು ಸೆಳೆದು ಗೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಇಳಿವ ವೇಳೆ
ನೀನು ಯಾವ ಗೃಹ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಂಧ್ಯಾದೀಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಡುವುದಿಲ್ಲ.
ದ್ವೈಧೀಭಾವದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನಿಡುತ್ತ ಕಂಪ್ರವಕ್ಷಳಾಗಿ ನಮ್ರನೇತ್ರ ಪತ್ರಳಾಗಿ
ಶುದ್ಧ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ
ಸ್ಮಿತಹಾಸ್ಯೆ ಲಲ್ಜಾಯುಕ್ತ ಆಗಿ ಪತಿಶಯ್ಯೆಗೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.
ಉಷೆಯ ಉದಯ ಸಮಯದಂತೆ ಅನವಕುಂಠಿತೆ
ನೀನಕುಂಠಿತೆ.
ವೃಂತಹೀನ ಪುಷ್ಪದಂತೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನೀನೇ ವಿಕಸಿಸಿ
ಸ್ಫುಟವಾದೆ ಎಂದು ನೀನು ಊರ್ವಶಿ ?
ಆದಿಮ ವಸಂತ ಪ್ರಾತವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಥಿತ ಸಾಗರದಿಂದ ನೀನೆದ್ದೆ;
ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾಪಾತ್ರೆ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ವಿಷಭಾಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದೆ.
ತರಂಗಿತ ಮಹಾಸಿಂಧು ಮಂತ್ರಶಾಂತ ಭುಜಂಗವೆಂಬಂತೆ
ನಿನ್ನ ಪದಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಛ್ವಸಿತ ಫಣಾ ಲಕ್ಷಶತವನ್ನು
ತಗ್ಗಿಸಿತ್ತು.
ಕುಂದ ಶುಭ್ರ ನಗ್ನ ಕಾಂತ ಸುರೇಂದ್ರವಂದಿತೇ
ನೀನನಿಂದಿತೆ.
ಎಂದೂ ನೀನು ಮುಗುಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೇ ಬಾಲಿಕೆಯಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೇ
ಹೇ ಅನಂತ ಯೌವನೆ ಊರ್ವಶೀ ?

ಕತ್ತಲೆಯ ಆಳದ ತಳದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಕುಳಿತು
ಮಾಣಿಕ ಮೌಕ್ತಿಕಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ನೀನು ಶೈಶವ ಕೇಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದೆ?
ಮಣಿದೀಪ ದೀಪ್ತ ಕಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಕಲ್ಲೋಲ ಗೀತದಲ್ಲಿ
ಅಕಲಂಕ ಹಾಸ್ಯಮುಖಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಾಳ ಪಾಲಂಕದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸಿದೆ ?
ಯಾರ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ?
ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾಣುವ ವೇಳೆಗೆ ನೀನು ಯೌವನಘಟಿತಳು
ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಸ್ಫುಟಿತಳು.
ಯುಗ ಯುಗಾಂತರದಿಂದ ನೀನು ವಿಶ್ವದ ಏಕಪ್ರೇಯಸಿ
ಹೇ ಅಪೂರ್ವ ಶೋಭನೆ ಊರ್ವಶಿ.
ಮುನಿಗಣವು ಧ್ಯಾನವನ್ನುಳಿದು ನಿನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಪದ ಫಲವನ್ನರ್ಪಿಸಿತು;
ನಿನ್ನ ಕಟಾಕ್ಷಘಾತದಿಂದ ತ್ರಿಭುವನವುಯೌವನಚಂಚಲವಾಯಿತು;
ನಿನ್ನ ಮದಿರ ಗಂಧವನ್ನು ಕುರುಡಾದ ಗಾಳಿ ಹೊತ್ತು ಹರಡಿತು.
ಮಧುಮತ್ತ ಭೃಂಗದಂತೆ ಲುಬ್ಧಚಿತ್ತನಾಗಿ ಮುಗ್ಧ ಕವಿ
ಉದ್ದಾಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಲೆದನು.
ನೀನೋ ನೂಪುರ ಗುಂಜರಿಯಾಗಿ ನಡೆದೆ ಆಕುಲಾಂಚಲೇ
ವಿದ್ಯುತ್-ಚಂಚಲೇ.
ಸುರಸಭಾತಲದಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಮಾಡುತ್ತ ನೀನು ಪುಲಕೋಲ್ಲಾಸಿಯಾಗಿರುವಂದು,
ಹೇ ವಿಲೋಲ ಹಿಲ್ಲೋಲ ಊರ್ವಶಿ,
ಸಿಂಧು ಮಧ್ಯದ ತರಂಗದ ಜಲವು ಛಂದ ಛಂದವಾಗಿ ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಳುವುದು;
ಸಸ್ಯಶೀರ್ಷದ ಸ್ಪಂದನ ಚಲನದಲ್ಲಿ ಧರೆಯ ಅಂಚಲ ಅದುರಿ ಹಾರುವುದು;
ನಿನ್ನ ಸ್ತನಹಾರದಿಂದ ಉದುರಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ನಭಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವುವು;
ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಹೃದಯಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವು ಆತ್ಮ ಹಾರಿಯಾಗುವುದು,
ರಕ್ತಧಾರೆ ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವುದು ;
ದಿಗಂತದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮೇಖಲೆ ಇದ್ದದಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕಿತ್ತು ಹೋಗುವುದು
ಹೇ ಅಸಂವೃತೆ.
ಸ್ವರ್ಗದ ಉದಯಾಚಲದಲ್ಲಿ ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಮತಿಯಾಗಿರುವೆ ನೀನು
ಹೇ ಭುವನಮೋಹಿನೀ ಊರ್ವಶಿ.
ಜನದ ಅಶ್ರುಧಾರೆಯಿಂದ ಧೌತವಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಮೈಯ ತಂಪು;
ತ್ರಿಲೋಕಗಳ ಹೃದ್ರಕ್ತದಿಂದ ಅಂಕಿತವಾಗಿದೆ ನಿನ್ನ ಅಡಿಯ ಕೆಂಪು;
ಮುಕ್ತವೇಣಿ ವಿವಸನೇ ನಿನ್ನ ಪಾದಪದ್ಮವನ್ನು
ವಿಶ್ವದಾಸೆಯ ವಿಕಸಿತ ಅರವಿಂದದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವೆ ನೀನು ;
ಅತಿಲಘು ಆ ಭಾರ.
ಎಲ್ಲ ಮನಸ್ಸುಗಳ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತರಂಗಿಣಿ
ಹೇ ಸ್ವಪ್ನ ಸಂಗಿನಿ.
ಅಕೋ ಕೇಳು ದಿಶಿ ದಿಶಿಯಲ್ಲಿ ನಿನಗಾಗಿ ಅಳುವವರ ಗೋಳು
ಹೇ ಬಧಿರೆ ನಿಷ್ಠುರೆ ಊರ್ವಶಿ.
ಆ ಪುರಾತನಾದಿಯುಗವು ಜಗಕೆ ಮರಳಿ ಬರಬಹುದೆ ?
ಕೂಲರಹಿತ ಅತಲದಿಂದ ಸಿಂಜಕೇಶಳಾಗಿ ನೀನು ಮರಳಿ ಏಳಬಹುದೆ ?
ದಿನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಭಾತದಲ್ಲಿ ಆ ದೇಹ ಮತ್ತೆ ಕಂಡ ಒಡನೆಯೇ
ಜಗದ ದೃಷ್ಟಿಘಾತದಿಂದ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗ ಕ್ರಂದಿಸುವುದು ;
ಅದರಿಂದ ನೀರು ಉದುರುವುದು ;
ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಮಹಾಂಬುಧಿ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಗೀತದಿಂದ
ತರಂಗಿತವಾಗುವುದು.
ಮತ್ತೆ ಬಾರಳು ಮತ್ತೆ ಬಾರಳು ; ಆ ಗೌರವಶಶಿ ಅಸ್ತಳು ;

ಅಸ್ತಾಚಲವಾಸಿನಿ ಈಗ ಊರ್ವಶಿ.
ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈಗ ಧರಾತಲದಲ್ಲಿ ವಸಂತದ ಆನಂದೋಚ್ಛ್ವಾಸದಲ್ಲಿ
ಯಾವುದೋ ಚಿರ ವಿರಹದ ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸ ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ;
ಪೂರ್ಣಿಮಾ ನಿಶೀಥದಲ್ಲಿ ದಶದಿಶೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣಹಾಸದಲ್ಲಿ
ಎಂದಿನದೋ ಪೂರ್ವಸ್ಮೃತಿಯೊಂದು ವ್ಯಾಕುಲಕರವಾದ ಕೊಳಲನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತದೆ ;
ಅಶ್ರುರಾಶಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ ;
ಆದರೂ ಪ್ರಾಣದ ಆಕ್ರಂದನದಲ್ಲಿ ಆಶೆಯೊಂದು ಮೂಡಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ,
ಹೇ ಅಬಂಧನೇ.

ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರ ಊರ್ವಶಿ ಇಂದ್ರಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದ ಮೇಲಣ ಸುಂದರಿ; ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವಳು. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ ಊರ್ವಶಿ ಇಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಆನಂದಗೊಳಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ತನ್ನ ಎಳೆಯತನದಿಂದ ನಮಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸೌಂದರ್ಯದ ಆಂತರ್ಯದ ತತ್ವವಾಗಿ, ಮಾನವರ ಹೃದಯವನ್ನು ಚಪಲಗೊಳಿಸುತ್ತ, ನೋಯಿಸುತ್ತ ಬೇಯಿಸುತ್ತ, ಕಾಡುತ್ತ ಕುಂದಿಸುತ್ತ, ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಸುಳಿಯುತ್ತ, ಇರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಕ್ತಿ ಅವಳು. ಕವಿ ಈ ಭಾವನೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪಾತಾಳದ ಅವಳ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವನ್ನೂ, ಅವಳ ಕ್ರೀಡಾ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಬಹುದೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಹೊರಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಒಳಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕಾಣತಕ್ಕ ಒನಪು ಒಯ್ಯಾರ ಬೇನೆ ಬೇಗೆಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದಾನೆ. ನಾಲ್ಕು ಗೆರೆಯನ್ನೆಳೆದು ಒಂದು ಮುಖವನ್ನು ಮಾಡುವ ಚಿತ್ರಕಾರನ ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿ ಒಂದು ಗೀತವನ್ನು ತೋರುವ ಗಾಯಕನ ಕಲೆಯಂತೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ತತ್ವದ ಜೀವನ ಕಥೆಯನ್ನು ಈ ಕೃತಿ ಹತ್ತು ಮಾತಿನಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಠಾಕೂರರು ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದುದು ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇವರ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿ ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು.

೨೫. ಪ್ರೇಮ,. ಸೌಂದರ್ಯ

ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರು ವಂಗ ಭಾಷೆಯ ತಮ್ಮ ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಆರಿಸಿದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿದರು. ವಂಗ ಭಾಷೆಯ ಇಂಥ ಗುಚ್ಛದಿಂದ ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳು ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ರೀತಿಯ ಪದ್ಯಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಕಡಮೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಹಾಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿಷಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಅಚ್ಚಾದದ್ದು ಭಕ್ತಿ ಗೀತಗಳ ಗುಚ್ಛ. ಆದರೆ ವಂಗ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹಲವು ಅಚ್ಚಾದಮೇಲೆ ಈ ಭಕ್ತಿ ಗೀತೆಗಳು ಬಂದುವು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗುವುದು.

ಇದುವರೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳಂತೆ ಈ ಕವಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮುಖವೂ ಹೃದಯದ ಭಾವಗಳೂ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ಕಂಡಿರಬೇಕು. ಆ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಸೌಂದರ್ಯ; ಆ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೆನ್ನಿಸುವುದು ಪ್ರೇಮ. ಊರ್ವಶಿ ಈ ಸೌಂದರ್ಯದ ಆಂತರ್ಯದ ಮೂರ್ತಿ; ಮಾನವನ ಹೃದಯ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತ ಆಸೆಯಿಂದ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುದಿಸುವ ಕುಣಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಠಾಕೂರರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ತತ್ವಗಳೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹರಡಿವೆ, ಹಬ್ಬಿವೆ. ಕವಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಪ್ರಪಂಚದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೆರೆಯುವಂತೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದು, ಜೀವನದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ವಂದಿಯಾಗಿ ಮಾಗಧನಾಗಿ ತುತ್ತೂರಿಕಾರನಾಗಿರುವುದು, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇವರು ಒಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾರೆ:

“ಅಯ್ಯಾ ಕವಿ, ಸಂಜೆ ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಿನ್ನ ಕೂದಲು ನರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಪರದ ವಿಚಾರ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದೆಯೋ?”

ಕವಿ ಹೇಳಿದನು:

“ಸಂಜೆಯಾಗಿದೆ ಆದಕಾರಣ ನಾನು ಊರಿನಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಕರೆದಾರು ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಕಾದುಕೊಂಡಿದೇನೆ. ಎಳೆಯ ಹೃದಯಗಳು ಅಲೆದು ಸೇರುವುದನ್ನು, ಎರಡು ಜೊತೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ತಮ್ಮ ಮೌನವನ್ನು ಮುರಿದು ತಮಗಾಗಿ ನುಡಿಯುವ ಗಾನವನ್ನು ಬೇಡುವುದನ್ನು ನಾನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದೇನೆ. ನಾನು ಜೀವನದ ತೀರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸಾವನ್ನೂ ಸಾವಿನ ಆಚೆಯ ಜೀವನವನ್ನೂ ಕುರಿತ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರೆ ಈ ಪ್ರಣಯಿಗಳ ಪ್ರೇಮೋದ್ಯೋಗದ ಗಾನವನ್ನು ಹೆಣೆಯುವರಾರು?....

“ನನ್ನ ಕೂದಲು ನರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಸಣ್ಣ ವಿಷಯ. ಸದಾ ಕಾಲವೂ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯ ಎಳೆಯರು ಎಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕವರೋ ಅಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕವನು ; ಇಲ್ಲಿಯ ಮುದಿಯರು ಎಷ್ಟು ಮುದುಕರೋ ಅಷ್ಟು ಮುದುಕನು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಗುತ್ತಾರೆ. ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕೆಲವರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯ ಮಿನುಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಉಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಕೆಲವರ ಕಣ್ಣ ನೀರು ಮಸಕಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿದೆ. ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ನಾನು ಬೇಕು. ಮರಣದಾಚೆಯ ಜೀವನದ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ನನಗೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ.....”

ಇಂಥ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಒಲಿಯದ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲ. ಠಾಕೂರರ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಸೌಂದರ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದ ದೃಷ್ಟಿಪಾಟವ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಎಳತನದಲ್ಲಿ ಆತುರದಿಂದ ಪ್ರಿಯ ಸತಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವ ಭಾವ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ:

“ನೀನು ಈಗ ಇರುವಂತೆಯೇ ಬಾ, ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಜಡೆ ಬಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಬೈತಲೆ ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಂಚುಕ ಕಟ್ಟಿರದಿದ್ದರೆ ತೊಂದರೆ ಪಡಬೇಡ. ಇರುವಂತೆ ಬಾ. ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯ ಬೇಡ.

“ಹುಲ್ಲಿನಮೇಲೆ ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ ಬಾ. ನಿನ್ನ ಕಾಲ ಅಲತಿಗೆ ಮಂಜಿನಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ, ನಿನ್ನ ಕಾಲ ಅಂದುಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಡಿಲವಾದರೆ, ನಿನ್ನ ಸರದಿಂದ ಮುತ್ತು ಸೋರಿಬಿದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ನೀನು ಚಿಂತೆಮಾಡಬೇಡ. ಹುಲ್ಲಿನಮೇಲೆ ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ಬಾ.

“ನೀನು ಮಾಲೆಯನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ ತರದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವರಾರು? ಕಡಗದ ತಿರುಪನ್ನು ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಬೇಡ ಬಿಡು. ಆಕಾಶದ ತುಂಬ ಮೋಡಗಳು ಹಬ್ಬಿವೆ. ಹೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಇರುವಂತೆ ಬಾ, ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯಬೇಡ.”

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಹೋಗಿಬರುವೆನು ಎಂದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಿಯನು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಕಾಣುತ್ತದೆ:

“ಹೋಗಿಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನಾನು ಬಂದಾಗ ನೀನು ನಂಬದೆ ನಗುವ ನಗೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಮರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ಹೋಗಿಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗದೆ ಇದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ನಾನು ಮರಳಿ ಬರುವೆನೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯೆ.

“ನಿಜವಾಗಿ ನನಗೂ ಇದೇ ಸಂಶಯವುಂಟು. ಆದರೇನು ? ಚೈತ್ರಮಾಸವು ಪುನಃ ಪುನಃ ಬರುತ್ತದೆ; ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನು ಹೋಗುವೆನೆಂದು ಹೊರಟು ಮರಳಿ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಹೂಗಳು ಮರಳಿ ಬಂದು ತಮ್ಮಕೊಂಬೆಗಳ ಮೇಲೆ ವರುಷ ವರುಷವೂ ತೊಳಗುತ್ತವೆ.

“ನಾನು ಕೂಡಾ ಹೋಗಿಬರುವೆನೆನ್ನುವುದು ಮರಳಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎನ್ನುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೂ ಹೋಗುವೆನೆಂಬ ಸೋಗು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಇರಲಿ; ಅದನ್ನು

ಅಷ್ಟು ಅವಸರವಾಗಿ ದೂಡಿಬಿಡಬೇಡ.

"ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇನೆ, ಇನ್ನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದಾಗ ಆ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೋ, ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣ ಕಾಡಿಗೆಯ ಅಂಚನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕರಿದೆನಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡು.

"ಇದಾದಮೇಲೆ ಅಗಲಲಾರದೆ ನಾನು ಮರಳಿ ಬಂದಾಗ ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸರಸದಿಂದ ನಕ್ಕು ನಾನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದು ತಿಳಿದಿತ್ತೆಂದು ತೋರಿಸು. ಆಗ ಅದನ್ನು ನಾನು ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ."

ಮುಗ್ಧರಾದ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಸರಳವಾದ ಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ :

"ಅವರ ಮರದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೊಂಬಕ್ಕಿ ಹಾಡುವುದು. ನನ್ನ ಎದೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕುಣಿಯುವುದು.

"ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ. ಇದೇ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದು ಸಂತೋಷ.

"ಅವಳು ಸಾಕುತಲಿರುವ ಕುರಿಯ ಮರಿ ಎರಡು ನಮ್ಮ ತೋಪಿನ ಮರಗಳಡಿ ಮೇಯಲು ಬರುತ್ತವೆ.

"ನಮ್ಮ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಗೆ ಅವು ಸುಳಿದು ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

"ನಮ್ಮ ಊರು ಖಂಜನ, ನಮ್ಮ ನದಿ ಅಂಜನ,
ನನ್ನ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲ ಬಲ್ಲರು, ಅವಳ ಹೆಸರು ರಂಜನ.

"ನಮ್ಮ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಹೊಲ.

"ನಮ್ಮ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಗೂಡು ಕಟ್ಟಿದ ಜೇನು ಅವರ ತೋಟದ ಹೂವಿನ ರಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ.

"ಅವರು ಘಟ್ಟದಿಂದ ತೇಲಬಿಟ್ಟ ಹೂ ನಾವು ಸ್ನಾನಮಾಡುವೆಡೆಗೆ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆ.

"ಅವರ ಹೊಲದ ಕುಸುಮ ನಮ್ಮ ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರುತ್ತವೆ.

"ನಮ್ಮ ಊರು ಖಂಜನ, ನಮ್ಮ ನದಿ ಅಂಜನ,
ನನ್ನ ಹೆಸರು ಬಲ್ಲರೆಲ್ಲ, ಅವಳ ಹೆಸರು ರಂಜನ.

"ಬಾಗಿ ಬಳುಕಿ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ವಸಂತದಲ್ಲಿ
ಮಾವಿನ ಹೂವಿನಿಂದ ಮಘ ಮಘಿಸುತ್ತದೆ.

"ಅವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಅಗಸೆ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನಮ್ಮ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪುಂಡಿ ಹೂವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

"ಅವರ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ನಗುತ್ತಿರುವ ತಾರೆಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸುತ್ತವೆ.

"ಅವರ ಕೆರೆಯನ್ನು ತುಂಬುವ ಮಳೆ ನಮ್ಮ ಕದಂಬ ವನವನ್ನು ನಲಿಸುತ್ತದೆ.

"ನಮ್ಮ ಊರು ಖಂಜನ, ನಮ್ಮ ನದಿ ಅಂಜನ,
ನನ್ನ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲ ಬಲ್ಲರು, ಅವಳ ಹೆಸರು ರಂಜನ."

ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಮಂಕುಮಾಡುವ ಹೆಣ್ಣ ಚೆಲುವು ತೀರ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ, ಗಂಡು ತನ್ನ ಊಹೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ:

"ಹೆಣ್ಣೆ, ನೀನು ದೇವರಿಂದ ಮಾತ್ರ ರೂಪುಗೊಂಡಿಲ್ಲ; ಗಂಡಿನ ಹೃದಯದಿಂದಲೂ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವೆ.

"ಅವನು ತನ್ನ ಆಸೆಗಳಿಂದ ನಿನಗೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿರುವನು.

"ಕವಿಗಳು ನಿನ್ನ ಉಡುಗೆಗಾಗಿ ಹೊನ್ನ ಚಿತ್ರಗಳ ದಾರದಿಂದ ವಸ್ತ್ರವೊಂದನ್ನು ನೇಯುತ್ತಿರುವರು.

"ಚಿತ್ರಗಾರರು ನಿನ್ನ ಆಕೃತಿಗೆ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಅಮರತೆಯನ್ನು

ಕೊಡುತ್ತಿರುವನು.

"ನಿನ್ನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ನಿನಗೆ ಭೂಷಣವಾಗಿ
"ನಿನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ
"ಸಾಗರವು ಮೌಕ್ತಿಕವನ್ನೂ ಖನಿಗಳು ಸ್ವರ್ಣವನ್ನೂ
"ಚೈತ್ರವನಗಳು ತಮ್ಮ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿರುವುವು.
"ನಿನ್ನ ತಾರುಣ್ಯದ ಮೇಲೆ
"ಗಂಡಸರ ಹೃದಯದಾಸೆ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಬೀರಿದೆ.
"ಹೆಣ್ಣೆ, ನೀನು ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಹೆಣ್ಣು; ಉಳಿದರ್ಧ ಕನಸು."

ಪ್ರೇಮ ಎನ್ನುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಮನೋಧರ್ಮ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಇತರ ಜೀವಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇರಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಕವಿ ಒಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಸ್ಯ ಕಾಣುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ:

"ವೈಶಾಖ ಮಾಸದ ಒಂದು ದಿವಸ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮುಗಿಯದಂತೆ ನಿಂತಿತ್ತು. ಕಾದ ಭೂಮಿ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ದಾಹಕ್ಕೆ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು.

"ಆಗ ನನಗೆ ನದಿಯ ದಡದಿಂದ ಬಾ ಅಮ್ಮಯ್ಯ ಎಂದು ಕರೆದದ್ದು ಕೇಳಿಸಿತು. ನಾನು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕಿಟಕಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಇದು ಯಾರು ಎಂದು ನೋಡಿದೆನು.

"ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಎಮ್ಮೆ; ಕೆಸರಾದ ಮೈ; ಶಾಂತವಾದ ಸಮಾಧಾನವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೀರಿನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿತ್ತು.

"ಒಬ್ಬ ತರುಣನು ಮೊಣಕಾಲುದ್ದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅದನ್ನು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು.

"ನನಗೆ ನಗು ಬಂದಿತು; ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಧುರ ಭಾವ ತಲೆದೋರಿತು."

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವು ಜೀವತತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆಯಾದದ್ದಲ್ಲ. ಅದರ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಮಂಗಳವನ್ನೂ ಪಡೆಯಬಹುದು, ಎಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು, ಎಂಬುದೇ ಕವಿಯ ಭಾವನೆ. ಪ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಕಂಡ ಪ್ರಿಯನು ಪ್ರೇಮವು ಸಾಕಾದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

"ನನ್ನ ಹೃದಯವೆಂಬ ವನವಿಹಾರಿ ಪಕ್ಷಿ
"ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಭವನ್ನು ಕಂಡಿದೆ.
"ಇವು ಉದಯದ ತೊಟ್ಟಿಲು ; ತಾರೆಗಳ ರಾಜ್ಯ.
"ನನ್ನ ಗೀತೆಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿವೆ.
"ಈ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವುದೇ ಸಾಕು ನನಗೆ.
"ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪವಿತ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿ
"ಇದರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಎಳಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಗರಿ ಹರಡಬಹುದಾದರೆ ಸಾಕು ನನಗೆ."

ಇಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಈ ತತ್ವ ಅಷ್ಟೇ ಸರಳವಾದದ್ದು. ಒಂದು ಕಡೆ ಕವಿ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:

"ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿದ ಬೇರೆಯ ಮಾಯೆ ಬೇಡ; ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲ. ಬೆಡಗಿನ ಹಿಂದೆ ಅವಿತು ಭೀತಿಯಿಲ್ಲ. ತಿಳಿಯದ ತತ್ವವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

"ನಮ್ಮ ಈ ಪ್ರೇಮವು ಗಾನದಂತೆ ಸರಳ."

ನಿಜವಾದ ಪ್ರೇಮ ಇರಲಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವ ಐಶ್ವರ್ಯವೂ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರೇಮವು ಸೌಂದರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುವ ತತ್ವ. ಎಳೆತನದ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇವು ಒಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಣುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸೌಂದರ್ಯವೆನ್ನುವುದು ಆಕಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕುರಿತಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು ಆವಶ್ಯಕ.

ವಸಂತಕಾಲವು ಕಾವ್ಯಗಳ ಅನಾದಿ ವಿಷಯ. ಠಾಕೂರರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊಸ ಕಳೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

"ಆದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಓ ವಸಂತ, ನೀನು ದೇವ ನಂದನದ ದಕ್ಷಿಣದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ನೆಲದ ನವಯೌವನದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬಂದಾಗ

"ಗಂಡಸರೂ ಹೆಂಗಸರೂ ಮನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಬಂದರು, ನಗುತ್ತ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಆನಂದ ಸಂಭ್ರಮದ ಮರುಳಾಟದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಪುಷ್ಪ ಪರಾಗವನ್ನು ಎರಚುತ್ತ ನುಗ್ಗಿದರು.

"ವರುಷ ಹೋಗಿ ವರುಷ ಬರಲು ನೀನು ಆ ದಿವಸ ನಿನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಚಿದ ಅದೇ ಹೂವನ್ನು ಮರಳಿ ತರುತ್ತಿರುವೆ.

"ಆದಕಾರಣ ಇಂದು ಹರಹಿರುವ ಅವುಗಳ ಗಂಧವು ಈಗ ಬರಿಯ ಕನಸಾದ ಆ ದಿನಗಳ ಸುಯಿಲನ್ನು ಸುಯ್ಯುತ್ತದೆ.

"ಬಾಳಿ ಅಳಿದ ಲೋಕಗಳ ನೋವ ನೆನಪು ಅದಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಿದೆ.

"ಮಾನವನ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಮರೆತುಹೋಗಿರುವ ಪ್ರೇಮ ಕಥೆಗಳ ಭಾರದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಾರುತನು ಧೀರನಾಗಿದಾನೆ."

"ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರೇಮದ ಮೊದಲ ಅನುಭವದಿಂದ ವಿಭ್ರಮಗೊಂಡ ನನ್ನ ಬಾಳಿಗೆ ನೀನು ಹೊಸ ಅಚ್ಚರಿಯೊಂದನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದೆ.

"ಅದುಮೊದಲು ಹೊಸದಾಗಿ ತಿಳಿದ ಆ ಆನಂದದ ಮೃದುಲ ವಿಹ್ವಲತೆ ನೀನು ತರುವ ಚಕ್ಕೋತದ ಹೂವಿನ ಮೊದಲ ಮುಗುಳಿನಲ್ಲಿ ಅವಿತು ಬರುತ್ತದೆ.

"ನುಡಿಯಲಾಗದೆ ತುಂಬಿದ ನನ್ನ ಭಾವವನ್ನು ಕಾದ ಮೌನದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನೆಲದಾವರೆ ತಡೆದಿದೆ.

"ಆ ಚೈತ್ರದ ಸುಖಭರಿತ ಯಾಮಗಳ ಸ್ಮರಣೆ, ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹೊಮ್ಮುವ ನಿನ್ನ ನವಪಲ್ಲವಗಳಲ್ಲಿ, ಪುಳಕಿತವಾಗಿ ಮರ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ."

ಕವಿ ಒಂದು ಸಲ ನಾನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವುದಾದರೆ ಗೋವಳನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಯೇನು, ಬೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇನು ಎಂದು ಆಸೆಪಡುತ್ತಾನೆ :

"ಮುಂದೆ ಎಂದಾದರೂ ಬೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಗೋವಳನಾಗಿ ನಾನು ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದರೆ

"ನನ್ನ ಮನೆತನದ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯ ಡಂಭವನ್ನೇ ನಾನು ಸಾಯಬಿಟ್ಟೇನು.

"ಆಲದ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು ದನವನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತ

"ವಿರಾಮವಾಗಿ ಗುಂಜಿಯ ಹೂವನ್ನು ಮಾಲೆ ಮಾಡುವಂಥ,

"ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಆಳವಾದ ತಂಪಾದ ವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ದುಮುಕಿ ಈಜುವಂಥ,

"ಗೋಪಾಲನು ನಾನಾಗಬಹುದಾದರೆ."

ತಾನು ಪಡುತ್ತಿರುವ ಸಂತೋಷವೂ ನೋವೂ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾತ್ರದ ಫಲವಲ್ಲವೆಂದು ಕವಿಗೆ ಒಂದು ಸಲ ತೋರುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಜೀವನದ ಮೂಲವಾದ ಅನಂತ ಕಾಲದ ಒಂದು ಜೀವ ಈ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವವನ್ನೂ ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆತನ ಊಹೆ.

"ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನ ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಯುಗ ಯುಗಗಳ ಬದುಕನ್ನು ನೋಡಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

"ನೋಡಿ ಮರೆತ ಆ ನೋಟಗಳು ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತವೆ; ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದುರುತ್ತವೆ.

"ಅವನು ಹೊಸ ತೆರೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು

"ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ಹತ್ತಾರು ತಾರೆಯ ಮಸುಕು ಬೆಳಕಿನ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾನೆ.

"ಅದರಿಂದ ಅವನ ಆಗಸವು ಕೊನೆಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಸಮಾಗಮ ವಿಪ್ರಲಂಭಗಳ ನೋವಿನಿಂದ ಕಂದಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

“ವಸಂತದ ಈ ಮಾರುತನನ್ನು ಒಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ.

“ಆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೋ ಅನಾದಿಕಾಲದ ಪ್ರೇಮದ ಪಿಸುಗುಟ್ಟಿನಿಂದ ತುಂಬಿದೆ.”

ಏನೋ ಬೇನೆ ಏನೋ ಆಸೆ; ಬೇನೆ ಏಕೆ, ಯಾವುದನ್ನು ಕುರಿತು ಆಸೆ, ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನೇಕರು ಅನುಭವಿಸಿರಬೇಕು. ಈ ಅನುಭವವು ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ:

“ನಾನು ಅಶಾಂತನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

“ಬಹು ದೂರದ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ದಾಹಗೊಂಡಿದೇನೆ.

“ದುರಂತ ದೂರದ ಸೆರಗನ್ನು ಸೋಕುವ ಆಸೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಹೊಂಗಿ ಹರಿದಿದೆ.

“ಹೇ ಪರಾತ್ಪರವೇ,

“ಹಾ ನಿನ್ನ ಕೊಳಲ ಈ ಕೂರಾದ ಗಾನವೇ !

“ಆಹಾ...... ಮರೆತೆನು ; ನಾನು ಮರೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವೆನು :

“ನನಗೆ ರೆಕ್ಕೆಯಿಲ್ಲ. ನಾನು ಹಾರಲಾರೆ,

“ನಾನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಈ ಸ್ಥಳದ ಬಂದಿ.”

ಸೌಂದರ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಇಲ್ಲವೊ ಎಂದು ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಸಂದೇಹ ಹುಟ್ಟುವುದು ಉಂಟು. ಅಂಥ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ ತನಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೂ ಆಗ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆ ಹೇಗೆ ಆಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಕವಿ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:

“ಸಂಜೆ ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಕುಳಿತು ಒಂದು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದುತ್ತ ಇದ್ದೆನು. ನನ್ನ ಎದೆ ಒಣಗಿತು. ಸೌಂದರ್ಯವೆನ್ನುವುದು. ಮಾತಿನ ಮಂಡಿಯವರು ಮಾಡಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಮೋಸವೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು. ಬೇಸರದಿಂದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದೆನು, ದೀಪವನ್ನಾರಿಸಿದೆನು. ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೊಟಡಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಂದ ಕೋಡಿಹೋಯಿತು.

“ಓ ಸೌಂದರ್ಯ ತತ್ವವೇ ! ಆಕಾಶವನ್ನೇ ಮೀರಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ ನೀನು ಸಣ್ಣದೊಂದು ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನ ಹಿಂದೆ ಮರೆಯಾಗಬಹುದೆ? ಯಾರ ಧ್ವನಿ ಭೂಮಿಯ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ನುಡಿಯಬಾರದ ಶಾಂತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಾದಿದೆಯೋ ಅಂಥ ನಿನಗೆ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ಮಂಜಿನಂತೆದ್ದು ತೆರೆಯಾಗಬಹುದೆ?”

ಈ ಪ್ರೇಮವೂ ಈ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವೂ ನಶ್ವರ, ಇವಕ್ಕೆ ಕಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನ, ಎಂದರೆ, ಕವಿ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅನುಭವ ನಶ್ವರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ನಾವು ಪಡೆಯಲಾಶಿಸುವುದು; ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

“ಅಣ್ಣ, ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ ಚಿರಜೀವಿಯಲ್ಲ; ಯಾವುದೂ ಬಹು ಕಾಲ ಬಾಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿ; ಸಂತೋಷಿಸು.

“ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಆದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಹೊರೆಯಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಕೊನೆಗಾಣದ ಪಯಣವಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಕವಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಹಳೆಯ ಗೀತವನ್ನು ಎಂದು ಎಂದಿಗೂ ಹಾಡ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹೂವು ಬಾಡುತ್ತದೆ; ಸಾಯುತ್ತದೆ, ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಧರಿಸುವವನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅಳುತ್ತಿರಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣ, ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ; ಸಂತೋಷಿಸು.

“ಗಾನ ಕಳೆಕಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಮುಕ್ತಾಯವಿರಬೇಕು. ಬಾಳು ತನ್ನ ಸಂಜೆಯ ಕಡೆಗೆ ಬಾಗಿಯೇ ಅದರ ಹೊನ್ನ ಬೆಳಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಬೇಕು. ಪ್ರೇಮ ತನ್ನ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೀರ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಅಣ್ಣ, ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೋ; ಸಂತೋಷಿಸು.

“ನಾವು ಹೂಗಳನ್ನು ಆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಸರಪಡುತ್ತೇವೆ.

ಅವಸರಪಡಲಿಲ್ಲವೆನ್ನು; ಅಲೆಯುವ ಗಾಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ದೋಚುತ್ತದೆ. ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡಿದರೆ ಮಿಂಚಿಹೋಗುವುದರಿಂದಲೇ ಮುತ್ತು ಕೊಟ್ಟು ಮುತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಜತನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಎದೆ ಉಬ್ಬುತ್ತದೆ, ಕಣ್ಣು ಮಿಂಚುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಬಾಳು ಆತುರವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೂ, ನಮ್ಮ ಆಶೆಗಳು ತೀವ್ರವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣ, ಕಾಲವು ಅಗಲಿಕೆಯನ್ನು ತರುವುದೆಂಬುದು, ಅಣ್ಣ, ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೋ ; ಸಂತೋಷಿಸು....

"ಸೌಂದರ್ಯ ನಮಗೆ ಸ್ವಾದುವಾಗಿದೆ. ಅದು ನಶ್ವರವಾದ ನಮ್ಮ ಬಾಳಿನ ಗಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯಾಗಿ ಕುಣಿಯುವುದರಿಂದ. ಜ್ಞಾನ ನಮಗೆ ಬೆಲೆಯಾಗಿದೆ; ಅದನ್ನು ನಾವು ಎಂದಿಗೂ ಮುಗಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವುದು ಮುಕ್ತವಾಗುವುದು ಆದ್ಯಂತ ರಹಿತವಾದ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ. ಭೂಲೋಕದ ಮಾಯೆಯ ಕುಸುಮಗಳಾದರೋ ಸತತವೂ ಸೊಗಸುವುದು ಸಾವಿನಿಂದ. ಅಣ್ಣ, ಇದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೋ; ಸಂತೋಷಿಸು."

ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಪಂಚದ ಜೀವನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ನಮಗೆ ಸಹನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಭೂದೇವಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರು ಬರೆದಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದೆ :

"ತಾಯಿ, ಭೂದೇವಿ; ಸಹನಶೀಲೆ, ಕಪಿಲೆ; ನೀನು ಅನಂತೈಶ್ವರ್ಯವಂತೆಯಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಂಬಲು ನೀನು ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ; ಆದರೂ ಅನ್ನ ಸಾಲದೆ ಇದೆ. ನೀನು ನನಗಾಗಿ ಒದಗಿಸುವ ಸುಖ ಎಂದೂ ಅಕಳಂಕವಾಗಿಲ್ಲ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಗೊಂಬೆಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮುರಿಯುವಂಥವು. ನೀನು ನಮ್ಮ ಅತಿ ಆಸೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಲಿಸಲಾರೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ತೊರೆಯಲೆ? ನೋವಿನ ನೆರಳು ಕವಿದಿರುವ ನಿನ್ನ ನಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚೆಲುವಾಗಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಲಾರದ ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮ ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದೆ. ನಿನ್ನ ಹಾಲಿನಿಂದ ನಮಗೆ ಜೀವನ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ, ಅಮರತೆ ಬಂದಿಲ್ಲ; ಅದರಿಂದ ನೀನು ಸದಾ ಎಚ್ಚರದಿಂದಿದೀಯೆ. ಯುಗ ಯುಗಾಂತರ ಕಾಲ ನೀನು ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಗಾನಗಳಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೀಯೆ. ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಗ ಕಟ್ಟಿ ಮುಗಿದಿಲ್ಲ; ಅದರದೊಂದು ಸೂಚನೆ ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ನೀನು ಮಾಡುವ ಚೆಲುವಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೀರ ಮಂಜು ಮುಚ್ಚಿದೆ. ನಾನು ನನ್ನ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ಮೌನವಾದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಎರೆಯುವೆನು. ನನ್ನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವೆನು. ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ದುಡಿದು ಪೂಜಿಸುವೆನು. ನಾನು ನಿನ್ನ ಕರುಣಾಮಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ, ತಾಯಿ. ನಿನ್ನ ದುಃಖಭೂಯಿಷ್ಠವಾದ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತೇನೆ."

೨೬. ಕಣಿಕಾ

ಕವಿವರರು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಆಗಾಗ ತೋರಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಬರೆದ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಇವು ಗಾದೆಗಳಂತೆ ಚಾಟು ಶ್ಲೋಕಗಳಂತೆ ಇವೆ. ಇವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿ ಬಂದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಪ್ರಕಟಿಸಿದಾರೆ. ಈ ಪದ್ಯಗಳ ಮಾದರಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

"ಸೂರ್ಯನು ಹೋದನೆಂದು ನೀನು ಅಳುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ."

* * *

"ಮರ್ಮರ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಎಲೆಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ: ನಾವು ಝುಂಝೂ ಮಾರುತಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ಇಷ್ಟು ಮೌನವಾಗಿರುವ ನೀನು ಯಾರು?

"ನಾನು ಬರಿದೊಂದು ಹೂ."

* * *

“ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣೆವೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಿಡುವು ಸೇರಿದೆ.”

* * *

“ಒಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತೆಂದು ಅನ್ನವನ್ನು ಬಯ್ಯದಿರು.”

* * *

“ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಮಿಣುಕು ಹುಳುವಿನಂತೆ, ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚಪಡುವುದಿಲ್ಲ.”

* * *

“ಮಣ್ಣಿನ ಹಣತೆ ತನ್ನನ್ನು ಮಾವ ಎಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ಗಾಜಿನ ದೀಪ ಚಂದ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಅದನ್ನು ಓ ನನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿ ಎಂದು ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತದೆ.”

* * *

“ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ ನವಿಲನ್ನು ನೋಡಿ ಪಾಪ ಇದರ ತೋಕೆ ಬಹು ಭಾರ ಎನ್ನುತ್ತದೆ.”

* * *

“ಹೂವು ಮೊಗ್ಗನ್ನು ತೆರೆದು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ಓ ಪ್ರಪಂಚವೆ ಬಾಡದಿರು ಎಂದು ಮೊರೆಯುತ್ತದೆ.”

* * *

“ನಾವೇ ತಪ್ಪಾಗಿ ಓದಿ ಲೋಕ ನಮ್ಮನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಸಿತು ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ.”

೨೭. ದೇಶಗೀತಗಳು

ದೇಶಸೇವೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪೂರ್ವ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದರು. ರಾಜಪುತ್ರ ಯೋಧರು, ಸಿಕ್ ಯೋಧರು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಯೋಧರು ಈ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಮತದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಆಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಅವರು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರಗೊಳಿಸಿದರು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಮತದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಧರ್ಮ ವೀರರು, ಜ್ಞಾನ ವೀರರು, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಕಾಲದ ಋಷಿಗಳು, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸಿಕ್ ಮತದ ಗುರುಗಳು, ಇವರ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ. ಜನಾಂಗ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿದ್ದ ಕಾಲದ ಹೊಸ ಭಾವನೆ ಹೊಸ ಧರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ರೂಪುಕೊಡುವುದೂ ಅದರಿಂದ ಈಗಣ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೂ ಈ ಕವಿತೆಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ಅಭಿಸಾರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇವರು ಬರೆದ ಉಪಗುಪ್ತನ ಕತೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹೊಯ್ಸಳರೂ ಶ್ರೀ ಸಾಲಿಯವರೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರಮಾಡಿದಾರೆ. ಇವನ್ನು ನಮ್ಮ ಜನರು ನೋಡಿರಬೇಕು. ಇದರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂಬ ಬೌದ್ಧ ಭಕ್ತೆ ರಾಜನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಬೋಧಿಮರಕ್ಕೆ ಪೂಜೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅವಳನ್ನು ಕಡಿದದ್ದು, ಕಡಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಅವಳು ಪೂಜೆಗೆ ಹೋಗಿ ಜೀವವನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟದ್ದು, ಇದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಥೆಯ ವಿಷಯ. ಬಡವರಿಗೆ ಅನ್ನ ಹಾಕುವರು ಯಾರಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಗುರು ಕೇಳಲಾಗಿ ಸಾಹುಕಾರನು ನಾನೊಲ್ಲೆ ಎಂದನು, ಸೇನಾಪತಿ ನನ್ನಿಂದ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದನು, ಭಿಕ್ಷುಕಳಾದ ಸುಪ್ರಿಯೆ ಎದ್ದು ನಾನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಳು. ಹೇಗೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳಿದರು. ಅವಳು ಅದಕ್ಕೆ “ನಾನು ಬಡವಳು, ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಪುಣ್ಯ ಅದು. ನನ್ನ ಕಣಜವೂ ಬೊಕ್ಕಸವೂ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಇದೆ” ಎಂದಳು. ಇದು ಒಂದು ಕಥೆ, ತೋಟಗಾರ ಸುದಾಸನು ಒಳ್ಳೆಯ ಒಂದು ಹೂವನ್ನು ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಅರಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಧನಿಕನು ಅದಕ್ಕೇನು ಬೆಲೆ ಎಂದು ಕೇಳಲು ತೋಟಗಾರನು ಅತಿಯಾದ ಬೆಲೆ ಹೇಳಿದನು. ಬುದ್ಧನ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಧನಿಕನು ಈ ಬೆಲೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ರಾಜನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಇವನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಹೇಳಿದನು. ರಾಜನು ಅದಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ಇವನಿಗೆ ಯೋಚನೆ. ಇಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಹೂವನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವರೇಕೆ? ಗುರು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ; ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆಹಾ! ಗುರುವಿಗೆ ಈ ಹೂವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅಷ್ಟು ಲಾಭಕರವಾದ ಕೆಲಸವಾದರೆ

ಅದನ್ನು ಇವರೇಕೆ ಮಾಡಬೇಕು, ನಾನೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತೋಟಗಾರನು ತಾನೇ ಆ ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಗುರುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಇದು ಒಂದು ಕಥೆ. ಗುರು ಗೋವಿಂದನು ನದೀತೀರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಶಿಷ್ಯ ರಘುನಾಥನು ಎರಡು ಚಿನ್ನದ ಬಳೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಅವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಗುರು ಒಂದನ್ನು ನೀರೊಳಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿದನು. ರಘುನಾಥನು ಹಾ ಎಂದು ನೀರಿಗೆ ಧುಮುಕಿ ಅದನ್ನು ಹುಡುಕಿನೋಡಿದನು. ಅದು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಸಂಜೆ ಬಂದು ಅದು ಎಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತು ತೋರಿಸಿದರೆ ಹುಡುಕಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದನು. ಗುರು ಇನ್ನೊಂದು ಬಳೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ನೀರಿಗೆಸೆದು ಅದೋ ಅಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತು ಎಂದನು. ಸನಾತನನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಬೇಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಐಶ್ವರ್ಯ ಬೇಡ, ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ತುಚ್ಛವೆನ್ನುವ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯದ ಒಂದು ತುಣುಕನ್ನು ಕೊಡು, ಎಂದು ಬೇಡುವನು. ಗೌತಮನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಬಾಲಕನೊಬ್ಬನು ಬಂದು ಉಪದೇಶ ಬೇಡುವನು. ಗೌತಮನು ನೀನು ಯಾವ ಗೋತ್ರ ತಿಳಿದು ಬಾ ಎನ್ನುವನು. ಹುಡುಗನು ತಾಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಗೋತ್ರ ತಿಳಿಯದು, ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು, ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಯಾರೆಂದು ಆಕೆಗೆ ತಿಳಿಯದು ಎಂದನು. ಗೌತಮನು ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯ ಗೋತ್ರದವನೇ ಸರಿ, ಇಂಥಾ ಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯಬಲ್ಲವನು ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನು, ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಆತನಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಎಂತಹ ಕತೆಗಾರರು ಎಂದು ಅವರ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳನ್ನು ಓದಿದವರು ಬಲ್ಲರು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರಬಹುದೆಂದು ನಮಗೆ ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹರಡುವ ಬಹಳ ಅವಶ್ಯವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದುವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಇವರು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪರವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಮುಗಿಸಬಹುದು :

ಚಿತ್ತವೆಲ್ಲಿ ಭಯ ಶೂನ್ಯ, ಉಚ್ಚವೆಲ್ಲಿ ಶಿರ,
ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತ, ಎಲ್ಲಿ ಗೃಹಭಿತ್ತಿಗಳು
ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಂಗಣ ತಲದಲ್ಲಿ ಹಗಲಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ
ವಸುಧೆಯನ್ನು ಕ್ಷುದ್ರಖಂಡಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ
ಎಲ್ಲಿ ಮಾತು ಹೃದಯದ ಉತ್ಸಮುಖದಿಂದ
ಸತ್ಯವಾಗಿ ಏಳುವುದು, ಎಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರೆಯ ನಿರ್ವಾರಿತ ಸ್ರೋತ
ದೇಶ ದೇಶದಲ್ಲಿ ದಿಶೆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ
ಅಜಸ್ರ ಸಹಸ್ರ ವಿಧ ಚರಿತಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಯುವುದು,
ಎಲ್ಲಿ ತುಚ್ಛ ಆಚಾರದ ಮರುವಾಲು ರಾಶಿ
ವಿಚಾರದ ಸ್ರೋತಃಪಥವನ್ನು ನುಂಗಿ ಮರಸಿ,
ಪೌರುಷವನ್ನು ನೂರು ತುಂಡುಮಾಡಿಲ್ಲ,
ಎಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ನೀನು ಕರ್ಮಚಿಂತೆಯನ್ನು ಆನಂದಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವೆ,
ತಂದೆ, ಭಾರತೀಯರು ಆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವಂತೆ
ನಿನ್ನ ಹಸ್ತದಿಂದ ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಆಘಾತಮಾಡು.

೨೮. ಶಿಶು

ಠಾಕೂರರ ಶಿಶು ಗ್ರಂಥದ ಕವಿತೆಗಳು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ “ಕ್ರೆಸೆಂಟ್ ಮೂನ್” (Crescent Moon) ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಿವೆ. ಮಕ್ಕಳ ಆಟ ಪಾಟಗಳನ್ನು ಅವರು ಎಷ್ಟು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಎಷ್ಟು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು, ಎಂಥ ವಿಚಿತ್ರ ವಿಲಾಸದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದರು, ಎನ್ನುವುದು ಈ ಭಾಷಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಬರೆದಿದೆ.

“ಮಗುವಿನ ರೀತಿ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನದು ಒಂದು ಕವಿತೆ. ಏನೂ ತಿಳಿಯದಂತಿರುವ

ಮಗು, ತಾಯಿಗಾಗಿ ಅಳುವ ಮಗು, ಏಕೋ ಅಳುವಂತಿರುವ ಮಗು, ಅಷ್ಟು ಅಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲ, ಅವಿವೇಕಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ನಗೆಯೊಡನೆ ಕನಿಕರದೊಡನೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ :

"ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಕಂದನು ಈಗ ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಾರಬಲ್ಲನು. ಆದರೂ ಅವನು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ತಾಯ ಎದೆಯಮೇಲೆ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಸೆ. ಅವಳನ್ನು ಕಾಣದೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಇರಲಾರನು.

"ಕಂದನಿಗೆ ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿಯ ಪದಗಳು ತಿಳಿದಿವೆ. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವವರಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟೆ. ಕಂದನು ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಏನು ಆಸೆ ಎಂದರೆ ತಾಯ ಮಾತನ್ನು ತಾಯ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂದು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಏನೂ ತಿಳಿಯದವನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

"ಕಂದನಿಗೆ ರಾಶಿ ರಾಶಿ ಚಿನ್ನರನ್ನಗಳಿದ್ದುವು. ಆದರೂ ಅವನು ಭೂಮಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಭಿಕಾರಿಯಂತೆ ಬರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಂದನು. ಇದೊಂದು ಬರಿಯ ವೇಷ, ಆದರೆ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬರಿಮೈಯ ಈ ಪುಟ್ಟ ಭಿಕ್ಷುಕನು ಏನೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಾಣುವುದು ತಾಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಧನವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

"ಕಂದನು ಚಂದಮಾಮನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಂಗು ತಡಂಗು ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ತಾಯ ಹೃದಯದ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೊನೆ ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವಿದೆಯೆಂದು ಅವನು ಬಲ್ಲನು. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವಳ ತೋಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ತೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವೆಂದು ಅವನ ಅರಿವು.

"ಕಂದನಿಗೆ ಅಳುವುದೇ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತುಂಬಿದ ಆನಂದದ ಆವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಅವನು ಈಗ ಅಳುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ನಗುತಿರುವಾಗ ಅವನ ಮುದ್ದು ಮೊಗ ಅಮ್ಮನ ಎದೆಯ ಆಸೆಯನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಈ ಕೂಸು ಅಳುವ ಅಳು ಕನಿಕರ ಪ್ರೇಮಗಳ ಎರಡು ಬಾರಿಯ ಕಟ್ಟನ್ನು ನೇಯುತ್ತದೆ."

ಮಗು ತಾಯಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತು, ಅವಳ ಜೀವನದ ಎಂತಹ ಫಲ, ವಿಶ್ವಜೀವನದ ವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಯಾವ ಭಾಗ್ಯ, ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವ ಈ ಪದ್ಯ ಸುಂದರವಾಗಿಯೂ ತತ್ತ್ವ ಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ:

"ಮಗು ತಾಯನ್ನು ಕೇಳಿತು. ನಾ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೆ ? ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡೆ ?

"ತಾಯಿ ಅವನನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅರೆ ಅಳು ಅರೆ ನಗೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದಳು :

"ಕಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ಆಸೆಯಾಗಿ ಅಡಗಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಬಾಲ್ಯದ ಆಟದ ಗೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ನೀನು. ದಿನವೂ ಉದಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆಂದು ನಾನು ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಮಾಡಿದೆನು, ನಿನ್ನನ್ನು ಮರಸಿದೆನು.

"ನೀನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ದೇವರೊಳಗಿದ್ದೆ. ಅವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದೆನು..... ನಮ್ಮ ಕುಲದೇವತೆಯ ಅನಂತಾತ್ಮದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ನೀನು ಯುಗ ಯುಗಗಳು ಬೆಳೆದೆ.

"ಎಳತನದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅರಳಿ ದಳ ಕಾಣುವಂದು ನೀನು ಅದರ ಸುಗಂಧವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಯೌವನದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮೃದುವಾದ ಸರಳತೆ ಉದಯದ ಮೊದಲು ನಭದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಅರಳಿತು.

"ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಆದಿ ಅಣುಗ ನೀನು. ಉದಯದ ಬೆಳಕಿನ ಅವಳಿಜವಳಿ ನೀನು. ಜಗಜೀವನದ ವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬಂದು ನನ್ನ ಹೃದಯದೆಡೆ ತಡೆದು ನಿಂತಿದ್ದೀಯೆ...."

ಮಗುವನ್ನು ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವಿಷಯಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಗದರುವ ಬಯ್ಯುವ ಜನರನ್ನು ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕವಿ ಗದರುತ್ತಾರೆ:

"ಯಾಕೋ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಅಪ್ಪಯ್ಯ, ಸದಾ ಕಾಲ ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಯ್ಯುವರಲ್ಲ. ಏನು ಅನ್ಯಾಯ. ಬರೆಯುವಾಗ ಬೆರಳನ್ನೂ ಮುಖವನ್ನೂ ಮಸಿಮಾಡಿಕೊಂಡೆಯೆಂತಲೇ? ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಳಕನೆನ್ನುವರೆ? ಛೇ, ಛೇ, ಮುಖಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಪ್ಪನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಇವರು ಕೊಳಕನೆನ್ನುವರೆ ?

"ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಾತಿಗೆಲ್ಲ ನಿನ್ನನ್ನು ದೂರುವರು. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೆ ತಪ್ಪು ಹುಡುಕುವರು. ಆಡುವಾಗ ನೀನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡೆಯೆಂತಲೆ? ಇದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಜಾಗ್ರತೆ ಎನ್ನುವುದು? ಛೇ, ಛೇ, ಆಶ್ವೀಜದ ಉದಯ ಹರುಕು ಮೋಡದ ಮಧ್ಯೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅವರು ಅಜಾಗ್ರತೆಯೆಂದು ದೂರುವರೆ?

"ಕಂದ, ಅವರು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನೀನು ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಬೇಡ. ನಿನ್ನ ತಪ್ಪುಗಳ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಿನಗೆ ಸೀ ಅಂದರೆ ಆಸೆ... ಇದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಆತುರದ ಮಗು ಎನ್ನುವುದೆ? ಛೇ, ಛೇ, ನೀನೆಂದರೆ ಇಷ್ಟು ಆಸೆಪಡುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳುವುದು?"

ಇದರಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ಮುಖವನ್ನು ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಅವನ ಹರುಕು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಆಶ್ವೀಜದ ನಗುಮೋಡಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಸೊಗಸು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುದು. ಮಗನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವೆನು ಎಂದು ಬರುವವರಿಗೆ ತಾಯಿ ಹೇಳುವ ಈ ಮಾತು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ :

"ನೀವು ಬೇಕಾದದ್ದು ಹೇಳಿ, ನಮ್ಮ ಮಗುವಿನ ತಪ್ಪನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ನಾನು ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯವನು ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಅವನು ನನ್ನ ಮಗುವಾದದ್ದರಿಂದ. ಅವನನ್ನು ಹೊರುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ನನಗೊಬ್ಬಳಿಗೇ ಅಧಿಕಾರ, ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಪ್ರೀತಿಸುವರದು ಮಾತ್ರ."

ಇದರ ಕೊನೆಯ ಮಾತು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ತಿದ್ದುವವನು ನಾನು ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಗು ತಾನೂ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ದೊಡ್ಡವರ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಪದ್ಯವೂ ಬಹಳ ಮುದ್ದಾದುದು :

"ನಾನು ಮಗುವಾದದ್ದರಿಂದ ಸಣ್ಣವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅಪ್ಪಾಜಿಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾದಾಗ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಮೇಷ್ಟರು ಬಂದು ಹೊತ್ತಾಯಿತು ಸ್ಲೇಟು ಪುಸ್ತಕ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಅವರಿಗೆ, ನಾನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದೇನೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಾನು ಪಾಠ ಕಲಿಯ ಕೂಡದು, ಎನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಅವರು, ಅಬ್ಬ! ಕೂಸು ದೊಡ್ಡವನಾದ, ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಓದಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

"ನಾನು ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗುತ್ತೇನೆ. ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಓಡಿಬಂದು, ಅಣ್ಣಯ್ಯ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೀಯೆ, ನಾ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ಬಾ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಾನು, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ನಾನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ, ನಾನು ಸಂತೆಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಹೋಗಬೇಕು, ಎನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಹೌದು ಕೂಸು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಬಂದ ಕಡೆ ಹೋಗಬಹುದು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

"ತಾಯಿ ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ ನಾನು ದಾದಿಗೆ ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೊಡುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ. ಬೀಗದ ಕೈಯಿಂದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆಯುವುದು ನನಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅಮ್ಮ ಆಗ, ಎಲಾ ತುಂಟ ಏನುಮಾಡುತ್ತಿದೀಯೋ, ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ನಾನು, ಅಮ್ಮಾ

ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆ, ನಾನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಹಾಗೆ ಆಗಿದೇನೆ, ದಾದಿಗೆ ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೊಡಬೇಕು, ಎನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಆಗ ಅಮ್ಮ, ಹೌದು ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಬಂದವನಿಗೆ ಅವನು ಹಣ ಕೊಡಬಹುದು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

"ಆಶ್ವೀಜಮಾಸದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ನಾನು ಇನ್ನೂ ಮಗುವೆಂದು ತಿಳಿದು ನನಗಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಜೋಡನ್ನೂ ಪುಟ್ಟ ಅಂಗಿಯನ್ನೂ ಮನೆಗೆ ತರುತ್ತಾರೆ. ನಾನು, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಅದನ್ನು ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಕೊಡು, ನನಗೆ ಚಿಕ್ಕದು, ನಾನು ನಿನ್ನಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಎನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಅಪ್ಪಾಜಿ ಹಾಗೆಯೇ ಯೋಚನೆಮಾಡಿ, ಹೌದು ಕೂಸು ದೊಡ್ಡವನಾದ, ಅವನ ಬಟ್ಟೆ ಬೇಕಾದರೆ ಅವನೇ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ."

ದೊಡ್ಡವರು ಮಾಡುವ ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹುಡುಗನು ನೋಡಿದರೂ ಆ ದೊಡ್ಡವರು ತಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಅತ್ತ ತಾಯಿ, ಇತ್ತ ತಂದೆ. ಈ ಕಷ್ಟದಿಂದೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೆ ಪಾರಾಗುವುದು ಎಂದು ಮಗು ಯೋಚಿಸಿ ಆ ಪಾರಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಊಹಿಸುವುದು ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲಿ ಕನಿಕರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗುವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಬೇಕು. ತಾನು ದೊಡ್ಡವನಾದಾಗ ತನ್ನ ಅಂಗಿಯನ್ನು ತನ್ನಣ್ಣನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಮಗುವಿನ ಊಹೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮಗುವಿನದು. ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಮಾತನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ವಿಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ತಂದೆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವನೆಂದು ತಾನೂ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯ ಹೊರಟ ಮಗು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತಿನ ಈ ಪದ್ಯವೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಶುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ:

"ಅಮ್ಮಾ, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಬಹಳಾ ಪುಸ್ತಕಾ ಬರೀತಾರೆ ಅಂತ ನೀನು ಹೇಳುತೀ. ಅಂದ್ರೆ ಅವರು ಬರಿಯೋದು ಒಂದೂ ತಿಳಿಯೋಲ್ಲ. ಅವರು ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆ ಓದಿಹೇಳುತಾ ಇದ್ದರಲ್ಲ, ಅದು ಏನು ಅಂತ ನಿನಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತೇನಮ್ಮ? ಅಮ್ಮ ನೀನು ಎಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯ ಕತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತೀಯೆ. ಅಪ್ಪಾಜಿ ಯಾಕೆ ಅದರ ಹಾಗೆ ಬರಿಯಬಾರದು? ಅಪ್ಪಾಜಿಗೆ ಅವರ ತಾಯಿ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಯಕ್ಷರೂ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರೂ ಬರುವ ಕತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ ನಮ್ಮ? ಇಲ್ಲ ಅಪ್ಪಾಜಿ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ.

"ಅಮ್ಮಾ, ನಾನು ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಲೇಕಣಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವರ ಪುಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಬರಿಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅ ಆ ಇ ಈ ಎಂತ ಬರೆದರೆ ನೀನು ಏನಮ್ಮ ಬಹಳ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯೆ? ಅಪ್ಪಾಜಿ ಬರೆದರೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಮಾತೂ ಆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಕಾಗದ ಖರ್ಚುಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತೀಯೆ. ನಾನು ದೋಣಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ್ರೆ ಕೂಗಾಡಿಬಿಡುತ್ತೀಯಲ್ಲ! ಅಪ್ಪಾಜಿ ಹೋಗಿ ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಕಾಗದಾನ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಮಸಿ ಮಾಡಿದರೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲವೋ?"

ತೀರಿಹೋದ ಒಂದು ಮಗುವಿಗಾಗಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾಯ ಮಾತು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ :

"ಅವಳು ಹೋದಾಗ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ; ಅವರೆಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಈಗ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ, ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದೇನೆ. ಬಾರಮ್ಮ ಕಂದಮ್ಮ, ಸೃಷ್ಟಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದೆ. ತಾರೆ ತಾರೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಿನೋಡುವ ಹೊತ್ತು. ಒಂದು ಕ್ಷಣ ನೀನು ಬಂದರೆ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

"ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಗ್ಗು ಹೊರಟು ವಸಂತಕಾಲ ಹೊಸದಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವಳು ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಈಗ ಹೂವೆಲ್ಲ ಅರಳಿದೆ. ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಬಾರಮ್ಮ ಕಂದಮ್ಮ, ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಆಡಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನೀನು ಬಂದು ಒಂದು ಹೂವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಅದು ಹೋಯಿತೆಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

"ಅಂದು ಆಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಇಂದೂ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ

ಒಕ್ಕಣೆಯಲ್ಲ. ಅವರ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಕಂದಮ್ಮ ಬಾರಮ್ಮ, ನಿನ್ನ ತಾಯ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ನೀನು ಬಂದು ಅವಳ ಒಂದು ಮುತ್ತನ್ನು ಕಸುಕೊಂಡರೆ ಕಸುಕೊಂಡಳೇ ಎಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ."

ಎಷ್ಟೋ ತಾಯಿಯರು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತಿದು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಹೊಸದಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ನಯವನ್ನು ಈ ನೋವನ್ನು ತರುವ ಕಲೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಲೆ.

ಮಗುವಿನ ವಿಷಯ ಯೋಚನೆಮಾಡುತ್ತ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು ದೇವರನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ :

"ಮಗು ! ನಿನಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಆಟದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನಾನು ತಂದಾಗ ಮೋಡಗಳ ಮೇಲೆ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಬಣ್ಣಗಳು ಆಡುವುದೇಕೆಂದೂ ಪುಷ್ಪಗಳು ಹಲವು ಬಣ್ಣವಾಗಿರುವುದೇಕೆಂದೂ ನನಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಮುತ್ತುಕೊಟ್ಟಾಗ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ಸುಖವೂ ಬೇಸಗೆಯ ತಂಗಾಳಿ ನನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆ ತರುವ ಆನಂದವೂ ಯಾವುವೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.?"

೨೯. ಶೋಕ, ಸ್ಮರಣ

ಠಾಕೂರರ ಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೆಲವದರ ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಿಯೆ ಹೋದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಹೋದಳೆಂದು ಮನಸ್ಸು ನಂಬಲಾರದು :

"ಇದ್ದರೂ ಇರುವಳೋ ಎಂದು ನನ್ನ ಕೊಠಡಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಲ್ಲ ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಅವಳು ಇಲ್ಲ...

"ಯಾವ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸೆಯಾಗಲಿ ಒಂದು ಸುಖವಾಗಲಿ ಕಣ್ಣೀರ ನಡುವೆ ಕಂಡ ಒಂದು ಮುಖವಾಗಲಿ ಯಾವುದೂ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಅನಂತಕಾಲ ಸಾಗರದ ತೀರವನ್ನು ನಾನು ಸೇರಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಬರಿದಾದ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಅದ್ದು, ತೀರ ತುಂಬುವಂತೆ ಆಳವಾಗಿ ಅವುಕು, ಕಳೆದುಹೋದ ಆ ಸುಖದ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದ ಸರ್ವಸ್ವದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು."

ತಾನು ಬರೆದಿದ್ದ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಪತ್ನಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ತಾವು ಎಂದುಕೊಂಡ ಮಾತನ್ನು ಕವಿ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:

"ನನ್ನ ಕಾಗದ ಹಳೆಯವು ಕೆಲವು ಅವಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದವನ್ನು ಕಂಡೆನು. ನೆನಪು ತನ್ನ ಕೇಳಿಗಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಣ್ಣ ಸಾಮಾನು ಇವು. ಕಾಲವಾಹಿನಿಯ ರಭಸದಿಂದ ಈ ಮುರುಕುಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಅಂಜುಬುರುಕಿ ಇವು ನನ್ನವು ಎಂದಳು.

"ನನ್ನವು ಎಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಈಗ ಇಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ. ಹೀಗೆ ಅವಳನ್ನು ತೀರ ಅಳಿಯದಂತೆ ಉಳಿಸುವ ಪ್ರೇಮ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು, ಈ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಅಳಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡ ಅವಳ ಪ್ರೇಮದಂತೆ."

ತೀರಿಹೋದ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನು ಈಗಲೂ ಸರಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ:

"ಹೇ ಮಹಿಳೆ, ಉಸಿರಿಂದಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ನಯವನ್ನೂ ನಾಜೂಕನ್ನೂ ತಂದಂತೆ ಬರಿದಾದ ನನ್ನ ಈ ಬಾಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಯ ನಾಜೂಕನ್ನು ತಾ.

"ದೂಳು ಕಟ್ಟಿದ ಗಳಿಗೆಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಬರಿಯ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಅಸಡ್ಡೆ ಕೆಡಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿಪಡಿಸು.

"ಆಮೇಲೆ ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ದೀಪವನ್ನು ಹಚ್ಚು; ದೇವರ

ಮುಂದೆ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲೋಣ."

ಆ ಪತ್ನಿಯ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಬಂದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದಿನದ ಜೀವನದಿಂದ ಮರೆಯಾದರೂ ದಿನದ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಗಣಿಂದ ವಸ್ತುವಾಗುವುದು ನಿಂತುಹೋದರೂ ಇನ್ನೂ ಆ ಜೀವ ತನ್ನ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳುದಾಗಿದೆಯೆಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ:

"ನೀನು ಬರಿಯ ಒಂದು ಚಿತ್ರವೆ? ಆ ತಾರೆಗಳಂತೆ ಈ ಧೂಳಿಗಳಂತೆ ನಿಜವಲ್ಲವೆ? ಇವು ಲೋಕದ ನಾಡಿಯ ಮೀಟಿನಿಂದ ಮೀಟುತ್ತಿವೆ. ನೀನೋ, ಓ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಬರೆದ ಚಿತ್ರವೇ, ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಎಲ್ಲದರಿಂದ ವಿವಿಕ್ತವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವೆ.

"ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀನು ನನ್ನೊಡನೆ ನಡೆದೆ. ನಿನ್ನ ಉಸಿರು ಆಗ ಬಿಸಿಯಾಗಿತ್ತು; ಆಗ ನಿನ್ನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಗಾನವಿತ್ತು. ನನ್ನ ಲೋಕವು ನಿನ್ನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿತು; ನಿನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು. ನೀನು ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ನಡೆಯದೆ ನಿಂತೆ; ನಿತ್ಯ ಕಾಲದ ತೆರೆಯ ನೆರಳ ಕಡೆ ಹೋದೆ. ನಾನೋ ಒಂಟಿಯಾದೆ.

* * *

"ನೀನು ಮೊದಲಿನಂತೆ ನನ್ನ ಗೀತಗಳ ಮುಂಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿದ್ದೀಯೆ. ಉದಯದ ಮೊದಲ ಕಿರಣದೊಂದಿಗೆ ನೀನು ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದೆ. ಸಂಜೆಯ ಕೊನೆಯ ಚಿನ್ನದೊಂದಿಗೆ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ. ಅದು ಮೊದಲು ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೇನೆ. ಇಲ್ಲ, ನೀನು ಬರಿಯ ಚಿತ್ರವಲ್ಲ."

* * *

"ಸಾವಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ನನ್ನ ಹೊರಗಣ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ತೀರಿಹೋಗಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಾವಿರ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ ಮರೆಯಾದಾಗ ನನ್ನ ನೋವಿನಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನನ್ನ ಬದುಕು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಗಂಡೂ ಹೆಣ್ಣೂ ಅನಂತವಾಗಿ ಏಕವಾಯಿತೆಂದು ತೋರಿತು."

ಪತ್ನಿ ಒಂದುಸಲ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಾಗ ತೋರಿದ ಭಾವನೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ :

"ಅವಳು ನನ್ನ ತಲೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ತನ್ನ ಬೆರಳಿಂದ ನನ್ನ ತಲೆ ಕೂದಲನ್ನು ಕೋದು ತನ್ನ ಕೈ ಸೋಂಕಿನ ಗಾನವನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಂತೆ ಕನಸನ್ನು ಕಂಡೆನು. ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಳುವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡೆನು. ಆಡದ ನುಡಿಯ ನೋವಿನಿಂದ ನನ್ನ ನಿದ್ರೆ ನೀರುಗುಳ್ಳೆ, ಒಡೆಯುವಂತೆ ಒಡೆಯಿತು.

"ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ನಕ್ಷತ್ರ ಪಥದ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ನೋಡಿದೆನು. ಮೌನದ ಒಂದು ಲೋಕ ಉರಿಯುವಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಇದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕನಸಿನೊಂದಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯಾದ ಒಂದು ಕನಸನ್ನು ಅವಳೂ ಕಂಡಿರಬಹುದೋ ಎಂದು ಕೌತುಕಗೊಂಡೆನು."

ಪತ್ನಿಯಾದವಳು ಜೀವದಿಂದಿರುವಾಗ ಸಣ್ಣ ವಿಷಯಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅನ್ನುವುದು, ಆಡುವುದು; ತೀರಿಹೋದಮೇಲೆ ಗೋಳಾಡುವುದು: ಇದು ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವ. ಕವಿಗಳಿಗೂ ಈ ಹಣೆಯಬರಹ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ತಾನು ಅಂದು ಆಡಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನೆನೆದು ಕವಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುವುದು ನೂರಾರು ಜೀವಗಳು ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯ:

"ಅವಳು ನನಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ ಮಾಡುವ ಕಾಲ ಮೀರಿತು. ಅವಳ ನಿಶಿ ಬೆಳಗಾಗಿದೆ, ನೀನು ಅವಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನೂ ಕಪ್ಪವನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಬಳಿ ತಂದಿದೇನೆ. ಅವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಅನ್ಯಾಯ ಅಪಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ಅವಳು ಕಾದಿದ್ದಾಗ ತೆರೆಯದೆ ಮುಗುಳಾಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ನೀಡುತ್ತೇನೆ."

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವಂತೆ ಕವಿ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯದಿಂದಲೂ ದೈವದೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಒಂದು ಚಿತ್ರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ

ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ:

"ಬಿರುಗಾಳಿ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಮುರಿದ ಆ ರಾತ್ರಿ ಆ ಮುರುಕಿನ ಮೂಲಕ ನೀನು ನನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕೆ. ನನಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ದೀಪವಾರಿಹೋಗಿ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತು. ನೆರವಿಗಾಗಿ ನಾನು ನಭಕ್ಕೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದೆನು. ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಆ ತುಮುಲ ನಿಶೀಥದಲ್ಲಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ಉರುಳಿದ್ದೆನು. ಆ ಬಿರು ಮಳೆ ನಿನ್ನ ಪತಾಕೆಯೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಉದಯವಾಯಿತು. ಆಗ ನನ್ನ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಹರಿದಿದ್ದ ಅನಾಹುತದ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡೆನು."

೩೦. ಭಕ್ತಿ ಗೀತಗಳು

ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಪ್ರೇಮವನ್ನೂ ಶೋಕವನ್ನೂ ಕುರಿತ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕಾವ್ಯವು ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುರಿತಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಪದ್ಯಗಳೇ ಗೀತಾಂಜಲಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಠಾಕೂರರು ಮೊದಲು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಜನಾಂಗಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗೆದ್ದದ್ದು. ಇವು ಇವರ ಕಾವ್ಯಶೈಲದ ಶಿಖರವೆನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಇವು ಇವರ ಜೀವನಾನುಭವದ ಪರಿಪಕ್ವಾವಸ್ಥೆಯ ಮಾತು. ಹೊರಗಣ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿ ದೇವದೇವನ ಸೌಂದರ್ಯದ ವ್ಯಕ್ತರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ:

"ನನ್ನ ಎದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲು; ನಿನ್ನ ನೋಟ ಸೋಕಿ ನನ್ನ ಗೀತಗಳು ದೀಪಗಳಂತೆ ಬೆಳಗಲಿ. ನಿನ್ನ ತಾರೆಗಳ ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲು. ಅವುಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಾಡುವ ತೀವ್ರ ಪೂಜಾಗ್ನಿ ನನಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು. ಲೋಕದ ದಾರಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಕಾದಿದೆ; ನಿನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಸುರ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸಿದೆ; ಅದರ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲು, ನೆಲದ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮೃದಾನದ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನಗೆ ಮಾಡುವ ಪಾದಸೇವೆ ನನಗೆ ಅನುಭವವಾಗಲಿ. ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ನನ್ನ ಹೃದಯ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ನೀನು ನಿಲ್ಲು. ನಿರ್ಜನತೆಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತುಂಬಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮದ ಆನಂತ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ದಯಪಾಲಿಸು."

ಈ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವುದರಿಂದ, ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಭಗವಂತನ ಕುರುಹನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಗಾನವು ಬರುತ್ತದೆ:

"ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮ ನನ್ನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಲಿ; ನನ್ನ ನೀರವತೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಲಿ; ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಮೂಲಕ ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ಚಲನವಲನಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬೆಳಗಲಿ; ನನ್ನ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿ; ನನ್ನ ಆಸೆಗಳ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಉರಿಯಲಿ. ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮ ನನ್ನ ಪ್ರೇಮದ ಎಲ್ಲ ವಾಹಿನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಹಿಸಲಿ. ದೇವ! ವೀಣೆ ತನ್ನ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಾನವನ್ನು ಧರಿಸುವಂತೆ ನಾನು ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಧರಿಸುವುದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸು; ನನ್ನ ಬಾಳಿನೊಂದಿಗೆ ನಿನಗೇ ಅದನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಬೆಳೆಯಿಸು."

ಈ ಗಾನ ಬರುವುದರಲ್ಲಿ, ಅದರಿಂದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಸಾವಕಾಶವಾಯಿತೆ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅವರವರ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಅವರವರು ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

"ಉದಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಂಗಣ ತಲದಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಎತ್ತಿ ಊದಿ ದಾಗ
"ನರ ನಾರಿಯರು ಹೂವಿನ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
"ನವೀನಶಿಶಿರಸಿಕ್ತ ಗುಂಜನಮುಖರ ಸ್ನಿಗ್ಧವನಪಥದಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು.
"ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಘನಪಲ್ಲವಪುಂಜಛಾಯಾ ಕುಂಜ ವನದಲ್ಲಿ
"ತೃಣಾಸ್ತೀರ್ಣತರಂಗಿಣೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಹಂಗಗಳ ಕಲ ಗೀತದಲ್ಲಿ
"ಸುಮಂದ ಸಮೀರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಇದ್ದೆನು.
"ನಾನು ನಿನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಆಗ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ದೇವ;

“ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹೋದರೆಂದು ನೋಡಲೂ ಇಲ್ಲ.
“ನಾನು ಆಗ ಹೊಗದೇ ಇದ್ದದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತೆಂದು
“ಈಗ ನನಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ನನ್ನ ಹೂ ಆಗ ಮುಗುಳಾಗಿದ್ದುವು;
“ಈಗ ನೋಡು ದಿನವೆಲ್ಲ ಅವು ಅರಳಿವೆ. ಅಪರಾಹ್ನದಲ್ಲಿ
“ನಾನು ಪೂಜೆಯ ಹೂವಿನ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ತುಂಬಿದೇನೆ.”

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ತೊಳಲಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ. ಅದು ಕೆಲವರಿಗೆ ತೊಳಲಿ ಬರುತ್ತದೆ; ಕೆಲವರಿಗೆ ಇದ್ದ ಕಡೆಯೇ ಬರುತ್ತದೆ.

“ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾದ ಉದಯ ಸಮುದ್ರ ಸಣ್ಣ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾಡಿನಿಂದ ಚಲಿಸಿತು. ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಗಳು ಆನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದುವು. ಮೋಡಗಳ ಬಿರುಕಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ರಾಶಿ ಸುರಿದಿದ್ದಿತು. ನಾವು ಇದೊಂದನ್ನೂ ನೋಡದೆ ನಮ್ಮ ದಾರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು....

“ಸೂರ್ಯನು ನೆತ್ತಿಗೆ ಏರಿದನು. ಪಾರಿವಾಳಗಳು ನೆರಳಲ್ಲಿ ಕೂಗುತಿದ್ದುವು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಬಿಸಿಯಾದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಣ ಎಲೆಗಳು ನೃತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತ ಸುತ್ತಾಡುತಿದ್ದುವು. ಕುರಿಯನ್ನು ಕಾಯುವ ಹುಡುಗನು ಆಲದ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತ ಸ್ವಪ್ನ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ನಾನು ಕಾಲುವೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದೆನು, ಸೋತ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿದೆನು.

“ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಿತವಾದ ಹಸುರು ಗಿಡದ ನೆರಳಿನ ಶಾಂತಿ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಆವರಿಸಿತು. ನಾನು ಯಾವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದೆನೆಂಬುದು ನನಗೆ ಮರೆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ನೆರಳಿನ ಅಲ್ಲಿಯ ಹಾಡಿನ ಮಾಯಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೆತ್ತೆನು.

“ಕೊನೆಗೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಾಗ ನೀನು ನನ್ನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದೆ; ನನ್ನ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಹಾಸದಿಂದ ತೇಲಿಸುತಿದ್ದೆ. ದಾರಿ ದೂರವಾದುದೆಂದೂ ಬೇಸರಮಾಡುವುದೆಂದೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇರುವ ಯತ್ನವು ಕಠಿನವಾದುದೆಂದೂ ನಾನು ಎಷ್ಟು ಭಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದೆನು.”

ತಾನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ದೇವರ ಸೇವೆ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಅಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೇವೆಯಲ್ಲದಿರಬಹುದು; ಆದರೂ ಅದು ದೇವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸೇವೆ. ಅವನು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕವಿ ಅದನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

“ನನ್ನ ದೊರೆಯೆ. ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದು ದಾರಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳಲು ನುಡಿಸೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವೆ. ನುಡಿ ಬಾರದ ಬಾಳ ಹೊರೆಯ ಮಂದಿ ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ನಿಂತು ನಿನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಸಜ್ಜೆಯ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕೌತುಕ ಪಡಲಿ, ಅವರು ಸದಾ ಪುರಾತನವಾದದ್ದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣಲಿ, ತಮ್ಮ ಸುತ್ತ ಹರಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವುದು ವಿಚಿತ್ರವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿ, ಹೂಗಳು ಅರಳುತ್ತಿವೆ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಹಾಡುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಿ, ಎಂದು ನಿನ್ನ ಉದ್ದೇಶ.”

ಈ ಕಾವ್ಯ ದೇವರಿಂದ ಬಂದದ್ದು ಎಂದು ಕವಿ ಬಲ್ಲನು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಅವನು ತನ್ನದೋ ಎಂಬಂತೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. “ನನ್ನ ಗೀತೆಗಳು ವಸಂತದ ಹೂಗಳಂತೆ. ಅವು ನಿನ್ನಿಂದ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ನಾನು ಅವನ್ನು ನನ್ನವೆಂಬಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ತರುತ್ತೇನೆ.” ದೇವರ ಈ ಪ್ರಸಾದ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಆಸೆಪಡುತ್ತಾನೆ:

“ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಅಮರನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ; ಇದು ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟ. ಈ ಲಘುವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರಿಯದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಜೀವಕಳೆಯಿಂದ ತುಂಬುತ್ತಿದೀಯೆ. ಈ ಸಣ್ಣ ಬಿದಿರು ಕೊಳವಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಡ್ಡ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ತಿರುಗಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸರ್ವದಾ ನೂತನವಾದ ಮಧುರ ಗಾನವನ್ನು ನುಡಿದಿದ್ದೀಯೆ.”

* * *

"ಜೀವದ ಜೀವವೇ! ನಿನ್ನ ಜೀವಕಳೆ ನನ್ನ ಅಂಗಾಂಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಾನು ಈ ದೇಹವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಇರಿಸಲು ನಿರಂತರವೂ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

"ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಬೆಳಕನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಸತ್ಯವೇ ನೀನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ನನ್ನ ಯೋಚನೆಗಳಿಂದೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲ ಅಸತ್ಯವನ್ನೂ ದೂರಮಾಡಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

"ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ನೀನು ನೆಲಸಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೆಟ್ಟುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ದೂರಮಾಡಿ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ವಿಕಾಸವಾಗಿರಿಸಲು ಯತ್ನಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

"ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಬಲವು ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಂದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೆಲಸದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಿನ್ನನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ."

ಆಗ ಕವಿಗೆ ಗಾನದಲ್ಲಿ ಆಡಂಬರ ಬೇಡವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

"ನನ್ನ ಗಾನ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದೆ. ಉಡುಪು ತೊಡವುಗಳ ಡಂಭ ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಒಡವೆಗಳು ನನ್ನ ನಿನ್ನ ಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುವು. ನನ್ನ ಕಾವ್ಯದ ಜಂಬ ನಿನ್ನ ಎದುರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ತೀರಿಹೋಯಿತು. ಕವಿಗಳ ಕವಿಯೇ, ನಾನು ನಿನ್ನ ಅಡಿಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ಇನ್ನೇನೂ ಬೇಡ. ನೀನು ಗಾನದಿಂದ ತುಂಬಬೇಕಾದ ಕೊಳಲಿನಂತೆ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸರಳವೂ ಸುಲಭವೂ ಆಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು."

ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕವಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತದೆ; ಎಲ್ಲ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆದು ಜೀವಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಆಸೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಹಾಗೆ ಬೆರೆಯುವುದೇ ಸರಿ, ಬೆರೆಯದೆ ಇರುವುದು ತಪ್ಪು, ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

"ಭಜನ ಪೂಜನ ಸಾಧನ ಆರಾಧನ:
ಬಿಡು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ, ಏಳು.
ರುದ್ಧದ್ವಾರದ ದೇವಾಲಯದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ
ಏಕೆ ಕುಳಿತಿರುವೆ ?
ನೀನಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಯಾರನ್ನು ನೀನು ಹೀಗೆ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವುದು?
ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡು, ದೇಗುಲದ ಒಳಗಡೆ
ನಿನ್ನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದೇವರಿಲ್ಲ.
"ಎಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಕನು ಮಣ್ಣು ಅಗೆದು ಕೃಷಿ ಮಾಡುತ್ತಿದಾನೆಯೋ
ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅವನು ಹೋಗಿದಾನೆ;
ವರ್ಷವೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆಯುತ್ತಾ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತ
ಇರುವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ.
ಬಿಸಿಲು ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದಾನೆ,
ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಧೂಳುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದಾನೆ;
ಶುಚಿಯಾದ ನಿನ್ನ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆ;
ಅವನಂತೆ ಧೂಳಿಗೆ ಬಾ.
"ಮುಕ್ತಿ! ಎಲಾ ಎಲ್ಲಿ ಕಂಡೆ? ಎಲ್ಲಿ ಈ ಮುಕ್ತಿ?
ಮುಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿದೆ ?
ನಮ್ಮ ಪ್ರಭು ಸೃಷ್ಟಿ ಬಂಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ
ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಗೆ ಬಂಧನದಲ್ಲಿರುವಾಗ?
ಸಾಕು ನಿನ್ನ ಧ್ಯಾನ. ಎಸೆ ಹೂವಿನ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು;
ಧೂಳಿಯಿಂದ ಮಲಿನವಾದ ಚಿಂದಿಯನ್ನು ಧರಿಸು;
ಕರ್ಮಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬೆವರನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು;
ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ನೆರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು."

ಯಾರೂ ಸೇರದ ಕಡೆ ದೇವರು ಹೋಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಕೃತಿಯೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ :

"ದೀನರಲ್ಲಿ ದೀನರು ಸರ್ವರಲ್ಲಿ ಅಧಮರು ಎಲ್ಲಿದಾರೆ
ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಚರಣ ರಾಜಿಸುತ್ತದೆ.
ಸರ್ವರ ಹಿಂದೆ, ಸರ್ವರ ಕೆಳಗೆ, ಸರ್ವ ನಿರ್ಗತಿಕರ ಮಧ್ಯೆ.
ನಾನು ನಿನಗೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವ ವೇಳೆ
ನನ್ನ ಆ ಪ್ರಣಾಮ ಎಲ್ಲಿಯೋ ನಿಂತುಹೋಗುತ್ತದೆ;
ಅಪಮಾನದ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಅಡಿಯಿರುವೆಡೆಗೆ
ಸರ್ವರ ಹಿಂದೆ ಸರ್ವರ ಕೆಳಗೆ ಸರ್ವ ನಿರ್ಗತಿಕರ ಮಧ್ಯೆ,
ಬಂದು ಸೇರಲು ಆರದಾ ಪ್ರಣಾಮ."

ಜನರೊಂದಿಗೆ ಜಗದ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುವುದೇ ದೇವರ ಸೇವೆ, ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಲೀನವಾಗುವಿಕೆ, ಎಂಬುದು ಕವಿಯ ಅನುಭವದ ಪರಮಾವಧಿ. ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ.

"ನಿನಗೆ ಸ್ಥಳ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರನ್ನೂ ದೂರ ತಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರೇಮ ನಿನಗೆ ಸ್ಥಳಮಾಡಿದಂದು ನೀನು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ. ಭೂಲೋಕದ ರಾಜರು ಬಂದರೆಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆಯ ಜನರು ಗುಂಪನ್ನು ತಡೆಯುವರು; ಆದರೆ ದೊರೆಯೇ ನೀನು ಬಂದರೆ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಕವೇ ಬರುತ್ತದೆ."

ಈ ದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ.

"ನಿನಗೆ ವಿರೋಧಮಾಡಿದಾಗ ನಾನು ನಿನಗೆ ಬಹು ಸಮೀಪ ಬಂದೆನು. ಅದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ನೀನು ನನಗೆ ಹಿರಿಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆನು. ಹೋರಾಟ ನನ್ನ ಸೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಾಯ್ತು. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಕದ್ದವೇಳೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಾಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆನು. ನಿನ್ನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ಈಜನೋಡಿ ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿತೆನು. ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮನೆಯ ದೀಪವನ್ನು ಆರಿಸಿದೆನು. ಆಗ ನಭಪ್ರದೇಶದ ನಿನ್ನ ತಾರೆಗಳು ನನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟುವು."

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೋವು ಅವನ ಪ್ರೇಮದ ಚಿಹ್ನೆಯೆಂದು ತೋರುವುದು.

"ನನ್ನೊಡೆಯ! ನೀನು ನನ್ನ ತೊಡವಿಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೀಯೆ. ನನಗಿನ್ನು ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಗೊಂಬೆಯ ತೊಡವುಗಳು ಬೇಕಿಲ್ಲ.?"

"ತಾರೆಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ನಿನ್ನ ಅಂಗದ
ಸುಂದರವಹುದು.
"ಸ್ವರ್ಣರತ್ನ ಶೋಭಿತವಾಗಿ ವರ್ಣ ವರ್ಣ ರಚಿತವಾಗಿ
ಲೋಭನೀಯವದು ಬಲ್ಲೆ.
"ಆದರೆ ವಕ್ರ ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ
ನಿನ್ನ ಖಡ್ಗ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮನೋಹರ.
"ಅಸ್ತ್ರ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ರವಿಯ ರಾಗದಲ್ಲಿ
ಗರುಡನ ಪಕ್ಷದಂತೆ ಇದೆ ಅದು."

ಇದನ್ನರಿತವನು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ, ತಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ.

"ಕಷ್ಟ ಬಾರದಿರಲಿ ಎಂದು ಬೇಡುವುದು ಬೇಡೆನಗೆ; ಕಷ್ಟವನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಬೇಡುವೆನು.

"ನೋವು ನಂದಲಿ ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಬೇಡ; ನೋವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಎದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವೆನು.

"ಜೀವನದ ಕದನದಲ್ಲಿ ನೆರವಿನ ಮೇಲೆ ಭಾರಹಾಕುವುದು ಬೇಡ; ಭಾರವೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಬಲದ ಮೇಲಿರಲಿ.

"ಅಂಜಿ ಅಳುಕಿ ಪಾಹಿ ಪಾಹಿ ಎನ್ನುವುದು ಬೇಡ; ಗೆದ್ದು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ

ನಿಂತಿರುವುದಿರಲಿ.

"ಸುಖದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಕಾಣುವ ಅಂಜು ಪುರುಕನಾಗದಂತೆ ದಯಪಾಲಿಸು. ಸೋಲಿನಲ್ಲೂ ನೀನು ನನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿ."

ಕವಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲುವನೋ ಸೋಲುವನೋ ಅದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನ ಮುಖ್ಯ. ಯತ್ನವು ವಿಫಲವಾದರೂ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

"ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಈ ಬಾಳು ಪ್ರೇಮದ ಪಕ್ವಪದವನ್ನು ಮುಟ್ಟದಿದ್ದರೂ ತೀರ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಡುವ ಹೂಗಳು, ಮರಳ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಯುವ ಹೊಳೆಗಳು, ಇವು ತೀರ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಮಂದ ಗತಿಯ ಭಾರದಿಂದ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿಯುವ ಯಾವುದಾಗಲಿ ತೀರ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಇನ್ನೂ ಫಲಿಸದಿರುವ ನನ್ನ ಕೆಲಸಗಳು, ಆರಂಭವಾಗದಿರುವ ಗಾನಗಳು, ನಿನ್ನ ಕೈಯ ಒಂದು ವೀಣೆಯ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿವೆಯೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ಅವು ನಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ, ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ."

ನಾನು ನನ್ನದು ಎಂದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಅದು ಕಟ್ಟಾಗುತ್ತದೆ; ಬಿಟ್ಟಷ್ಟೂ ಸುಖ ಹೆಚ್ಚು.

"ಬಾಗಿಲಿಂದ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುತ್ತ ನಾನು ಹಳ್ಳಿಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಣ ರಥವು ವೈಭವ ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಈ ರಾಜಾಧಿರಾಜನಾರೋ ಎಂದು ನಾನು ಕಾತರಪಟ್ಟೆನು.

"ನನ್ನ ಆಸೆ ಅಧಿಕವಾಯಿತು. ನಾನು ನನ್ನ ಕಷ್ಟದ ದಿನಗಳು ನೀಗಿದುವು ಎಂದುಕೊಂಡೆನು. ಕೇಳದೆಯೇ ನೀನು ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವೆಯೆಂದೂ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ಎರಚುವೆಯೆಂದೂ ನೆನೆದು ನಾನು ಅಲ್ಲೇ ನಿಂತೆನು.

"ನಾನು ನಿಂತ ಕಡೆ ರಥವು ನಿಂತಿತು. ನಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ನೀನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದೆ. ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಸುಕೃತ ಬಂದಿತೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು. ಆಗ ನೀನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನಿನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಚಾಚಿ ನನಗೆ ಏನನ್ನು ಕೊಡುವೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

"ಅಯ್ಯೊ! ಭಿಕ್ಷುಕನಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡುವುದು ದೊರೆಗೆ ತಕ್ಕ ಹಾಸ್ಯವೇ? ನನಗೆ ಮಂಕುಬಡಿದು ಏನೂ ತಿಳಿಯದೆ ನಿಂತೆನು. ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ ಜೋಳಿಗೆಯಿಂದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟೆನು.

"ಆದರೆ ದಿನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಚೀಲವನ್ನು ಕವುಚಲು ನನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪ ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಚಿನ್ನದ ಕಾಳು ಇರುವುದು ಕಂಡಿತು. ನನ್ನ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳಲಿ! ನೀನು ಕೇಳಿದಾಗ ನನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದು ನಾನು ಬಹಳವಾಗಿ ಅತ್ತೆನು."

ಕೊಡಲಾರದೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅಕ್ಕಿ ನಾನು ಎಂಬ ಮಂಕು. ಇದು ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ, ನಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಗುಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಲಭೆಮಾಡುತ್ತದೆ.

"ಅವನನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತರೂ ಅವನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಲಿಲ್ಲ.

"ನಡೆಯುವ ರಭಸದಿಂದ ಅವನು ಧೂಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದಾನೆ. ನಾನು ಆಡುವ ಮಾತು ಮಾತಿಗೂ ತನ್ನ ಗಂಟಲನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿದಾನೆ.

"ಒಡೆಯ! ಅವನು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಾತ್ಮನು. ಅವನಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನೊಂದಿಗೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ."

ನಾನು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸೆರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೇವೆ.

"ನನ್ನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನಾನು ಕವಿದಿರುವ ಆತ್ಮನು ಈ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಸುತ್ತ ಈ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವದಾ ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ. ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಈ ಗೋಡೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಎದ್ದ ಹಾಗೆ ಅದರ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ನನ್ನ

ಆತ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಿದೇನೆ."

ಇದು ಕೆಟ್ಟುದೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ನಾವು ಇದನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಷ್ಟ ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಭವಬಂಧವನ್ನು ಹರಿಸು ಎಂದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ದೇವರು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅದನ್ನು ಹರಿಸಿಬಿಟ್ಟಾನು ಎಂದು ಅಂಜುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ.

"ಈ ಕಟ್ಟುಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಕದಲುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿರಿಯೋಣವೆಂದರೆ ಅವು ಹೋಗುವುವಲ್ಲಾ ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ನೋಯುತ್ತದೆ.

"ನನಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಬಿಡುಗಡೆ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕೋರುವುದಕ್ಕೆ ನಾಚುತ್ತೇನೆ.

"ನನ್ನ ಹೊದಿಕೆ ಮಣ್ಣಿನ ಹೊದಿಕೆ; ಸಾವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು; ಅದನ್ನು ನಾನು ಸಹಿಸಲಾರೆನು. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

"ನನ್ನ ಕಡಗಳು ಹೆಚ್ಚು; ನನ್ನ ಸೋಲು ದೊಡ್ಡದು; ನನ್ನ ಪರಾಭವವು ಗುಪ್ತವಾದುದು, ಭಾರವಾದುದು; ಆದರೂ ನನ್ನ ಹಿತವನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟೇಯೆ ಎಂದು ಹೆದರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ."

೩೧. ಸಾಮ್ಯಗಳು

ಠಾಕೂರರ ಕೆಲವು ಕವಿತೆಗಳು ಬಹುಮುಖವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಒಗಟೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಮನುಷ್ಯನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬಲೆಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದಂತೆಯೂ, ಅವನ್ನು ಮನೆಯಾಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಸೆದಂತೆಯೂ, ಮಾರನೆಯದಿನ ಬೇರೆ ದೇಶದವರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಅವನ್ನು ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಂತೆಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ತನ್ನವರು ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪರದೇಶೀಯರು ಮೆಚ್ಚುವರೆಂಬುದು ಇದರ ಧ್ವನಿ ಇರಬಹುದು.

"ನಾನು ಬೆಳಗಾಗ ನನ್ನ ಬಲೆಯನ್ನು ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಬೀಸಿದೆನು. ಅದರ ಇರುಳಾಳದಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ಆಕೃತಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ಸೌಂದರ್ಯದ ಹತ್ತಾರು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದೆನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಂದಹಾಸದಂತೆ ಬೆಳಗಿದುವು; ಕೆಲವು ಕಣ್ಣೀರಂತೆ ಮಿನುಗಿದುವು; ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಮದವಣಿಗಿತ್ತಿಯ ಕೆನ್ನೆಗಳಂತೆ ಕೆಂಪೇರಿ ಕಂಡವು. ದಿನದ ದುಡಿತದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಾನು ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದಾಗ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯೆ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು; ಒಂದು ಹೂವಿನ ದಳಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಎಸೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ನಾನು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಬಿಟ್ಟು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸೆಳೆದಿದ್ದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವಳ ಕಾಲಬಳಿ ಇಟ್ಟೆನು; ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತೆನು. ಅವಳು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದಳು. ಏತರದು ಇದು? ಇದು ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದಳು. ನಾನು ನಾಚಿಕೊಂಡೆನು, ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿದೆನು. ಇವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಗೆದ್ದು ತರಲಿಲ್ಲ, ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಣಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಇವು ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಬಾಗಿನವಲ್ಲ; ಹೀಗೆಂದು ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಕುಳಿತು ನಾನು ಆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬೀದಿಗೆಸೆದೆನು. ಬೆಳಗಾಗ ಪರದೇಶೀಯರು ಬಂದು ಅವುಗಳೊಂದೊಂದನ್ನೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ದೂರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡುಹೋದರು."

ಸೆರೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾದವರಿಗೆ ಅದೇ ಸುಖವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಈ ಸೆರೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಕಟ್ಟಾದರೂ ಹೀಗೆಯೇ.

"ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಚಿನ್ನದ ಪಂಜರದಲ್ಲಿತ್ತು;
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ವನದಲ್ಲಿತ್ತು.
ವಿಧಾತನು ಹೀಗಾಗಬೇಕೆಂದ ವೇಳೆ ಬಂದಾಗ
ಅವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಕಂಡವು.

ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಅಣ್ಣ ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ
ಇಬ್ಬರೂ ಹೋಗೋಣ ಬಾ.
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಬಾರ
ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬಿಡೋಣ.
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೊರಗೆ ಕುಳಿತು ಕುಳಿತು
ವನದ ಗಾನವನ್ನು ಹಾಡಿತು;
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ತಾನು ಕಲಿತದ್ದನ್ನು ಹಾಡಿತು;
ಎರಡೂ ಎರಡು ಭಾಷೆಯಂತಿತ್ತು.
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಅಣ್ಣ ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ
ವನದ ಗಾನ ಹಾಡು ಕೇಳೋಣ.
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಅಣ್ಣ ವನದ ಪಕ್ಷಿ
ಪಂಜರದ ಗಾನವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತೇನೆ ಕಲಿ.
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಛೇ, ಉಂಟೆ
ಗಾನವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಅಯ್ಯೋ
ನಾನು ಹೇಗೆ ವನ ಗಾನವನ್ನು ಹಾಡಲಿ?
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ನಿನ್ನ ರೆಕ್ಕೆ ಬಡಿದು
ಮೇಘದ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಸಲ ಹಾರು.
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಈ ನಿರಾಲ ಸುಖಕೋಣದಲ್ಲಿ
ನೀನೂ ಬಂದಿಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರು.
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಛೆ
ಇಲ್ಲಿ ರೆಕ್ಕೆ ಹರಡುವುದು ಹೇಗಾದೀತು.
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳಿತು ಅಯ್ಯೋ
ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯಷ್ಟಿ ಎಲ್ಲಿ?
ಹೀಗೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸ್ನೇಹ ಆಸೆಯಿಂದ ತೀವ್ರವಾಗಿದೆ;
ಆದರೆ ರೆಕ್ಕೆಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ ಇವು ಜೊತೆಯಾಗಿ ಹಾರಲಾರವು.
ಪಂಜರದ ಕಂಬಿಯ ಕಂಡಿಯಿಂದ ಇವು
ಒಂದನ್ನೊಂದು ನೀರವವಾಗಿ ನೋಡುವುವು.
ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಇವುಗಳ ಆಸೆ.
ಆದರೆ ಈ ಆಸೆ ವ್ಯರ್ಥ.
ಉತ್ಸುಕವಾಗಿ ಎರಡೂ ತಮ್ಮ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿದು
ಹತ್ತಿರ ಬಾ ಹತ್ತಿರ ಬಾ ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತವೆ.
ವನದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಒಲ್ಲೆ
ಪಂಜರದ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡೀತು.
ಪಂಜರದ ಪಕ್ಷಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ
ನನಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಹಾರಲಾರೆ. ”

ಈ ಮುಂದಣ ಕವಿತೆಯ ಬಂದಿ ಮನೆಮಠಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಬಹುದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಕೀಳೆಂದು ಅವನನ್ನು ತುಳಿಯುವ ಉತ್ತಮನಾಗಬಹುದು, ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ತುಚ್ಛೀಕರಿಸಿ ದಾಸ್ಯದಲ್ಲಿಡುವ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯವಾಗಬಹುದು.

“ಬಂದೀ! ನಿನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದವರಾರು?
“ಬಂದಿ ಎಂದನು: ನನ್ನ ಒಡೆಯನು ಬಂಧಿಸಿದನು.
ಹಣದಿಂದಲೂ ಬಲದಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂದಾಗ ಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ದೊರೆಗೆ ಸೇರಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ನನ್ನ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಟ್ಟೆನು.

ನಿದ್ದೆ ಬಂದಾಗ ನನ್ನ ದೊರೆಗಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಲಗಿದೆನು. ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ನನ್ನ ಹಣದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಬಂದಿಯಾಗಿದ್ದೆನು."

"ಬಂದೀ ! ಈ ಬಲವಾದ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರಾರು ?

" ನಾನೇ ಈ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು.

ನಾನು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಅಜೇಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ನಾನು ಬಿಡುವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದೆನು.

ರಾತ್ರಿಯೂ ಹಗಲೂ ದೊಡ್ಡ ಕೊಲಿಮೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಉಗ್ರ ತಾಡನಗಳಿಂದ ಈ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆನು. ಕೆಲಸ ಕೊನೆಗಂಡು ಕೊಂಡಿಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು ಭದ್ರವಾದಾಗ ನೋಡಲು ಅದು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. "

ಸಹಾಯವನ್ನು ಬೇಡಿ ಕಾದಿರುವ ಹಲವು ಕೆಲಸ ಇರಲಾಗಿ ತಮ್ಮ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯಸನ ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಬಿಡುವ ಪುಣ್ಯವಂತರಿಗೆ ಈ ಕವಿತೆಯ ಬಾಲೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿ.

"ಶೂನ್ಯ ನದೀತೀರದಲ್ಲಿ ಕಾಶೆ ಹುಲ್ಲಿನ ವನದಲ್ಲಿ
ನಾನು ಬಂದು ಹೇಳಿದೆನು ಬಾಲೇ ದೀಪಕ್ಕೆ ಸೆರಗನ್ನು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಹಿಡಿದು
ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ನೀನು ಯಾರು?
ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಹಚ್ಚಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ದೀಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಡು.
ಗೋಧೂಲಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ನೀಲನಯನವನ್ನು
ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎತ್ತಿ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು, ಈ ದೀಪವನ್ನು
ತೇಲಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ದಿನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.
ಕಾಶೇ ಹುಲ್ಲಿನ ವನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಾನು
ಆ ದೀಪ ಅಕಾರಣವಾಗಿ ತೇಲಿಹೋದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದೆನು.
ಸಂಜೆ ತುಂಬಿ ಅಂಧಕಾರ ಕವಿದಾಗ ನಾನು ಬಂದು ಅವಳನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದೆನು:
ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೀಪಗಳೂ ಉರಿಯುತ್ತಿವೆ.
ಈ ದೀಪವನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆ.
ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಹಚ್ಚಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ದೀಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಡು.
ತನ್ನ ಎರಡು ನಯನವನ್ನು
ನನ್ನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಮರೆತಂತೆ ಕಂಡು
ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು ನನ್ನ ಈ ದೀಪ ಆಕಾಶ ಪ್ರದೀಪ.
ಇದನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಡಬೇಕು.
ಶೂನ್ಯ ಗಗನ ಕೋನದಲ್ಲಿ ಆ ದೀಪ ಅಕಾರಣವಾಗಿ ಉರಿಯುವುದನ್ನು
ನಾನು ನಿಂತು ನೋಡಿದೆನು.
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಕತ್ತಲ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಹರದಲ್ಲಿ
ನಾನು ಅವಳ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದೆನು ಅಮ್ಮಾ, ನೀನು
ಎದೆಯ ಬಳಿ ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಯಾರಿಗಾಗಿ ಹೋಗುತಲಿರುವೆ?
ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಹಚ್ಚಿಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ದೀಪವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಡು.
ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ತನ್ನ ನೀಲನಯನಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ
ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು ಈ ದೀಪವನ್ನು ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದು
ದೀಪಾವಳಿಯ ಪೂಜೆಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ.
ನಾನು ನಿಂತು ಅವಳ ದೀಪ ಲಕ್ಷ ದೀಪಗಳೊಂದಿಗೆ
ಅಕಾರಣವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದೆನು."

೨೨. ಶಾಂತಿ, ಸಮಾಧಾನ

ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬರುವ ಜೀವನವಿಮರ್ಶೆ, ಸಮಾಧಾನ, ಶಾಂತಿ ಇವು ಕಾಣುವ ಪದ್ಯಗಳು ಇವರ ಈಚಿನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ಬಾಳನ್ನು ಕಣ್ತುಂಬ ನೋಡಿ ಮನವಾರೆ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಮನಃ ಪ್ರಸಾದ ತಲೆದೋರಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳು ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಹು

ಸುಂದರವಾಗಿವೆ.

"ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಾಳು ಒಂದು ಹೂವಿನಂತಿತ್ತು: ವಸಂತ ಮಾರುತನು ಬಂದು ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನಿಂತು ಬೇಡಿದಾಗ ತನ್ನ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಒಂದೆರಡು ದಳಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನಗೆ ಕಡಮೆಯಾಯಿತೆಂದು ಕಾಣದ ಹೂವಿನಂತೆ.

"ಯೌವನವು ಕಳೆದುಹೋಯಿತು. ಈಗ ಬಾಳು ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಅದು ಇನ್ನೇನನ್ನೂ ಕೊಡುವಂತಿಲ್ಲ. ತುಂಬು ರಸದ ಭಾರದೊಡನೆ ತನ್ನನ್ನೇ ನೀಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾದಿದೆ."

* * *

"ವಸಂತದ ಉತ್ಸವವು ಹೊಸ ಹೂವಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ? ತರಗೆಲೆಗೆ ಬಾಡಿದ ಹೂವಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆ? ಸಾಗರದ ಘೋಷವು ಅಲೆಗಳ ಉಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಯಾಗಿದೆಯೆ? ಇಳಿಯುವ ಅಲೆಗಳೊಡನೆ ಅದು ಹಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ? ನನ್ನ ದೊರೆ ನಿಂತಿರುವ ಜಮುಖಾನದಲ್ಲಿ ನವರತ್ನಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೆಣೆದಿದೆ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅವನ ಕಾಲ ಸೋಕಿಗೆ ದಿನ ಬರುವುದೆಂದು ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟೆಗಳೂ ಕಾದಿವೆ.

"ನಮ್ಮೊಡೆಯನೊಂದಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಬಲ್ಲ ಮೇಧಾವಿಗಳೂ ಮಹಾ ಮಹಿಮರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆತನು ಮೂಢನಾದ ನನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿದಾನೆ; ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಸೇವಕನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದಾನೆ."

ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ಇಂಥ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲಿರುವುದಿಲ್ಲ: ಅದರದು ಒಂದು ಮುಗ್ಧಾವಸ್ಥೆ.

"ನಾನು ಬೆಳಗಾಗ ಎದ್ದು ಅವನ ಪತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಏನಿದೆಯೆಂದು ನಾನು ಕಾಣೆ. ನನಗೆ ಓದು ಬಾರದು.

"ಅದನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳೆಂದು ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿವಂತನನ್ನು ನಾನು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಲಿ. ಈ ಕಾಗದವನ್ನು ಓದಲು ಅವನಿಗೆ ಬರುವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ?

"ಇದನ್ನು ನಾನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ, ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಇರುಳು ಶಾಂತಿಗೆ ಬೆಳೆದು ತಾರೆ ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಬಂದಾಗ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಮೌನದಿಂದ ಕುಳ್ಳಿರುತ್ತೇನೆ.

"ಎಲೆಗಳು ಮರ್ಮರ ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ ಅದನ್ನು ನನಗೆ ಓದಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹರಿದೋಡುವ ಹೊಳೆ ಅದನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಮಂಡಲವು ಅದನ್ನು ಗಗನದಿಂದ ಗಾನಮಾಡುತ್ತದೆ.

"ಅರಸುವುದು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲಿಯಬೇಕೆಂದದ್ದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಓದಲಾಗದ ಕಾಗದವಾದರೋ ನನ್ನ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹಗುರಮಾಡಿದೆ, ನನ್ನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಗೀತಮಾಡಿದೆ."

ಅದಕ್ಕೆ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಸುಮ್ಮನೆ ಅವನ ಹೆಸರನ್ನು ಕರೆಯುವುದೇ ಒಂದು ಸಂತೋಷ :

"ನನ್ನ ಮೌನದ ಧ್ಯಾನದ ನೆಳಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ನಾನು ನಿನ್ನ ನಾಮವನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಮಾತನಾಡದೆ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ನಾನು ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಮ್ಮಾ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಕಲಿತ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಮಗು ಸುಮ್ಮ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾ ಎಂದು ನೂರುಸಲ ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ನಾನು ಆ ಮಗುವಿನಂತೆ."

ಠಾಕೂರರು ಸಾವಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಪದ್ಯಗಳು ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಬೆಳೆದಿರುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತರುವುದು ಸಹಜ ಮತ್ತು ಉಚಿತ.

"ಜೀವನದ ಚರಮ ಸಾಧನವಾದ ಮೃತ್ಯುವೇ! ಬಂದು ನನ್ನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು. ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ನಾನು ನಿನಗಾಗಿ ಕಾದಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗಾಗಿ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಸುಖಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ.

“ಹೂಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ ಮದವಣಿಗನಿಗಾಗಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆ. ಮದುವೆಯಾದಮೇಲೆ ಮದವಣಿಗಿತ್ತಿ ತೌರುಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಒಡೆಯನನ್ನು ಸರಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಕಾಣುವಳು.”

ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಡುವ ಮೊದಲು ಅದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂದು ಕವಿಯ ಆಸೆ.

“ಯಾವುದೋ ಒಂದು ದಿನದ ನಸುಗತ್ತಲ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೇಸರು ಹೋಗಿಬರುವೆನೆನ್ನುವುದು, ನಾನು ಅದನ್ನು ಮರಳಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನಿದನ್ನು ಬಲ್ಲೆ.

“ದನ ಕಾಯುವವರು ಆಲದಡಿ ಕೊಳಲುಗಳನ್ನೂದುತ್ತ ಇರಲು ದನ ಹೊಳೆಯ ಬದಿಯ ಕಾವಲಲ್ಲಿ ಮೇಯುತ್ತಿರುವುವು, ನನ್ನ ಬಾಳು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಮರೆದಿರುವುದು.

“ಇಷ್ಟನ್ನು ನಾನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಮೊದಲು ಇದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿ. ಭೂಮಾತೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೆತ್ತಿಕೊಂಡಳೇಕೆ? ಅವಳ ನಿಶಿಯ ಮೌನ ನನಗೆ ತಾರೆಗಳ ಮಾತನ್ನಾಡಿತೇಕೆ? ಅವಳ ಹಗಲು ನನ್ನ ಭಾವಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಿಸಿ ಹೂವಾಗಿ ಅರಳಿಸಿತೇಕೆ?

“ಹೊರಟುಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಬಾಳ ನುಡಿಯನ್ನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ನುಡಿದು ಗಾನವನ್ನು ಮುಗಿಸುವಂತಾಗಲಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ಬೆಳಕು ಹಬ್ಬಿರಲಿ. ನಿನಗೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಹಾರ ಕಟ್ಟಿರಲಿ.”

ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಡುವಂದು ಉಬ್ಬಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಜೀವನ ಸುಖವಾಗಿದೆ. ನಿಜ; ಆದರೆ ಅದು ನಿಶಿ. ಸಾವು ಉದಯ:

“ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಬಂದಿದೆ, ಅಣ್ಣ! ನಾನು ಹೋಗಿಬರುತ್ತೇನೆ. ನಿಮಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ; ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡಿ. ಇಗೋ ನನ್ನ ಮನೆಯ ಬೀಗದ ಕೈಗಳು. ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟಿದೇನೆ. ನನಗೆ ಇನ್ನೇನೂ ಬೇಡ. ನೀವು ಕೊನೆಯ ಮಾತಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಸದ ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದರೆ ಸಾಕು. ನಾವು ಬಹುಕಾಲ ನೆರೆಹೊರೆಯಾಗಿದ್ದೆವು. ನಾನು ಕೊಟ್ಟದಕ್ಕಿಂತ ನಿಮ್ಮಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಈಗ ಉದಯವಾಯಿತು. ನನ್ನ ಮೂಲೆಯ ದೀಪ ಆರಿಹೋಯಿತು. ಆಜ್ಞೆ ಬಂದದರಿಂದ ನಾನು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದೇನೆ.”

ಈಗ ಜೀವನ ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮುಂದೆ ಸಾವೂ ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೆಂಬ ಈ ಕವಿತೆಯ ತರ್ಕ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ:

“ನಾನು ಜೀವನದ ಸಿಂಹದ್ವಾರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು
ಈ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಸಂಸಾರದ ಮಹಾ ನಿಕೇತನವನ್ನು ಸೇರಿದ ವೇಳೆಯನ್ನು
ನಾನು ಕಾಣೆನು; ಯಾವ ಶಕ್ತಿ ನನ್ನನ್ನು
ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರಳುವ ಒಂದು ಮುಗುಳಂತೆ
ಈ ವಿಪುಲ ರಹಸ್ಯದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಅರಳಿಸಿತು?
ಪ್ರಭಾತದಲ್ಲಿ ಶಿರವನ್ನೆತ್ತಿ ನಾನು ಧರೆಯನ್ನು ಕಣ್ದೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ
ಕನಕ ಕಿರಣದಿಂದ ನೆಯ ನೀಲಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟ
ಸುಖದುಃಖಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕಂಡೆನು.
ಆಗ ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದ ಈ ಅಪಾರ ರಹಸ್ಯ
ಒಂದು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಮಾತೃವಕ್ಷವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡಿತು.
ಏಕಾಂತವಾಗಿದ್ದದು ನಿತಾಂತ ಪರಿಚಿತವಾಗಿ ಕಂಡಿತು.
ರೂಪ ಹೀನ ಜ್ಞಾನಾತೀತ ಭೀಷಣ ಶಕ್ತಿ
ನನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನನೀಮೂರುತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿತ್ತು.
ಈಗ ಮೃತ್ಯು ಅಜ್ಞಾತ ನನಗೆ. ಈಗ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು
ಕ್ಷಣಕ್ಷಣವೂ ನಡುಗಿ ಅದುರಿ ನಾನು ಹೆದರುತ್ತೇನೆ.

ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಿ ಜೀವನ
ನನ್ನದೆಂದು ಎಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.
ಎಲಾ ಮೂಢ, ನೀನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮೊದಲು ಜನ್ಮ ಮುಹೂರ್ತದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದ
ಜೀವನ ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಿನ್ನದೆಂದು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು?
ಹಾಗೆಯೇ ಮೃತ್ಯು ಮೂಡುವ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಪರಿಚಿತ ಮುಖ
ಇದರಂತೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.
ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಇದೆಯೋ
ಅದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ನಾನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು
ಪ್ರೀತಿಸುವುದು ನಿಶ್ಚಯ. ಒಂದು ಸ್ತನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಎತ್ತಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ
ಮಗು ಹೆದರಿ ಅಳುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ
ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ."

ಈ ಉಪಮೆಯ ಸೊಗಸೇ ಸೊಗಸು. ಠಾಕೂರರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಮೆ ಬಹು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವರು ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ರೀತಿಯಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ವಿಷಯ. ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಾರ್ಥಕವಾದ ಈ ಉಪಮೆ ಆ ರೀತಿಗೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ.

ಸಾವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾಧಾನ ಬರುವುದು ಜೀವನವೆಲ್ಲದರ ಮುಖ್ಯ ಫಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಭಯವಿಲ್ಲದ ಬಾಳು ಮಾನವನ ಗುರಿ. ಎಲ್ಲ ಭಯಗಳಿಗೆ ಹಿರಿಯದು ಮೃತ್ಯು ಭಯ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ಇನ್ನೆಲ್ಲ ಭಯವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಂತೆಯೇ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಜೀವನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರದ್ಧೆ ಇರಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಕವಿಗೆ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಅವಧಿಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡಾಗ "ಈ ಜೀವನದ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಪಂಚದ ಅತಿ ತಗ್ಗಿನ ಆಸನವೂ ಅಸಾಧಾರಣವಾದದು. ಅದರ ಅಧಮತಮ ಜೀವನವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದು" ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಇಂಥ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಇವರ ದಾರಿ ಹಿಂದಿನವರು ಮಾಡಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವರುಂಟು. ಅವರ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಎಂಬಂತೆ ಕವಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ.

"ಅವರು ದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡವರು. ಆದಕಾರಣ ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರು. ನಾನು ಕಾಣದವನು, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆದೆ.

"ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಹೆದರಬೇಕಾದಷ್ಟು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ ನನಗೆ. ತಿಳಿಯದೆಯೇ ನಾನು ಬಂದು ನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಸೇರಿದೆನು.

"ತಿಳಿದವರು ನನ್ನನ್ನು ಗದರಿದರು. ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲ ಹೋಗು ಆಚೆ ಎಂದರು. ಹೌದೇನೋ ಎಂದು ನಾನು ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆ. ಅವರ ಗದರಿಕೆಯೋ ದಿನ ದಿನವೂ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು."

೩೩. ಪರಿಣತಿಯ ಕಾವ್ಯ

ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಗೀತಾಂಜಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಮೇಲೆ ಠಾಕೂರರ ಜೀವನ ಪ್ರಪಂಚದ ಸ್ವತ್ತಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ಇವರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ :

"ನನ್ನ ಯಾತ್ರೆ ಮುಗಿಯಿತೆಂದೂ, ನನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿತೆಂದೂ ನಾನು ಭಾವಿಸಿದ್ದೆನು. ನನ್ನ ಮುಂದೆ ದಾರಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿದೆ ನನ್ನ ಸಾಮಗ್ರಿ ಮುಗಿಯಿತು ಎಂದೂ, ಇನ್ನು ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಕುಳಿತಿರುವ ಕಾಲ ಬಂದಿತೆಂದೂ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಪೂರ್ವದ ಮಾತು ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮುಗಿಯುವ ಮೊದಲು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊಸ ಗಾನ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದೆ; ಹಳೆಯ ದಾರಿಗಳು ಮರೆದಿರಲಾಗಿ ಹೊಸ ದೇಶವೇ ತನ್ನ ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ತೆರೆದಿಡುತ್ತಿದೆ." ಲೋಕವೇ ತಮ್ಮದಾದ ಭಾವವನ್ನು ಇವರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾರೆ:

"ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆಲ್ಲ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ

ಮಾಡಿದೆ. ನನಗೆ ಸೇರದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದೆ. ದೂರವಾದದನ್ನು ಹತ್ತಿರ ತಂದು ಅಪರಿಚಿತನನ್ನು ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ನನ್ನ ವಾಡಿಕೆಯಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾದರೆ ಮನಸ್ಸು ಶಂಕಿಸುತ್ತದೆ. ನವೀನದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನವಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವೆರಡರಲ್ಲೂ ನೀನಿರುವೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ನಾನು ಮರೆತಿರುವೆನು. ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಿನಲ್ಲೂ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇತರ ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ನೀನು ಎಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ನೀನೇ ನನ್ನ ಅನಂತ ಜೀವನದ ಒಬ್ಬ ಒಡನಾಡಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಅಪರಿಚಿತಕ್ಕೆಲ್ಲ ಆನಂದ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಂಧಿಸುತ್ತಿರುವೆ.

"ನಿನ್ನನ್ನು ಅರಿತಮೇಲೆ ಅಪರಿಚಿತರಿಲ್ಲ. ಆಗ್ಗೆ ಯಾವ ಬಾಗಿಲೂ ಮುಚ್ಚಿರುವುದಿಲ್ಲ."

ಯೂರೋಪಿನ ಘೋರ ಸಂಗ್ರಾಮ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಅನ್ಯಾಯವುಂಟೇ ಎಂದು ಕವಿವರರು ಬಹುದುಃಖಿಸಿದರು; ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾನವನು ಕೆಡಿಸುತ್ತಾನೆ; ದೇವರು ಅವನ ಕ್ರೂರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದಾನೆ; ಎನ್ನುವುದು ಈ ಕವಿತೆಗಳ ಮುಖ್ಯಭಾವ. ಪಕ್ವವಾದ ಈ ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮ ಇವರ ಕೊನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪಲಾತಕಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಕವಿತೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಕಥೆ ವರ ಸಿಕ್ಕದೆ ಮದುವೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳು, ಅವಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದೇನೆಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಆದರೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಸಾಕಾದ ಗುಂಡಿಗೆ ಇಲ್ಲದ ಹುಡುಗ ಒಬ್ಬ, ಇವರ ಚರಿತ್ರೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕವಿತೆ ಸಂಸಾರದ ನೂರು ಕಟ್ಟಲೆಗೆ ತಲೆಕೊಟ್ಟು ನುಗ್ಗುನುರಿಯಾಗಿ ಮೂವತ್ತು ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಯುವ ಹೆಣ್ಣು ಒಬ್ಬಳ ಕತೆ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಅಡಗಿ ಇದ್ದು ಕಾಯಿಲೆಯಾದಾಗ ಗಂಡನೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಪಯಣ ಹೊರಟ ಒಬ್ಬ ತರುಣಿಯ ಧಾರಾಳವನ್ನೂ ಆನಂದವನ್ನೂ ಕುರಿತದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ಕತೆ; ತನ್ನ ಮಗಳು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ದೀಪವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಹಡಿಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದುಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ದೀಪ ಆರಿಹೋಗಲು ದಾರಿ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತೆಂದು ಭಯದಿಂದ ಕೂಗಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೀಗೆಯೇ ಆಕಾಶಪಥದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರವೊಂದು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೊರಟು ಬೆಳಕು ಹೋಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡರೆ ಏನು ಗತಿ ಎಂಬ ಕನಿಕರದ ಕೂಗು ಒಂದು ಕವನ. ಹೀಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಆರ್ದ್ರ ಹೃದಯದಿಂದ ಸಹಕರಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತದ ಅನುಭವ, ತಿಳಿವು, ಇವು ಮುಖ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಇತರ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಅದರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅರಿವು ಇವು ಮುಖ್ಯ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಕಂಡಾಗ ಅಂದು ಉಗ್ರವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸಿದ ಇವರ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಈಗ ಖಂಡನವೂ ನಯವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹುಳಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಾವು ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಸಿಹಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅಜೀರ್ಣದ ಜಠರಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಲು ಹುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ವೈದ್ಯನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾರವನ್ನು ಕೊಡುವನು; ವಯಸ್ಸಾದವನಾದರೆ ಕಿತ್ತಳೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಕವಿವರರ ಕಡೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ಈ ಪಕ್ವದ ಸ್ಥಿತಿ.

কত অজানারে জানাইলে তুমি,
কত ঘরে দিলে ঠাঁই,
দূরকে করিলে নিকট, বন্ধু,
পরকে করিলে ভাই॥
রবীন্দ্রনাথ

Thou hast made me known to friends
whom I knew not.
Thou hast given me seats in homes not my own
Thou hast brought the distant near
and made a brother of the stranger.
Rabindranath Tagore

ಠಾಕೂರರ ಬರಹದ ಪ್ರತಿಕೃತಿ
(ವಂಗ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲೀಷು : ಕಿರಿದು ಮಾಡಿದ್ದು)

ತೀರಾ ಕಡೆಯ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ನವಜಾತಕ, ರೋಗ ಶಯ್ಯಾಯ್, ಆರೋಗ್ಯ, ಜನ್ಮದಿನೇ ಎಂಬ ಪದ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿವರರು ಅಂದಂದಿನ ಭಾವನೆಗೆ ರೂಪು ಕೊಡುತ್ತಲೇ ನಡೆದರು. ಈ ಕೃತಿಗಳ ಹಲ ಕೆಲವು ಪದ್ಯ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ. ಬಡತನವನ್ನು ಕುರಿತ ಕನಿಕರ, ಲೋಕಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತ ಹಿರಿಯೆದೆಯ ಆತಂಕ, ಪರಿಣತ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಣುವ ಎಳೆಗೂಸಿನ ಸಾರಳ್ಯ, ಈ ಪದ್ಯಗಳ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ.

ಠಾಕೂರರ ಕಾವ್ಯಗಳ ಈ ಅವಲೋಕನ ಅವರು ತಮ್ಮ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಮುಗಿಯಬಹುದು.

> "ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಗೀತಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದೇನೆ. ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದುವು ಅವು. ಅವುಗಳಿಂದ ನಾನು ನನ್ನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತಡವುತ್ತ ಮುಟ್ಟುತ್ತ ಸುತ್ತಣ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದೆನು. ನಾನು ಕಲಿತ ಪಾಠಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಗೀತಗಳು ನನಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟವು. ಹೃದಯಾಕಾಶದ ಅಂಚಿನ ಅನೇಕ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಅವು ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ತಂದುಬಿಟ್ಟವು.
>
> "ಹಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರವೆಲ್ಲ ದೇವ ದೇವನವು. ಅಲ್ಲಿರುವ ನುಡಿಯೆಲ್ಲ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತದು. ಗಾನವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅರ್ಥವೂ ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೫

ಕತೆಗಳು

೨೪. ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು

ಠಾಕೂರರು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕವಿಗಳೋ ಅಷ್ಟೂ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಾರರು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಒಂದೆರಡು ಕತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಮೊದಲು ಬರೆದುವು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು. ಇವರ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳ ವಿಷಯ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯವುಂಟು.

ರವೀಂದ್ರರ ಸಣ್ಣ ಕತೆಯ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿಷಯ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ದೋಖಿನ್ ಬಾಬು ಎಂಬವನ ರಾತ್ರಿಯ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈತನು ರೋಗಿಯಾದ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಬಹು ಪ್ರೇಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಇರುತ್ತಾ ಅವಳು ಸಾಯುವ ಮೊದಲು ಪರಿಚಯದ ಒಬ್ಬ ಯುವತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಹೆಂಡತಿ ತೀರಿದ ಕೆಲದಿನದಲ್ಲಿಯೇ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವನು. ಈ ಯುವತಿ ಒಂದುಸಲ ಇವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ರೋಗಿಯಾದ ಹೆಂಡತಿ "ಓ ಕೇ, ಓ ಕೇ?" ಎಂದರೆ "ಅವಳು ಯಾರು, ಅವಳು ಯಾರು" ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಳು. ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವ ವೇಳೆ ಓಕೆ, ಓಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಕೂಗುವ ಹಕ್ಕಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಶಬ್ದ ಮಾಡಿದರೆ ಇವನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ನೆನಪು ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ತಾನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದೆನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಇವನಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತಂದೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗಳ ಜೀವನದ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ. ತಾಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಈ ಮಗು ಮನೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರೇಮವಿದ್ದರೂ ತಂದೆ ಪತ್ರಿಕೆಯಕೆಲಸದ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಕೆಲಸ ಅಷ್ಟೇನೂ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಒಂದುಸಲ ಮಗು ಬಂದು ಇವನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತದೆ; ಇವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಬಹು ದಿನದಿಂದ ಇಷ್ಟು ಮೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಿಗೆ ಬರದ ಮಗು ಅಂದು ಬಂದದ್ದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಗಲಿರುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ನೋಡಿದರೆ ಮಗು ಜ್ವರದಲ್ಲಿದಾಳೆ. ಆಗ ತಂದೆ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಹರಿದುಹಾಕಿ ಪುನಃ ಅವಳಿಗೆ ಗಮನಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಗಿರಿಬಾಲಾ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪೋಲಿ ಗಂಡ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಇವರ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಗಂಡನು ಸುಂದರಿಯಾದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ನಾಟಕದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವನು. ಗಿರಿಬಾಲೆ ಬೇಡ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟೂ ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೊರಟುಹೋಗುವಳು. ಏನಾದಳೆಂದು ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಇವನು ಹೋದಾಗ ಅವಳು ರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಟಿಸುವಳು. ಇವನು ಗಲಭೆ ಮಾಡುವನು. ಹಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾದಷಹರ ಕಾಲದ ಅರಮನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಒಬ್ಬನೇ ವಾಸಮಾಡಿದ ಆಧುನಿಕನೊಬ್ಬನು ಪೂರ್ವದ ಶೋಕಮೋಹ ಭರಿತವಾದ ಜೀವನದ ಛಾಯೆ ಅಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ವಿಜಯ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಣಿಂದ ಬಂದ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಆಡಂಬರದ ಕೃತಕ ಕವಿಯೊಬ್ಬನೂ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಸರಳವಾದ ಕವಿತೆಯ ಸಹಜ ಕವಿಯೊಬ್ಬನೂ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಪಂಡಿತನು ಗೆದ್ದು ಕವಿ ಸೋತ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಸೋತ ಕವಿ ಸಾಯುವಂತಿರಲು ಅವನು ಪೂಜಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ರಾಜಕುಮಾರಿ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆಮಾಡಿದಂತೆ ಅನುಭವವಾಗುವುದು. ಈ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಅವನು ಜೀವವನ್ನು ಬಿಡುವನು. ಮನೆಗೆ ಬಂದದು ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತುಂಟ ಹುಡುಗನನ್ನು ಅವನ ತಾಯಮನೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾವನು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವನು; ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಅಸುಖಿಯಾಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದು ಹೋಗಲಾಗದೆ ಕಾಯಿಲೆ ಬೀಳುವನು; ಸಾಯುವಾಗ ಊರನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುವನು; ಅದನ್ನು ತಾಯಿ ಕಾಣುವಳು.

ಇಸ್ಪೀಟ್ ರಾಜ್ಯ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇಸ್ಪೀಟುಗಳ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯ ಕೆಲವು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವಂತೆ ಒಂದು ಚಿತ್ರ ಕಥೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದೆ. ನೋಟ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಅಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಹೋದ ಹೆಂಡತಿ ಅವನನ್ನು ಬೇರೆ ಮದುವೆಯಾಗೆಂದು ಹೇಳುವುದು; ಅವನು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಣೆಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಆಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಮಾಡುವುದು; ಆ ಹುಡುಗಿ ಅವನ ಮೈದುನನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲಾಗಿ ಅವನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಣೆ ಉಳಿಯುವುದು; ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ನ್ಯಾಯಂಜೋರಿನ ಜೋಡೀದಾರರು ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಜಂಭಕೊಚ್ಚುವ ಜೋಡೀದಾರನೊಬ್ಬನ ಪರಿಚಯದ ಒಬ್ಬ ಯುವಕನು ಅವನಿಗೆ ಅವಮಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಮುದುಕನ ಮಗಳು ಅದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ನೊಂದಳೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ ಮಾತು ಹೇಳಿದೆ. ಇದ್ದವಳೋ ಸತ್ತವಳೋ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಜೀವಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಹೋದ ವಿಧವೆ ಎಚ್ಚತ್ತು ಹೊರಟು ಹೋದಂತೆ, ಆಮೇಲೆ ಅವಳು ಜೀವದಿಂದಿದ್ದರೂ ಅವಳು ಪಿಶಾಚಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವಳೆಂದು ಜನರು ತಿಳಿದಂತೆ, ಅವಳು ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡಬೇಡ. ನಿನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುತೇವೆ ಎಂದು ಮನೆಯವರು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಅವಳು ಹೋಗಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಪರಿತ್ಯಾಗ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರವಂತನೊಬ್ಬನು ನೆಂಟನೊಬ್ಬನನ್ನು ಆಚಾರ ಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಬಹಿಷ್ಕಾರಪಡಿಸಲು ಅವನು ಪ್ರತೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇವನ ಮಗನಿಗೆ ಜಾತಿಗೆಟ್ಟವರ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ ಮದುವೆಮಾಡಿಸಿ ಕೆಲವು ಕಾಲದಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದನ್ನೂ, ಆಗ ಈ ಆಚಾರವಂತನು ಸೊಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡೆಂದು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೂ, ಮಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದೆ ಇದ್ದದನ್ನೂ, ಅವನು ಜಾತಿಯನ್ನು ಬಿಡುವೆನೆಂದದಕ್ಕೆ ತಂದೆ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಡುವೆನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ. ಶುಭ ಸಂದರ್ಶನ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತರುಣನು ಒಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಿದಂತೆ, ಅವಳ ಹೆಸರು ಸುಧಾ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವೆನೆಂದು ಅವಳ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಂತೆ, ಮದುವೆಯಾದಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ತಾನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತೃಪ್ತನಾದಂತೆ, ಆಮೇಲೆ ಆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಹುಡುಗಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅವಳು ಹುಟ್ಟು ಮೂಕಳೆಂದೂ ಮೊದ್ದಳೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಇಂಥವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ದೈವಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞನಾದಂತೆ, ಮರಳಿ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಅತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೋಡಿದಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುಮ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲವು ದಿನದಲ್ಲಿ ಅವನು ತೀರಿಹೋದನೆಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದನ್ನೂ, ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಊರಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯೊಬ್ಬನು ಬಂದದ್ದನ್ನೂ, ಕುಸುಮಳು ಅವನ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅವನು ತನ್ನ ಗಂಡನೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲು ಅವನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಡ ದೇವರನ್ನು ನಂಬು ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಹೋದದ್ದನ್ನೂ ಅವಳು ಆ ರಾತ್ರಿ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ.

ನಾಟಕದ ಚೀಟಿಗಳ ಕಥಾಸಾರಾಂಶದಂತಿರುವ ಈ ವಸ್ತುನಿರೂಪಣದಿಂದ ಠಾಕೂರರ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳ ಗುಣವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ ಈಚೆಗೆ ಈ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವು ಹಲವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇವನ್ನು ಓದಿ ನಮ್ಮ ಜನ ಠಾಕೂರರ ಕಥನಕೌಶಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಓದಿದರೆ ಒಂದು ವಿಷಯ ಒಡನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರ ಕತೆಗಳ ಪ್ರಪಂಚ ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾದದು. ಬಾಬುಗಳು, ಬಡವರು, ಭಿಕ್ಷುಕರು; ಸುಖಿಗಳು, ದುಃಖಿಗಳು, ಸಂಸಾರಿಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು; ನಟರು, ಗಾಯಕರು, ಪಂಡಿತರು, ಕವಿಗಳು; ಬಾಲಕರು, ಬಾಲಕಿಯರು; ತರುಣರು, ವೃದ್ಧರು: ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ನಿರ್ಝರಿಯ ಸ್ವಪ್ನ ಭಂಗ ವೆಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಒಂದು ಹೊಸ ದೃಷ್ಟಿಯ ಆಗಮನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇವರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಆಮೇಲೆ ಹೊಸ ಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಬಂದಿತು. ಆ ಶಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ

ಧರಿಸಿರುವ ರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ; ಯಾವ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಕಾವ್ಯವಾಗುವಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಣ್ಣ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಣ್ಣ ಅಷ್ಟು ಬೆರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಠಾಕೂರರ ನವೀನ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿಯ ವಸ್ತು ವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವರು ಬಹು ರೀತಿಯ ಜನವನ್ನು ನೋಡಿದರು; ಎಲ್ಲವೂ ಇವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೋಡಲರ್ಹವೆಂದು ಕಾಣುತಿತ್ತು; ಎಲ್ಲದರೊಂದಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿ ಎಲ್ಲದರ ಗುಟ್ಟನ್ನೂ ಇವರು ಅರಿತರು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಬಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಯಾವ ಜೀವನವೂ ಅಲ್ಪವಲ್ಲ, ಯಾವ ವಿಷಯವೂ ಸಣ್ಣದಲ್ಲ; ಇವನೊಂದಿಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲ ಕಲ್ಲು ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ, ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳಸುತ್ತದೆ. ವಸ್ತು ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ರೀತಿ ವೈವಿಧ್ಯವೂ ಇದೆ. ಮನೆಗೆ ಬಂದದು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಒಂದು ಸಂಸಾರದ ಮಾತು ಕತೆಗಳು, ಹಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾಯಾದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುವ ನೆರಳುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡೆನುಡಿಗಳು, ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಜೀವದ ಆಸೆ ನಿರಾಸೆಗಳಿಗೆ ಕರಗಿದ ಕಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸರಳವಾದ ಮಾತು, ವಿಜಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನ ಆಡಂಬರದ ಕೂಗು ಕವಿಯ ಸವಿಯಾದ ನುಡಿ: ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನಿವರ ಕಥನ ಕೌಶಲ ಅಸಾಧಾರಣವಾದದ್ದು. ಇವರ ಕತೆ ಬಹಳ ಇವೆ; ಇನ್ನೂ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ವಸ್ತು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿದೆ; ಅದನ್ನು ನಾದಿರುವುದರಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೆಯಿದೆ; ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಕತೆ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಂತೂ ಈ ಕೌಶಲ ಮೇಲಣ ಮೆಟ್ಟಲಿನದು. ಠಾಕೂರರ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಕತೆಗಳು ಪ್ರಪಂಚದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಿಸಲರ್ಹವಾದುವು. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ, ಇವರ ಕಾಬೂಲಿವಾಲಾ ಎಂಬ ಕತೆ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮಾನ್ ಅಗರದ ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರು ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದರು. ಠಾಕೂರರ ಕತೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಕತೆಗಾರನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳು. ಮಾತುಗಾರನಲ್ಲಿ, ಅಪ್ಪಾ ಅಮ್ಮ ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕು, ಎನ್ನುವಳು; ಅಪ್ಪಾ ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಆನೆಯಿದೆಯಂತೆ, ಅದು ಸೊಂಡಲಿನಲ್ಲಿ ಊದೋದರಿಂದ ಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತಂತೆ, ಹೌದೇನಪ್ಪಾ, ಎಂದು ಕೇಳುವಳು. ಒಂದು ದಿನ ಇವಳು ತಂದೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕಾಬೂಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾಬೂಲಿವಾಲಾ ಕಾಬೂಲಿವಾಲಾ ಎಂದಳು. ಕಾಬೂಲಿ ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಒಳಗೆ ಬಂದನು. ಮೀನಿ ಓಡಿಹೋದಳು. ಕತೆಗಾರನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕೊಂಡನು. ಹಣ್ಣಿನವನು, ಮಗುವೆಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿ, ಎಂದನು. ತಂದೆ ಅವಳ ಭಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕರೆತಂದು ಇವನಿಗೆ ಗುರುತು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇವರಿವರಿಗೆ ಬಹಳ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಯಿತು. ಒಂದು ದಿನ ಕಾಬೂಲಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನೊಂದಿಗೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವಳ ಜೇಬಿನ ತುಂಬ ಹಣ್ಣು. ಮಗುವಿಗೆ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಏಕೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಎಂದು ತಂದೆ ಅವನಿಗೆ ಎಂಟಾಣೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಅವನು ಆಗ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ಮಗುವಿಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಮಗುವನ್ನು ಇಂಥವನೊಂದಿಗೆ ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುವರೇ ಎಂದು ಮೀನಿಯ ತಾಯಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಳು. ಕತೆಗಾರನು ಇದೆಲ್ಲ ಬರಿಯ ಭಯವೆಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವನು. ಕಾಬೂಲಿ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು "ಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಎಂದು ಹೋಗುತ್ತೀ?" ಎಂದು ಕೇಳುವನು. ಅವಳು ಹೊಸ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಮಗು. ಇದು ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವಳು, ನೀನು ಎಂದು ಹೋಗುತ್ತೀಯಾ, ಎನ್ನುವಳು. ಅವನಿಗೆ ಅವನಂಥವರಿಗೆ ಮಾವನ ಮನೆ ಎಂದರೆ ಕೆಲಸಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ ಅನ್ನ ಸಿಕ್ಕುವ ಸೆರೆಮನೆ. ಅವನು ನಮ್ಮ ಮಾವನನ್ನು ಎಂದರೆ ಪೋಲೀಸಿನವನನ್ನು ಬಲಿಹಾಕುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವನು. ಮೀನಿ ನಗುವಳು. ಕೆಲವು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ರಹಮಾನ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇವರು ಅವನನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಾಗಿವೆ. ಮೀನಿಯ ಮದುವೆಯ ದಿನ. ಮೀನಿ ಶೃಂಗಾರವಾಗುತ್ತ ಒಳಗಿದಾಳೆ, ಹೊರಗಡೆ ರಹಮಾನ ಬಂದನು. ಕತೆಗಾರನು ಅವನ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವನು. ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಂದೆನೆಂದೊಡನೆ ಇವನಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬಾ ಎನ್ನುವನು. ರಹಮಾನ ಹೊರಹೋಗಲು ನಡೆದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಮಗುವನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಬಹುದೇ ಸ್ವಾಮಿ, ಎನ್ನುವನು. ರಹಮಾನನಿಗೆ ಮೀನಿ

ಬೆಳೆದಿರಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲ. ಮಗುವಿಗೆಂದು ಒಂದಿಷ್ಟು ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಖರ್ಜೂರವನ್ನು ತಂದಿರುವನು. ಕತೆಗಾರನು, ಈ ಹೊತ್ತು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬ, ಯಾರನ್ನೂ ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವನು. ರಹಮಾನ ಪೆಚ್ಚು ಬಿದ್ದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವನು. ಕತೆಗಾರನು, ಅಯ್ಯೋ ಪಾಪ ಕರೆಯೋಣವೇ, ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವನು. ರಹಮಾನನು ತಾನೇ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವನು; ಹಣ್ಣಿನ ಪೊಟ್ಟಣವನ್ನು ಇವನ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಇದನ್ನು ಮಗುವಿಗೆ ಎಂದು ತಂದೆ, ಇದನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಿರಾ, ಎನ್ನುವನು. ಕತೆಗಾರನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಣ ಕೊಡಲು ಹೋಗುವನು. ರಹಮಾನ ಇದಕ್ಕೆ ಹಣ ಕೊಡಬೇಡಿ, ನಿಮ್ಮ ಮಗಳಂತೆ ನನಗೂ ಒಬ್ಬ ಮಗಳಿದಾಳೆ, ನಾನು ನನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ನೆನೆದು ನಿಮ್ಮ ಮಗುವಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಎನ್ನುವನು. ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕೈ ಹಾಕಿ ಒಂದು ಕಾಗದವನ್ನು ತೆಗೆಯುವನು. ಹಳೆಯ ಕಾಗದ, ಕೊಳೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಸಿಯಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿರುವ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಕೈಯ ಗುರುತು. ಇದು ಮಗಳ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ರಹಮಾನನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಭಾವಚಿತ್ರ. ಕತೆಗಾರನಿಗೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿತು. ಇವನು ಬರಿಯ ಒಬ್ಬ ಕಾಬೂಲಿ, ತಾನು—ತಾನು ಹೆಚ್ಚು ಏನು? ರಹಮಾನನೂ ತನ್ನಂತೆಯೇ ಮಗಳನ್ನು ಹೆತ್ತ ತಂದೆ. ಕತೆಗಾರನು ಮೀನಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿದನು. ಅವಳು ಬೆಳೆದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಹಮಾನನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಅವನು ಅಪ್ರತಿಭನಾದನು; ಕ್ಷಣಬಿಟ್ಟು ನಕ್ಕು, ಅಮ್ಮಯ್ಯ ಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀಯಾ, ಎಂದನು. ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೇನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಮೀನಿ ನಾಚಿಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಹೋದಳು. ರಹಮಾನನನ್ನು ನೋಡಿ ಕತೆಗಾರನಿಗೆ ವ್ಯಸನವಾಯಿತು. ರಹಮಾನನು ಕಾಬೂಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ್ಗೆ ಅವನ ಮಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವಳು, ದೊಡ್ಡವಳಾಗಿರುವಳು. ಇನ್ನವಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ರಹಮಾನನಿಗೂ ತೋರಿತು. ಕತೆಗಾರನು ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು, ರಹಮಾನ್ ನಿಮ್ಮೂರಿಗೆ ಹೋಗು, ಮಗಳನ್ನು ನೋಡು, ಎಂದನು. ರಹಮಾನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಣವನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮಗಳಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. "ಆದರೆ ನನಗೆ ಮದುವೆಯ ಸಂಭ್ರಮ ದೂರದೇಶ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬಹು ದಿನದ ಹಿಂದೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದ ತಂದೆಯೊಬ್ಬನು ಮರಳಿ ಬಂದು ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡುವನು ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಕಂಡಿತು."

ಸರಿಯಾಗಿ ಬರೆದ ಸಣ್ಣ ಕತೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ರತ್ನ. ಠಾಕೂರರು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಭಾವಗೀತ ಕವಿಗಳು. ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕತೆ ಭಾವಗೀತ. ಇಲ್ಲಿ ಇವರು ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಊಹೆಯಿಂದ ಕತೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಊರ್ವಶಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಇವರ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಬೂಲಿವಾಲಾ, ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವದ ಸೊಗಸೂ ಮಾತಿನ ಕುಂದಣದ ಕೌಶಲವೂ ಒಂದುಗೂಡಿ ಈ ಬರವಣಿಗೆ ದೋಷವೇ ಇಲ್ಲದ ರತ್ನ ಎನ್ನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿವೆ.

೩೫. ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ

ಠಾಕೂರರು ಯುಕ್ತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ "ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ" ಮೊದಲನೆಯದು. ಮಹೇಂದ್ರ ಪುಣ್ಯವಂತರ ಮಗ; ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತಾಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದಾನೆ. ಆ ತಾಯಿ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅವನನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿ, ಆದರೂ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ, ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಗೆಳೆಯ. ಅವನ ಹೆಸರು ವಿಹಾರಿ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವನೊಂದಿಗೇ ಓಡಾಡಿ ಕೆಳೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಮ್ಮನಂತಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಓರಗಿತ್ತಿ ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ ಇದಾಳೆ. ವಿಧವೆ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವಳು; ಅವಳ ರೀತಿ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರೀತಿಯಿಂದ ತೀರ ಬೇರೆ. ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೆಳತಿ ಹರಿಮತಿಯ ಮಗಳು ವಿನೋದಿನಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು ಒಪ್ಪದಿರಲು ಅದೇ ಮಾತನ್ನು ವಿಹಾರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ವಿನೋದಿನಿಗೆ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತದೆ; ಮನೆ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಮೂರು ವರ್ಷದನಂತರ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಆ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ತಂಗಿಯ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಾದವಳು ಇದು ಸರಿ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ನನ್ನ ಮಗ ನನ್ನಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿನಗೆ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಅವಳನ್ನು

ದೂರುತ್ತಾಳೆ. ಮಹೇಂದ್ರ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಹಾಗೆಯೇ, ಅವಳ ತಂಗಿಯ ಮಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ, ವಿಹಾರಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡೋಣ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಗೆಳೆಯರು ಹೋಗಿ ಹುಡುಗಿ ಆಶಾವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಹಾರಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇದೆ; ಆದರೆ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೂ ಅವಳ ರೀತಿ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿ ಅವನೇ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ತಾಯಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಮಹೇಂದ್ರ ಹೊಸ ಸಂಸಾರದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಮರೆತನೆಂದೂ ತಂಗಿಯ ಮಗಳು ಬಂದದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಓರಗಿತ್ತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಳೆಂದೂ ಅವಳಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಬೇಸರದಿಂದ ಅವಳು ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆ ಇದನ್ನರಿತು ತಾನು ಇಲ್ಲಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಈ ಅಂತಸ್ತಾಪ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ಹೊರಡುತ್ತ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ, ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಾಯನ್ನು ಕರೆತಾ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಮಹೇಂದ್ರ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ವೇಳೆಗೆ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿನೋದಿನಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಹು ಬಳಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದಾಳೆ. ಇವನೊಡನೆ ಬರುತ್ತ ಅವಳನ್ನೂ ಕರೆತರುತ್ತಾಳೆ. ಆಶಾ ವಿನೋದಿನಿ ತುಂಬ ಸ್ನೇಹಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ವಿನೋದಿನಿ ತಾವು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು "ಕಣ್ಣುಬೇನೆ" ಎಂದು ಕರೆಯೋಣವೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಆಶಾ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಸರಳ ಹೆಣ್ಣು. ವಿನೋದಿನಿ ವಶೀಕರಣ ಬಲ್ಲ ಪ್ರೌಢೆ. ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಇವಳು ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಮರುಳು ಮಾಡಿ ಅವನ ಸಂಸಾರದ ಹದವನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ವಿಹಾರಿಗೆ ಇದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವನು ಅವಳಿಗೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ, ಆ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಶಾ ಒಮ್ಮೆ ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆಯನ್ನು ಕರೆತರಲು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಇವರ ರೀತಿ ತೀರಾ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ವಿಹಾರಿ ಆಶಾಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವಿನೋದಿನಿ ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ಚುಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟು ಇವರಿವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಹೇಂದ್ರ ಆಶಾವನ್ನು ತೊರೆದು ವಿನೋದಿನಿಯೊಂದಿಗೆ ಪರದೇಶ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ವಿನೋದಿನಿಗೆ ವಿಹಾರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಗೌರವ ಪ್ರೇಮ ಹುಟ್ಟಿವೆ; ಇದರಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡು ಮಹೇಂದ್ರ ವಿಹಾರಿಗೆ ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರಬೇಡ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ವಿಹಾರಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ವಿನೋದಿನಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾಳೆ; ಮಹೇಂದ್ರ ಅವಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ವಿನೋದಿನಿ ವಿಹಾರಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಮಹೇಂದ್ರ ಆ ಕಾಗದ ವಿಹಾರಿಗೆ ಮುಟ್ಟದಂತೆ ತಡೆದು ತೆರೆದು ಅದನ್ನು ವಿನೋದಿನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ವಿಹಾರಿಗೆ ಬೇಡದೆ ಹೋದೆನೆಂದು ವಿನೋದಿನಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಮಹೇಂದ್ರನೂ ಅವಳೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ; ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ವಿಹಾರಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ವಿನೋದಿನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕನಿಕರ ಮೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವಳು ಮಹೇಂದ್ರನ ಜೊತೆಗೆ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಶಂಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶಂಕೆಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಇವನಲ್ಲೇ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿದಾಳೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವನು ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಹಾರಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರೀತಿ, ತಾನು ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡವಾದೆನೆ ಎಂದು ಮಹೇಂದ್ರನಿಗೆ ಬೇಸರ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಾಯಿಲೆ ಬೀಳುತ್ತಾಳೆ. ವಿಹಾರಿ ಅವಳಿಗೆ ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅವಳು ಸಾಯುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಹೇಂದ್ರ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ್ಯೆ ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಳಿದಿದೆ. ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೃತ್ಯುಶಯ್ಯೆಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಹೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಆಶಾ ತಮ್ಮ ಮತ್ತೊಂದು ಉರ್ದದ ಬಾಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿನೋದಿನಿಗೂ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿದಿದೆ. ವಿಹಾರಿ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತೇನೆಂದರೂ ಅವಳು ಒಪ್ಪದೆ ಅವನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಒಂದು ಸೇವಾ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯ ದೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ.

ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ರೀತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಠಾಕೂರರ ಉದ್ದವಾದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಮೊದಲದಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ಈ ಮೊದಲೇ ಕತೆ ಬರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕತೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರರ ವಿಷವೃಕ್ಷದ ನೆನಪು ಬರುತ್ತದೆ; ಆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ವಿನೋದಿನಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಳೆಂದೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕತೆ ಮುಂದೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ದಾರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಕತೆಯ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಗುಣ ಅದು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣೆ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಟೀಕೆ ಇಲ್ಲ; ವಿವರಣೆ ಇಲ್ಲ, ಕತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಾಟಕವೆಂಬಂತೆ ಕತೆಗಾರನ ಮಾತು ಕೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಕತೆಯ ಸಂಗತಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು

ಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಕಥನ ಸರಾಗವಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಕತೆಯ ಮೊದಲಲ್ಲೇ ಈ ಪಾತ್ರಗಳು ಎಷ್ಟು ಸಹಜ ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿ ಆ ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ತಾಯಿ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಆ ನಿಸ್ವಾರ್ಥಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ, ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಳ ಹಾಸ್ಯವೂ ಮುದ್ದಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ವಿನೋದಿನಿಯನ್ನು ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ಮಹೇಂದ್ರ ಹೇಳಿ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಹಾರಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದಾಗ ಅವನು, “ಅವ್ವ, ಮಹೇಂದ್ರ ಒಲ್ಲೆನೆಂದ ರಸಗುಳ್ಳವನ್ನು ನಾನು ತಿನ್ನಬೇಕೆಂದು ನೀನು ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದಾಗ ನಾನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆ. ಅವನು ಒಲ್ಲೆನೆಂದ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಾನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀಯೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಾನು ಒಪ್ಪಲಾರೆ” ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮತ್ತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟವಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಕತೆ ಠಾಕೂರರ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯ ರೀತಿಯ ಜನರ ಮೂಲ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದೆ. ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ ಮುಂದೆ ಗೋರಾದಲ್ಲಿ ಸುಚರಿತೆಯ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಹಾರಿ ಅಲ್ಲಿಯ ವಿನಯ ಅಥವಾ ಚತುರಂಗದ ಶ್ರೀ ವಿಲಾಸ. ತನ್ನದೇ ದಾರಿ ಎಂಬ ಹಟದ ಮಹೇಂದ್ರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಗೋರನಂತೆ, ಹಟದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಬೇರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವಿನೋದಿನಿ ಚತುರಂಗದ ದಾಮಿನಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಕತೆಯ ಸಂಗತಿ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿನೋದಿನಿ ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಹಾರಿಯನ್ನು ಬಯಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಹಾರಿಯ ಮನಸ್ಸು ಅವಳಕಡೆ ತಿರುಗಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ; ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಿಂದ ಆ ಮಾರ್ಪಾಡು ವಾಸ್ತವವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ವಿನೋದಿನಿ ವಿಹಾರಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದೆ ಇದ್ದದ್ದು ಸಹಜವಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಸಹಜತೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಹಾರಿಯಂತ ನಾಯಕ ವಿನೋದಿನಿಯಂತ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದು ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕತೆಗಾರ ಆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಹೇಗೋ ತಪ್ಪಿಸಿದಾನೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕತೆಯ ಕೊನೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕ ಆಗಿ ಕೆಟ್ಟಿದೆ. ಅದರ ಉಳಿದ ಭಾಗ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಕತೆಯ ತಿರುಳೇನೆಂದು ಯೋಚಿಸುವವರಿಗೆ ಮಹೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಆಶಾ ಇವರ ಪ್ರೇಮದ ಚರಿತ್ರೆ ಲೇಖಕರ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆಶಾ ಮಹೇಂದ್ರನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಬೇಕೇ, ವಿಹಾರಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಬೇಕೇ ಎನ್ನುವುದು ಎಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಇತ್ತಲೋ ಅತ್ತಲೋ ತಿರುಗುತ್ತದೆ! ಇದು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ಯಥಾವತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಹೀಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಆಶಾ, ಹೀಗೆ ಗಂಡನಾದ ಇಂಥ ಮಹೇಂದ್ರನನ್ನು ಹೀಗೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾಳಲ್ಲ, ಇದು ವಿಚಿತ್ರ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಅರಿತವರಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ಗಂಡನ್ನು ಕುರಿತು ತಳೆಯುವ ಅಭಿಮಾನ ಸೀತಾದೇವಿ ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಳೆದ ಅಭಿಮಾನದಂತೆ ಧರ್ಮ ಪ್ರೇರಿತವಾದದು. ಸಾವಿತ್ರಿ ದಮಯಂತಿಯರು ತಾವು ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಿದ ತರುಣರನ್ನು ಮದುವೆಯಾದರು. ಸೀತೆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿದನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ರಾಮನ ಕೈಸೇರಿದಳು. ಮೆಚ್ಚಿ ಮದುವೆಯಾದೆನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ, ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ತನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದನೆಂದು, ಆ ಗಂಡನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇಮದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ನಲ್ಲನನ್ನು ಕಂಡಳು. ಸರಳವಾದ ಹೃದಯ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಅದಕ್ಕೆ ಈ ವರ್ತನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಅದು ತನಗಾಗಿ ಏನೂ ಬಯಸದೆ ತನಗೆ ಅದೃಷ್ಟ ತಂದ ಒಲವಿಗೆ ಆತ್ಮವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮಹೇಂದ್ರನಷ್ಟು ಅಲ್ಪ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಗಂಡನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತಹ ಪ್ರೇಮ ವ್ಯಯವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಇದು ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರಬಹುದು. ಕವಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಪ್ಪೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅನುಮೋದಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರ ಪ್ರೇಮ ಇರಲಿ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಅರ್ಹರಾದವರು ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ? ವಿಹಾರಿಯಂತ ಜನ ತೀರಾ ವಿರಳ. ಗಂಡನನ್ನು ಕುರಿತು ಆಶಾಳ ನಿಶ್ಶಂಕ ಪ್ರೇಮ ಆ ಗಂಡ ವಿನೋದಿನಿಗಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಸಹಿಸಲಾಗದ ಅಪಘಾತದಿಂದ ನೋಯುತ್ತದೆ. ಪಾಪ ಆ ಜೀವ ಎಷ್ಟು ನೊಂದಿತೊ! ಕವಿ ಇದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿಲ್ಲ; ಊಹೆಗೆ ಬಿಟ್ಟಿದಾನೆ. ಇದೇ ಗಂಡ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಈ ಹೆಣ್ಣು ಅವನನ್ನು ಆ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.

ಆದರೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಎಳೆತನದ ಸರಳವಾದ ಅಂದಿನ ಆಶೆ ಬಾಳು ತಂದ ಅನುಭವದಿಂದ ನಂದಿ ಹೋಗಿದೆ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಜೀವ ಇಂತಹ ನಿರಾಶೆಯ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲೊಪ್ಪುವುದು ಅದೆಷ್ಟು ಸಲವೊ! ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಸೀತಾ ಶಕುಂತಲೆಯರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೆಲೆನಾ ಹರ್ಮಿಯೋನ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿ ಗೆದ್ದಿದೆ. ಈ ಕತೆಯ ಆಶಾ ಇದೇ ತರದ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಚಿತ್ರ.

೩೬. ಮುರಿದ ನೌಕ

ಠಾಕೂರರ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುರಿದ ನೌಕ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು. ರಮೇಶನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಜೋಗೀಂದ್ರನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತ ಬರುತ್ತ ಜೋಗೀಂದ್ರನ ತಂಗಿ ಹೇಮನಳಿನಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೇಮ ನಳಿನಿಯ ಮನೆಯವರು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ಆದಕಾರಣ ರಮೇಶ ಹೇಮನಳಿನಿಯರ ಮದುವೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಇದು ತಿಳಿದೂ ಇವರು ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ರಮೇಶನ ತಂದೆ ಬಂದು ರಮೇಶನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಾನು ಹುಡುಕಿದ್ದ ಒಂದು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ತಂದು ಅವನಿಗೆ ಮದುವೆಮಾಡುವನು. ಮದುವೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ರಮೇಶನೂ ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಇನ್ನು ಇತರರೂ ಇದ್ದ ದೋಣಿ ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಮುಳುಗುವುದು. ಪ್ರವಾಹ ರಮೇಶನನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಂದು ನದೀಮಧ್ಯದ ಒಂದು ದ್ವೀಪದಮೇಲೆ ಹಾಕುವುದು. ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿದ್ದ ರಮೇಶನು ಎಚ್ಚತ್ತಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ ನಿಂತಿರುವುದು ಕಾಣುವುದು. ಅವಳೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಮದುವೆಯಾದ ಹುಡುಗಿ. ಅವಳು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿಯುವನು. ಇವನು ತನ್ನ ಗಂಡನೆಂದು ಅವಳು ತಿಳಿಯುವಳು. ಆದರೆ ಅವಳು ಇವನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದು ಮದುವೆಯ ಗುಂಪಿನವರು ರಮೇಶನ ದೋಣಿಯ ತೆರದ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರಲು ಅದೇ ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ದೋಣಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿ ಪ್ರವಾಹ ಈ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದಿರುವುದು. ಇದೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯದೆ ರಮೇಶ ಇವಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವನು; ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಇವಳು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಅವಳ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುವನು; ತಾನು ಅವಳ ಗಂಡನಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಅವಳಿಂದ ಅವಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವಳ ಗಂಡನ ಹೆಸರು ನಳಿನಾಕ್ಷ ಅವನು ಎಲ್ಲಿದಾನೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಿ ರಮೇಶನು ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆಯುವನು. ಅವನು ಏನಾದನೆಂದು ರಮೇಶನಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗುವುದು. ಮದುವೆಯಾದ ಹುಡುಗಿ ಗಂಡನಲ್ಲದ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಇದ್ದು ಈಗ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೋದಾಳು ಎಂಬ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ರಮೇಶ ಅವಳನ್ನು ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಬಂದು ಏನುಮಾಡುವುದೆಂದು ತೋಚದೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಒಂದು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುವನು; ಈ ಮಧ್ಯೆ ಹೇಮನಳಿನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಪುನಃ ಮಾತು ಕತೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವನು. ಹೇಮನಳಿನಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದಿರುವ ಅಕ್ಷಯನೆಂಬ ಯುವಕನು ರಮೇಶನ ಸುಳಿವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಇವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ರಮೇಶ ಹೇಮನಳಿನಿಯರ ಮದುವೆಯಾಗುವುದೆಂದು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿ ಒಂದು ದಿನ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಮದುವೆಯ ಹಿಂದಿನ ದಿವಸ ಕಮಲೆ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವ ದಿನ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ರಮೇಶನು ಮದುವೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೇಮನಳಿನಿಗೂ ಅವಳ ತಂದೆಗೂ ಇದರ ಕಾರಣ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನು ಕಮಲೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಾನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಜೊತೆಗಿರುವನು. ಜೋಗೀಂದ್ರನೂ ಅಕ್ಷಯನೂ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅವನ ಗುಟ್ಟು ಗುಟ್ಟಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವರು. ರಮೇಶ ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಕಮಲೆಯೊಡನೆ ಹೊರಟು ಒಂದು ದೋಣಿಯನ್ನೇರಿ ವಾರಣಾಸಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವನು. ಇತ್ತ ಜೋಗೀಂದ್ರನು ತನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೇಮನಳಿನಿಗೂ ಅವಳ ತಂದೆಗೂ ಬಹಳ ಖೇದವಾಗುವುದು. ಅಕ್ಷಯನು ರಮೇಶನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವನು; ರಮೇಶ ಅವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದಂತೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಹೊಗುತ್ತ

ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಮಲೆಗೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಉಮೇಶನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬಡಹುಡುಗನು ಸಿಕ್ಕುವನು. ರಮೇಶನು ತನ್ನ ಗಂಡನಲ್ಲವೆಂದು ಕಮಲೆಗೆ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿಯದು. ರಮೇಶ ಏನೋ ಒಂದು ಕತೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಅವಳಿಗೆ ನಿಜವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಅವಳು ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಮಲೆಯ ಗಂಡನು ದೋಣಿ ಮುಳುಗಿದಾಗ ತೀರಿಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ರಮೇಶ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದೇ ಸರಿಯೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬಾತನು ಇವರಿಗೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಇವರೆಲ್ಲ ಆತನ ಊರಾದ ಘಾಸೀಪುರದವರೆಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವರು. ರಮೇಶ ಕಮಲೆಯರು ಆತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ ಇರುವರು. ಇವರು ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೂ ಅವನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ಇವರಿವರ ಸ್ಥಿತಿ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನು ತನ್ನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಮಲೆಗೂ ಅಸಮಾಧಾನ. ಕೆಲವು ದಿನದಮೇಲೆ ರಮೇಶ ಏನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮತ್ತು ಕಮಲೆಯ ಕತೆಯನ್ನು ಒಂದು ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಹೇಮನಳಿನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ಹೇಮನಳಿನಿಯೂ ಅವಳ ತಂದೆಯ ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಉಪನ್ಯಾಸಕನಾದ ನಳಿನಾಕ್ಷನೆಂಬ ವೈದ್ಯನೊಂದಿಗೆ ವೃದ್ಧನ ಆರೋಗ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಿರುವರೆಂದು ಕೇಳಿ ಕಾಗದವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತರುವನು. ಕಮಲೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದೇ ಅವನ ಉದ್ದೇಶ. ಆದರೆ ಕಮಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಇವನು ಹೇಮನಳಿನಿಗೆ ಬರೆದಿದ್ದ ಕಾಗದವನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ. ಆ ದಿನ ರಮೇಶ ಘಾಸೀಪುರದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಮಲೆ ಗಂಡನಲ್ಲದವನೊಂದಿಗೆ ಇಷ್ಟು ದಿನ ಇದ್ದೆನೇ ಎಂದು ನೊಂದು ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನದೀತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರಮೇಶನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಉಂಗುರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಳಚಿ ಎಸೆದು ನದಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ದಡದಮೇಲೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು. ರಮೇಶ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕಮಲೆಯಿಲ್ಲದಿರಲು, ಏನಾದಳೋ ಎಂದು ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ. ನೀರಿನವರೆಗೆ ಕಂಡ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಉಂಗುರದಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರೂ ಅವಳು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತ ಜೋಗೀಂದ್ರ ಹೇಮನಳಿನಿ ಅಕ್ಷಯನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಲವಂತಪಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡೇ ಹೇಮನಳಿನಿಯೂ ಅವಳ ತಂದೆಯೂ ನಳಿನಾಕ್ಷನೊಂದಿಗೆ ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಳಿನಾಕ್ಷನ ತಾಯಿ ದೈವಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಮನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾಳೆ. ನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದ ಕಮಲೆ ನವೀನ ಕಾಳಿ ಎಂಬ ಸಂಸಾರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅವಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ; ಇವರು ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ನವೀನಕಾಳಿಯ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಲಸ್ಯವಾಗಿ ಅವರು ವೈದ್ಯ ನಳಿನಾಕ್ಷನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಮಲೆಗೆ ಇವನು ತನ್ನ ಗಂಡನೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯೆ ಹೇಮನಳಿನಿಗೂ ನಳಿನಾಕ್ಷನಿಗೂ ಮದುವೆಯಾಗುವ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ; ನಳಿನಾಕ್ಷನ ತಾಯಿ ಕೂಡ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನವೀನಕಾಳಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಕಮಲೆಯನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಬಾ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಕಮಲೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಬಲವಂತ ಮಾಡಲಾಗಿ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಎರಡು ಸ್ಟೇಷನ್ ಹೋದಮೇಲೆ ರೈಲಿನಿಂದ ಇಳಿದುಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಉಮೇಶನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು ಅವಳನ್ನು ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಇದ್ದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಏನಾದೆ ಏನು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಲಾಗಿ ಕಮಲೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗಳಿಗೆ ರಮೇಶನು ಹೇಮನಳಿನಿಗಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಕಾಗದವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವೈದ್ಯ ನಳಿನಾಕ್ಷನು ಕಮಲೆಯ ಗಂಡನೆಂದು ತಿಳಿದು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕಮಲೆಯನ್ನು ಅವನ ತಾಯ ಬಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಹರಿದಾಸಿ ಎಂಬ ತನ್ನ ಬಂಧುವಿನ ಮಗಳೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕಮಲೆ ಹೋದಮೇಲೆ ರಮೇಶ ಜೋಗೀಂದ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಕತೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುವನು. ಅವನೂ ರಮೇಶನೂ ಬಂದು ಹೇಮನಳಿನಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವಳ ತಂದೆಗೆ ಆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸುವರು. ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ತೀರಿಹೋಗಿದ್ದಳೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ನಳಿನಾಕ್ಷ ಹರಿದಾಸಿ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ರಮೇಶನೂ ಹೇಮನಳಿನಿಯೂ ಬರೆದಿದ್ದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಗದದಿಂದ ಕಮಲೆ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವನು. ಆ ಕಾಗದದಿಂದ

ಕಮಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯುವುದಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಶುದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಎನ್ನುವುದೂ ತಿಳಿಯುವುದು. ಆ ದಿನ ಕಮಲೆ ಅವನ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂವನ್ನಿಟ್ಟು ಬರುವಾಗ ಅವನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನಾನು ಕಮಲೆ ಎನ್ನುವಳು. ನಳಿನಾಕ್ಷ ಹೌದು ಎನ್ನುವನು; ಅವಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಮುಂದೆ ರಮೇಶನೂ ಹೇಮನಳಿನಿಯೂ ದಂಪತಿಗಳಾಗುವರೆನ್ನುವುದು ಊಹಿಸತಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ರಮೇಶನು ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಳಿನಾಕ್ಷನೂ ಅವನ ಪತ್ನಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ರಮೇಶನೂ ಕಮಲೆಯೂ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡುಬಂದು ಒಂದು ಮಣ್ಣು ದಿಬ್ಬದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ಈ ಕಥೆಯ ಆರಂಭ. ಎಚ್ಚತ್ತಾಗ ಇಬ್ಬರೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತಾವು ದಂಪತಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ತೊಡಕಿಗೂ ಮೂಲ. ಈ ಶಿಥಿಲವಾದ ತಳಹದಿಯಮೇಲೆ ಕತೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿದೆ. ಇದಿಷ್ಟನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಓದುವವರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮದುವೆಯಾಗುವ ಹುಡುಗಿ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಮುಖವನ್ನು ಒಂದುಸಲವೂ ನೋಡದೆ ಇದ್ದಳೆ? ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣದಹಾಗೆ ನಳಿನಾಕ್ಷನೂ ರಮೇಶನೂ ಸಮನಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆ? ಇದೇಕೋ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇವಳು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ರಮೇಶನು ಇವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಿಚಿತ್ರವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಮನಳಿನಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ನಡತೆ. ರಮೇಶನು ಕಮಲೆಯ ಗಂಡನೇನಾದನೆಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿರಲಿಲ್ಲ; ಜನರು ತನ್ನನ್ನು ಏನು ಹೇಳುವರು ಎಂಬ ಸಂಕೋಚದಲ್ಲಿದ್ದನು; ನಿಜವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕಮಲೆಗೆ ಹೇಳದೆ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಆಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಆದರೆ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ವಿಚಿತ್ರವಾದದು. ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸದೆ ನಳಿನಾಕ್ಷನು ತೀರಿಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದು ರಮೇಶನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತಾನು ಹೇಗಾದರೂ ಆಗಲಿ ಈ ಹುಡುಗಿಯ ಗತಿಯೇನು ಎಂದು ಯೋಚಿಸದೆ ಅವಳನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದೂ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಸರಸಮಾಡುವುದೂ ಅವನ ಅಸಭ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ರಮೇಶನನ್ನು ಇಂಥ ಅವಿವೇಕಿ ಅಸಭ್ಯನೆಂದು ಚಿತ್ರಿಸುವುದು ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವಿನ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವೇಕಿಯೂ ಸಭ್ಯನೂ ಆದ ತರುಣನು ವಿಧಿವಿಲಾಸದಿಂದ ಈ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಏನುಮಾಡುವುದೆಂದು ತೋಚದೆ ಹೀಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಆ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರಮೇಶನ ನಡತೆಯ ಈ ಟೊಳ್ಳಿನಿಂದಲೂ ಕತೆ ನಡೆದಿರಬಹುದೆಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಬರುತ್ತದೆ. ರಮೇಶನಂತೆಯೇ ನಳಿನಾಕ್ಷನೂ ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಿಷ್ಟನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ರಮೇಶ, ಹೇಮನಳಿನಿ, ಕಮಲೆ ಇವರ ಕತೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದ ರೀತಿ ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೂ ಕಮಲೆಗೆ ಸಂಭವಿಸುವ ತೊಂದರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕತೆಯ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗಾಗಿ ಎಳೆದು ತಂದುವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದು, ಕಾಗದಗಳು ಸಿಕ್ಕುವುದು, ಅದರಿಂದ ತೊಡಕು ಹರಿಯುವುದು, ಇದೆಲ್ಲ ಆಟದ ಮಾತಿನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಗೆ ತೊಡಕು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಿರುವ ಏರ್ಪಾಡುಗಳಂತೂ ಎಳೆದು ತಂದುವೇ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಘಟನೆಗಳು ನಿಜವಿರಬಹುದೆಂಬ ಭಾವ ಅತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಕತೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ರಮೇಶ ಹೇಮನಳಿನಿಯರ ಕತೆಯೂ ಜೊಂಡಾಗಿದೆ. ಹೇಮನಳಿನಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿ. ಆದರೆ ಅವಳು ಪ್ರೀತಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟ ಪಡುವುದೂ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ನಾವೆಲುಗಳ ನಾಯಕಿಯರಂತೆ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಮನಳಿನಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಟೀ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಹಳ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರೇಮದ ಪಥವು ಈ ಟೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರೀತಿಯದು. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದವರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಲವು ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಜನರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢವಿವಾಹವೇ ವಾಡಿಕೆ. ಇವರು ಟೀ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರು ಹೆಂಗಸರು

ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಟೀ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪದ್ಧತಿ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತುಗಳು ನಮ್ಮ ಜನರು ಸಹಜವಾಗಿ ಆಡುವ ಮಾತುಕತೆಯಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಮಾತು, ಏನೋ ನಡತೆ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತರಾದ ಜನರಿರುವುದು ಕಾಣುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ನೊಂದ ಹೇಮನಳಿನಿ, ಸಮಾಧಾನ ಕೊಡುವ ಉಪನ್ಯಾಸಕ ನಳಿನಾಕ್ಷ, ಒರಟೊರಟಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಜೋಗೀಂದ್ರ, ಇವರ ಚಿತ್ರಗಳು ಅಷ್ಟು ನೈಜವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಜನರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಳೆಯ ರೀತಿಯ ಜನ ಹೆಚ್ಚು ನಿಜವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಅವನ ಮಗಳು, ಅವನ ಅಳಿಯ, ಕಮಲೆಯ ಅತ್ತೆ, ಅವಳ ಯಜಮಾನಿತಿ, ಉಮೇಶ, ಇವರೆಲ್ಲರ ಸ್ವಭಾವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಹೊಸಬನಾದರೂ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಡಿಗೆಯ ವಿಷಯ ಮಾತನಾಡುವ ಮುದುಕ, ಕಮಲೆಯ ರಮೇಶನೂ ಗಂಡಹೆಂಡಿರೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವರು ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಲೆಂದು ಅವರನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಅವನ ಮಗಳು, ಬೇರೆಯವರ ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಾದರೂ ತನ್ನದೆಂಬಂತೆ ಅವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ತೋರುವ ಕಮಲೆಯ ಅತ್ತೆ, ಇವರೆಲ್ಲ ನಾವು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೋಡಬಹುದಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಇವರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ಪ್ರಪಂಚ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸ್ವಭಾವ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಪಂಚ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ ಈ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಇವರ ಅನುಭವದ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳು ಅಸ್ಫುಟವಾದ ಚಿತ್ರಗಳು; ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಬರುವುವೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಚಿತ್ರಗಳು. ರವೀಂದ್ರನಾಥರಿಗೆ ಅವರ ಜಮೀನ್ದಾರಿಯ ಬಳಿಯ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಬಹಳ ಬಳಕೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದ ಪರಿಚಯವೂ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿನದೆನ್ನಬಹುದಾದ ಜನವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಗ್ರಿ ಕಡಿಮೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಳಿನಾಕ್ಷನು ಹೆಚ್ಚಿನವನು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನು ಕಡಿಮೆಯವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷ ಓದಿ ಬರೆದು ಮಾತನಾಡಿದವನು ಒಬ್ಬ. ಹೀಗೆ ಮಾಡದೆ ಜೀವನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆದವನು ಒಬ್ಬ. ರವೀಂದ್ರರಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎರಡನೆಯವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಭವ ಹೆಚ್ಚು, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಹೆಚ್ಚು. ಇವರು ನಳಿನಾಕ್ಷನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಮನವೊಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡಲಾರರು; ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಳೆಯನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇವರು ಸುಧಾರಕ ಮತವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾದರೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರದವರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಉದಾರಭಾವದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವರೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಳಿನಾಕ್ಷನ ತಾಯ ಆಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಇವರು ಬಲ್ಲರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಹು ಭಾಗ ಅಂಧಾಚಾರ; ಆದರೂ ಸುಧಾರಕನಾದ ಆ ನಳಿನಾಕ್ಷನು ತಾಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಆ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನು ಸುಧಾರಕರಾದ ಇವರು ಆಚಾರ ಮತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಕತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬುಡ ಭದ್ರವಿಲ್ಲ; ಮೇಲಣ ಕಟ್ಟಡ ಅಷ್ಟೇನೂ ಅಂದವಿಲ್ಲ. ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಎಂಥ ಕತೆಯನ್ನು ಓದಿದೆವು ಎಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ.

೩೨. ಗೋರಾ

ಗೋರಾ ಎನ್ನುವುದು ಠಾಕೂರರ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದು. ಇದರ ಸಾರಾಂಶ ಹೀಗೆ. ಗೋರಾ ಮತ್ತು ವಿನಯಭೂಷಣ ಇವರು ಸ್ನೇಹಿತರು; ದೇಶವತ್ಸಲರಾದ ತರುಣರ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಳುಗಳು. ವಿನಯಭೂಷಣನು ಒಂದು ದಿನ ತನ್ನ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗಾಡಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಗಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವೃದ್ಧನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಾಯವಾದದನ್ನು ಕಾಣುವನು. ಆತನಿಗೆ

ಸಹಾಯಮಾಡಹೋಗಿ ಇವನಿಗೆ ಆತನ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬರುವ ಬಳಕೆ ಆಗುವುದು. ಅವರು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಜನರು; ಇವನು ಪೂರ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಗೋರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶರಣ; ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಎಲ್ಲ ವಿವರವನ್ನೂ ಸರಿಯೇ ತಪ್ಪೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸದೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ಎನ್ನುವವನು. ಅವನಿಗೆ ವಿನಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬರುವುದು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯ ತರುಣಿಯರ ಸಂಗಡ ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಯನು ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗುವನೆಂದು ಗೋರನ ಎಣಿಕೆ; ಪ್ರೌಢೆಯರಾದ ಕನ್ಯೆಯರೂ ತರುಣರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಓಡಾಡಿ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪಿದ ತರುಣ ತರುಣಿಯರು ಮದುವೆಯಾಗುವುದೆನ್ನುವುದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಿಂದ ನಾವು ಅನುಕರಿಸಿರುವ ಒಂದು ಅವಿವೇಕವೆಂದು ಅವನ ಭಾವನೆ. ಗೋರನ ತಾಯಿ ಆನಂದಮಯಿ ಬಹಳ ತಿಳಿದಾಕೆ; ಉದಾರಶೀಲಳು. ಅವಳು ವಿನಯನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಸರಿ ಎಂದು ಹೇಳುವಳು. ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಕೃಷ್ಣದಯಾಳ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಅನಾಚಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಈಗ ವೃದ್ಧನಾಗುತ್ತ ಬಹಳ ಆಚಾರವಂತನಾಗಿದ್ದನು. ಗೋರ ದೇಶಭಕ್ತ. ದೇಶವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಜನವೂ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ವಿನಯನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ; ಗೋರ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಬರುವವರು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ. ಗೋರನದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅತಿಯಾದ ಹಿಂದುತ್ವ. ಇವನ ಈ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೃಷ್ಣದಯಾಳ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಲ ಅವನು ಗೋರನನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಪರೇಶಬಾಬುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಾ ಎನ್ನುವನು. ಪರೇಶಬಾಬುವೇ ವಿನಯನ ಪರಿಚಯದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ವೃದ್ಧ. ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ವಿನಯನು ನೋಡಿದ ಸುಚರಿತೆ ಅವನು ಸಾಕಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ. ಇವಳು ಬಹಳ ವಿವೇಕಿ ಮತ್ತು ಗುಣಶಾಲಿ. ಪರೇಶಬಾಬುವಿಗೆ ಮೂವರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿದಾರೆ; ಒಬ್ಬ ಮಗನಿದಾನೆ. ಸುಚರಿತೆಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಹರಣ ಎಂಬ ಯುವಕನಿಗೆ ಕೊಡುವುದೆಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಯೋಚನೆ. ಗೋರ ಕೃಷ್ಣದಯಾಳುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಪರೇಶ ಬಾಬುವಿನ ಮನೆಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಅಂದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅವನು ಒಂದು ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಇಂಗ್ಲಿಷರವನೂ ಅವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಿತ ಬಂಗಾಳಿಯೂ ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ ಹೀಯಾಳಿಸುತ್ತಿದ್ದದನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ಕೋಪಬಂದು ಅವರನ್ನು ಬಯ್ದಿದಾನೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷರವನು ಉತ್ತರ ಹೇಳದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಹೊರಟುಹೋಗುವಾಗ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡಿ ಹೋದನು. ಗೋರನು ಪರೇಶಬಾಬುವಿನ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಈ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ. ಹರಣ ಬಂಗಾಳಿಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷರಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗರಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಗೋರ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒದರುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯ ಭಾಗ ಯಾವುದಿದೆಯೋ ಅದು ಸುಚರಿತೆಗೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವಳಿಗೆ ದೇಶದಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮ; ಆದದರಿಂದ ಅಷ್ಟು ಮಾತನ್ನು ಅವಳು ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಗೋರನ ಅಣ್ಣ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವಿನಯನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ; ವಿನಯನಿಗೆ ಎರಡು ಮಾತು ಹೇಳು ಎಂದು ಗೋರನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಗೋರ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ವಿನಯನು ಆಚಾರಶೀಲನಾಗಿ ಇರುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ, ಅವನಿಗೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಾತು ಬೇಡ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಗೋರನಿಗೂ ವಿನಯನಿಗೂ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಭಿನ್ನ ಭಾವವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆನಂದಮಯಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಅವರು ವಿಶ್ವಾಸವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವಿನಯ ಸುಚರಿತೆಯ ಪರಿಚಯದಿಂದ ತನಗೆ ಆದ ಅಂತರಂಗದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗೋರನಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗೋರನಿಗೆ ಇದು ಏನಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವನು ದೇಶದ ಪ್ರೇಮ ಮುಖ್ಯ, ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕಾಗಿ ದೇಶದ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು, ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದು ದಿನ ಗೋರ ವಿನಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಿನಯ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ವಿನಯನು ಪರೇಶಬಾಬುವಿನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತ ಬರುತ್ತ ಇರಲು, ಅವನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆಂದು ಗೋರಾ ಹೋಗುತ್ತ ಬರುತ್ತ ತಾನೇ ಸುಚರಿತೆಯ ಗುಣಕ್ಕೆ ಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಅವಳಿಗೂ ಗೋರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವಭಾವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮದುವೆಯಾಗಕೂಡದೆಂದು ಇದ್ದ ಗೋರ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ದೇಶಯಾತ್ರೆ ಹೋಗಿ ಬರುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ

ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪರೇಶ ಬಾಬುವಿನ ಮನೆಯವರು ಅವರ ಪರಿಚಯದ ಒಬ್ಬ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡುವುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇವರು ವಿನಯನನ್ನು ಒಬ್ಬ ನಟನನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಪರೇಶಬಾಬುವಿನ ಮೂರನೆಯ ಮಗಳು ಲಲಿತೆಗೂ ವಿನಯನಿಗೂ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೇಮವುಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರು ಇಲ್ಲಿ ನಾಟಕವಾಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರುವ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಗೋರ ದೇಶಯಾತ್ರೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಕೆಲವು ನೀಲಿ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಪರದೇಶದ ಮಾಲೀಕರಿಗೂ ದೇಶೀಯ ಕೂಲಿಗಾರರಿಗೂ ಮನಸ್ತಾಪಗಳಿರುತ್ತವೆ. ದೇಶಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟ ಗೋರ ಕೂಲಿಕಾರರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಮಾಲೀಕರಿಗೆ ಅನನುಕೂಲಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕೆಲವರನ್ನು ಒಂದು ನೆಪ ಮಾತ್ರದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಹೊಡೆದಿರುವರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಪರವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಗೋರ ಪೋಲೀಸಿನವರನ್ನು ತಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಅವನನ್ನು ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಎಳೆತರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನು ಅವನನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಕವಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಲಲಿತೆ ತಾನು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ವಿನಯನೂ ಅವಳೂ ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಹರಣ ಆಂಗ್ಲಪ್ರೇಮಿ. ಅವನಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಅಸಹ್ಯ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಶ್ರದ್ಧಾವಂತರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವನು. ಪರೇಶಬಾಬು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಕುಂದಕವನ್ನು ತರುತ್ತಿದಾನೆಂದು ಹರಣನು ಗಲಭೆ ಹಚ್ಚುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಸುಚರಿತೆಯೂ ಲಲಿತೆಯೂ ಆನಂದಮಯಿಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಸುಚರಿತೆಯ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಪರೇಶಬಾಬುವಿನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಇಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಈಕೆ ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀ. ಅವಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾ ಸುಚರಿತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಬಿಡದಿದ್ದರೂ ಆಚಾರವಂತರ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಹನೆ ತೋರುತ್ತಾಳೆ. ಪರೇಶಬಾಬುಗಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಆಚಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದಾರೆಂದು ಹರಣ ಗಲಭೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಸುಚರಿತೆಯೂ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನೂ ಬೇರೊಂದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಲಲಿತೆ ಸುಚರಿತೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒಂದು ಪಾಠಶಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆಯಲು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ. ಸುಚರಿತೆಯ ಮೇಲೆ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಹರಣ ಅದು ಆಗದಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಧ್ಯೆ ತಾನು ಪರೇಶಬಾಬುವಿನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹೆಸರು ಹೊರಗೆ ಬಂದಿತೆಂದು ವಿನಯ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಲಲಿತೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಯೋಚನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಗೋರ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೂ ಸುಚರಿತೆಗೂ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ವಿನಯ ಲಲಿತೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ; ತನಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪರೇಶಬಾಬುವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಈ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪರೇಶಬಾಬು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಿನಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇರದೆಯೇ ಲಲಿತೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ ಆವಶ್ಯಕವೆಂದಾಗ ಲಲಿತೆ ಹಿಂದೆಗೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಆಮೇಲೆ ವಿಗ್ರಹ ಪೂಜೆ ತನಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವುದಾಗಿ ವಿನಯ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರಮೇಲೆ ಅವರವರಿಗೆ ಮದುವೆ ಏರ್ಪಾಡಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಚರಿತೆಯ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧದ ಕೈಲಾಸ ಎಂಬಾತನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗೆಂದು ಸುಚರಿತೆಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಕೃಷ್ಣದಯಾಳನು ಕಾಯಿಲೆಬೀಳುತ್ತಾನೆ; ಗೋರನನ್ನು ಕರೆದು ಅವನು ಹಿಂದೂ ಅಲ್ಲವೆಂದೂ ಒಬ್ಬ ಐರಿಷ್ ಸೈನಿಕನ ಮಗನೆಂದೂ ಸಿಪಾಯಿಗಳ ದಂಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಐರಿಷ್ ಸೈನಿಕನ ಹೆಂಡತಿ ಇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಳೆಂದೂ ತುಂಬಿದ ಗರ್ಭಿಣಿ ಈ ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತು ಸತ್ತಳೆಂದೂ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಆನಂದಮಯ ಈ ಮಗುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನದೆಂಬಂತೆ ಸಾಕಿದಳೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಚಂಡ ಸೇವಕನಾದ ಗೋರನು ಹಿಂದುವೇ ಅಲ್ಲ; ಇವನ

ಹುಟ್ಟಿನ ನಿಜ ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಇವನನ್ನು ಯಾರೂ ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಗೋರಾ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಒಂದು ಬಂಧನದಿಂದ ವಿಮೋಚನದೊರೆತಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ಇದುವರೆಗೆ ನನಗೆ ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಜನ ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪುವಂತಿದ್ದರು, ಇಂದಿನಿಂದ ಒಟ್ಟು ಇಂಡಿಯಾದೇಶವೇ ನನ್ನದು, ಎನ್ನುವನು. ಆಮೇಲೆ ಸುಚರಿತೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವನು.

ಮುರಿದ ನೌಕದ ಕತೆಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಈ ಕತೆಗೂ ಬುಡ ಭದ್ರವಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಐರಿಷ್ ಸೇನಾನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ ಅವಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ, ಅವಳು ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತು ಸಾಯೋಣ, ಆ ಮಗುವನ್ನು ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಂಡತಿ ಸಾಕೋಣ, ಆ ಮಗ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿನ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಯದೆ ಹದಿನೆಂಟು ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷ ಬೆಳೆಯೋಣ; ಇದೆಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಸಂಭವವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಸಂಭವವಾದ ಈ ಸಂಗತಿ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ನಡೆದಿರಬಹುದೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ ಇದೆ. ಇದು ನಡೆದದ್ದು ಸಿಪಾಯಿಗಳ ದಂಗೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ. ಆಗ್ಗೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕೃಷ್ಣದಯಾಳನು ಆಚಾರಶೀಲನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಅನಾಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಪರಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಬರುವುದು ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದದ್ದರಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಬಂದಾಗ ಆ ವಿದೇಶೀ ಸ್ತ್ರೀ ಇವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಹೆತ್ತು ತೀರಿಹೋದಾಗ ಕೃಷ್ಣದಯಾಳನ ಪತ್ನಿ ತನಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದವಳು ಮಗುವನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಾಕಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಇದಿಷ್ಟನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಕತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮುರಿದ ನೌಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಮಾಜ ಎಂದು ಭಾವನೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಅಲ್ಲಿಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರಶೀಲರ ಮಾತು ಗೋರನ ಬಾಯಿಂದ ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಗತಿಗಳ ಸಹಜ ಭಾವದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಭಾವಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೈ ಕುದುರಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗೋರ, ವಿನಯ, ಸುಚರಿತೆ, ವರದಾದೇವಿ, ಹರಣ, ಲಲಿತಾ, ಇವರೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ನನ್ನ ದೇಶವೆಂದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದಂತಹ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಜ ದೇಶದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರೇಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಇಂಗ್ಲೀಷರೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ದೇಶ ಪ್ರೇಮಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ, ಎನ್ನುವುದು ಗೋರನೊಬ್ಬನ ಮಾತಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮಂದಿ ಇದಾರೆ. ಆಚಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತಾ ಸುಧಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಒಲೆಯುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಹಾಗೆ ನಡೆಯಲಾರದೆ ವಿನಯನಂತೆ ತೊಳಲುವ ಸಜ್ಜನರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಲವರುಂಟು. ಸುಚರಿತೆ ಹೇಮನಳಿನಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಚಿತ್ರ ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ರೇಖೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ, ಸ್ಫುಟವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕೈ ಸ್ವಲ್ಪ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಆ ನಡುಕವಿಲ್ಲ. ಗೆರೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಸರಳವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ವರದಾದೇವಿಯಂಥ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ತಾಯಂದಿರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮಂದಿ ಇರುವರು. ನಮ್ಮ ದೇಶೀಯರನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತ ಪರದೇಶೀಯರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತ ತಾವು ಗುಣೈಕಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತ ತಮ್ಮ ಸೋದರರೊಂದಿಗೆ ದಾಯಾದರಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಹರಣರೂ ನಮಗೆ ಅಪೂರ್ವವಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ತನ್ನ ಸುತ್ತಣ ಪ್ರಪಂಚದ ಜನರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ಬರೆದನು. ಈ ಜನರ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೊಡಕುಗಳು ನಮಗೆಲ್ಲ ಪರಿಚಿತವಾದವು. ಇವುಗಳ ಚರ್ಚೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ರುಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತರುಣನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬಹುದೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗೋರನು ಆಚಾರದ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು, ವಿನಯನು ಸುಧಾರಣೆಯ ಪಕ್ಷ ಹೇಳುವ ಮಾತು, ಹರಣನು ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ನುಡಿಯುವ ಮಾತು, ಇವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದಾರೆ. ಗೋರ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದವನು, ಹರಣ ಆಗದವನು, ವಿನಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗ: ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸು ಇವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕತೆಯ

ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಂಧುತ್ವವನ್ನು ಬೆಳಸುತ್ತದೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಕಥನ ಕೌಶಲವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಶದ ಜೀವನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾದ ಚರ್ಚೆಗಳನೆಲ್ಲಾ ತರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಬೆಳಸಿದೆ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿವೆಯಲ್ಲಾ, ನಾವು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇರಬಹುದು? ಪರಂಗಿಯವರು ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ಎಷ್ಟು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ, ಎಷ್ಟು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ! ಧರ್ಮವೂ ದೇಶವೂ ಉದ್ಧಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಈ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯವೆಲ್ಲಾ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳ ಭಾವವೂ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ; ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಈ ಕತೆಯ ಬಲವಿರುವುದು ಇದರ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಇದರ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೇ. ಕತೆಯೆನ್ನುವುದು ಸಂಗತಿಗಳ ಕಟ್ಟಾಗಿರಬೇಕು. ಆ ಸಂಗತಿಗಳು ಆಂತರಿಕವಾಗಿರಬಹುದು, ಬಾಹ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು. ಇವೆರಡೂ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳ ಕಟ್ಟಾದರೆ ಅದು ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗೋರಾ ಕತೆ ಇಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆದಿರತಕ್ಕದಾದರೂ ಅನೇಕರು ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಓದಲಾರದೆ ಬೇಸರಪಟ್ಟಿದಾರೆ. ಒಬ್ಬರಾದಮೇಲೆ ಒಬ್ಬರು ಬಂದು, ಇವನೊಂದಿಗೆ ಅವನು, ಅವನೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ, ಇವರೆಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಒಬ್ಬಳು, ಆಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು, ಮಾತನಾಡುತ್ತ ನಿಂತರೆ: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕೇಳಬಹುದು. ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು, ಆಮೇಲೆ ಸಾಕಪ್ಪಾ ಈ ಚರ್ಚೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಎಷ್ಟೋ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿದರೂ ಇಂಥ ವಾದಗಳಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕಾಂಶ ಕಡಮೆ; ಒಂದು ಪಕ್ಷದ ಭಾವವೇ ಹೆಚ್ಚು. ಎಂದರೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯದೆನ್ನುವವರದು ಒಂದು ಗುಂಪು, ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವವರದು ಒಂದು ಗುಂಪು. ಮಾತು ಈ ಪಕ್ಷ ಆ ಪಕ್ಷದ ಮಾತು. ಇದು ಗುಂಪಿನ ಮಾತಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಒಬ್ಬನ ಮಾತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲೂ ಅದು ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಮಾತಾಗಿರುವ ಸಂಭವ ಬಹಳ. ಇದರಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಸಂಭಾಷಣೆ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಮಾತನಾಡುವವರು ಗ್ರಂಥಕರ್ತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊರತೆಯೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೂ ಓದುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಸನ್ನಿವೇಶದಿಂದ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ರೀತಿ ಅಪೂರ್ವವಾದದ್ದು; ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಭೆ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದದ್ದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಒಂದೇ ಸಲ ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಓದುವ ಸಂಗತಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲ; ಮೆಲ್ಲನೆ ನೋಡಿದಂತೆ ಸೊಗಸುವ ಒಂದು ನ್ಯಾಸ. ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಠಾಕೂರರು ಎಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಎಷ್ಟು ವಿವರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಾವು ಬಹಳ ಯೋಚನೆಮಾಡಿದೇವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಯೋಚನೆಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ದೇಶದಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮ, ಜನತೆಯಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮ, ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನಾವು ಯಾವ ಸಹನೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತೇವೋ ಅದನ್ನು ಇವರೂ ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದವು ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮ ಮಾನವ ವರ್ಗದಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮ ಎನ್ನುವವು. ಅದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು ಎಂದೂ ಇವರು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ವಿಚಾರ ಸಮಗ್ರವಾದದ್ದು; ಇವರ ದೃಷ್ಟಿ ತೀವ್ರವಾದದ್ದು; ಇವರ ಜೀವನ ವಿಮರ್ಶೆ ಸತ್ಯೈಕಪರಾಯಣವಾದದ್ದು.

೩೮. ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ

ಮನೆಯೊಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಎಂಬುದು ಠಾಕೂರರ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರುವ ಕತೆ. ವಿಮಲಾ ಎಂಬ ತರುಣಿ ನಿಖಿಲಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಜಹಗೀರುದಾರ ಅಥವಾ ರಾಜನ ಪತ್ನಿ. ರಾಜನು ತರುಣ, ಸಂಸ್ಕೃತನಾದ ಮನುಷ್ಯ. ವಿಮಲೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವಳಾಗಿರುವಳು; ಪರದಾ ಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ ಹೊಸ ನಾಜೂಕಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದೂ ಗಂಡನು ಹೇಳಿದಾಗ

ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವನು ಆ ಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಒಬ್ಬ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪಾಠಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಡುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿರಲಾಗಿ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶೀವಾದ ವಾಡಿಕೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಮಲೆ ಬಹಳ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸ್ವದೇಶೀ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ನಿಖಿಲನಿಗೆ ಸಂದೀಪನೆಂಬ ಸ್ನೇಹಿತನಿದಾನೆ; ಅವನು ಸ್ವದೇಶಿಯ ಪ್ರಚಾರಕ; ನಿಖಿಲನ ಜಹಗೀರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವಸದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವದೇಶಿಯ ಪ್ರಚಾರಕನ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ವಿಮಲೆಯೂ ಹೋಗಿ ಪರದೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಳು; ಮಧ್ಯೆ ಇವನ ಉಪನ್ಯಾಸದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಪರದೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸರಿಸಿ ಹೊರಗೆ ನೋಡುವಳು. ಉಪನ್ಯಾಸವಾದ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆಸಿ ತಾನು ಉಪಹಾರ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳುವಳು. ನಿಖಿಲ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವನು. ಉಪಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸಂದೀಪ ಇವಳ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಆಶೆಪಟ್ಟು ಸ್ವದೇಶೀ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವನು. ಸಂದೀಪನ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ಅದ್ಭುತವಾದ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಮರುಳಾಗಿ ವಿಮಲೆ ಅವನು ಹೇಳುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳುತ್ತ ಅವನಿಗೆ ಅನವಶ್ಯಕವಾದ ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಳು. ಸಂದೀಪ ರಾಷ್ಟ್ರದೇವಿಯ ಮಾತನ್ನಾಡುವಂತೆ ಇರುತ್ತ ಮಧ್ಯೆ ವಿಮಲೆಯ ಮಾತನ್ನು ಸೇರಿಸುವನು. ಏನೋ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಧ್ಯೆ ಬದುಕಿನ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಚರ್ಚೆಮಾಡುವನು. ಪರದೆಯ ಹೆಣ್ಣು ಹೀಗೆ ಸಲಿಗೆಕೊಡುವುದಾಗಲಿ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಇತರರು ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದಾಗಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಚೆನ್ನವಲ್ಲ. ವಿಮಲೆಯ ಮರುಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಿಖಿಲನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅವನು, ನೀನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ತಪ್ಪು, ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಖಿಲನ ಗುರು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಖಿಲನ ಸಂಗಡ ಪ್ರಸ್ತಾಪಮಾಡುವನು; ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಸುಮ್ಮನಾಗುವನು. ನಿಖಿಲನ ಅತ್ತಿಗೆ ವಿಮಲೆಯ ಓರಗಿತ್ತಿ ವಿಮಲೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನ ಮಾಡುವಳು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಗಲಭೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು. ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ತನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ವಿಮಲೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಳು. ಸಂದೀಪ ಇಷ್ಟ ಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಿಖಿಲನು ಸ್ನೇಹಿತ, ವಿಮಲೆ ಗೃಹಿಣಿ, ಎಂಬ ಮೊದಲಾದ ಭಾವನೆಗಳು ಆಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಆ ಪಾಪದಿಂದ ಕಾಯುವುವು. ಹೀಗಿರಲು ನಾಡಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶೀವಾದ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಸ್ವದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಜನರನ್ನು ಬಲವಂತಪಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಸ್ವದೇಶೀ ಅಲ್ಲದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸುಡಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಮುಂತಾಗಿ ಸಂದೀಪನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿಮಲೆ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುವಳು. ನಿಖಿಲ, ಬಲವಂತಪಡಿಸಿ ಸ್ವದೇಶೀ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಪರದೇಶದ ಬಟ್ಟೆ ಬೇಡದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸುಡಬೇಕಾದದ್ದೇನು, ಎನ್ನುವನು. ಪಂಚು ಎಂಬವನು ಜಹಗೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಬಡಪಾಯಿ. ಅವನು ಪರದೇಶೀ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾರುತಿದ್ದನೆಂದು ಸಂದೀಪನ ಕಡೆಯವರು ಅವನ ಮೂಟೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವರು. ನಿಖಿಲ ಪಂಚುವಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬಟ್ಟೆ ಸುಟ್ಟವರ ಮೇಲೆ ಫಿರ್ಯಾದು ಹಾಕಿಸುವನು. ಸಂದೀಪನ ಕಡೆಯವರು ಪಂಚುವಿನ ಪರವಾಗಿ ಯಾರೂ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳದಂತೆ ಮಾಡುವರು. ನಿಖಿಲ ಸಂದೀಪನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಕರೆಯುವೆನೆನ್ನುವನು. ಸಂದೀಪ "ಕರೆ, ಬೇಡವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ; ನಾನು ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು. ದೊಡ್ಡ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವುದು ದೊಡ್ಡ ಸತ್ಯ" ಎಂದು ವಾದಿಸುವನು. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಷ್ಟ ತೆರವುದು ಮುಂತಾದ್ದು ಬಂದು ಸಂದೀಪನಿಗೆ ಹಣ ಬೇಕಾಗುವುದು. ಅವನು ವಿಮಲೆಯನ್ನು ಕೇಳುವನು; ಅವಳು ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಒಪ್ಪುವಳು. ಬೇರೆ ಏನೂ ತೋರದೆ ತನ್ನ ಗಂಡನು ಅತ್ತಿಗೆಗೆಂದು ತೆಗೆದಿಟ್ಟಿದ್ದ ೬,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಂದೀಪನಿಗೆ ಕೊಡುವಳು. ಹಣವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಸಂದೀಪನು ತೋರಿಸಿದ ಅತಿಆಸೆಯಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಗೌರವಭಾವ ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು. ತಾನು ಕಳವು ಮಾಡಿದ ಹಣವನ್ನು ಪುನಃ ಅಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕೆಂದು ಇವಳು ಅಮೂಲ್ಯ ಎಂಬ ಸ್ವದೇಶೀ ತರುಣನ ಕೈಗೆ ತನ್ನ ಒಡವೆಗಳನ್ನು

ಕೊಡುವಳು. ಅವನು ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟು ಜಹಗೀರಿಯ ಒಂದು ಖಜಾನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸೇವಕರನ್ನು ತುಪಾಕಿಯಿಂದ ಹೆದರಿಸಿ ಸರಿಯಾಗಿ ೬,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಬರುವನು. ಸ್ವದೇಶಿಯ ಭಟರಿಂದ ಏನೇನು ಅನಾಹುತವಾಯಿತೆಂದು ನೋಡಿ ವಿಮಲೆಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗುವುದು. ನಾನು ಏಕೆ ಬದುಕಿದ್ದೇನೋ ಎಂದು ಅವಳು ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ವ್ಯಥೆಪಡುತ್ತಿರುವಾಗ ನಿಖಿಲ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಳಗೆ ಬರುವನು. ಅವಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುವನು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ವಿಮಲೆ ತಾನು ಆ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಳು. ಈ ಮೊದಲೇ ಜಹಗೀರುದಾರನ ಜನ ಸಂದೀಪನಮೇಲೆ ಫಿರ್ಯಾದು ಮಾಡಿರಲು ನಿಖಿಲ ಅವನನ್ನು ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರೂ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಗಲಭೆಯಾಗುವುದು. ನಿಖಿಲನೂ ಅಮೂಲ್ಯನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವರು. ಹೊಡೆದಾಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ನಿಖಿಲನಿಗೂ ಅಮೂಲ್ಯನಿಗೂ ಗುಂಡಿನೇಟು ಬೀಳುವುದು. ಜನರು ಅವರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದುತರುವರು. ಹೇಗಿದೆ ಎಂದು ವಿಮಲೆ ಕೇಳುವಳು. ಜನ ಅಮೂಲ್ಯ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವರು. ನಿಖಿಲ ಬದುಕಿದರೂ ಬದುಕಬಹುದು, ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕತೆ ಮುಗಿಯುವುದು.

ಈ ಕತೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು, ಜನರ ನಡೆವಳಿಕೆಗಳು, ಮಾತುಗಳು; ಇವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಕತೆ ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿ; ಇವೆಲ್ಲ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲ ನಮಗೆ ವಿಮಲೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕರೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇವಳು ಸಂದೀಪನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅವನು ಎಂಥ ಅಯೋಗ್ಯನಿರಬಹುದೆಂದು ಸೂಚನೆ ಕಂಡೊಡನೆ ನಮಗೆ ಭೀತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸಾರ ಕೆಟ್ಟಿತೋ ಏನೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಾಗುವುದಾದರೆ ನಾವು ವಿಮಲೆಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತಿದ್ದೆವು; ಇವರ ಮನೆಯವರು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಿದರೆ ಆದೀತು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಈ ನಿಖಿಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಹೇಗೋ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಮಲೆ ಯಾವುದು ಸರಿಯೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ತನ್ನ ಬಲವಂತದಿಂದ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯುವುದಾದರೆ ಅವಳು ಸತ್ಯವಂತೆಯಾದಂತಲ್ಲ ಎಂದು ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ನಮಗೆ ಇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ. ಅವನ ಗುರು ಎನ್ನುವ ಆ ಮುದುಕನಾದರೂ ಅನಾಹುತವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಾರದೆ? ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕತೆ ಬೆಳೆದಮೇಲೆ ವಿಮಲೆ ಎಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ, ಈ ನಾಯಕನಿಗೆ ಇವಳೇ ಹೆಂಡತಿ, ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಖಿಲನ ನಿಲುವು ಅರಿವಿನ ನಿಲುವು. ಅವನ ಗುರು ಅವನ ನಿಲುವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ನಾವೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಮಧ್ಯೆ ಈ ಹೆಣ್ಣು ಏನಾದರೂ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿ ಬಿಟ್ಟಳೋ ಎಂದು ಶಂಕೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತೇವೆ. ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಆ ಹಾವು ಈ ಹಕ್ಕಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ಈ ಹಕ್ಕಿ ಅದರ ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪಿಗೆ ಮನಸೋತು ಮುಗ್ಧವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವುದನ್ನೂ ನೋಡಿ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸೇ ಕರಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರಿವರು ಮೈ ಸೋಕಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ, ಸದ್ಯ ಮಹಾರಾಯಗಿತ್ತಿ ಮನೆಯ ಮಾನ ಇಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಳಿಸಿದಳಲ್ಲ, ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭವೂ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅತ್ತ ಇತ್ತ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಹೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು, ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದದ್ದು.

ಇದಾದಮೇಲೆ ಇದು ಇಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇದರಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಾತನಾಡಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದ್ಧತಿ; ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿಯವರ 'ರಜನೀ' ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಪರಿಚಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದವರ ಉದ್ದೇಶ ಕತೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ತೋರಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಬೇಕೆನ್ನುವುದು. ನಡೆದ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಲವರು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭ ಈ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಹಲವು ಭಾವನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವರ್ಣಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಥನದಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯ ಕಡಮೆಯಾದರೆ ಒಂದು ಪಾತ್ರ ಹೇಳುವುದನ್ನೇ

ಇನ್ನೊಂದು ಪಾತ್ರ ಹೇಳುವಂತಾಗಿ ಹೊಸತು ಕಾಣದೆ ಬೇಸರವಾಗುವುದು. ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅದನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಊಹೆ, ಅದರ ಒಂದೊಂದು ಅಂಶವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಬರಹ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕತೆ ನೀರಸವಾಗುವುದು. ಮನಸ್ಸಿನಮೇಲೆ ಬರುವ ಒಂದೊಂದು ಅಲೆಯ ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಗಣ ವ್ಯಾಪಾರದಂತೆ ಒಂದು ಉದ್ಯಮವಾಗಬೇಕು. ಆ ಅಲೆಯನ್ನು ಉದ್ಯಮದಂತೆ ವಿವರಿಸಬಲ್ಲ ಮಾತು ಇರಬೇಕು. ಒಂದೊಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಓಲಾಟವೂ ಒಂದೊಂದು ಸಾಗರದ ತೆರೆಯ ಮಾಲೆಯಂತೆ ಭಾಸವಾಗಬೇಕು. ಇದಾಗದಿದ್ದರೆ ವರ್ಣನೆ ಇರುತ್ತದೆ, ವಿಷಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಆ ವರ್ಣನೆಯ ಮೂಕನು ಸಂತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಠಾಕೂರರು ಈ ನಾಲ್ಕಾರು ಮನಸ್ಸುಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿವರ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದಾರೆ; ಓದುವವರಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ರುಚಿಸುವಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವಕಳೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ.

ಇದರಮೇಲೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಬರುವ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಗೋರಾದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಷಯಗಳಂತೆ ನಮಗೆ ದಿನವೂ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕವು. ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ, ಹತ್ತುಕಡೆ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಾ ಹತ್ತು ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ ಮಾತನಾಡಿಸಿ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೆ? ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸೇವೆಗೆ ಸಂದೀಪನಂತೆ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದ ಜನರು ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸಮಾಡುವರೇ, ನಿಖಿಲನಂತಹ ಸಾತ್ವಿಕರು ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸಮಾಡುವರೇ? ಹಿಂದೂಗಳು ತಮ್ಮ ಮೂಗಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ತಾವು ನಡೆದುಕೊಂಡು ಮುಸಲ್ಮಾನರನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸಬಹುದೇ, ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ? ಇದೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಾತು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ಚರ್ಚೆಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪದ್ಧತಿ ಗೋರಾ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ. ಆದರೆ ಚರ್ಚೆ ಅಲ್ಲಿಯಷ್ಟು ಲಂಬವಾಗಿಲ್ಲ. ಕತೆ ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯುವುದರಿಂದಲೂ ಸನ್ನಿವೇಶ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಚರ್ಚೆ ಅಲ್ಲಿಯಷ್ಟು ಬರಿಯ ಚರ್ಚೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಕತೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಚರ್ಚೆಯಾಗಿರುವ ವಿಷಯವಾದರೂ ಎಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೇ. ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಜನಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಬರತಕ್ಕವು; ಮನುಷ್ಯನಾಗಲಿ ಜನಾಂಗವಾಗಲಿ ನಿತ್ಯ ಉತ್ತರ ಹೇಳಬೇಕಾದಂಥವು. ಠಾಕೂರರ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಮೀಪದವರ ಜೀವನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಬಂದುವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ನಿಖಿಲನಂತೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ ಹಗೆಗಳಾದರು. ಇದು ಇವರ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳು ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರ ಅನುಭವವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಮಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಇಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯ ಕತೆಯ ವಿಷಯ ಒಂದೆರಡು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದನ್ನು ಅತಿವಿಮರ್ಶೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಖಿಲ ವಿಮಲೆಯನ್ನು ಅವಳಿಷ್ಟದಂತೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆಂದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹೆಂಡತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವಿರುವವನು ಅವಳು ತಪ್ಪುದಾರಿ ನಡೆದಾಳೆಂಬ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದಾದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮಾತ್ರವಾಗಲಾರದು. ಅದು ಅವಳ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಮತೆಯಿಂದ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿ ಎಷ್ಟು,, ಕನಿಕರದಿಂದ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿ ಎಷ್ಟು, ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಬಹುದು. ಆದರೂ ಕನಿಕರದಿಂದ ಬರುವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪವಿರುತ್ತದೆ. ನಿಖಿಲನಂತಹ ಉತ್ತಮ ಜೀವಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದು ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಕಂಡಹಾಗಾದರೂ ನಿಶ್ಶೇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪತಿಯ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಂದೇಹ. ಆಮೇಲೆ ವಿಮಲೆ ಸಂದೀಪನನ್ನು ಏನೇನೋ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ, ಅವನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಕೇಳುತ್ತ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುತ್ತಾಳೆ; ತಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ದೇಹವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಕವಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ಮಟ್ಟ ಸ್ವಲ್ಪ ತಗ್ಗಿನದು. ಅದು

ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮುರಿದ ನೌಕದಲ್ಲಿ ರಮೇಶನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ತೊಡಕು. ಸಭ್ಯಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಪರಪುರುಷನನ್ನು ಇಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಬಿಡಲಾರಳು. ಬಿಟ್ಟಳಾದರೆ ಅವನು ಮುಟ್ಟಿದಷ್ಟರಿಂದ ಕ್ರುದ್ಧಳಾಗುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವಳಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥವಳು ಅವನು ಮುಟ್ಟದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಳಾಗಿರಲಾರಳು. ಇನ್ನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ನಿಖಿಲನು ತೀರಿಹೋದನೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡನೇ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸದೆ ಕತೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕತೆ ಓದುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುತೂಹಲದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಯುಕ್ತಿ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕತೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೂ ಅದು ಹರಿಯದಂತೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೂ ನ್ಯಾಯ. ಆದರೆ ಕತೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬಿಡುವುದು ಅಷ್ಟು ಸಾಧುವಾದ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕತೆಗೆ ಒಂದು ಮುಕ್ತಾಯ ಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಒಂದು ಕೊರತೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಕತೆ ಅಚ್ಚಾದಾಗ ಬಹಳ ಜನ ಇದನ್ನು ಬಂಗಾಳದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಗ್ರಂಥಕರ್ತರನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬರು ಇದು ಸುಧಾರಕ ಜನದ ಜೀವನದ ಚಿತ್ರವಾಗಬಹುದೇ ಹೊರತು ಪೂರ್ವಾಚಾರದವರ ಚಿತ್ರವಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಠಾಕೂರರಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಕವಿವರರು "ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಸುಧಾರಣೆಯ ಸಂಸಾರ, ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಸಂಸಾರ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಅಥವಾ ಅವರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಇದ್ದಿತು; ಗ್ರಂಥಕರ್ತನಾದವನು ತನಗೆ ಯಾವುದು ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಏನನ್ನು ಹೇಳುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ" ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟರು. ಇವರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಠಾಕೂರರು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜನರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವಷ್ಟರ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥ ದೇಶಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರದು, ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಲಾರದು. ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡುವವನು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು; ಜನರು ಅವರ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಮೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಹಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡಬೇಕು. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಕತೆ ಠಾಕೂರರ ಕಥೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉತ್ತಮವಾದದೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯವೂ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕತೆಯಂತಿದೆ; ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ ಒಂದು ಕಥಾ ಗುಚ್ಛವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಇದು ಇಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಠಾಕೂರರದು ಸಣ್ಣ ಕತೆ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವಾದ ಶಕ್ತಿ. ಆ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಸನ್ನಿವೇಶದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಈ ಹಲವು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕತೆಯಾಗಿವೆ. ಗ್ರಂಥ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟನ್ನೂ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಯ ಗಾತ್ರವನ್ನೂ ಕಥಾ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದೆ.

೩೯. ಚತುರಂಗ ಅಥವಾ ಹರಿದ ಅನುಬಂಧಗಳು

'ಹರಿದ ಅನುಬಂಧಗಳು' ಎಂಬ ಅರ್ಥಬರುವ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಕತೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ರವೀಂದ್ರರ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳ ಒಂದು ಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕತೆ. ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಹೆಸರು ಚತುರಂಗ. ಸತೀಶ ಶ್ರೀವಿಲಾಸ ಎನ್ನುವವರು ಇಬ್ಬರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು. ಪರಸ್ಪರ ಬಹು ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ ಸ್ನೇಹಿತರು. ಸತೀಶನು ಬಹಳ ಮೇಧಾವಿ; ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸಿನ ತರುಣ. ಶ್ರೀವಿಲಾಸನೂ ಗುಣಶಾಲಿಯೇ, ಅವನೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರಶಂಸೆ ಅಷ್ಟು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸತೀಶನ ತಂದೆ ಆಚಾರಶೀಲನಾದ ಹರಿಮೋಹನ, ನಾಸ್ತಿಕಶಿಖಾಮಣಿ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಜಗಮೋಹನ ಸತೀಶನನ್ನು ಸಾಕುತ್ತಿರುವನು. ನಾಸ್ತಿಕನು ಪೋಷಿಸಿದ ಸತೀಶ ಸತ್ಯವಂತನಾದನು. ಹರಿಮೋಹನನು ಸಾಕಿದ ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗ ಅಷ್ಟೇನೂ ಯೋಗ್ಯನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜಗಮೋಹನ ಜಾತಿ ಭೇದಗಳನ್ನೆಣಿಸದೆ ಬಡಬಗ್ಗರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕನಿಕರದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಇವನ ವರ್ಣೋಲ್ಲಂಘನ ಹರಿಮೋಹನನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ. ಇವರಿವರ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಸತೀಶನ ಪಾಡು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಹರಿಮೋಹನನ ನಿಷ್ಠುರಕ್ಕಾಗಿ ಜಗಮೋಹನ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಇರಬೇಡವೆಂದು ಕಳುಹಿಸಿ ಬಿಡುವನು. ಜಗಮೋಹನನು ಆಚಾರಬಿಟ್ಟಿದಾನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನಮೇಲೆ ಒಂದು ದಾವೆ ತಂದು ಹರಿಮೋಹನ

ಅವನ ಭಾಗದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ತಾನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಸತೀಶ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ದುಷ್ಟ ಕೆಡಿಸಿದ್ದ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ವಿಧವೆ ಒಬ್ಬಳ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಅವಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಜಗಮೋಹನನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವನು. ಅವಳಿಗೆ ಜಗಮೋಹನನಿರುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಮಾಡಲು, ಅವಳನ್ನು ಕೆಡಿಸಿದವನು ಹರಿಮೋಹನನ ಹಿರಿಯ ಮಗ ಪುರಂದರನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಜನರು ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಆಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮೊದಲಾದದರಿಂದ ಸತೀಶ ಅವಳನ್ನು ತಾನು ಮದುವೆಯಾಗುವೆನೆನ್ನುವನು. ಇದಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಆ ತರುಣಿ ವಿಷ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಬಿಡುವಳು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಜಗಮೋಹನ ತೀರಿಹೋಗುವನು. ಸತೀಶನೂ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವನು. ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಅವನು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತನಾದ ಲೀಲಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಳಿ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಶ್ರೀವಿಲಾಸನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು. ಶ್ರೀವಿಲಾಸನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವನು. ನಾಸ್ತಿಕನಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿ ನಾಸ್ತಿಕನಾಗಿದ್ದ ಸತೀಶ ಈಗ ಆಸ್ತಿಕತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವನು. ಸ್ನೇಹದ ಸಲುವಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಲಾಸನೂ ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವನು. ಲೀಲಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿ ಶಿವತೋಷ ಎಂಬ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಅವನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೂ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅವನ ವಿಧವೆ ದಾಮಿನಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವನು. ದಾಮಿನಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ; ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗಿರುವ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಅವಳು ಹತ್ತಾರು ವಿಧದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವಳು. ಅವಳಿಗೆ ಸತೀಶನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ; ಸತೀಶನಿಗೆ ತನ್ನ ಕಡೆ ಗಮನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಅವಳು ಸ್ವಾಮಿಯಮೇಲೆ ತೋರಿಸುವಳು; ಆಮೇಲೆ ಸತೀಶನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಲೆಂದು ಕೆಲವು ಸಲ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಳು. ಇವರೆಲ್ಲ ಒಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ದಾಮಿನಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸತೀಶನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ ಕಾಲ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಅಳುತ್ತಿರುವಳು. ಸತೀಶನಿಗೆ ಏನೋ ಸ್ವಪ್ನ, ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಕಾಡುಮೃಗ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಂತೆ ಅನುಭವ. ಇದಾದಮೇಲೆ ದಾಮಿನಿ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶ್ರೀವಿಲಾಸನನ್ನು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವುದು, ಮಾತನಾಡಿಸುವುದು, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಸತೀಶನಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಿಂತೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಳು. ಸತೀಶ ದಾಮಿನಿಗೆ ನೀನೆಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗು ಎನ್ನುವನು; ಅವಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಸತೀಶನು ಅವಳನ್ನು ಹೊರಟು ಹೋಗೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುವನು, ಅವಳ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡುವನು. ಇದರಿಂದ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿ ಅವಳು ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿನಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಳು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಲವಂತಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವನು. ಆ ಹೆಂಡತಿ ವಿಷ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಬಿಡುವಳು. ದಾಮಿನಿ ಸತೀಶನನ್ನು, ನಿಮ್ಮ ಭಜನೆಯಿಂದ ಕೀರ್ತನೆಯಿಂದ ಯಾವ ಜೀವ ಉದ್ಧಾರವಾಯಿತು, ಎಂದು ಕೇಳುವಳು. ಸತೀಶ ಮತ್ತೆ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವನು. ಶ್ರೀವಿಲಾಸ ದಾಮಿನಿಯರು ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರಲು ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸತೀಶ ವ್ಯಥೆಯಲ್ಲಿ ಈಸುವನು. ದಾಮಿನಿ ಏನೇನು ಮಾಡಿದರೂ ಸತೀಶ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು, ನನ್ನ ದಾರಿ ಬೇರೆ, ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವಳು ಒಪ್ಪುವಳು. ಆದರೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ. ಊರಜನವೆಲ್ಲ ಇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಲಾಸ ದಾಮಿನಿಯನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವೆಯಾ ಎಂದು ಕೇಳುವನು. ದಾಮಿನಿ, ನಿನಗೇನು ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಯಿತೆ ಎಂದು ಕೇಳುವಳು; ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದು ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳಲಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಒಪ್ಪುವಳು. ಮದುವೆಯಾದಮೇಲೆ ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಸುಖವಾಗಿದ್ದು ದಾಮಿನಿ ರೋಗ ಬಂದು ತೀರಿಹೋಗುವಳು. ಹೋಗುವಾಗ್ಗೆ ಗಂಡನಿಗೆ, ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಸಹವಾಸ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ನೀನು ನನ್ನವನಾಗಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಆಸೆ, ಎನ್ನುವಳು. ಅವಳು ತೀರಿಹೋದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀವಿಲಾಸ ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವನು.

ಇದು ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕತೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಮಿತವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವಿದೆ. ಆದರೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಜೀವನಗಳ ಕೆಲ ಕಾಲದ ಕತೆಯನ್ನು

ಹೇಳುವುದರಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಯ ಲಕ್ಷಣವೂ ಇದೆ. ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದು. ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯುಳ್ಳವರು. ದಾಮಿನಿಯದು ಮಿಂಚಿನಂತೆ ನೀತಿ ನೇಮಗಳ ಮುಗಿಲ ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಚೇತನ. ಸತೀಶ ಈ ಮಿಂಚಿನ ಹರಿತವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಆತ್ಮಬಲವುಳ್ಳವನು. ಇವಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೋಹಗೊಳ್ಳದೆ ನಿಲ್ಲುವ ಧೃತಿ ಅವನದು. ಲೀಲಾನಂದಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತಿಯ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ವಭಾವದ ಸ್ವಾಮಿ. ಶ್ರೀವಿಲಾಸನೂ ಶಕ್ತನೇ. ತಾನೇ ಕತೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಇತರರಿಗಿಂತ ಸಣ್ಣವನೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ; ಆದರೆ ಹತ್ತು ರೀತಿಯ ತೀವ್ರ ಸ್ವಭಾವಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಬೆರೆಯಬಲ್ಲ ಇವನ ಸ್ವಭಾವದ ಸಮತೂಕ ತೀವ್ರವಾದದೇ. ಆದರೆ ಸಮತೂಕವಾದದರಿಂದ ಅದು ತೀವ್ರವೆಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಕಾದರೂ ನೀರು ಉರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸತೀಶನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿ ಜಗಮೋಹನ ಇಲ್ಲಿ ಲೀಲಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸರಿತೂಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಸ್ವಾಮಿಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾದ ಬಾಳನ್ನೇ ನಡೆಸಿದನೆನ್ನಬೇಕು. ಈ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಈ ಕತೆ ಬಹು ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇವರ ಮಧ್ಯೆ, ಪೂರ್ವಾಚಾರದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ವಿವೇಕ ಅವಿವೇಕಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಸತೀಶನ ತಂದೆ ಅಣ್ಣಂದಿರೂ ಲೀಲಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಷ್ಯರೂ ಇದಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರಪಂಚ ನಿಜವಾದದೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ದಾಮಿನಿ ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯಬಹುದಾದದೇ ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬರುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ದಾಮಿನಿ ಸಾಮಾನ್ಯಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ. ಅವಳ ಸ್ವಭಾವ ಅಸಾಧಾರಣವಾದದು. ಮನೆಯ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಎಂಬ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆರಂಭದಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಾವು ಕತೆಯನ್ನು ಆತುರದಿಂದ ಓದುತ್ತೇವೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವವರ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳಿಂದ ಕಾತರರಾಗುತ್ತೇವೆ.

ಇದರ ಮೇಲೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಭಾವನೆಗಳು ಬಹಳ ಉದಾತ್ತವಾದವು. ಭಕ್ತನೂ ಒಳ್ಳೆಯವನಿರಬಹುದು; ನಾಸ್ತಿಕನೂ ಒಳ್ಳೆಯವನಿರಬಹುದು. ಭಕ್ತರೆನ್ನುವವರೆಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲ, ಭಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಕುಣಿದು ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬೇರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವರಿಲ್ಲವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾನವನು ಕೆಟ್ಟವನಾಗಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ದಾರಿ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಾವುದೆಂದು ಹುಡುಕಬೇಕು, ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಅದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಒಳ್ಳೆಯದು ನಮ್ಮೆದುರಿಗೇ ಇರಬಹುದು; ನಾವು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಡುತ್ತೇವೆ. ಶ್ರೀವಿಲಾಸನು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವನ ಗುಣವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ದಾಮಿನಿ ಸತೀಶನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದಳು, ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದಳು. ಇಂಥ ಭಾವಗಳು ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಬರುವುವಾದರೂ ಇವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕತೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದೆ ಎಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕತೆಯನ್ನು ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾವಗಳು ತಾವಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಠಾಕೂರರ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಗತಿಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ, ಬೇಸರವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು, ಪ್ರಪಂಚದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು, ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಂದು ಕಡಿಮೆಯಾಗದೆ ಸಮನಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಕತೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಯಿತೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೇಕೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕತೆ ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿ ಮೇಲಣ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದೆ. ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಬೂಲಿವಾಲಾ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಇವರ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಓದುವವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಬಹು ಮೆಚ್ಚಾಗಬೇಕು.

೪೦. ಇತರ ಕತೆಗಳು

ಈ ಕತೆಗಳಲ್ಲದೆ ಠಾಕೂರರವು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗದೆ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಕಟವಾದ ಹಲವು ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳು, ಈಚೆಗೆ ಬರೆದ ಕೆಲವು ಕತೆಗಳು ಇವೆ. ಯೋಗಾಯೋಗ ಕೊನೆಯ ಕವಿತೆ ಇಬ್ಬರು ಸೋದರಿಯರು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು.

ತೀನ್‌ಸಂಗಿ ಗಲ್ಪ ಸಲ್ಪ ಎಂಬವು ತೀರಾ ಕೊನೆಗೆ ಬರೆದ ಕತೆಗಳ ಗುಚ್ಛಗಳು. ಈ ಕತೆ ಕೆಲವು ಈಚೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಹಿಂದೆಯೇ ಬರೆದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಒಳ್ಳೆಯವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದುವೆಲ್ಲ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ನಾವು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ಬರೆದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಬೇರೆಯೊಂದು ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಕವಿವರರ ಕಣ್ಣು ಕೊನೆಗೂ ಹೊಸದಾಗಿತ್ತು, ಸೋಲಲಿಲ್ಲ. ಇವರ ಊಹೆ ಒಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ, ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ, ಸಹಜವಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಒಂದು ರೀತಿಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಲೋಕ ಭಗವಂತನ ಆನಂದ ಮಂದಿರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆಂದು ಇವರು ಒಂದು ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತು ಇವರ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಾಳು ಸತತವೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆ ನೋಟದಿಂದ ಸತತವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೌತುಕ ಮೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಠಾಕೂರರ ಕಥನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದಿಗಂತವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಪ್ರಸಾರ ಅವರ ಜೀವನದ ಪ್ರಸಾರದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದದು. ಬಹು ಮುಖವಾದದು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೬

ನಾಟಕಗಳು

೪೧. ಮೊದಲ ಮಾತು

ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಮೊದಲುಮಾಡಿದ ಆರಂಭದ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಠಾಕೂರರು ನಾಟಕ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಮೊದಲುಮಾಡಿದರು. ಆರಂಭದ ಆ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಆರಂಭದ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುಭಾಗ ಅಭ್ಯಾಸದ ಕೆಲಸವಾಯಿತು. ಆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಇವರ ಜೀವನ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧ ಎಂಬ ನಾಟಕ. ಈ ಕೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡಿದೆ.

೪೨. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧ

ಒಂದು ಊರಿನ ಬಳಿ ಒಂದು ಗುಹೆಯ ಮುಂದೆ ಒಬ್ಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ತಾನು ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವನೆಂದೂ ಲೋಕವೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಮಾಯೆಯೆಂದೂ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಅವನು ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ದಾರಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಪಂಚದ ಜನವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಗ್ರಾಮದ ವೃದ್ಧನೊಬ್ಬನೂ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗಸರೂ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಹಳ್ಳಿಯ ರೀತಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಮೂವರು ಗ್ರಾಮದ ಜನ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಅವರು ಹಳ್ಳಿಯ ಜಗಳವೊಂದನ್ನು ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುತ್ತಿದಾರೆ. ಒಬ್ಬನು ಕೋಪಮಾಡುವನು; ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟುವನು; ಮೂರನೆಯವನು ಇದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ. ಆಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬರುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮ ಗುರು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ ಎಂದು ಇವನು; ನಮ್ಮ ಗುರು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ ಎಂದು ಅವನು. ಆ ಗುರು ಹೇಳಿದ್ದು ಮರದಿಂದ ಬೀಜ ಬಂದಿತು ಎಂದು; ಈ ಗುರು ಹೇಳಿದ್ದು ಬೀಜದಿಂದ ಮರ ಹುಟ್ಟಿತು ಎನ್ನುವುದು. ಸಂನ್ಯಾಸಿ "ಇದರಿಂದ ಅದು ಅದರಿಂದ ಇದು ಬಂದಿತೆನ್ನುವುದು ತಪ್ಪು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅದು ಅದರಲ್ಲಿ ಇದು ಇವೆ. ಇದೊಂದು ಚಕ್ರ, ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯೆನ್ನುವುದು ತಪ್ಪು" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗರೂ ನಮ್ಮ ಗುರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅದೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರು ಹೂವಾಡಿಗ ಹುಡುಗಿಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ದಾರಿ ಹೋಗುವವನೊಬ್ಬ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸರಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ಭಿಕ್ಷುಕನು, ಆಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ಯೋಧನು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿ, ಇವರೆಲ್ಲ ಎಂಥ ಅಲ್ಪಜೀವಿಗಳು, ನಾನು ಇವರಂತೆ ಇನ್ನು ಆದೇನೆ, ಎಂದು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ತಾನೇ ಉಬ್ಬುತ್ತಾನೆ. ಆಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ರಘು ಎಂಬ ಬಹಿಷ್ಕೃತನ ಮಗಳು ವಾಸಂತಿ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಆಚಾರವಂತೆಯೊಬ್ಬಳು ಅವಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹುಡುಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು ನಾನು ಹತ್ತಿರ ಬರಬಹುದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಇವನು "ಏಕೆ ಕೂಡದು" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. "ನಾನು ಬಹಿಷ್ಕೃತಳು. ಮೈಲಿಗೆಯವಳು." "ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮೈಲಿಗೆಯೇ." "ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟುವೆಯಾ?" "ಓಹೋ. ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಯಾವುದೂ ಮುಟ್ಟಲಾರದು." "ನನ್ನನ್ನು ಇನ್ನು ದೂರ ಹೋಗೆನ್ನಬೇಡ." ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಮರುಕ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಅವನು ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ತತ್ವವನ್ನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಯಾಣಿಕ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಇವನ ಸಂಗಡಲೂ ತತ್ವವನ್ನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಇವನ ಹತ್ತಿರ ಇರುವವಳು ರಘುವಿನ ಮಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಪ್ರಯಾಣಿಕ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನಾಲ್ವರು ಒಂದು ಹೆಣವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದಾರೆ. ಹೆಣವಾಗಿರುವವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸತ್ತಿಲ್ಲ, ಏಳುತ್ತಾನೆ. ಇವರೆಲ್ಲ, ಸತ್ತವನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದಿರಬಾರದೆನೋ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಚರ್ಚೆಯಾದಮೇಲೆ ಅವರೆಲ್ಲ ನಗುತ್ತ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಹುಡುಗಿ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಹೋಗಿದಾಳೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸೂ ಹಲವರು ಗಂಡಸರೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಪ್ರೇಮ ಕಲಹ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ವಾಸಂತಿಯ ಮುದ್ದು ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮರುಳಾಗುತ್ತಾನೆ; ತಾನು ಪ್ರೇಮದ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೇನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು

ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಕಾಲದಮೇಲೆ ಒಂದು ದಾರಿಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಹಲವು ದನಕಾಯುವ ಹುಡುಗಿಯರು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತ ಆಡುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ತಾನು ಅಂದು ತೊರೆದುಬಂದ ಆ ಹುಡುಗಿಯ ನೆನಪು ಬರುತ್ತದೆ. "ಅವಳು ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವಳೋ? ಒಂಟಿಯಾಗಿ? ಹೋಗಲಿ ನನಗೇಕೆ ಆ ನೆನವು?" ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗ ಒಂದು ಹರುಕು ಬಟ್ಟೆಯುಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು ಮಗು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಅದನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ತಾಯಿ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಇಬ್ಬರು ಸ್ನೇಹಿತರು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ತಾನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದ ಆ ಹುಡುಗಿಯ ನೆನಪು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ; ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು, ನನ್ನ ವ್ರತ ಹೋಗಲಿ, ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿರುವುದು ಸಾಕು, ಎಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ; ರಘುವಿನ ಮಗಳೆಲ್ಲಿ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಯಾರೋ ಒಬ್ಬಳು ಮಾತ್ರ "ರಘುವಿನ ಮಗಳೇ? ಅವಳು ಸತ್ತು ಹೋದಳು" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. "ಛೇ, ಅವಳು ಸತ್ತಿರಲಾರಳು. ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ." "ಅಯ್ಯಾ ನೀನು ಸಂನ್ಯಾಸಿ, ಅವಳು ಸತ್ತರೆ ನಿನಗೇನು?" "ನನಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅವಳು ಸತ್ತರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸತ್ತಂತೆ." "ಏನು ನಿನ್ನ ಮಾತು?" "ಅವಳಿಗೆ ಸಾವಿಲ್ಲ."

ಇದು ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ನಾಟಕ. ನಾವು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಅದು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಮುಯ್ಯಿತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶ. ಇದರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ಭಾವ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸದ ಉನ್ನತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನಲ್ಲ. ಇವನ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಇವನು ತಾನು ಬಹಳ ಹಿರಿಯ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಹೊರತಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅಮ್ಮಾ ನಾನು ನಿದ್ದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೇನೆ ಎನ್ನುವ ಮಗು ಇನ್ನೂ ನಿದ್ರಿಸಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಹೆಮ್ಮೆಯೇ ಸಂನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಭಾವ. ಇವನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಬಹಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು. ಇವನು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗುವ ದಿನದ ಬಾಳಿನ ಚಿತ್ರಗಳೂ ಬಹಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದವು. ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವ ಆ ಹುಡುಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಿತ್ತೋ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಂದ ಇವನು ಇರಲಿಲ್ಲವೆ? ಇದ್ದರೆ ಇವರನ್ನು ಯಾರನ್ನೂ ಇವನು ಕಾಣನೆ? ಹೀಗೆ ಬರುವ ಈ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕಟ್ಟು ಬಹು ಶಿಥಿಲವಾದದ್ದು. ಇವನು ವಾಸಂತಿಯ ಸಂಗಡಲೂ ದಾರಿಹೋಕನ ಸಂಗಡಲೂ ಆಡುವ ತತ್ವದ ಮಾತು ಅನವಶ್ಯಕವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತನಗೆ ಒಂದೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಆ ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದವನಿಗೆ ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಹೀಗೆಯೇ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ಬರುವಾಗ್ಗೆ ಇವಳು ತೀರಿಹೋಗಿರುವುದು ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ನಡಸಿದ ಪ್ರತಿ ಶೋಧವಾಗಲಿ ಮೇಲೆಯೇ ಕಾಣುವ ರೀತಿಯದು. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರ ಆವರ್ತ ಇಷ್ಟು ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನನ್ನು ಒದೆದ ಕಾಲನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಷ್ಣು ಭೃಗುವಿನ ಕಾಲನ್ನು ಒತ್ತಿದಂತೆ ಒತ್ತುತ್ತದೆ; ಒತ್ತುತ್ತ ಒತ್ತುತ್ತ ಆ ಒದೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಕಾಲಡಿಯ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೀಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಶೋಧದಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಭಾಗ ಹೆಚ್ಚು, ಮುಖ್ಯ ತೀರಿಸುವ ಭಾಗ ಕಡಮೆ. ಅದರ ಪ್ರತಿಶೋಧ ಪ್ರತಿಶೋಧವೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಭಾವ ಠಾಕೂರರು ಆಮೇಲೆ ಬರೆದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಈ ಆಳವಿಲ್ಲ.

ದೊಡ್ಡ ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟ ಈ ನಾಟಕ ಎಷ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಇದೇ ಭಾವ ಹೊಳೆಯುವ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ಓದಬೇಕು. ಜಾರ್ಜ್ ಎಲಿಯಟ್ ಅವರು ಸೈಲಾಸ್ ಮಾರ್ನರ್ ಎಂಬದೊಂದು ಕತೆಯನ್ನು ಬರೆದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ನೇಯ್ದೆಯ ಮನುಷ್ಯನು ಸ್ನೇಹಿತನ ಮೋಸದಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟರ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ಬೇಸರಗೊಂಡು ಬಂದು ಪರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ

ಇದ್ದದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮೊದಲು ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಹಣವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತದೆ. ಗಳಿಸಿದ ಆ ಹಣ ಕೆಲಕಾಲದಮೇಲೆ ಕಳವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಕಳವಾಗಿ ಹೋದ ರಾತ್ರಿಯೇ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಮಗು ದಾರಿ ತಪ್ಪಿಬರುತ್ತದೆ. ಹಣ ಕಳವಾಗಿ ಏನುಮಾಡುವುದೆಂದು ತೋಚದೆ ಇದ್ದ ಒಂಟಿಗನು ಮಗುವನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬರ ಬರುತ್ತ ಅವನಿಗೆ ಅವಳು ಮಗಳಂತೆ ಜೀವದ ಜೀವವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ನೇಯ್ಗೆಯವನ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದ ರೀತಿ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆ ಮೂಡುವಂತೆ ಕತೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿಶೋಧ ಬಂದ ದಾರಿಯೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೇ ಇವೆ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಶೋಧವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ; ಹೇಗೆ ಆಯಿತು ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ನಾಟಕದ ಮೂಲದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿದೆ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಥಾಮ್ಸನ್‌ರವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಭಾಷೆಯ ಸೊಗಸು ಕೆಟ್ಟಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಾವಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರಲಾರವು. ಮುಖ್ಯ ಇದು ಠಾಕೂರರ ತಾರುಣ್ಯದ ಕೃತಿಯೆನ್ನುವುದನ್ನು ನಾವು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಸಂನ್ಯಾಸದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಆಗ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ; ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಪ್ರೇಮ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವೂ ಆಗ್ಗೆ ಇವರಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದರೂ ಅಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲೇ ಇವರು ಎಂಥೆಂಥ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು ಎನ್ನುವುದು ಇದರಿಂದ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ ಭಾವಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ ರೀತಿ ಪಳಗಿದ ಕೈಯ ರೀತಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದದು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನದ ಹಾಸ್ಯ, ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಸರಸ, ಆ ಆಚಾರವಂತೆಯ ಪೆಡಸು, ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ತತ್ತ್ವಾವಲೋಕನ, ಇವೆಲ್ಲ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿದ್ದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಬುದ್ಧಿ ಬೆಳೆದು ಪಕ್ವವಾದದ್ದಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ, ಪಕ್ವವಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿದೆ, ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೪೩. ರಾಜಾ ರಾಣಿ

ಇದಾದಮೇಲೆ ಪ್ರಕಟವಾದ ನಾಟಕ ರಾಜಾ ರಾಣಿ ಎಂಬುದು. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಕ್ರಮ ರಾಣಿ ಸುಮಿತ್ರೆಯ ಮೇಲಣ ಅತಿ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡಿರುವನು. ಸುಮಿತ್ರೆ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಮಹಿಳೆ. ಅವಳ ನೆಂಟರೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿರುವರು. ಅವರು ಜನರನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ರಾಣಿ ವ್ಯಾಮೋಹದ ಮೆಟ್ಟಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಏರಿ ರಾಜ್ಯದ ಕ್ಷೇಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಳಾಗಿದಾಳೆ. ಇದು ವಿಕ್ರಮನಿಗೆ ಕೋಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಾಜನ ಮಿತ್ರ ದೇವದತ್ತ ಬಂದು ರಾಣಿಗೆ ರಾಜ್ಯದ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ದೇವದತ್ತನನ್ನು ನೀನು ರಾಣಿಗೆ ರಾಜ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿದೆ ಎಂದು ದೂರುತ್ತಾನೆ; ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಅಧರ್ಮಿಗಳಾದ ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. “ಯಾರು ಓಡಿಸುವವರು?” “ನಮ್ಮ ಸೇನಾಧಿಪತಿ.” “ಅವನೂ ಪರದೇಶೀಯನೇ.?” “ಹಾಗಾದರೆ ಜನರನ್ನು ಕರೆ. ಭಂಡಾರವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸೂರೆಮಾಡು.” ಹೀಗೆಯೇ ಇರಲಾಗಿ ರಾಣಿ, ನಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸು, ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವರು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜನು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಣಿ ತಾನು ಕಾಶ್ಮೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆತಂದು ಈ ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವೆನೆಂದು ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜ ಅವಳನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ಅವಳು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೋಗುವೆನೆಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ರಾಜ ಬಿಡುವನು. ಅವಳು ಹೊರಟೇ ಹೋಗುವಳು; ಕೆಲಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಾಗದವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆ ತರಲು ಹೋದಳು ಎಂದು ತಿಳಿದೊಡನೆ ರಾಜನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದು ಇವನು ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗ.

ಮರಳಿ ನಾವು ವಿಕ್ರಮನನ್ನು ನೋಡುವುದು ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ. ಕುಮಾರಸೇನನ ದೇಶವನ್ನು ಇವನು ಲೂಟಿಮಾಡಿದಾನೆ, ಅವನ ಸೇನೆ ಸೋತು ಓಡಿದೆ. ಕುಮಾರಸೇನ

ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡಿದಾನೆ. ಅವನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ವಿಕ್ರಮನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕುಮಾರಸೇನನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಆತನಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿರುವಳು. ಎಷ್ಟಾದರೂ ವಿಕ್ರಮನ ಆಗ್ರಹ ಶಮನವಾಗದಿದೆ. ರಾಣಿ ವಿಕ್ರಮನನ್ನು ಬೇಡಲು ಬರುವಳು; ರಾಜ ಅವಳನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ತ್ರಿಚುರದ ನಾಯಕನು ಬಂದು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವಿಕ್ರಮನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಳ ಹೆಸರು ಇಳಾ; ಅವಳು ಕುಮಾರಸೇನನ ಪ್ರೇಯಸಿ, ವಿಕ್ರಮ ಅವಳನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದಾಗ ಅವಳು ತನಗೆ ಕುಮಾರಸೇನನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವಳು. ರಾಜ "ಹಾ ಕುಮಾರಸೇನ, ನೀನು ಪುಣ್ಯಶಾಲಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತು ತಲೆತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ನಿನಗೆ ಪ್ರೇಯಸಿಯೊಬ್ಬಳಿದಾಳೆ; ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿದೆ" ಎಂದು ಇಳೆಗೆ "ಆಗಲಿ, ನಿನಗೆ ಕುಮಾರಸೇನನನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೇಳುವನು; ಕ್ಷಮಿಸಿದೇನೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಕರೆತರಲು ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವನು. ಕುಮಾರಸೇನ ಇವನ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನೂ ಕರುಣೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಲಾರದ ವೀರ. ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಕೊಡಿ ಎಂದು ಸೇವಕರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿ ಅವನು ತನ್ನ ಜೀವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದಾನೆ. ಆ ತಲೆಯನ್ನು ರಾಣಿ ಸುಮಿತ್ರೆ ತರುವಳು; ತಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ತಾನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವಳು. ಇಳೆ ಆಗ ಬಂದು, ರಾಜನೇ ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ, ಎನ್ನುವಳು. ನಾಟಕ ಮುಗಿಯುವುದು.

ಇದು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದು ಬರೆದ ನಾಟಕವಲ್ಲ. ಇದಿಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಇದು ಈ ಮೊದಲ ನಾಟಕಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಾದ ವಸ್ತುವನ್ನುಳ್ಳದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪರದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ರಾಣಿಯ ಬಂಧುಗಳು ಜನರನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಅವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸು ಎಂದರೆ ಸೇನೆಯೂ ಅವರದಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದು, ಈಗ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರದೇಶೀಯರು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಕುರಿತ ಟೀಕೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಈ ಮಾತು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ; ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವಲ್ಲ. ಅಲಸನಾದ ವಿಕ್ರಮನ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿಯಾದ ಅವನ ರಾಣಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಈ ರಾಜ ಈ ರಾಣಿ ಎಂಥವರು ಏನಾದರು ಎಂಬ ವಿಷಯ, ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗ. ಇಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಸೇನನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಇವರ ಮಾತು ಅನವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಊಹೆ ವಿಶಾಲವಾದುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಡಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಜೀವದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ನಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮೇಲೆ ಅರಳಿಯ ಮರವನ್ನು ನೆಡುವಂತೆ ಬಹು ಊಹೆಯ ಕವಿ ಒಂದು ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸಾಕೆನ್ನುವಷ್ಟು ಇರುವ ಕತೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ ಕಂಡಾಗ ಅದನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಉಪಕಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಹಾನಿತಟ್ಟುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಭೋಗ ಲಾಲಸೆ ರಾಣಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಪರಾಯಣತೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಕೂಡ ಕುಮಾರಸೇನನ ಹಠವೂ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿವೆ; ಮಧ್ಯೆ ಬರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವೂ ಅದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಪಾತ್ರಗಳ ಸ್ವಭಾವದ ನಿರೂಪಣವೂ ಹೀಗೆಯೇ. ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬಯಸಿ ರಾಜನು ಅಲಸನಾಗಿದಾನೆ. ಇವನ ಪ್ರೇಮವೆನ್ನುವುದು ಒಂದು ಅಲ್ಪ ರೀತಿಯ ಮನೋಧರ್ಮ. ರಾಣಿಗೆ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವಿದೆ; ಆದರೆ ಅದರ ಪಂಥ ಉತ್ತಮವಾದದು. ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಪ್ರೇಮದ ಫಲವಾಗಿ ರಾಜ ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಪ್ರೇಮದ ಫಲವಾಗಿ ರಾಣಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇವನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟ ಕೆಟ್ಟಿತೆಂದು ಛಲ ತೊಟ್ಟು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಬಂದ ರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಂದಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇವಳು ಜನದ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ತನ್ನ ಅರಮನೆ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ; ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮರೆತು ಈ ಛಲಗಾರನಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಕುಮಾರಸೇನ ಇವಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸೋದರ; ಇಳೆ ಅವನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರೇಯಸಿ, ಇವರೆಲ್ಲರ ಮಧ್ಯೆ ತಾನು ಬಹಳ ಶಕ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿದ ರಾಜಾ ವಿಕ್ರಮ ಕ್ಷುದ್ರನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ತನಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರೇಮ ಸಿಕ್ಕದೆ ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಇವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಳೆ ಕುಮಾರಸೇನನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರೇಮ ಬೆಂಕಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಳೆಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾದ

ಭೋಗಲೋಲುಪನಾದ ಅಲ್ಪ ಜೀವಿಯಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ಪ್ರೇಮ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಬಿಡಿಸುತ್ತದೆ, ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವ ಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಹಠಮಾರಿ ವಿಕ್ರಮನು ಸ್ವಾರ್ಥಪರತೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಏನು? ನಷ್ಟವಾದ ರಾಜ್ಯ; ಮೂವರು ಉತ್ತಮ ಜೀವಿಗಳ ಸಾವು; ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋದ ತನ್ನ ಆಸೆಗಳ ಬೂದಿ. ಇಂಥವನು ತನ್ನ ಸುಖವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರನಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೂ ಸುಖವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರನು. ವಿಕ್ರಮ ಇಳೆಗೆ ಅವಳ ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕೊಡುವೆನೆಂದನು. ನನ್ನ ಪ್ರಿಯನೆಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅವಳು ಕೇಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಇವನು ಅವಳಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದಾದದು ಆ ಪ್ರಿಯನ ರುಂಡ. ಹೀಗೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ಸ್ವಭಾವ ನಿರೂಪಣ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ, ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕಡೆ ಕಥಾವಸ್ತು ತಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ತುಂಬಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಇದು ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಕೊರತೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚಪಡಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ಇತರ ಕೆಲವಂಶಗಳನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ಕವಿವರರ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ವಿಮರ್ಶಕರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೂಲವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈ ಕೊರತೆ ಕಾಣದೆ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಗ್ಗೆ ಮಾತು, ಸನ್ನಿವೇಶ, ನಡೆ, ನುಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಕಂಡು ನಾಟಕದ ಗತಿ ಮಂದವಾಗಬಹುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜಾ ರಾಣಿ ನಾಟಕ ನಾಟಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕತೆಯಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಒಂದೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕತೆಗಾರನು ಬರೆದ ನಾಟಕ.

೪೪. ಬಲಿ

ರಾಜಾ ರಾಣಿ ಆದಮೇಲೆ ವಿಸರ್ಜನ ಅಥವಾ ಬಲಿ ಎಂಬ ನಾಟಕ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ತ್ರಿಪುರದ ರಾಣಿ ಗುಣವತಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾಳಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಗಾಗಿ ಜೀವಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೇಕೆಯ ಮರಿ; ಅಪರ್ಣಾ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿಯ ಆಟದ ಮೇಕೆ. ತನ್ನ ಮರಿಗಾಗಿ ಅಪರ್ಣೆ ಅಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ ರಾಜನು ಅವಳಮೇಲೆ ಕನಿಕರದಿಂದ ಅದು ನಿಜವೇ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಲು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬರುವನು. ಅಪರ್ಣೆಯ ದುಃಖವನ್ನು ನೋಡಿ ದೇವಿಯ ಭಕ್ತನಾದ ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಕೂಡ ಮರುಕವುಂಟಾಗುವುದು. ರಾಜನು ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ದೇವಿಗೆ ಜೀವಗಳ ಬಲಿ ಕೊಡುವುದು ಬೇಡ ಎಂದು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವನು. ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಉಂಟೆ ಎನ್ನುವರು. ದೇವಿಯ ಅರ್ಚಕ ರಘುಪತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವನು. ರಾಜ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಚಕ ಕೋಪದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುವನು. ಜಯಸಿಂಹ ಅವನಿಗೆ ಸದಾ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವನು. ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗುಣವತಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ಜೀವಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದುದರಿಂದ ರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಆಜ್ಞೆ ರಾಣಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು. ಅವಳು ಬಂದು ರಾಜನನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಬಾರದೆನ್ನುವಳು. ಅವನು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆಮೇಲೆ ಅವಳೂ ರಘುಪತಿಯೂ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಣಿ ಅರ್ಚಕನಿಗೆ, ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಪೂಜೆಮಾಡಿ, ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ, ಎನ್ನುವಳು; ಮರಳಿ ರಾಜನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನೋಡುವಳು; ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಘುಪತಿ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟುವನು. ಜಯಸಿಂಹ, ಸೇನೆಯೇಕೆ ಇದಕ್ಕೆ, ನಮ್ಮ ಅಂತರಂಗದಿಂದ ನಮ್ಮ ಬಲವನ್ನು ಪಡೆಯೋಣ, ಎನ್ನುವನು. ಆಚಾರವಂತರು ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದು ದೇವರಿಗೆ ಎಂದಿನಂತೆ ಬಲಿಕೊಡಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುವರು; ರಾಜ ಬಂದು ಕೂಡದೆನ್ನುವನು; ರಘುಪತಿ ಹಠಮಾಡುವನು. ರಾಜ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೂಗಿ ಬಲಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸೆನ್ನುವನು; ಅವನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಸೇನಾಧಿಕಾರ ಚಂದ್ರಪಾಲನಿಗಾಗುವುದು. ರಘುಪತಿ ರಾಜನ ತಮ್ಮ ನಕ್ಷತ್ರನನ್ನು ಕರೆದು, ದೇವಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ರಕ್ತವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಳೆ, ನಿಮ್ಮ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲು, ನೀನು ರಾಜನಾಗುವೆಯಂತೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಚಕನು, ಮರಳಿ ಮಾತನಾಡೋಣ, ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದ ಜಯಸಿಂಹ ಇಂಥ ಅನ್ಯಾಯ ಉಂಟೇ ಎಂದು ಚರ್ಚೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಆವಶ್ಯಕವೆಂದು ತೋರಿದರೆ ನಾನು ರಾಜನನ್ನು

ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆ, ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲೆಂದು ತಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳುವುದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಚಕನು ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ಸಾಕಿದಾತನು; ಸಾಕುಮಗನು ಈ ತಂಟೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕುವುದು ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯೆ ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಮಾತು ಚಂದ್ರಪಾಲನಿಗೆ ತಿಳಿದು ಅವನು ರಾಜನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಜಯಸಿಂಹ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದು ದೇವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ನಿನಗೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ರಕ್ತ ಬೇಕೆ, ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಬೇಕು ಎಂದು ಉತ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರ ಹೇಳುವವನು ರಘುಪತಿ; ವಿಗ್ರಹದ ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ದೇವಿಯಂತೆ ಮಾತನಾಡುವನು. ಜಯಸಿಂಹ ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನೆನ್ನುವನು; ರಘುಪತಿಯ ಧ್ವನಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ ಎಂದಾಗ ಹಿಂದೆಗೆಯುವನು. ರಾಜ ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ ರಘುಪತಿ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಜಯಸಿಂಹನಿಂದ ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ವಾಗ್ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ರಾಣಿ ತನ್ನ ಹಠದಿಂದ ರಾಜನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನೋಡಿ ಕೈಯಲ್ಲಾಗದೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವ ಧ್ರುವ ಎಂಬ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ನಕ್ಷತ್ರನನ್ನು ಎತ್ತಿಕಟ್ಟುವಳು. ಜಯ ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತೆ ಇರುತ್ತಾ ಅಪರ್ಣೆಯ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ನಕ್ಷತ್ರನೂ ರಘುಪತಿಯ ಧ್ರುವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡುಮಾಡಿದಾರೆ. ರಾಜ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ರಘುಪತಿಗೆ ಗಡಿಪಾರು ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಒಂದು ದಿನದ ಅವಧಿ ಬೇಡುತ್ತಾನೆ, ಜಯಸಿಂಹನನ್ನು ಮರಳಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಯಸಿಂಹ "ಕ್ಷತ್ರಿಯ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯವರೇಕೆ? ನಾನೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ದೇವಿ ನನ್ನ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯಲಿ" ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಪರ್ಣೆ ಬಂದು ದುಃಖಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಘುಪತಿಗೆ ಕೂಡ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಜಯಸಿಂಹನು ಹೋದದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಅವನು ದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ದೇವಿ ಮಾನವ ಸ್ತ್ರೀಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದಾಳೆ ಎಂದು ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ರಘುಪತಿ ಜಯಸಿಂಹನ ಸಲುವಾಗಿ ಅಪರ್ಣೆಯನ್ನು ಕನಿಕರದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ನಾಟಕದಂತೆ ಇದೂ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ನಾಟಕ. ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಜೀವವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ತಪ್ಪು; ಜೀವವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ದೈವ ದೇವರಲ್ಲ; ಅಂಥ ದೈವಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವವನ್ನು ತೆಗೆಯುವರ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒರಟಾಗುತ್ತದೆ; ನಿಜವಾದ ದೈವ ಮಾನವನ ಹೃದಯದ ಕರುಣೆ, ಇದೇ ನಾಟಕದ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ. ಇದಿಷ್ಟೂ ನಿಜವಾದ ಭಾವನೆ; ಇದೆಲ್ಲ ಸರಿಯಾದ ಮಾತು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಆರಂಭ ದಶೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಕೂಡದೆಂಬ ಭಾವನೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿತ್ತು; ಜೈನ ಧರ್ಮ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಈ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಬೆಳೆದವು; ವೀರಶೈವ ವೀರವೈಷ್ಣವ ಮತಗಳು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಮುಂಬರಿದವು. ಈಗ ಈ ಮತಗಳವರು, ಇಲ್ಲವೇ ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲವೇ ಪಿಷ್ಟ ಪಶುವನ್ನು ಹನನಮಾಡಿ ಯಜ್ಞವೆನ್ನುವರು. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಮರುಕದ ಮತ ಸಾಧಾರವಾಗಿ ಪರಿಪೋಷಿತವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞ ಒಳ್ಳೆಯದು, ಜೀವವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ, ಜೀವವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ಆವಶ್ಯಕ, ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರ ಮಾತು ರಘುಪತಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಜೀವ ತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟು ಒರಟಾದ ಇವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ರಾಜನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದೂ ಧ್ರುವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರಾಣಿ ಗುಣವತಿಗೆ ಕೂಡ ಮತದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಕನಿಕರ ಇಲ್ಲದೆಹೋಗಿದೆ. ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯನ್ನು ಇವಳು ಏನೂ ಅರಿಯದ ಎಳೆಯನಾದ ಧ್ರುವನ ರಕ್ತದಿಂದ ನಂದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನೋಡುವಳು. ಈ ದ್ವೇಷವೋ ನಿರ್ವ್ಯಾಜವಾದದೆನ್ನುವಂತಿದೆ. ಕ್ರೌರ್ಯದಿಂದ ಸುಖಿಸುವ ಜೀವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸಿಸಬಹುದಾದ ಕ್ರೌರ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕರುಣೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಇದರಂತೆಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಮೇಕೆಯ ಮರಿಗಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಗು, ಅದರ ಪಕ್ಷವನ್ನುವಹಿಸಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ರಾಜ, ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ ಕಾಠಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲಾರದೆ ತೊಳಲುವ ಜಯಸಿಂಹ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಚಂದ್ರಪಾಲ; ಕೊನೆಗೆ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಬೀದಿಗೆಸೆದು ಕಾರುಣ್ಯವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರುವ ಹೊಸ ರಘುಪತಿ: ಇವರಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷವು ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಯಜ್ಞಗಳು ಬೇಕೇ ಬೇಡವೇ ಎಂಬ ವಿಷಯ ಇಲ್ಲಿ ನಾಟಕದ

ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಯಾಗಿದೆ. ಹೋತವೇ, ದೇವರಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಡು, ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವರೆಂದು ಕೂಗಿಕೊ, ಎಂಬದಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅವನ ದಾರಿ ಹೇಳಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು ಈ ಮೃಗಕ್ಕಾದರೂ ಅದರ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಲಿಸೇನು ಎಂದ ಕರುಣೆಯ ವಾಣಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವವೊಂದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದರೂ ಈ ನಾಟಕದ -ಕತೆ ಸುಪುಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಗಳು ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಇವೆ. ಪಾತ್ರಗಳ ಜೀವನದ ಹಲವು ಆಗುಹೋಗುಗಳು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಆಗುಹೋಗುಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ದುರಾಗ್ರಹಗಳು ಶಾಪಗಳು ಕೃತ್ರಿಮಗಳು ಹಠಗಳು ಇಷ್ಟು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಇರುತಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಾಟಕ ಚೆನ್ನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪುಟಕ್ಕೊಂದು ಹೊಸ ಸನ್ನಿವೇಶ ಬರಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಇದರಮೇಲೆ ಧ್ರುವನನ್ನು ಕುರಿತ ಭಾಗ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೊಸರು ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು; ಗುಣವತಿಯ ಗುಣ ಎಷ್ಟು ಹೀನವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದೇ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದು ಬರುವುದೂ ಸಾವಕಾಶ; ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬರಬೇಕಾದದೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾತ್ರಗಳ ಸ್ವಭಾವ ನಿರೂಪಣ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ನಂಬಿಕೆಯೆಲ್ಲ ರಘುಪತಿಯಂಥ ಮನುಷ್ಯನ ಹಠದಮೇಲೆ ನಿಂತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಅರ್ಚಕನು ಇಷ್ಟು ಪ್ರಬಲನಾಗಿರುವುದೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಘುಪತಿಯನ್ನು ರಾಜಮನೆತನದ ಆಚಾರ್ಯನೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು ಎನ್ನುವಂತಿದೆ. ಅವನು ವಿಗ್ರಹವನ್ನೇ ದೇವರೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೂ ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ಆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆದು ಹೋಗುವುದೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯ. ವಿಗ್ರಹದ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತು ದೇವರ ಮಾತೆಂಬ ವೇಷಹಾಕಿ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಿದವನು ವಿಗ್ರಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಭಾವನೆಯನ್ನಿಟುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ನಂಬುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಇದು ಈ ಪಾತ್ರದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕೊರತೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಬರುವ ಚಿತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅಪರ್ಣೆಯದಂತೂ ಬಹು ಸಹಜವಾದ ಚಿತ್ರ. ಅವಳ ಒಂದೆರಡು ಮಾತು ದೊಡ್ಡವರ ಮಾತಿನಂತೆ ಇವೆ; ಇದು ಹೊರತು ಅವಳ ನಡತೆಯೆಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಕವಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ ಕೌಶಲ ಬಹಳ ಹಿರಿದು. ಅದು ಅವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಈ ನಾಟಕದ ವಸ್ತು ಟಿಪ್ಪೆರಾ ಎಂಬ ರಾಜ್ಯದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯ ಚರ್ಚೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಇರಬೇಕು. ಕಲ್ಕತೆಯ ಕಾಳಿ ದೇವಾಲಯದ ಭಕ್ತರ ಮನೋಧರ್ಮದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದವರಿಗೆ ಠಾಕೂರರು ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ಯಾವ ಉದ್ರಿಕ್ತ ಭಾವದಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಕೋಳಿಯೇನು ಮೇಕೆಯೇನು, ಗಂಟೆಗೆ ಹತ್ತು, ವಾರಕ್ಕೆ ನೂರು, ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರವನ್ನು, ಜನ ತಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು; ರಕ್ತ ಕೋಡಿಹರಿಯುತ್ತಿರುವುದು; ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು; ಲೋಕಮಾತೆಯ ವಿಗ್ರಹ ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಖಪಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿರುವುದು: ಇದು ಭಯಂಕರವಾದ ಪ್ರಸಂಗ; ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಶ್ವರೂಪ ದರ್ಶನದ ವಿಪರೀತ ರೂಪ. ಇದು ಆವಶ್ಯಕವೇ? ಇದು ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯೇ? ಇದು ಕವಿಯಾದವನು ಕೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯ; ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯ. ಠಾಕೂರರು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಾರೆ; ಉತ್ತರ ಮನವೊಪ್ಪತಕ್ಕ ಉತ್ತರ, ಅದನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಭಾವ ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದಲೂ ಊಹೆಯಿಂದಲೂ ಮಾಗಿದ್ದರೆ ರಘುಪತಿ ಗುಣವತಿಯರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿರುತಿತ್ತು, ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಅವರ ಎಣಿಕೆ ತಪ್ಪು ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಹೊಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು, ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಓದುವವರು ನೋಡುವವರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರೂ ಇರಬಹುದು. ಕವಿಯ ಊಹೆ ಪಕ್ವವಾದಮೇಲೆ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರೆ ಅವನ ಕಲೆ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ತನ್ನ ಪಕ್ಷದವನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಯಾಗಿಯೇ

ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಊಹೆ ಈ ಎರಡನೆಯ ರೀತಿಯದಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ.

೪೫. ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ

ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ ನಾಟಕವು ಊರ್ವಶೀ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದದು. ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಠಾಕೂರರದು ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥವೊಂದು ಇದೆ; ಅದು ಕಾವ್ಯಗುಚ್ಛ. ಈ ಚಿತ್ರಾನಾಟಕ ಬೇರೆ. ಇದರ ಕತೆ ಮಹಾಭಾರತದಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಬಭ್ರುವಾಹನನ ತಾಯಿ. ಅರ್ಜುನನು ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷ ದೇಶಾಟನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಣಿಪುರದ ಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜನ ಮಗಳು ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಇವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವಳು. ಅವಳು ತಂದೆಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಮಗಳು; ಅವನು ಅವಳನ್ನು ಮಗನಂತೆ ಸಾಕಿದ್ದನು. ಅದುವರೆಗೆ ಹುಡುಗನಂತೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಗೆ ಅರ್ಜುನನ ರೂಪನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಅವನಮೇಲೆ ಪ್ರೇಮ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ಇವಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು, ನಾನು ವ್ರತದಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ, ಈಗ ಮದುವೆಯಾಗಲಾರೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಅವಮಾನಗೊಂಡು ಬಂದು ಮದನ ವಸಂತರನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ ಒಂದು ದಿನದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾನು ಸುಂದರಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ವರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಒಂದು ದಿನವಲ್ಲ ಒಂದು ವರುಷ ಹಾಗೆ ಇರೆಂದು ಅವರು ವರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ಅವಳು ವನದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತ ಒಂದು ಸರೋವರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅರ್ಜುನನು ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವನು. ನೀನು ಯಾರು, ಏಕೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ, ಎನ್ನುವನು. "ನಾನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ." "ನಾನು ಅರ್ಜುನ; ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗು." "ನೀನು ಅರ್ಜುನನೆ? ಅರ್ಜುನನು ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದಾಗಿ ವ್ರತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲವೆ?" "ಆ ವ್ರತವೆಲ್ಲ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕ್ಷಣವೇ ಹೋಯಿತು." ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಇದಕ್ಕೆ, ನನ್ನ ಮೈಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮನಸೋಲುವರೇ, ಹೋಗು, ಎನ್ನುವಳು. ಆ ರಾತ್ರಿ ಅವಳು ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿರಲಾಗಿ ಅರ್ಜುನನು ಬರುವನು. ಇವರು ಗಾಂಧರ್ವ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಗೆ ತನ್ನ ಈ ಸೊಗಸು ತನ್ನದಲ್ಲ, ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ತನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಈ ಹೊರಮೈಯನ್ನು, ಎಂದು ಅತೃಪ್ತಿ. ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಕೆಲ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ತಾನು ಬರಿಯ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅತೃಪ್ತಿ. ಹೀಗಿರಲು ವರ್ಷ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕಳ್ಳರು ಬಂದರೆಂದು ಊರ ಜನ ಭಯದಲ್ಲಿರುವರು. ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಎಂಬ ಹೆಂಗಸು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನಿಯೆಂಬುದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವನು ಅವಳ ವಿಷಯ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಅಂದು ಒಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣೂ ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ವರುಷ ಅನುಭವಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣು ಒಬ್ಬಳೇ, ಅವಳೇ ಚಿತ್ರಾ, ಎಂದು ಇವನು ಕಾಣನು, ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಎಂದಿನಂತೆ ಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಾಳೆ; ಅವನಿಗೆ ಅದು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಹೇಗಿರುವಳೋ ಇನ್ನೆಂತವಳೋ ಎನ್ನುವನು. "ನಾನು ಈಗ ಇರುವಂತಲ್ಲದೆ ಧೀರೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣಾದರೆ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆಯಾ?" "ನಿನ್ನ ಮಾತು ನನಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ." ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ನಾನೇ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಎಂದು ತನ್ನ ಪೂರ್ವದ ಆಕಾರದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಅರ್ಜುನನು, ಪ್ರಿಯೆ ನನ್ನ ಜೀವನ ಇಂದು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಚಿತ್ರಾ ನಾಟಕ ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ನಾಟಕ. ಇದರ ವಿಷಯ ಸರ್ವರಿಗೂ ರುಚಿಸತಕ್ಕಂಥದು. ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಪ್ರೇಮದ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂದು ವಿಚಾರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಹೊರಗಣ ಸೊಗಸಿಗೆ ಮೋಹಗೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಆಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸೊಗಸನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಕಾಲ ನಿನ್ನ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಹತ ಸೌಂದರ್ಯ ಉಕ್ಕಿಹರಿಯಲಿ ಎನ್ನುವುದು ಮದನನೂ ವಸಂತನೂ ಎಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಹೇಳುವ ಮಾತು. ಅದಕ್ಕೆ ಗಂಡು ಮನಸೋಲುವುದೂ ಸರ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅನುಭವ. ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿನ ಪ್ರೇಮ ಬರಿಯ ದೇಹ ಸಂಬಂಧವಾದದ್ದಲ್ಲ, ಅವರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಹಧರ್ಮಿಗಳಾಗಬೇಕು,

ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಜೊತೆಗಾರರಾಗಿರಬೇಕು, ಎನ್ನುವುದು ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲರೂ ಹೇಳುವ ಮಾತು. ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಬರದಿದ್ದರೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಗಂಡಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಈತನಿಗೆ ನಾನು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ಮೈ ಮಾತ್ರ ಬೇಕಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಅವಳು ಅತೃಪ್ತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ; ಇವಳು ಬರಿಯ ಲೀಲೆಗೆ ವಸ್ತುವಾದಳೇ ಹೊರತು ನನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಳಾಗಲಿಲ್ಲ, ಬದುಕಿನ ಭಾರ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಒಂದೇ ಗುರಿ, ಎಂದು ಗಂಡಸು ಅತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಜುನ ಚಿತ್ರಾಂಗದೆಯರಿಂದ ಕವಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಷಯ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಅನವಶ್ಯಕವಾದ ಭಾವವೂ ಬರದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾವ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಕವಿ ಒಂದೊಂದು ತಾಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಣಯಿಗಳ ಒಂದೊಂದು ಭಾಷಣವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗ ಸುಂದರವಾಗಿ ಭಾವ ಪರಿಪುಷ್ಟವಾಗಿದೆ; ಮಾತುಗಳು ಮುತ್ತನ್ನು ಪೋಣಿಸಿದಂತಿವೆ; ಗ್ರಂಥವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಟಕವು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ lyric drama ಎಂದರೆ ಭಾವ ಪ್ರಧಾನ ನಾಟಕ ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಾಟಕ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ವಿಷಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವ ಕೌಶಲದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಇದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ಕಾವ್ಯರಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಇದು ಠಾಕೂರರ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದು; ಪ್ರಪಂಚದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ನಾಟಕ ಮೊದಲು ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ಇದು ವಿಷಯ ಲೋಲುಪತೆಯನ್ನು ತೋರಿತೆಂದು ಜನ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರಂತೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳಿಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೂ ಇದನ್ನು ವಿಷಯಲೋಲುಪ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಆದರೆ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಬರೆಯುವವರು ವಿಷಯದ ಮಾತನ್ನೆತ್ತದೆ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆಯಬಹುದು; ವಿಷಯವೇ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು ತಪ್ಪೆನ್ನುವುದು ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ವಿಷಯಸುಖದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಮಿಗಿಲಾದ ಒಂದು ಸುಖವಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಕಾವ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ. ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವವನು ಬರಿಯ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಇಂಥ ವಿಮರ್ಶೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತದೆ, ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯದು. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಸುಖದ ವಿವರವಾದ ಬಾಯೂರಿಸುವುದಾದ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷವಲ್ಲ; ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಭಾಗವಾಗಿ ಅದರ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ; ಕವಿಯ ಅನುಭವವೂ ಭಾವನೆಯೂ ಎಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದುವು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಮೇಲೆ ಎರಡನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಇಂಥ ರಸಯುಕ್ತವಾದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಕವಿಯ ನೀತಿ ಎಷ್ಟು ಉದಾತ್ತವಾದದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆ ವಿಷಯಲೋಲುಪತೆ ಅಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾದದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ನೀತಿ ಇಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದೆಂದು ಕಾಣುವುದು. ಕವಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಈ ನೀತಿ; ಉಳಿದದು ಇದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾದ ವಸ್ತು.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಮರ್ಶಕರೊಬ್ಬರಿಬ್ಬರು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ವಿಧದ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾರೆ. ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ಪ್ರೇಮ ಬಹಳ ಕೀಳು ಎಂದು ಕವಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಆದರೆ ಇದು ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮೆಚ್ಚಿ ಗೆಳೆತನದ ಲತೆ ಬೆಳೆದು ದೇಹ ಸಂಬಂಧ ಅದರ ಹೂವಂತೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ಅದು ಇಂಥ ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಎಂದು ಈ ವಿಮರ್ಶೆ, ಇಂಥ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂದನ್ನೆಣಿಸುವುದೂ ಕೃತಿಯ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನರಿಯದ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯೇ ಎಂದೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಸಂದೇಹ ಹುಟ್ಟುವುದು ಸಹಜ; ಇದರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾನಸ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಣತರು ಮಾಡಬೇಕು. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಗೆಳೆತನದ ಫಲವಾಗಿ ಬರುವ ದೇಹಸಂಬಂಧವೂ ನೋಡಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಂಡು ಸಂಭವಿಸುವ ದೇಹಸಂಬಂಧವೂ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಿಂದ ಬಂದುವೇ. ಆ ಮೆಚ್ಚುಗೆ

ಸ್ವಭಾವದ ಎಷ್ಟು ದೂರದಿಂದ ಬಂದಿದೆ ಎಷ್ಟು ದೂರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ವಿಚಾರಣೀಯ ವಿಷಯ: ಮೊದಲು ಬಂದದು ಯಾವುದು ಎರಡನೆಯಸಲ ಬಂದದು ಯಾವುದು ಎನ್ನುವುದಲ್ಲ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ನೇಹ ದೊಡ್ಡದು, ದೈಹಿಕವಾದದು ಕಡಮೆ ಎಂದು ಕವಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ವಿಮರ್ಶಕರು ಹೇಳುವುದೂ ಅದೇ. ಆದರೆ ಇವರು ಈ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಅಥವಾ ಕಾವ್ಯದ ಭಾವವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ದೇಹಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಯತಕ್ಕದು ಭಾರತೀಯರ ಪದ್ಧತಿ, ಗೆಳೆತನ ಮೊದಲು ಬಂದು ಆಮೇಲೆ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪದ್ಧತಿ, ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಈ ನಾಟಕ ಮೊದಲ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ, ನಮ್ಮ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ, ಈ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಧ್ವನಿ. ಇದು ನಿಜವೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಇದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ದೋಷವಲ್ಲ. ಕವಿ ಬರೆಯುವುದು ಮೊದಲು ತನ್ನ ಜನದ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿ. ಅವನು ಅವರ ಜೀವನದ ರೀತಿಯನ್ನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವರ ಕುಂದನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಜನರಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡಿದಂತೆಯೇ. ಆದರೆ ಈ ನಾಟಕದ ಭಾವನೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನೋಡಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕವಿಯುವ ಮೋಹ ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಗೆಳೆತನದ ಮೇಲೆಯೂ ಪ್ರಣಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗದೆ ನಿಲ್ಲಬಹುದು. ಈ ವಿಮರ್ಶಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡುವವರು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜಂಭಕೊಚ್ಚಬಹುದು. “ಬೆಳೆದ ಹೆಣ್ಣು ಬೆಳೆದ ಗಂಡು ಆದರೆ ಶಾರೀರಕವಾದ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೋಡಿ, ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲು ತಾವು ಗಂಡ ಹೆಂಡಂದಿರೆಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದು ಆಮೇಲೆ ಶಾರೀರಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳಸುತ್ತಾರೆ.” ನಾವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ದೇಶವೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಆಚಾರವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಟಕದ ತತ್ವ ನಮಗೆ ಅನವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದು ನಮ್ಮ ಅಲ್ಪ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ ಅಷ್ಟೆ. ಕವಿಯ ಕತೆ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಬಂದದು; ಆದರೆ ಅದರ ತತ್ವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದು. ದೇಶ ದೇಶಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದು ಒಂದು ಕಟ್ಟಲೆ ಒಂದು ಕಲಾಪದಲ್ಲಿ; ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನು ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬಂದಹಾಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದ ಜಘನ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಿದ್ದುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪಾಶವವಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಣಯದ ಅಧಮಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಉಪಾಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಬಂಧ; ಇದನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂಬುದು ಕವಿಯ ಸಲಹೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರಾದವರು ತಮ ತಮಗೆ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಮಗೆ ಬೇರೊಬ್ಬರು ಬೇಕು ಎಂದೂ ಈಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ನಿರ್ಗ್ರಂಥನ ಸಮಾರಂಭಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುವು; ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು, ಮಾಡಿ ಸೋತೆನೆಂದು, ಹೆಂಗಸರು ಭಾವಿಗೆ ಬಿದ್ದೋ ಇಲ್ಲ ಹತ್ತನೆಯ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತೋ ಸಾಯುವುದೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಾಹದ ಆದರ್ಶ ವಸಿಷ್ಠ ಅರುಂಧತಿಯರ ಸಂಬಂಧ. ಈ ದಂಪತಿಗಳ ಆದರ್ಶ ಈಗ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ನಾವು ಕವಿಯ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ನಡೆದರೆ ಅದು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬೆಳಗಬಹುದು.

೪೬. ಮಾಲಿನೀ

ಚಿತ್ರಾ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದಮೇಲೆ ಬರೆದದ್ದಾದರೂ ಮಾಲಿನೀ ನಾಟಕ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಬಲಿ ನಾಟಕಗಳ ರೀತಿಯದು. ಆದರೆ ಇದೂ ಕೈ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಳಗಿದಮೇಲೆ ಬರೆದದು ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾಲಿನಿ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಮಗಳು. ಬೌದ್ಧ ಗುರುಗಳು ಬಂದು ಇವರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಾಲಿನಿ ಅವರ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ತನ್ನ ಜನದಲ್ಲಿ ಆ ಮತವನ್ನು ಹರಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದಾಳೆ. ಇದು ರಾಜ್ಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೋಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಅವರು ಅವಳನ್ನು ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ರಾಜನಿಗೆ

ಹೇಳಿದಾರೆ. ಮಾಲಿನಿಯ ಧರ್ಮಾವಿಷ್ಟವಾದ ಮಾತು ಅವಳ ತಾಯಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಅವಳನ್ನು ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಬೇಕೆಂದ ಮಾತಿಗೆ ತಾಯಿ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಮಾಲಿನಿ ತಾನು ಗಡೀಪಾರಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಕಳುಹಿಸು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು, ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಹೊರಗಟ್ಟಿ, ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಖೇಮಂಕರನು ಮುಖಂಡ, ಸುಪ್ರಿಯನೆಂಬವನು ಅವನ ಮಿತ್ರ. ಅತಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಸುಪ್ರಿಯನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಸೇನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರುವಂತೆ ಇದೆಯೆಂದು ವರ್ತಮಾನ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು, ನಮಗೆ ಸೇನೆಯೇಕೆ, ನಮ್ಮ ಲೋಕಮಾತೆ ನಮ್ಮ ನೆರವು, ತಾಯೇ ಬಂದು ಸಲಹು, ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಲಿನಿ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳನ್ನು ಎಂದೂ ನೋಡದಿದ್ದ ಜನ ಈ ಬಂದವಳು ಲೋಕಮಾತೆ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ; ಮಾಲಿನಿ ಹೋದಕಡೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸುಪ್ರಿಯನೂ ಅವರ ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ; ಖೇಮಂಕರನು ಅವನನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಾಲಿನಿಯನ್ನು ನೋಡದಿದ್ದಾಗ ಅವಳನ್ನು ಹೊರಗಟ್ಟಬೇಕೆಂದ ಸೇನೆ ಕೂಡ ಈಗ ಅವಳಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲ ವಿಫಲವಾಗಲಾಗಿ ಖೇಮಂಕರನು ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ತರುವೆನೆಂದು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ಸುಪ್ರಿಯನು ಮಾಲಿನಿಯ ಅನುಯಾಯಿಯಾಗಿದಾನೆ. ಮಾಲಿನಿಗಾದರೆ ಆವೇಶ ಇಳಿದು ಮನಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿದೆ. ಜನ ಬಂದು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ; ಅವಳು ಸುಪ್ರಿಯನನ್ನು ಖೇಮಂಕರನ ಮಾತು ಹೇಳೆಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದಾಳೆ. ಆವೇಳೆಗೆ ಖೇಮಂಕರನು ತಾನು ಸೇನೆಯನ್ನು ತರುತ್ತಿರುವುದಾಗಿ ಸುಪ್ರಿಯನಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದಿದಾನೆ. ಸುಪ್ರಿಯನು ಮಾಲಿನಿಯ ಮೇಲಣ ಪ್ರೇಮದ ಸಲುವಾಗಿ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ತೋರಿಸಿದಾನೆ. ತಾನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಅವನು ಮಾಲಿನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವಳು ಅಯ್ಯೋ ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜ ಬಂದು ಸುಪ್ರಿಯನನ್ನು ವಂದಿಸಿ, ನೀನು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ ಹಿರಿಯದು, ಮಾಲಿನಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಸುಪ್ರಿಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಅನ್ಯಾಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಗಲಿ ಇದು ಒಂದೂ ಬೇಡವಾಗಿದೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ರಾಜನ ಕಡೆಯವರು ಖೇಮಂಕರನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜ ಖೇಮಂಕರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮಾಲಿನಿ ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಸುಪ್ರಿಯನೂ ಅದನ್ನೇ ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸೇವಕರು ಖೇಮಂಕರನನ್ನು ಕರೆತರುವರು. ಅವನು ಸೋತಿದಾನೆ, ಆದರೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸುಪ್ರಿಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಏಕೆ ಹೀಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅವರವರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಖೇಮಂಕರನು ಸುಪ್ರಿಯನನ್ನು, ಆದದ್ದಾಯಿತು ಈಗ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊ, ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸುಪ್ರಿಯನು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಖೇಮಂಕರನು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಬಂಧನದ ಸರಪಳಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಸುಪ್ರಿಯನು ಸತ್ತು ಬೀಳುವನು. ರಾಜ ಕೋಪದಿಂದ ತನ್ನ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿದು ಖೇಮಂಕರನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಮಾಲಿನಿ, ಅಪ್ಪಾಜಿ ಖೇಮಂಕರನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ, ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾಳೆ. ನಾಟಕ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ನಾಟಕದ ವಸ್ತು ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ಧರ್ಮ ಹರಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಊಹಿಸಿರುವ ಕತೆ, ಕತೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದೆ; ಆದದ್ದರಿಂದ ನಾಟಕದ ಕಟ್ಟಡ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ. ಮಾಲಿನೀ, ಖೇಮಂಕರ, ಸುಪ್ರಿಯ, ಇವರು ದೊಡ್ಡ ರೀತಿಯ ಜನರು, ಮಾಲಿನಿಯ ತಾಯಿ ತಂದೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲ; ಆದರೂ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ವಿಷಯವೂ ಹಿರಿಯದು: ಉದಾತ್ತ ಭಾವದಿಂದ ಹೊರಟ ಹೊಸ ಮತ ಹಳೆಯ ಮತದೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿದ ವಿವರ. ಹೋರಾಟದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಭಾವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರವಾದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದಾರೆ. ಮಾಲಿನಿ ತನ್ನ ನಂಬಿಕೆಗಾಗಿ ಊರು ದೇಶ ಅರಮನೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದಾಳೆ. ಖೇಮಂಕರನು ತನ್ನ ಮತಕ್ಕಾಗಿ, ಮೊದಲು ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ, ಆಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೆರವರ ಪಾಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ, ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಪ್ರಿಯನು ಖೇಮಂಕರನ ಗುಣಗಳಿಗಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ ಗೌರವಗಳನ್ನುಳ್ಳವನಾದರೂ ಈ

ತರುಣಿಯ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಮನೋದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕೆ ಸೋತು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಗೆ ಬಾಗುವನು. ಕೊನೆಗೆ, ಚಂಡಮಾರುತನಂತೆ ಖೇಮಂಕರನು ಸತ್ಯವನ್ನರಿಯನು, ಸತ್ಯ ಇರುವುದಾದರೆ ಈ ಸೌಮ್ಯ ಚಂದ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಈ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯೂ ಧೀರನೇ. ಇವರು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಗಲಭೆ ಮಾಡಿದರೆನ್ನುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಂಭವವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಧರ್ಮದ ಸಲುವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇನೆ ಮಾಲಿನಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ನಿಂತಿತೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಓದುವವರು ಇದು ಹೇಗೆ ಕೊನೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಖೇಮಂಕರನ ಸಂಕೋಲೆಯ ಬಡಿತದಿಂದ ಬರುವ ಸುಪ್ರಿಯನ ಸಾವು ಈ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ತಕ್ಕಂತೆ ತುಂಬುತ್ತದೆ; ಆ ಕೊಲೆಪಾತಕನ ಧರ್ಮ ಸಂರಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ನಮಗೆ ವಿಸ್ಮಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಬಂದಿಸುವ ಸಾಧನ ಈ ಧೀರನ ಸೋಕಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ವೇಳೆಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ಮಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸುಪ್ರಿಯನ ಘಾತಕನಮೇಲೆ ಮಾಲಿನಿ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಮನ್ನಿಸೆಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾಳೆ. ಹಳೆಯ ಮತದ ಶ್ರದ್ಧೆಗಿಂತ ಹೊಸ ಮತದ ಕ್ಷಮಾಬುದ್ಧಿ ಹಿರಿದಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ.

ನಾಟಕದ ವಸ್ತು ಹೀಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವುದಾದರೂ ನಾಟಕ ಇದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೆಳೆದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲ ಇದಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷಾಂತರವೇನೋ ತಡಿಕೆಯ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಟ್ಟೆ ಇದೆ, ಮೈ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ; ರೇಖೆಗಳಿವೆ, ಬಣ್ಣ ಹತ್ತಿಲ್ಲ; ಚಿತ್ರ ಅಸಂಪೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಕಥೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಕಥೆಗಾರನು ಕಥೆಯ ಪಾತ್ರಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದಷ್ಟು ಮಾತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿ ಮಧ್ಯೆ ತಾನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೇಗೆ ಇರಬಹುದೋ ಹಾಗೆ ಇದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮನೋಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆಯೂ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆಯೂ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳೂ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರಬೇಕು. ಇದು ನಾಟಕ ರಚನೆಯನ್ನು ಸೋಕುವ ನಿಯಮದ ಮಾತು; ಒಂದು ನಾಟಕದ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಲಂಬವಾಗಿ ಚರ್ಚೆಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ಆದರೂ ನಟರು ನಾಟ್ಯರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನುಡಿದಾಗ ಈ ನಾಟಕದ ಮಾತುಗಳ ಭಾವ ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಆಗ್ಗೆ ನಟರು ತಾವೇ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೋಭಾವಗಳನ್ನೂ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಹುದು. ಮಾಲಿನಿ ಖೇಮಂಕರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ; ಕೊನೆಗೆ ಅವನ ಜೀವವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಖೇಮಂಕರನ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹೇಗೆ? ಇತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಾಟಕದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ನಟರು ಇತ್ತೆಂಬಂತೆ ನಟಿಸಿದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ: ಉನ್ನತವಾದ ಭಾವ ಆ ಉನ್ನತ ಭಾವಕ್ಕೆ ಒಲಿದಿತ್ತು ಎಂಬಂತೆ ಆಯಿತು. ಇಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ನಟಿಸಿದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ: ಈ ಕ್ಷಮೆಗೆ ಯಾವ ಪಾತಕವೂ ಅಕ್ಷಮ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬಂತೆ ಆಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹಲವು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಅಂಶಗಳು ಓದುವವರು ನೋಡುವವರು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಂತು ಹೋಗಿವೆ. ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಸರಿತೂಗುವಷ್ಟು ಸ್ವಭಾವನಿರೂಪಣವಿಲ್ಲ.

೪೭. ಶಾರದೋತ್ಸವ

ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಒಬ್ಬ ಜಿಪುಣ; ವಾಡಿಕೆಯ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ತುಂಬ ಹಣಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಒಬ್ಬ ಸಾಲಗಾರ, ಸಂಗೀತಕಲಾನಿಪುಣ, ರಾಜಾಶ್ರಯವನ್ನು ಒಲ್ಲದೆ ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿದಾನೆ. ಅವನ ಸಾಕು ಮಗ ಸಾಹುಕಾರನಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ತಾನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಅವನನ್ನು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಲವು ಮಕ್ಕಳು ಠಾಕೂರ್ ದಾದಾ ಒಡನೆ ಆಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಅತ್ತ ಒಬ್ಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಬರಲು ಅವನನ್ನೂ ಆಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಕು ತಂದೆಯ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಡುತ್ತಿರುವ

ಉಪಾನಂದನನ್ನು ಕಂಡು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಾಲ ತೀರಿಸುವ ಒಳ್ಳೆಯತನದಲ್ಲಿ ಹೂವಿನಲ್ಲಿರುವ ಚೆಲುವು ಇದೆ ಎಂದು ಅವನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅದೇ ಆಟ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮಕ್ಕಳು ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಮಕ್ಕಳು ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ಓಡುತ್ತಾರೆ. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಕಳ್ಳಕಾಕರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದಂತೆ ಒಂದು ಆಣಿ ಮುತ್ತನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಹೂತಿಟ್ಟಿದಾನೆ. ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಮೇಲೆ ಉಪಾನಂದ ಕುಳಿತಿದಾನೆ. ಅವನನ್ನೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಲಕ್ಷೇಶ್ವರನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಅವನು ಅವರನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಬನ್ನಿ ಎಂದು ಗದರುತ್ತಾನೆ. ಒಡನೆಯೇ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಶಾಪಕೊಟ್ಟಾನೆಂದು ಹೆದರಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಉಪಾನಂದ ಕೋಪಗೊಂಡು ಸಾಲಹರಿಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಜನ ದೂತನೊಬ್ಬ ಬಂದು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ರಾಜ ಬರಹೇಳಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅವನಿಂದ ಚಿನ್ನ ಮಾಡುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಲಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿದಾನೆ. ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಾರದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ರಾಜ ತಾನೇ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಧನವನ್ನು ಬಯಸಿಯಾನೆಂದು ಹೆದರಿ ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಓಟಕೀಳುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಆಶೆಯ ಮನುಷ್ಯ ಹೌದು. ಅವನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದದು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಕೈಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಕೊಸರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಅಪೂರ್ವಾನಂದ ರಾಜನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಉಪಾನಂದ ಬರುತ್ತಾನೆ; ತಂದೆಯ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕು, ನನ್ನನ್ನು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಮಾರು, ಹಾಗೆ ಬಂದ ಹಣವನ್ನು ಲಕ್ಷೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವೆನೆಂದನು, ಅವನನ್ನು ಕೇಳೋಣವೇ, ಎಂದು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಾರ. ಒಂದು ಒಡವೆಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತಂದು ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದಾನೆ. ಕೆಲವರು ಗ್ರಾಮಜನ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದು ತಿಳಿದು ಆಶಾಭಂಗದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಆಟದ ಹುಡುಗರು ಮತ್ತೆ ಬರಲು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ, ಠಾಕೂರ್ ದಾದಾ ರಾಜ ಇವರು ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಮಂತ್ರಿಯೊಬ್ಬ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಉಪಾನಂದನಿಂದ ಲಕ್ಷೇಶ್ವರನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಉಪಾನಂದನನ್ನು ದತ್ತಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರನಿಗೆ ಒಂದೇ ವ್ಯಸನ: ತನಗೆ ವಯಸ್ಸಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ, ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತನ್ನನ್ನು ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವುದು. ಲಕ್ಷೇಶ್ವರ ರಾಜ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಶಾರದೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಈ ನಾಟಕದ ಕತೆ ತೆಳು; ಆದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಪಾತ್ರಗಳು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಆಕಾರಪಡೆದಿವೆ. ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಾತು ಹಾಸ್ಯ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿವೆ. ನೀನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿರುವುದು ಕನಸೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ ತನ್ನ ಸಂನ್ಯಾಸ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯ ಎರಡೂ ನಿಜವಾದರೂ ಆಗಬಹುದು ಕನಸಾದರೂ ಆಗಬಹುದು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಂದೆಯ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉಪಾನಂದನ ಶೀಲ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತ ಸಂನ್ಯಾಸಿ “ಲೋಕ ಸದಾ ಒಂದು ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಅದು ಸುಂದರವಾಗಿರುವುದು” ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇವನನ್ನು ನೋಡಬಂದ ಹಳ್ಳಿಯವರು ಬೇರೆ ಒಬ್ಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರು. ಅವನು ಪವಾಡಮಾಡಬಲ್ಲವನು. ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ಸಾಯುವಂತಿದ್ದಾಗ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಅವನನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದನು; ಏನೋ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಆಗಿ ಉಸಿರನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ ಅವನು ಅದನ್ನು ಒಂದು ಚಿರತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಹುಡುಗ ತೀರಿಕೊಂಡರೂ ಚಿರತೆ ಇನ್ನೂ ಸುಖವಾಗಿ ಓಡಾಡುತಿತ್ತು. ಹಳ್ಳಿಯ ಜನದ ಮುಗ್ಧತೆಯ ಈ ವರ್ಣನೆಯಂತೆ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಕಲಿಕೆಯ ಈ ಮಾತೂ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಈ ಚರ್ಕವರ್ತಿ ಎಂಬಾತ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರುಷನೇ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿ, ವೇಷದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ, “ಎಲ್ಲಾದರೂ

ಉಂಟೆ? ಅವನೂ ಎಲ್ಲರಂತೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ. ಅವನ ವೇಷ, ಭೂಷಣದಿಂದ ಅವನಿಗಿಲ್ಲದ ದೊಡ್ಡತನ ಅಡಸಿದೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಜ; ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯ. ಠಾಕೂರರ ಜೊತೆಯ ಸಾಹಿತಿಗಳು ತಮಗಿಂತ ಇವರೇಕೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತ ಇದ್ದರೆ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಇದು ಕವಿಗಳು ಹೇಳಿದ ವ್ಯಂಗ್ಯದ ಉತ್ತರ ಆಗಬಹುದು.

೪೮. ರಾಜಾ

ಶಾರದೋತ್ಸವವನ್ನು ಬರೆದಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಹದಿನೈದು ವರುಷಗಳವರೆಗೆ ಠಾಕೂರರು ಬೇರೆ ದೊಡ್ಡ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆಗಾಗ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದರೂ ಪುನಃ ನಾಟಕ ಬರೆಯುವ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಇವರು ಭಕ್ತಿಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ನಾಟಕ ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಸಂಕೇತ ದೃಶ್ಯವಾಯಿತು. ಇದು ರಾಜಾ ಎಂಬುದು. ಈ ದೃಶ್ಯ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆಯ ಪ್ರಭು ಎಂದು ಭಾಷಾಂತರವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಬ್ಬವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪರದೇಶದ ಜನ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ; ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನ ಸೇರಿರುವ ರೀತಿ ಊರು ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಬಹಳ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಊರಜನಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ; ಆದರೆ ಯಾರೂ ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜನಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು, ಅವನ ಮುಖ ಬಹು ವಿರೂಪ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಯಾರಿಗೂ ಮುಖ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು, ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಹು ಮುದುಕನೊಬ್ಬನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಂಗಮ ಎಂಬ ಸೇವಕಿಯೊಬ್ಬಳು ರಾಜನಿರುವನೆಂದೂ ಅವನು ಮಹಾಮಹಿಮನೆಂದೂ ಬಲ್ಲರು. ರಾಣಿ ಕೂಡ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಅರಿಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳು ರಾಜನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದಳು; ಈಗಲೂ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ರಾಜನನ್ನು ಒಂದು ಕತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಮೀಪಿಸಬಹುದು; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ಅವಳು ರಾಜನನ್ನು ತಾನು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು. ಅವನು, ಆಗಲಿ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರುತ್ತೇನೆ, ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸು, ಎನ್ನುವನು. ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಲವು ದೇಶದ ರಾಜರು ಬಂದಿರುವರು. ಅವರಿಗೂ ಈ ರಾಜನೆನ್ನುವನಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನು ರಾಜನ ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಬರುವನು. ಜನ ಮರುಳಾಗುವದು; ಪರದೇಶದ ರಾಜರು ಇದು ವೇಷವೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೆದರಿಸುವರು. ವೇಷದ ರಾಜ ತನ್ನದು ವೇಷವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವನು ರಾಜನಲ್ಲ; ಸುವರ್ಣನೆಂಬ ಒಬ್ಬನು. ಅವನು ರಾಣಿಯನ್ನು ಈ ಪರರಿಗೆ ತೋರಿಸುವೆನೆಂದು ಆಸೆಕೊಟ್ಟು ಗುಟ್ಟು ಬಯಲಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು. ರಾಣಿ ಹೊರಗೆ ನೋಡಿ ವೇಷದ ರಾಜನನ್ನು ತನ್ನ ಪತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಹಾರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವಳು. ಅವನಿಗೆ ಇದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಹತ್ತಿರಿದ್ದ ಕಂಚೀ ರಾಜ ಅವನ ಕೊರಳ ಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಳುಹಿಸುವನು. ರಾಣಿ ಇವನು ತನ್ನ ರಾಜನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವಮಾನ ಪಡುವಳು; ಆದರೂ ಇವನ ಮುಖ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಹಾರವನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಕಂಚಿಯ ರಾಜ ವೇಷದ ರಾಜನನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ರಾಣಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಹೂಡುತ್ತಾನೆ. ಬೆಂಕಿ ಇವರು ಹಚ್ಚಿದಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಇವರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಣಿ, ದೊರೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು, ಎಂದು ಇವನನ್ನು ಕೂಗುತ್ತಾಳೆ. ವೇಷದ ರಾಜ, ನಾನು ರಾಜನಲ್ಲ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ರಾಣಿ ಮರಳಿ ಅವಮಾನಗೊಂಡು ರಾಣಿವಾಸವನ್ನು ಹೊಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಿಜದ ರಾಜ ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಣಿ, ನಾನು ಒಳ್ಳೆಯವಳಲ್ಲ, ನಿನ್ನಿಂದ ದೂರ ಇರುತ್ತೇನೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇರೆಂದು ರಾಜ ತನ್ನನ್ನು ಬಲವಂತಪಡಿಸದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಸುರಂಗಮಳೂ ಅವಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೋಗುವಳು. ಇಬ್ಬರೂ ರಾಣಿಯ ತಂದೆಯಾದ ಕನ್ಯಾಕುಬ್ಜದ ರಾಜನ ಅರಮನೆಗೆ ಬರುವರು. ರಾಣಿಗೆ ವೇಷದ ರಾಜನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಉದ್ಯಾನ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನು ಹೆದರಿದನೆಂದು ಕೇಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಂಕು

ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ ತನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರಲೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಆಸೆ; ಬರದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನ. ಕಂಚಿಯ ರಾಜ ವೇಷದ ರಾಜನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಕನ್ಯಾಕುಬ್ಜಕ್ಕೆ ಬರುವನು; ರಾಣಿಯನ್ನು ತನಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಅವಳ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವನು. ಇವನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರಿವರಿಗೆ ಯುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ರಾಣಿಗೆ ಪತಿಯ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗಾನಗಳು ಕೇಳಿಬರುವುವು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯಾಕುಬ್ಜದ ರಾಜ ಸೆರೆಯಾಗುವನು. ಕಂಚಿಯ ರಾಜ, ರಾಣಿ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ವರಿಸಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸೇರಲಿ, ಎಂದು ಇತರ ರಾಜರೊಂದಿಗೆ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು; ತಾನು ವೇಷದ ರಾಜನನ್ನು ತನಗೆ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಯ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಸಭೆ ಸೇರಿಸುವನು. ರಾಣಿ ಬರುವ ಮೊದಲು ರಾಜನ ಊರ ಮುದುಕ ತಾತಯ್ಯ ಬಂದು ರಾಜ ಬಂದನೆಂದೂ ತಾನು ಅವನ ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದೂ ಹೇಳುವನು. ಎಲ್ಲ ರಾಜರಿಗೂ ಬಹಳ ಭಯವಾಗುವುದು; ವೇಷದ ರಾಜ ಓಟಕೀಳುವನು. ಯುದ್ಧ ನಡೆದು ರಾಜನಿಗೆ ಜಯನಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಆಮೇಲೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿ ಹೋದನೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದು. ರಾಜ ತನಗಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ರಾಣಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ. ಆದರೂ ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಡುವಳು. ಕಂಚಿಯ ರಾಜನೂ ರಾಜನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು. ಅವನನ್ನು ಓಲೈಸಲು ಹೊರಡುವನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ರಾಣಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾನು ಎಣಿಸಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರು ಮೊದಲಿನ ನಗರಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಮೊದಲಿನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕತ್ತಲೆಯ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ರಾಣಿ ರಾಜನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಅವಳಿಗೆ ತಾನು ರಾಣಿಯೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲ, ತನಗಾಗಿ ರಾಜ ಹಂಬಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಎಲ್ಲ ಅವನ ಇಷ್ಟ ಎನ್ನುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದಾಳೆ. ಆಗ ರಾಜ, ಈ ಕತ್ತಲೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಈಗ ತೆರೆಯುತ್ತೇನೆ, ಇನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ಹೋಗೋಣ ಬಾ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬೆಳಕಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ರಾಣಿ ಕಠಿಣನಾದ ಭೀಕರನಾದ ಅಸಮಾನನಾದ ಈ ಅಂಧಕಾರದ ರಾಜನ ಕಾಲಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

ಇದು ಒಂದು ತತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಸಂಕೇತವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರೆದಿರುವ ನಾಟಕವೆಂದು ಒಡನೆಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ ದೇವರು; ರಾಣಿ ಜೀವಾತ್ಮ; ಕತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆ ಹೃದಯ; ಸುರಂಗಮ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ಜೀವ; ತಾತಯ್ಯ ಶರಣ; ಸುವರ್ಣ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಡಂಭ. ಜೀವಾತ್ಮವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮದುವೆಯಾದ ಪತ್ನಿ. ಅದು ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಬೇಕು. ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ಮೊದಲು ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನನ್ನೇ ನಂಬಬೇಕು. ಇದು ಆಗುವವರೆಗೆ ಅದು ಅವನನ್ನು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ; ನಿಜವಾದ ದೈವ ಕಾಣದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿಜವಲ್ಲದನ್ನೆಲ್ಲ ನಂಬುತ್ತ ತೊಂದರೆ ಪಡುತ್ತದೆ. ಜೀವ ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟು ನಿಷ್ಠುರಪಟ್ಟು ಪರದೇಶಿಯಾಗಿ ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು, ನೀನೇ ಗತಿ ಎಂದು ದೇವರಮೇಲೆ ಭಾರಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ದೇವರು ಕತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಜೀವಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಕತೆ ಸೂಚಿಸುವ ಅರ್ಥ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಬೋಧಚಂದ್ರೋದಯದಂತೆ ಅಥವಾ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಮಧ್ಯಯುಗದ ನೀತಿಯ ನಾಟಕಗಳಂತೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಮುಖ್ಯ; ಉಳಿದದೆಲ್ಲ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಭಾವ. ಆದರೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕತೆಯೆಲ್ಲ ಒಂದು ಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ. ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಬೆರೆತಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಸುರಂಗಮಾ ಪಾತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸುರಂಗಮಾ ಎನ್ನುವುದು ಏನು? ಮನುಷ್ಯನ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯೆಂತಲೆ? ಒಂದು ಸಲ ಹೀಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸುರಂಗಮಾ ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ಕೆಲವುವೇಳೆ ವಿವೇಚನೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ನೊಂದು ದೇವರನ್ನು ಕಂಡ ಸಿದ್ಧಜೀವದ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸುವರ್ಣನೆಂಬ ವೇಷದ ರಾಜನೂ ಹಾಗೆಯೇ. ರಾಣಿ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ಮೋಸಹೋಗುವಾಗ ಆತ್ಮವನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಐಹಿಕವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಅವನು ಭಯಪಡುವುದು ಕಂಚಿಯ ರಾಜನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಓಡಿಹೋಗುವುದು ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಜೀವಾತ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಇವನ

ಸ್ಥಾನ ಯಾವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಿದರಂತೆಯೇ ಕಂಚಿಯ ರಾಜ, ಉಳಿದ ರಾಜರು, ರಾಣಿಯ ತಂದೆ ಕನ್ಯಾಕುಬ್ಜದ ರಾಜ; ಇವರೆಲ್ಲ ಏನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಮಯಗಳು ಬೆರತು ನಾಟಕ ತೊಡಕಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥದ ವಿಚಾರ ತೊಡಕಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಇದರ ರಸವೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸುಖವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದೂ ಸಮಯಗಳ ಬೆರಕೆಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುವ ನ್ಯೂನತೆ. ರಾಣಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂದರೆ ಅಯ್ಯೋ ನೊಂದಳೇ ಎಂದು ನಾವೂ ನೋಯುತ್ತೇವೆ; ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಳೇ ಎಂದು ವಿಷಾದಪಡುತ್ತೇವೆ. ಇವಳು ನಿಜವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಜೀವಾತ್ಮದ ಸಂಕೇತ ಸ್ವರೂಪವೆಂದರೆ ಇಷ್ಟೇಯೇ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಗುಣ. ನಿಜವಾದ ಕತೆಗಳನ್ನು ಬರಿಯ ಇಂಥ ಉಬ್ಬರದ ಉಪಮಾನಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ನಮ್ಮಲ್ಲುಂಟು. ಇಂಥವರು ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಸಂಗಮಾಡಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಮಾಯಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಇಂಥ ಊಹೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ರಾಮಾಯಣದ ರಸ ಇಂಗುತ್ತದೆ. ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಕಂಡು ಕೆಡಿಸುವ ರೀತಿ ಅದು. ರಾಜಾ ನಾಟಕದಂಥ ಸಂಕೇತಕತೆಗಳು ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊನೆ. ಇವು ಮಿತಿ ಮರೆತು ಬೆಳೆದ ಉಪಮಾನಗಳು. ಇಂಥ ಉಪಮಾನಗಳೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಕತೆ, ವಾಮನನ ಕತೆ, ಗಜೇಂದ್ರ ಮೋಕ್ಷದ ಕತೆ, ಮುಂತಾದ ಕತೆಗಳಾಗಿರುವುದು. ಈ ಕತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವು ಉಪಮಾನಗಳೆನ್ನುವುದು ಮರೆತಿರುತ್ತದೆ. ಉಪಮಾನ ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳಸಿದರೆ ಅದು ಜೊಂಡಾಗುತ್ತದೆ. ಜೇನು ಒಳ್ಳೆಯ ಪದಾರ್ಥ, ಸೀಯಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಕುಡಿಯುವ ನೀರೆಲ್ಲ ಇದರಿಂದ ಸೇರಿರಬೇಕು ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನೀರೂ ಇಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯ ಜೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಉಪಮಾನವನ್ನು ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಾವು ಅದರ ರುಚಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಕವಿ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರಮ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಅವನ ಊಹೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಾಕಮಾಡಿದರೆ, ಕತೆ ಕೆಡದೆ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಇದೇ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಕತೆಯ ಸಂಗತಿಯ ಭಾವಗಳೂ ಆಟವೇ. ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯದ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಸಮಯಗಳೂ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿವರರು ಚಮತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದು ಕೃತಿ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಗಿದೆ.

ಮತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಅಷ್ಟು ಸಾಧುವೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಜನ ಕುತೂಹಲಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಭಾವದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮರೆಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. ಇದರ ಮೂಲದಲ್ಲಿ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾನವನ ಬುದ್ಧಿ ಅದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ, ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಪದ್ಧತಿ. ಮಾನವರಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯ ದೇವರಿಂದ ಬಂದದ್ದೇ, ಅದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದೆನ್ನುವುದು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವೇ, ಇರುವುದನ್ನು ಇರುವಂತೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಭಯವಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವುದು ಇದರ ಮೂಲದ ಭಾವನೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಆತ್ಮದ ಭಾವ ಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಊಹಿಸುತ್ತದೆ; ಎರಡನೆಯದು ಅವು ಎರಡೂ ಒಂದು ಚೇತನದ ಎರಡು ಕೈ ಅಥವಾ ಕಣ್ಣು ಎಂಬಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಊಹಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಮಾನವನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಆದಿಯಿಂದ ಬಂದಿರತಕ್ಕದು; ಎರಡನೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು ಆ ಹಳೆಯ ಪದ್ಧತಿ: ಪೂರ್ವದವರು ಹಳೆಯ ಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದಂತೆ ಆಧುನಿಕರು ಹೊಸ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಪರಿ. ಪೂರ್ವದ ಪುರಾಣಗಳ ಸಂಕೇತ ಮರೆತು ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಿಜವಾದ ಹುಡುಗನಾಗಿ ಬಲಿ ಉದಾರಿಯಾದ ದಾತನಾಗಿ ವಾಮನ ಮೋಸಮಾಡಿದ ವಟುವಾಗಿ ಗಜೇಂದ್ರ ನಿಜವಾದ ಗಜವಾಗಿ ಆ ಕತೆಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ತತ್ತ್ವಗಳು ಅವುಗಳ ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲೇ ಜೀರ್ಣಿಸಿಹೋಗಿವೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದ ಇಂಥ ಕತೆಗಳಿಗೆ ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ, ಬಂದರೂ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥದ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಬಲ್ಲವರೆಂಬ ಕೆಲವರು

ಓದಿದರೆ ಹುಡುಕಿ ಕೆದಕಿ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಷ್ಟು ಅರ್ಥವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ ಅಥವಾ ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಠಾಕೂರರು ಒಂದು ಕಡೆ "Your speech is simple, my master, but not theirs who talk of you" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ಓದಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಈ ಮಾತನಾಡಿದ ಕವಿವರರು ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಸಂಕೇತ, ಕತೆಯನ್ನು ಬರೆದರೇಕೆ ಎಂದು ವಿಸ್ಮಯವಾಗುತ್ತದೆ.

೪೯. ಅಂಚೆಯ ಮನೆ

ಡಾಕ್‌ಘರ್ ಅಥವಾ ಅಂಚೆಯ ಮನೆ ಎನ್ನುವುದು ಒಬ್ಬ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗನ ವಿಷಯವಾದ ನಾಟಕ. ಮಾಧವ ಎಂಬವನೊಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥ. ಅವನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೆಂಡತಿಯ ಊರಿನ ಒಂದು ತಬ್ಬಲಿ ಮಗುವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಸಾಕುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆ; ವೈದ್ಯನು ಬಂದು ನೋಡಿ ಹುಡುಗನನ್ನು ಹೊರಗೆಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡಕೂಡದು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹುಡುಗನಿಗೆ ಆಟದಮೇಲೆ ಆಸೆ; ಅದಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೊರಗೆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಳಿಲು ಹಿಂಗಾಲಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಬಾಲವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅಲಸಂದಿಯನ್ನು ಸುಲಿದು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವುದು. ಹುಡುಗ ನಾನು ಒಂದು ಅಳಿಲಾಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನುವನು. ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದರೆ ನೀನು ಒಬ್ಬ ಪಂಡಿತನಾಗುವೆ ಎಂದು ಮಾಧವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಮಲನಿಗೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಬೇಡ; ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಆಸೆ; ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಗುಡ್ಡ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ದಾಟಿ ಹೊರಟು ಹೋಗಬೇಕು. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಇರುವ ಆಸೆ. ಮಾಧವನ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಬೆಟ್ಟ ಇರುವುದು ಅಲ್ಲಿಂದಾಚೆಗೆ ಜನ ಹೋಗದೆ ಇರಲಿ ಎಂದು. ಅಮಲನ ಭಾವನೆ, ಭೂಮಿಗೆ ಮಾತು ಬಾರದು ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಬೆಟ್ಟವಾಗಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಕೈ ಎತ್ತಿ ಸನ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು. ಭಿಕ್ಷುಕನೊಬ್ಬನು ಹೋಗುತಿದ್ದಾಗ ಅಮಲ ಅವನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀಯೆ ಎನ್ನುವನು; ಅವನು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು ಎನ್ನುವನು. ಅಮಲನಿಗೆ ಇದು ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಭಿಕ್ಷುಕನು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಯ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು ಹುರಿಹಿಟ್ಟು ಕಲಸಿ ತಿನ್ನುವನು. ಈ ಹುಡುಗನಿಗೆ ತಾನೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಸೆ. ಯಾರಾದರೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದಾರು ಎಂದರೆ ಇವನು ಅದು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೀತು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬ ಮೊಸರಿನವನು ಅತ್ತ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಮಲ ಮೊಸರೂ ಮೊಸರೂ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ. "ಏನು ಕರೆಯುತೀಯೆ? ಮೊಸರು ತಕ್ಕೋತೀಯಾ?" "ಹ್ಯಾಗೆ ತಕ್ಕೋಳ್ಳೋದು. ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಕಾಸಿಲ್ಲ." "ಎಂತಾ ಹುಡುಗ ನೀನು! ಹಾಗಾದರೆ ಕೂಗಿದ್ದು ಯಾಕೆ? ನನಗೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಾ ಇಲ್ಲವೆ?" "ನನ್ನ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತೀಯಾ?" "ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ?" "ಹೌದು. ನೀನು ರಸ್ತೆಯ ಆ ಕಡೆಯಿಂದ ಕೂಗಿದರೆ ನನ್ನ ಊರ ನೆನಪು ಆಗುತ್ತದೆ." ಮೊಸರಿನವನಿಗೆ ಕನಿಕರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಮೊಸರಿನ ಮಕ್ಕರಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ ಹುಡುಗನ ಸಂಗಡ ಎರಡು ಮಾತನಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊಸರನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಊರ ತಳವಾರ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಘಂಟೆ ಆದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಅವನು ಘಂಟೆ ಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಮಲನಿಗೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಆಸೆ. ಅಮಲ ಅಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಮನೆ ಯಾವುದು ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಳವಾರ ಅದು ಅಂಚೆಯ ಮನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಯಾರದು?" "ರಾಜನದು." "ರಾಜನ ಕಾಗದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತ?" "ಹೌದು. ಎಂದಾದರೂ ಒಂದು ದಿನ ರಾಜರು ನಿನಗೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ಕಳುಹಿಸಬಹುದು." "ನನಗೆ? ನಾನು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗ." "ರಾಜ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಸಣ್ಣ ಕಾಗದ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ." ಇದರಿಂದ ಅಮಲನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ರಾಜನಿಂದ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರಬಹುದು ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಊರ ಗೌಡ ಅಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ; ರಾಜನಿಂದ ತನಗೆ ಕಾಗದ ಬರಬಹುದೆಂದು ಹುಡುಗ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೂವಾಡಿಗರ ಒಬ್ಬ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಹೆಸರು ಸುಧಾ. ಅಮಲ ಸುಧಾ ಇವರ ಮಾತು ಸ್ವಲ್ಪ ಬರುತ್ತದೆ. "ನಾನು ಚಂಪಾ ಆಗುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ಪರುಳ ಪುಷ್ಪವಾಗುತ್ತೀಯಾ?" "ನಾನು ಸುಧಾ. ನಾನು ಪರುಳ ಹೇಗಾದೇನು?" ಎಂದು ಅವಳು "ನಾನು ಮುಂದೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಪುನಃ ಬರುತ್ತೇನೆ, ನಿನಗೆ

ಒಂದು ಹೂವು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಕೆಲವರು ಮಕ್ಕಳು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಮಲ ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅವರನ್ನು ಕಿಟಕಿಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಆಡಿ ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ; ತನ್ನ ಆಟದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ; ಆಮೇಲೆ ಅವರು ಹೊರಟು ಹೋಗುವಾಗ ಅಂಚೆಯವನ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಊರಲ್ಲಿಯ ಮುದುಕನೊಬ್ಬ ಬಂದು ಅಮಲನ ಹತ್ತಿರ ಇರುತ್ತಾ ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಕತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಮಲ ತನಗೆ ರಾಜ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ ಅದು ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದಾನೆ. ಊರ ಗೌಡ ಬಂದು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಇವನ ಮನೆಯವರನ್ನು ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಒಂದು ಬರಿಯ ಕಾಗದವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಇಕೊ ನೋಡು ರಾಜನ ಕಾಗದ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹುಡುಗನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ, ಊರ ಮುದುಕ ಅದು ನಿಜವೆಂಬಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಯಾರೋ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಯಾರೆಂದು ನೋಡಿದರೆ ರಾಜನ ಭೃತ್ಯ. ಅವನು ರಾಜರು ರಾತ್ರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ವೈದ್ಯ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಹುಡುಗನಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಗು ನಿದ್ದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ, ಮರಳಿ ಏಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಧಾ ಅವನಿಗೆ ಹೂವು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬರುತ್ತಾಳೆ; ಮಗು ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನು ಎದ್ದಾಗ ನಾನು ಅವನನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ, ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ನಾಟಕ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಇದು ಒಂದು ಎಳೆಯ ಜೀವನದ ಚಿತ್ರ. ಅಮಲನ ಮಾತು ಅಮಲನ ಭಾವನೆ ಇವುಗಳ ಸರಳತೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಎಳೆಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಭೂಮಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ; ಹಳ್ಳದ ಬದಿಯ ಮರದಡಿ ಸುಖ ಕಾದಿರುತ್ತದೆ; ಬೆಟ್ಟದಾಚೆಗೆ ಏನೋ ಸೊಗಸಿದೆ. ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅರಳ ಹಿಟ್ಟು ತಿನ್ನುವುದು ಸುಖ, ಎಳೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಳಿಲು ಅಲಸಂದಿ ತಿನ್ನುವಾಗ ಕುಳ್ಳಿರುವ ರೀತಿ ಚಂದ, ಎಳೆಯ ಭಾವನೆಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಕಾಗದ ಬರೆಯುವ ರಾಜ ಸಾಧ್ಯ. ವರ್ಡ್ಸ್‌ವರ್ತ್ ಕವಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಾಳು ಕನಸಿನದೆಂಬ ಒಂದು ವೈಭವ ಒಂದು ನವ್ಯತೆಯೊಡನೆ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ದೇವರು ನಮ್ಮ ಆವಾಸ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತ ನಾವು ವೈಭವದ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೆದರಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇವೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಜೀವದಿಂದಿರುವುದೇ ಒಂದು ಸುಖ. ಇದನ್ನು ಠಾಕೂರರು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದಾರೆನ್ನುವುದು ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಶಿಶು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದರ ಒಂದು ಫಲ ಕಂಡಿತು; ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಫಲ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಉಕ್ಕುವ ಎಳೆಯ ಜೀವದ ಬುಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಎಳೆಯದರಲ್ಲೇ ಬತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದಿಷ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಉದ್ದೇಶ. ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಅದು ತನ್ನ ಆಶೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಕಟ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಊರ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲಸದಲ್ಲೇ ನಿರತರಾದವರನ್ನು ಕೆಲಸ ಬಿಡಿಸಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಸುಂದರವಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಸುಧೆಯ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಇದಿಷ್ಟೂ ಸೊಗಸಿನ ಮಾತಾಯಿತು. ಮಧ್ಯೆ ಅಂಚೆಯ ಮನೆ ಒಂದು, ಅದರಿಂದ ಕಾಗದ ಬರುವುದು ಒಂದು, ರಾಜನ ವೈದ್ಯ ಬರುವುದು ಒಂದು, ಈ ಮಾತುಗಳು ಸನ್ನಿವೇಶದ ನೈಜಭಾವವನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜ ದೇವರು ರಾಜನ ವೈದ್ಯ ಸಾವು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದದೊಂದು ಅಂಚೆಯ ಮನೆ, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಬಳಿದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಒಂದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ಯದ ರಾಜ ಸಾಮ್ಯದ ರಾಜವೈದ್ಯರು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ನೋಡಿದವರು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಂದೊಂದು ಭಾವನೆಯನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನೋಡಿದರಂತೆ. ಗೌಡನೆಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಶಕ್ತಿ, ಮೊಸರು ಮಾರುವವನೆಂದರೆ ಕೆಲಸಗಾರ, ಆಡುವ ಹುಡುಗರು ಕವಿಗಳು ಕಲಾ ವಿನೋದಿಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದೆಲ್ಲ ನಾಟಕದ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಕಡೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶ ಇದು ಹೌದೋ ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಬರೆದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತೊಡಕು ಬಹು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಸಹಜ ಜೀವನದ ಸಮಯ ಒಂದು, ಸಾಮ್ಯ ಜೀವನದ ಸಮಯ ಒಂದು, ಹೀಗೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯಲಾದ ಎರಡು ಸಮಯಗಳು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು

ನಾಟಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ರಾಜಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕವಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿರುವುದನ್ನು ಆ ನಾಟಕವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಚರ್ಚೆಮಾಡಿದೆ. ಆದರೂ ಇದಿಷ್ಟರಿಂದ ಈ ಮಗುವಿನ ಜೀವವನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಟಕದ ಚೆಲುವು ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಬರೆದ ಕೈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ ರಸವನ್ನು ತರಬಲ್ಲದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕನ ಮನಸ್ಸು ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಕವಿ ಯಾವ ಕನಿಕರದಿಂದ ಕರಗಿದ್ದನೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಾನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡೆಗೊಡುತ್ತದೆ; ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದು ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

೫೦. ಫಾಲ್ಗುಣಿ

ರಾಜಾ ನಾಟಕಕ್ಕಿಂತ ಅಂಚೆ ಮನೆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವ ಕಡಮೆ, ಕಾವ್ಯ ಹೆಚ್ಚು, ಕತೆ ತೆಳುವು. ಫಾಲ್ಗುಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ; ಕತೆಯಂತೂ ತೀರಾ ತೆಳುವಾಗಿಹೋಗಿದೆ. ಒಬ್ಬ ರಾಜ. ಅವನಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ನರೆಕೂದಲು ಕಾಣುವುದು. ಇದು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಾವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯೆಂದು ಅವನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗುವನು. ಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದ ಸಂಭವವಿದೆಯೆಂದೂ ಚೈನಾದೇಶದ ರಾಯಭಾರಿ ಬಂದಿದಾನೆಂದೂ ಮಂತ್ರಿ ಹೇಳುವನು. ರಾಜನಿಗೆ ಒಂದೂ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿಶೇಖರ ಒಂದು ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದಿದಾನೆ ಎಂದರೂ ರಾಜನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು, ಪಂಡಿತ ಶ್ರುತಿ ಭೂಷಣನನ್ನು ಕರಸು, ನಾನು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಯಬೇಕು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಮವೆಂದರೆ ನಮಗೆಲ್ಲ ಕಾಲದ ಕ್ಷಾಮ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರುತಿಭೂಷಣ ಬಂದು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಒಡವೆಗಳನ್ನೂ ತನಗೆ ಜಹಗೀರನ್ನೂ ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೇಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಕವಿ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಬಿಳಿಕೂದಲು ದೇವರು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯೌವನವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಜೀವ ಜೀವಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಈ ಯೌವನ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಕವಿ ಬರೆದಿರುವ ಒಂದು ನಾಟಕವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.

ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಸಂತದ ವೈತಾಳಿಕ ಗಣ ಹಾಡುತ್ತದೆ: ಬೊಂಬಿನ ಮೆಳೆ, ಹಕ್ಕಿ, ಅರಳಿದ ಸಂಪಿಗೆ, ಮಕ್ಕಳು ವಸಂತೋತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದಾರೆ. ಅಣ್ಣಯ್ಯ ಕೂಡ ಬಂದಿದಾನೆ. ಅವನು ನೀತಿಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವವನು; ಬರೆದದನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿದವರಿಗೆ ಓದಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದು ಅವನ ಕೆಲಸ. ಹುಡುಗರಿಗೆ ಓದಿ ಹೇಳುವೆನೆನ್ನುತಾನೆ. ಅವರು ಅವನನ್ನು ಗೇಲಿಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಗದ್ದಲವನ್ನು ಕೇಳಿ ಹುಡುಗರ ಮುಂದಾಳು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆದಿ ವೃದ್ಧನ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ; ಮುಂದಾಳು, ಅವನಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ, ಇದ್ದರೆ ಹಿಡಿಯೋಣ ಅದೇ ಆಟ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ನಿನ್ನ ಮುಂದಾಳುತನವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹುಡುಗರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಅಂಬಿಗ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ. ಆದಿ ವೃದ್ಧನಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅವರು ಅವನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಒಬ್ಬ ತಳವಾರ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಇವರು ಅವನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ; ಅವನೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣಯ್ಯ ಮರಳಿ ಬಂದು ಪದ್ಯ ಓದುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಎಣ್ಣೆಯ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಬಂದು, ಆದಿ ವೃದ್ಧನನ್ನು ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ನೋಡಿದಂತಿತ್ತು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂದಾಳು ಅಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗನೊಬ್ಬ, ಆದಿ ವೃದ್ಧ ಅಲ್ಲಿದ್ದಂತಿತ್ತು, ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವನು. ಅಣ್ಣಯ್ಯನನ್ನೂ ಅಂಬಿಗ ಮುಂತಾದವರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಹುಡುಗರು ಆದಿ ವೃದ್ಧನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಓಡುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಚಂದ್ರ ಬಹು ಮುಂದಾಗಿಬಿಡುವನು. ಇತರರು ಓಡಿ ಓಡಿ ಸೋತು ನಿಲ್ಲುವರು. ಸಾಕಾಗಿ ಇವರು ಬೇಸರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಚಂದ್ರ ಮರಳಿ ಬಂದು ನಕ್ಕು ನಗಿಸಿ ಇವರನ್ನು ಚೇತನಗೊಳಿಸುವನು. ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ಒಬ್ಬ ದಾಸರಿ ಬರುವನು; ಅವನು ದಾರಿ ತೋರಿಸುವೆನೆನ್ನುವನು, ಎಲ್ಲಾ ಹೊರಡುವರು. ಚಂದ್ರ ಮರಳಿ ಮುಂದಾಗುವನು. ಅವನು ಆದಿ ವೃದ್ಧನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಬರಲು ಹೋಗಿದಾನೆಂದು ದಾಸರಿ ಹೇಳುವನು. ಕತ್ತಲೆ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಇವರು

ಶಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವರು. ಆಗ ಚಂದ್ರ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವನು; ಆದಿ ವೃದ್ಧ ಒಂದು ಗುಹೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವನೆನ್ನುವನು. ಇವರೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ಆದಿ ವೃದ್ಧ ಬರುವನು: ಅವನು ಇವರ ಮುಂದಾಳು. ಇವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರವಾಗುವುದು. "ನೀನೇಯೋ ಆದಿ ವೃದ್ಧ." "ಹೌದು." ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲ ಊರಿಗೆ ಬರುವರು; ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಸೇರುವರು; ಅಣ್ಣಯ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಹಾರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಡುವರು.

ಇದೂ ಒಂದು ಸಂಕೇತ ಪದ್ಧತಿಯ ನಾಟಕ. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಅಷ್ಟು ಭಾರವಾದದಲ್ಲ; ಅರ್ಥ ಅಷ್ಟು ಹೊರೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪದವಿಗೆ ರಾಜನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೆ ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲ ರಾಜನಲ್ಲ. ಅವನು ಆಡುವ ಮಾತೂ ಪಡುವ ಭಯವೂ ಸಾಮಾನ್ಯನ ಮಾತು ಭಯಗಳ ಅತಿರೇಕಗಳು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕವಿಗೆ ಬಹಳ ಸಲಿಗೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಪಂಡಿತ ಧನದಾಸೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪಂಡಿತವರ್ಗದ ಒಂದು ತುಂಡು. ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಅಣ್ಣಯ್ಯನೂ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕವಿವರ್ಗದ ಮಾದರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕತೆ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ; ಸ್ವಭಾವ ನಿರೂಪಣೆ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ; ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ವಿಲಾಸಯುಕ್ತವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಉದ್ದೇಶ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಸ್ಯ, ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಗೀತ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವೇಕ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅವಿವೇಕದಂತಿರುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವಿವೇಕ; ಇಲ್ಲಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ ತುಣುಕುಗಳು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ಸಂವಾದ. ಇದು ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸೌಧವಲ್ಲ; ಸಣ್ಣ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗೊಂಬೆಯ ಮನೆ. ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ, ಕವಿ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ, ಮುದಿತನ ಬಂದಿತು. ಸಾವು ಬರುವುದು ಎಂದು ಭಯಪಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ, ಇತರರ ಕಷ್ಟ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೇ ಬದುಕುವ ರೀತಿ, ಎನ್ನುವುದು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಲೇಖಕರ ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಮಾತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಗೀತಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿವೆ. ಹುಡುಗರು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಓಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರೋ ಅದು ಇನ್ನು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ ಇವರ ಪ್ರಿಯನಾದ ಮುಂದಾಳು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ, ನಾವು ಭಯಪಡುವ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಸಾವು ಎನ್ನುವುದು ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಮುಖಮರಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ, ಎನ್ನುವ ಗೂಢವಾದ ಅರ್ಥಹೊಳೆದು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

೫೧. ಮುಕ್ತಧಾರಾ

ಉತ್ತರ ಕೂಟದ ಅರಸು ರಣಜಿತ್ ತನ್ನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಅಭಿಜಿತ್ ಎಂಬ ಹುಡುಗನನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡಿದಾನೆ. ಅಭಿಜಿತ್ ದೊರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೂಸು. ಅವನ ತಂದೆ ತಾಯಿ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿಯದು. ಶಿವತರಾಯಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾಂತ ಉತ್ತರಕೂಟಕ್ಕೆ ಅಧೀನ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಜನ ಬಡವರು. ಉತ್ತರಕೂಟದಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ನೀರಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿಯೇ ಇವರು ಬದುಕಬೇಕು. ಆ ನೀರು ಹೊರತು ಇವರಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರೂ ಇಲ್ಲ. ಶಿವತರಾಯಿಯ ಜನ ಇದುವರೆಗೆ ಉತ್ತರಕೂಟಕ್ಕೆ ವಿಧೇಯವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಈಚೆಗೆ ಅತೃಪ್ತಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ ಧನಂಜಯ ಎಂಬ ಬೈರಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಉಪದೇಶ, ಬೆಳೆ ಕೆಟ್ಟರೆ ನಾವು ತೆರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಜನ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಮುಷ್ಕರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನೆರೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರ ಒಂದರೊಡನೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಬಹುದಾದರೆ ಇವರಿಗೆ ವರಮಾನ ಬರಬಹುದು; ಇವರು ತೆರಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಉತ್ತರಕೂಟ ಶಿವತರಾಯಿಗೂ ನೆರೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಗೋಡೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಶಿವತರಾಯಿಯಿಂದ ಕಪ್ಪ ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಉಳಿದಿರುವುದು ಒಂದೇ ದಾರಿ: ಬಲಾತ್ಕಾರ. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ತರಕೂಟ ತನ್ನ ನದಿಯ ನೀರು ಶಿವತರಾಯಿಗೆ ಹರಿಯದಂತೆ ಒಂದು ಅಣೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಏರ್ಪಾಡುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಯತ್ನ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ನಿಷ್ಫಲವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈಗ ವಿಭೂತಿ ಎಂಬ ಯಂತ್ರ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಒಂದು ಯಂತ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದಾನೆ.

ಈ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭ ನಾಟಕದ ಮೊದಲು ಯಂತ್ರದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಭೈರವನ ಮಂದಿರ. ಉತ್ತರಕೂಟದ ಜನ ತಮ್ಮ ಯತ್ನ ಸಫಲವಾದ ಬಗ್ಗೆ ದೇವರನ್ನು ವಂದಿಸಲು ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಭಿಜಿತ್ ಶಿವತರಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅದರ

ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮನ ಮರುಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕೆಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದಾನೆ. ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇವನಿಗೆ, ತಾನು ರಾಜನ ಮಗನಲ್ಲ, ಪರದೇಶಿ ತಬ್ಬಲಿ ಒಬ್ಬ, ಎಂದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಮಗುವಾಗಿ ಹೊಳೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ತನಗೂ ಈ ಹೊಳೆಗೂ ಒಂದು ರಹಸ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆ, ತಾನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು, ಜೊತೆಗೆ ಈ ಹೊಳೆಯನ್ನು, ಇವನ್ನು ತಡೆದಿರುವ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಬೇಕು, ಎಂದು ಊಹಿಸಿಕೊಂಡಿದಾನೆ. ಶಿವತರಾಯಿ ಜನ ಕೆಲವರು ಧನಂಜಯನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉತ್ತರಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾರೆ. ಹೊಸ ಯಂತ್ರ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದುದಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಕಾಣರು. ಇದು ತಿಳಿದಾಗ ಅವರು ಹೀಗೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ. ಧನಂಜಯನ ಹೆಸರು ಹೇಳುವರಾದರೂ ಇವರು ಅವನ ನೀತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಲ್ಲ. ಇತ್ತ ಉತ್ತರಕೂಟದ ಜನರಿಗೆ ಅಭಿಜಿತ್ ಶಿವತರಾಯಿಪಕ್ಷಪಾತಿ ಎಂದು ಅಸಮಾಧಾನ. ಅವನು ಒಂದು ಗುಡಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಜಯ ಎಂಬ ಮಿತ್ರ ಅವನ ಜೊತೆಗಿರಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗಲಭೆಯಲ್ಲಿ ಗುಡಾರಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತುತ್ತದೆ. ಅಭಿಜಿತ್ ಅದರಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಎತ್ತಲೋ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆವನ ಜನ ಅವನನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾರೆ; ಅವನು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ್ದ ಸಂಜಯ ಆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೊಸ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೋಷವಿತ್ತು; ಅದನ್ನು ಅಭಿಜಿತ್ ಬಲ್ಲನು; ಅವನು ಹೋಗಿ ಆ ದುರ್ಬಲ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಅಣೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ್ದನು; ತಡೆ ಹರಿದು ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದ ಹೊನಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದನು; ಅವನು ದುಃಖಿಸಲಿಲ್ಲ; ತಾಯ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ಸುಖಿಯಾಗಿ ಮುಗಿದನು. ನಾಟಕದ ಸಂಗತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲೇ ಹತ್ತಿರ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು, ನಾಟಕದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, 'ನನ್ನ ಮಗ ಎಲ್ಲಿ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಅಭಿಜಿತ್ ಕುಮಾರನ ತಾಯಿ ಇರಬೇಕು. ಇವಳೊಬ್ಬ ಹುಚ್ಚಿ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಯಾರೋ ಇವಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮಗ ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವರು. ಅವಳು ತೃಪ್ತಳಾಗುವಳು.

ಠಾಕೂರರು ಈ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ಬರೆದು. ನಾಟಕದ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಯಂತ್ರದ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಓದುವರು. ಅದನ್ನು ಒಂದು ಸಂಕೇತ ನಾಟಕ ಎಂದು ಎಣಿಸುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯ, ಇದು ತಪ್ಪಲ್ಲ, ಆದರೂ ನಾಟಕದ ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸತ್ಯವಾದ ಒಂದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸರಿ, ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದರು. ಅಭಿಜಿತ್ ಕುಮಾರನ ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಗ್ರಹಿಕೆ ಕಥೆಯ ಮೂಲ: ಹೊಳೆಯೂ ತಾನೂ ಒಂದು ಹೊಳೆಯನ್ನು ಅಣೆ ತಡೆದಿತ್ತು. ತನ್ನನ್ನು ಅರಮನೆ ತಡೆದಿತ್ತು. ಎರಡಕ್ಕೂ ಬಿಡುಗಡೆಬೇಕು; ಎರಡನ್ನೂ ಅವನು ಬಿಡಿಸಿದನು.

ಕವಿವರರ ಈ ಮಾತು ಸರಿಯೆ, ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಾಟಕದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಭಾವ ಕೆಲವು ಅಡಕವಾಗಿರುವುದೂ ನಿಜ. ಉತ್ತರಕೂಟ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಾಗಿ ಶಿವತರಾಯಿ ಇಂಡಿಯಾ ಆಗಿ ನೆರೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರದೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡದಂತೆ ತಡೆದ ಗೋಡೆ ತೆರಿಗೆ ಸುಂಕಗಳ ಭಿತ್ತಿ ಎಂದೆಣಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಕೂಟ ತಡೆದ ಹೊಳೆ ಭರತ ವರ್ಷದ ಮುಂಬರಿವು; ಆಳುವ ಜನ ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ತಂತ್ರಗಳಿಂದ ತಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಧನಂಜಯ ಬೈರಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಎಂದರೆ ಒಪ್ಪುವುದು. ಉತ್ತರಕೂಟದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನುಂಟು; ಅವನು ತನ್ನ ತರುಣ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿವತರಾಯಿ ಜನರು ದುಷ್ಟರೆಂದೂ ಅವರು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಒಂದು ಹೊಲಸು ಮತವೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ತುಳಿದಿಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದೂ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ, ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಮಕ್ಕಳು ಓದುವ ಪುಸ್ತಕಗಳ, ಒಂದು ವರ್ಣನೆ ಆಗಬಹುದು. ಆದರೂ ಜೊತೆಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನೂ ನಾವು ನೆನೆಯಬೇಕು. ಸ್ವಾರ್ಥವೆನ್ನುವುದೂ ಒಬ್ಬರ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಅನುಭವಿಸುವ ಯಾತನೆ ಎನ್ನುವುದೂ, ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ತಡೆಯುವ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯೂ, ಕೆಟ್ಟದನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯತನದಿಂದ ಗೆಲ್ಲುವೆನೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ, ತಪ್ಪಿದ ಜನರಲ್ಲಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ತರುವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಜೀವವೊಂದು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇದೆಲ್ಲ ನಿತ್ಯದ ಮಾತು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್ ಇಂಡಿಯಾಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ.

ನಾಟಕದ ಕಥೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಅದರ ಉದ್ದೇಶ್ಯ ತಕ್ಕಷ್ಟು

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಾದರೂ ಈ ನಾಟಕ ಒಂದು ನಾಟಕವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ತೆಳುವಾದ ಒಂದು ಭಾವನೆ ಮಧ್ಯೆ ಹರಿದು ಅದರ ವಿವರಣಕ್ಕೆಂದು ಎಷ್ಟು ಆವಶ್ಯಕವೊ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಪಾತ್ರಗಳು ಒಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ನಾಟಕದ ಇತರ ಪಾತ್ರಗಳು ಬರಿಯ ಹೆಸರುಗಳು ಅಥವಾ ಮೊದಲನೆಯವನು, ಎರಡನೆಯವನು. ಮೂರನೆಯವನು ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವನು ಉತ್ತರಕೂಟದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ. ಅಂದಿನ ನಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಠಾಕೂರರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಂಠೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದಿರಬೇಕು. ಕಾರಣ ಅಂದಿನದಾದರೂ ಅವರು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ತತ್ವ ನಿತ್ಯದ್ದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾಟಕ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

೫೨. ರಥಯಾತ್ರಾ

ರಥಯಾತ್ರಾ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯ. ಕಾಲದೈವದ ತೇರ ಹಬ್ಬ ಬಂದಿದೆ; ಆದರೆ ತೇರು ಏನುಮಾಡಿದರೂ ಅಲುಗದೆ ನಿಂತಿದೆ. ಯಾರೂ ನೋಡುವ ಮುನ್ನ ಪುರೋಹಿತ ಮಂದಿ ಅದನ್ನು ಜಗ್ಗಿ ನೋಡಿದರು; ಅದು ಕದಲಲಿಲ್ಲ. ಆಮೇಲೆ ಅವರು ಅದರಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನುಡಿದರು; ಅದರಿಂದಲೂ ಏನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರದನ್ನು ಕದಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಇಂದು ಅವರ ಶಕ್ತಿ ಇಂಗಿತ್ತು. ಯೋಧರೂ ಕೈ ಹಾಕಿ ನೋಡಿದರು; ರಥ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಮಾತ್ಯನು ಧನಿಕನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದನು. ಮಧ್ಯೆ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಾವು ತೇರನ್ನೆಳೆಯುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದಾರೆ ಎಂದು ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿದೆ. ಧನಿಕ ಗೆದ್ದರೆ ಯೋಧರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೇ: ಅವನು ಎಲ್ಲ ಗೆಲ್ಲುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಈ ಕೂಲಿಯ ಜನ ತೇರು ಎಳೆದದ್ದಾದರೆ ತಮಗೆ ಬಹು ಅವಮಾನ ಎಂದು ಯೋಧರ ತಿಳುವಳಿಕೆ. ಧನಪತಿಯೂ ಅವನ ಜನವೂ ತೇರೆಳೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಅವರಿಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಧನಪತಿಗೆ ಸಂತೋಷವೇ; ಇತರರ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಶೂದ್ರರು ತೇರೆಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಅವರಿಂದ ತೇರನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಗೊಡಿಸದೆ ತಡೆಯುತ್ತೇವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಆ ಗುಂಪನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಕೇಳಿ ಆ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಶೂದ್ರರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ತೇರನೆಳೆಯಬಹುದೆಂದು ಮಂತ್ರಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಲಿ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅವರ ಮುಖಂಡ "ನಾವು ಬರಿಯ ತೇಜಿಗಳು, ಸರಿಯಾದ ದಾರಿ ತಪ್ಪು ದಾರಿ ನಮಗೇನು ಗೊತ್ತು?" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ತೇರನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ; ಅದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತೇರನ್ನು ಮೈಲಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಯೋಧರು ಅವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವೆವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪುರೋಹಿತ "ರಥದ ದೈವ ಆಗಲಿ ಎಂದಮೇಲೆ ನಾವು ಹೇಗೆ ಬೇಡ ಎನ್ನುವುದು?" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸಗಾರರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುತ್ತಾನೆ. ತೇರು ಹೋಗುವ ಧಾಟಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಧನಪತಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ನೆಲಸಮಮಾಡಲು ಹೊರಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಧನಪತಿಯ ಸೇವಕರು ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯೋಧರು ಏನು ಮಾಡೋಣ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮಂತ್ರಿ ಗುಂಪಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ತೇರು ಹರಿಯುವ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೆ ನೋಡಲು ತೇರು ಯೋಧರ ಆಯುಧ ಶಾಲೆಯಮೇಲೆ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ಯೋಧನಿಗೆ ತೋಚುತ್ತದೆ: ಶೂದ್ರರು ತೇರನ್ನೆಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ, ತೇರು ಶೂದ್ರರನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಇಷ್ಟದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ನೂಕುತ್ತದೆ ಎಂದು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕವಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಯೋಧನೊಬ್ಬನು ಅವನನ್ನು ಇದೇನು ಸಂಗತಿ ಎಂದು ಕೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಪುರೋಹಿತ, ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದ್ದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೇ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಯೋಧ "ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ಆಧಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವ ಇಲ್ಲ; ಕವಿಯ ನುಡಿ ಜೀವಂತ; ಸತ್ಯ ಅದನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಯೋಧನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು ಕವಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. "ಪುರೋಹಿತರೂ ಯೋಧರೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿ ಮರೆಯುತ್ತೀರಿ. ತೇರನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಂಬಿದರೆ ಸಾಲದು. ಅದರ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತಿದ್ದುವುದು ಕಟ್ಟು ಹಗ್ಗ; ಅದಕ್ಕೂ ಗಮನಕೊಡಬೇಕು." "ಶೂದ್ರರು ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲರೇನು?" "ಅವರೂ ನಿಮ್ಮಂತೆಯೇ ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬೇಗನೆಯೇ ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಜೈ

ಗುದ್ದಲಿ, ಜೈ ನೇಗಿಲು, ಜೈ ಚರಕ, ಜೈ ಮಗ್ಗ, ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾರೆ." ಪುರೋಹಿತ ಕೊಂಕು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ: "ಹೀಗಾಗಿ ತೇರು ಮತ್ತೆ ನಿಂತರೆ ಆಗ ಅದನ್ನು ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ನೀನು ಬರುತ್ತೀಯೋ?" ಕವಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ: "ನಿನ್ನ ಹಾಸ್ಯದ ಮಾತು ಹಾಸ್ಯವಲ್ಲ ದಿಟ. ಹಿಂದೆ ನಾವು ಈ ತೇರನ್ನು ಎಳೆದುದುಂಟು." "ಹಾಗಾದರೆ ಈಗ ನೀನೇನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ?" "ಶಕ್ತಿ ನೀಡುವ, ಆಶೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ, ಗೀತವೊಂದನ್ನು ಹಾಡುತ್ತೇನೆ; ಅದು ತೇರಳೆಯುವವರ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ತಿದ್ದುತ್ತದೆ." "ಉಳಿದ ನಾವೇನು ಮಾಡಬೇಕು?" "ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಿ. ಯೋಚನೆಮಾಡುತ್ತಿರಿ. ಕರೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಲು ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಿ."

ನಾಟಕ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ದುಡಿಮೆಗಾರರ ಪಕ್ಷ ರಾಜ್ಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ದುಡಿಮೆಗಾರರು ಆಡಳಿತಗಾರರಾದದ್ದು ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮೊದಲು. Labour cannot govern ಎನ್ನುವುದು ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿ ವಿದ್ಯಾವಂತ ಧನಿಕ ಪಂಗಡವಾದ ಕನ್‌ಸರ್‌ವೆಟಿವ್ ಪಕ್ಷದ ನಂಬಿಕೆಯ ಸೂತ್ರ. ಇತರ ಪಕ್ಷಗಳೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಹೀಗೆಯೇ ತಿಳಿದಿದ್ದುವು. ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಲೇಬರ್ ಪಕ್ಷ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಸಂದರ್ಭದ ಚರ್ಚೆ ಇರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ, ಈ ಪಕ್ಷವೂ ಗುರಿಯನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತದೆ, ಮತ್ತೆ ರಾಷ್ಟ್ರ ಬೇರೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಇದೆ. ಯಾವ ಪಕ್ಷವಾದರೂ ಜೀವಂತವಾದ ಸತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು. ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಓಂ ಹ್ರೀಂ ಎಂದರೂ ಫಲವಿಲ್ಲ, ಜೈ ಚರಕ ಎಂದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಇದು ಸರಿಯಾದ ಮಾತೇ. ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಕವಿ, ಬರಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಮೇಲೆ ಗುಂಪಿನ ಕೂಗಿನಮೇಲೆ ಭಾರ ಹಾಕದೆ ಜೀವನದ ಕೊರೆಯೇನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ತುಂಬುವ ಶಕ್ತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಕವಿ ನಾಟಕ ಬರೆಯುವ ಕವಿ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ರಸ ಕೆಡುತ್ತದೆ.

ಜೈ ಇದು, ಜೈ ಅದು, ಎಂದು ಜೈ ಯಾವುದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಬರಿಯ ಕೂಗುಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದ ಹತ್ತು ಜನದೊಂದಿಗೆ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯದ ಲಕ್ಷ ಜನ ಅದನ್ನು ಮೊರೆದರೆ ಲೋಕ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚರಕ ಮಗ್ಗಗಳ ಮಾತನ್ನೂ ತಂದಿರುವುದರಿಂದ ಠಾಕೂರರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ಚಳುವಳಿಯ ವಿಷಯವೂ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮವನ್ನೂ ನೀತಿಯನ್ನೂ ಜನಜೀವನದ ರಚನೆಯನ್ನೂ ಕುರಿತ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಉಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ಮನಕೊಡದೆ ಬರಿಯ ನೂಲುವೆ ನೆಯ್ಗೆಯಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸುವೆವೆಂದು ಹೊರಟ ರಾಜಕೀಯ ಮಂದಿಯ ನಡತೆ ರವೀಂದ್ರರಿಗೆ ಸರಿಹೋಗಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯ ಅಂದಿನ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾದ ಒಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ರವೀಂದ್ರರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಣುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬುದ್ಧಿ, ಚಮತ್ಕಾರವೂ, ಜೀವನವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೂ ಹೊಸತನವೂ, ಇದರಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇದರ ನಾಟಕೀಯ ಗುಣ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನಲ್ಲ. ಸಮಾಜದ ಪಂಗಡ ಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಹೊರತಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಜೀವನಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದರೂ ತಿರುಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಜೀವ ಚಿತ್ರಿತವಾಗದೆ ಒಂದು ದೃಶ್ಯ ಸ್ವರೂಪತಃ ನಾಟಕ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

೫೩. ರಕ್ತ ಕರವೀ

ಯಕ್ಷನಗರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಹಿಡಿತಂದ ಜನರಿಂದ ನೆಲ ಅಗೆಸುವುದು ಚಿನ್ನ ತೆಗೆಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಹೊರಗಿನಿಂದ ತಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ನಂದಿನಿ ಎಂಬ ತರುಣಿ ಇರುವಳು; ಅವಳು ರಂಜನ ಎಂಬವನನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದಾಳೆ; ಅವನು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ. ನಂದಿನಿ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಬೇಕಾದವಳು; ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ. ಆದರೂ ಅಧಿಕಾರಿ ಜನ ಅವಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸರಳರಾಗಿರುವರು. ನಂದಿನಿ ರಂಜನನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಹೋಗುವಳು. ರಾಜ ಒಂದು ತೆರೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುವನು. ನಂದಿನಿ ರಾಜನಿಗೆ ರಂಜನನನ್ನು ಕರಸಿಕೋ ಎನ್ನುವಳು. ಯಕ್ಷನಗರದ ಸ್ಥಿತಿ ವಿಚಿತ್ರ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ

ಮರಳಿ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಮದ್ಯ ಕುಡಿಯುವುದು, ತಮ್ಮನ್ನು ಬದುಕಿಸಬೇಕೆಂಬ ಜನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಮಾಧಾನಪಡುವುದು, ಇದು ಇವರ ದಾರಿ. ಇವರಲ್ಲಿ ವಿಶು ಎಂಬುವನು ಮಾತ್ರ ಇತರ ಸುಖಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚಿಸುವನು, ಹಾಡುವನು. ಕೆಲಸಗಾರರು ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವರು; ಒಳ್ಳೆಯ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಮತವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಏರ್ಪಾಡಿರುವುದು. ಉಪದೇಶಕರು ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವರು. ವಿಶು ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನೆಂದು ಬಂದಿಯಾಗುವನು. ನಂದಿನಿ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಳು. ಇದರಿಂದ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಅಸಮಾಧಾನ. ನಂದಿನಿ ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನವರ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಿಶುವನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಯತ್ನಮಾಡುವಳು. ರಂಜನನು ಅವಳಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವನು. ಇವರು ಸೆರೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವರು. ಆವೇಳೆಗೆ ಮೊದಲೇ ರಂಜನ ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿರುವನು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಂದಿನಿಯೂ ಸಾಯುವಳು. ವಿಶು ವಿಜಯಗೀತವನ್ನು ಹಾಡುವನು.

ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಕೇತಾರ್ಥಗಳಿವೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಯಕ್ಷನಗರದ ಏರ್ಪಾಡುಗಳೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಗದ್ದಲ ಗಲಭೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಗಾರರನ್ನು ಹೆಸರಿಂದ ಕರೆಯದೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದೂ ಆಧುನಿಕ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಅವಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿಡಂಬನದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಲಿಸುವ ಉಪದೇಶಕರು ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಏರ್ಪಾಡಾದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ದೇವತಾರ್ಚನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿನವನಾದರೂ ಮರೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತ ನಗರದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವ ರಾಜ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ವರೂಪ. ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಸೆ: ಆಗುವುದೇನೋ ಅನ್ಯಾಯ. ಈ ದುರವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜನಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಡೆ ತರಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನ ಮಾಡುವವನು ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರಾಭಿಲಾಷೆ, ವಿಶು ಇದನ್ನು ಹುರಿಗೊಳಿಸುವ ಮನೋಧರ್ಮ, ನಂದಿನಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆನಂದ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ತತ್ವದ ಅವತಾರ. ಕೊನೆಗೆ ಈ ದುಷ್ಟವಾದ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಅಧಿಕಾರಶಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ತರುವುದರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾದ ಹಲವು ಜೀವ ಹೋಗುತ್ತವೆ; ಜನ ದುಃಖಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ; ಮೃತಪ್ರಾಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಾವನೆ ಗಂಭೀರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ್ಣನೀಯವಾದ ನೋವಿನ ಪಟದಮೇಲೆ ರಕ್ತವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ನಾಟಕ ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆಯೇ ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇವರಿಗೆರಡು ಏಟು, ಅವರಿಗೆರಡು ಗುದ್ದು; ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಬಯ್ಯುವ ಒಂದು ಮಾತು ಅರ್ಧಮಾತು; ಇವುಗಳಿಂದ ಓದುವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಕೊಟ್ಟರು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ, ಕೊಟ್ಟರು ಹಣವಂತರಿಗೆ, ಎಂದು ಸರಕಾರವಲ್ಲದೆ ಹಣವಂತರಲ್ಲದೆ ಅತೃಪ್ತರಾದ ಜನಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ಸಾಹ ಹುಟ್ಟುವುದಾದರೂ ಕೊನೆಗೆ ಬರುವ ಭಾವನೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಜನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದದ್ದು ಯಾವುದು? ಆಗಬೇಕಾದದು ಏನು? ಇದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲೆಂದೇ ಕವಿಯ ಉದ್ದೇಶ ಇರಬಹುದೋ ಏನೋ? ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಜನಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಮೂಕನೋವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದೇ ಸಾಲದೆ? ಏನೋ ಬೇನೆ, ಏನೋ ಅತೃಪ್ತಿ, ಎಲ್ಲೋ ಎದ್ದ ಒಂದು ಕುರುವಿನಿಂದ ಮೈಗೆ ಅನುಕ; ಎಂದೋ ಹಿಡಿದ ಒಂದು ಪಿಶಾಚದಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮುಜಗರ, ಏನೋ ಒಡೆಯಬೇಕು, ಯಾವುದೋ ಬಿಡಬೇಕು. ಜನದ ಈ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಆಶೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದೇ ದೊಡ್ಡ ಸೇವೆ. ಆದರೆ ಈ ಕೆಲಸವಾದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ವಿವೇಕ ಎಂತಲೋ ತಿಳಿವಯ್ಯ ಎಂತಲೋ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಒಂದು ಪಾತ್ರದಿಂದ ವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿಸಿ ಆಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಕೋಪಯ್ಯ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಪಾತ್ರದಿಂದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದರಿಂದ ಕೋಪದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೋಪಬಂದಾಗ ಅವನ ವಿವೇಕ ಹೇಗೆ ಹಾಳಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿ ಇದೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಉದ್ದೇಶ ಎರಡನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಿಂತ

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಗೇ ಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ಜನ ಯೋಚಿಸಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೋ, ಮಾತು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವುದು ಬೇರೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರೆ, ಓದುವವರಿಗೆ ಸಂಕೇತದಿಂದ ತೊಂದರೆಯಾದಂತೆಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಕವಿಗೂ ಇದರಿಂದ ನಷ್ಟವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗಲಾರದು.

೫೪. ನಟಿಯ ಪೂಜೆ

ಮಗಧ ದೇಶದ ಅರಸು ಬುದ್ಧ ಭಕ್ತ ಬಿಂಬಿಸಾರ ಸಿಂಹಾಸನ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಮಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಅಜಾತ ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದಾನೆ; ಬುದ್ಧನ ಉಪದೇಶದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಶಾಂತಿಯನ್ನರಸಿ ನಗರದ ಆಚೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದಾನೆ. ಅವನ ರಾಣಿ ಲೋಕೇಶ್ವರಿ ನಷ್ಟವಾದ ತನ್ನ ಪದವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದಾಳೆ. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮಗ ಚಿತ್ರಕುಶಲಶೀಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಿ ಇವಳ ಲೋಕವನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡಿದಾನೆ. ಬುದ್ಧನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಲೋಕದ ಸ್ಥಿತಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿದೆ. ತುರುಗಾಹಿ ನಾಯಿಂದರು ಶ್ರವಣರಾಗಿದಾರೆ; ಜನರು ಅವರಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಬಡ ಹೆಂಗಸರು ಭಿಕ್ಷುಣಿಗಳಾಗಿ ರಾಣಿಗೆ ಸಮನೆಂಬಂತೆ, ಹಿರಿಯರೆಂಬಂತೆ, ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅರಮನೆಯ ನಟಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿದು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದಾಳೆ. ನಾಟಕದ ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷು ಉಪಾಲಿ ಅರಮನೆಗೆ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಂದು ರಾಜಕುಮಾರಿಯರು ಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಮತಿಯಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ಮುಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅರಗುವರಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಬೇಸರಪಡುತ್ತಾಳೆ. ರಾಣಿ ಲೋಕೇಶ್ವರಿಯ ಹಿಂದೆ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅವನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಬಾಳು ಹೀಗೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗುವುದನ್ನು ಅವಳು ಒಪ್ಪಲಾರಳು. ಅಜಾತಶತ್ರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದೇವದತ್ತನನ್ನು ಕರೆತರುವನೆಂದು ಕೇಳಿ ಇವಳಿಗೆ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೇಸರ, ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಮಾಧಾನ. ಮಾಲತಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಶ್ರೀಮತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ತರುಣ ಬೌದ್ಧ ಉಪದೇಶದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಅವಳು ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಿದಾಳೆ; ಅವನು ಇರುವ ಕಡೆ ಇರೋಣ ಎಂದು ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾಳೆ; ಶ್ರೀಮತಿ ಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಅವಳೊಡನೆ ನಿಲ್ಲಲು ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾಜಾ ಬಿಂಬಿಸಾರನು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮರದಕೆಳಗೆ ಬುದ್ಧ ಗುರು ಒಮ್ಮೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ತಾಣವನ್ನು ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯೆಂದೆಣಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವನು. ಅಜಾತಶತ್ರು ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಯಕೂಡದೆಂದೂ ಯಾರಾದರೂ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾವಲವರು ಅವರ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿಯಬೇಕೆಂದೂ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಾನೆ. ವೈಶಾಖ ಪೂರ್ಣಿಮೆ ಸಮೀಪಿಸಿದೆ. ಅಂದು ಬುದ್ಧನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವ. ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ತಾನು ನಾಟ್ಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಮತಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ವೇಳೆಗೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷ ಆ ಪಕ್ಷ ಮಸಗಿ ಭಿಕ್ಷುಣಿ ಉತ್ಪಲೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರು ಕೊಂದಿದಾರೆ. ಬುದ್ಧನ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಅರಮನೆಗೆ ಬರುತಿದ್ದ ರಾಜಾ ಬಿಂಬಿಸಾರನನ್ನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಗೆಗಳು ಕೊಲೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದೆಲ್ಲ ಕ್ಷುಬ್ಧನಾಗಿ ಅಜಾತಶತ್ರು ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅಳಿಸುವ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವನೇ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವನೋ ಎಂಬಂತೆಯೂ ಇದೆ. ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿ; ಪೂಜೆಯ ಹೊತ್ತು; ಶ್ರೀಮತಿ ಪೂಜೆಯ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಕಾವಲವರು ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅವಳನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಜಾತಶತ್ರು ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀಮತಿ ಕೊಲೆಯಾದಳೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿತು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನು ನಡುಗಿದನು; ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಸೇವಕಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಲು ರಾಣಿ ನಡುಗಿದನೆ! ಭಯವೇನು? ಎನ್ನುವಳು. ಸೇವಕಿ ನಟಿಯ ಭಯ ಎನ್ನುವಳು. ರಾಜಕುಮಾರಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಶ್ರೀಮತಿಯ ಕಾಲಬಳಿ ಮಂಡಿ ಊರಿ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಶರಣು, ಸಂಘಕ್ಕೆ ಶರಣು, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶರಣು ಎಂದು ಬೌದ್ಧ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಮಾಲಿನೀ ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು

ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಘರ್ಷಣ ಕಥೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೂ ಸುಧಾರಕ ಮತಕ್ಕೂ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ. ಬೌದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಬುದ್ಧನು ಅನೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಂದಿಗೆ ತತ್ತ್ವ ನೀತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಚರ್ಚೆಗಳು ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರವಿಕ್ಷೋಭದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಂಡವೇ ಎನ್ನುವುದು ನಿಶ್ಚಿತವಲ್ಲ. ವಿಕ್ಷೋಭ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾದರೆ ಈ ನಾಟಕದ ವಸ್ತು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕತೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದು ಒಪ್ಪವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮತಿಯ ಕೊಲೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ. ಅದು ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ರಾಣಿ ಲೋಕೇಶ್ವರಿ, ನಟ ಶ್ರೀಮತಿ, ಇವರ ಸ್ವಭಾವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ರಾಣಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕವಿ ತುಂಬ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಬಹು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದಾರೆ. ಶ್ರೀಮತಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಇಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗಾದಿಯನ್ನು ಬಯಸುವನೂ ತಂದೆಯ ಕೊಲೆಯಾದಾಗ ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳುವನೂ ಒಮ್ಮೆ ಬುದ್ಧನ ಕಡೆಗೆ ಒಮ್ಮೆ ದೇವದತ್ತನ ಕಡೆಗೆ ಒಲೆಯುವವನೂ ಶ್ರೀಮತಿ ಸತ್ತಳೆಂದು ಕೇಳಿ ನಡುಗುವವನೂ ಆದ ಅಜಾತಶತ್ರು ಇವರಂತೆಯೇ ಪೂರ್ಣಾಕಾರದ ಮೂರ್ತಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಒಮ್ಮೆ ಕೂಡ ರಂಗಕ್ಕೆ ಬರದೆ ಬಂದ ಇವರಷ್ಟೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಚಿತ್ರಾ ನಾಟಕ ಆದಮೇಲೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ಠಾಕೂರರ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದರ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಒಂದು ಸಂಕೇತದ ತೊಡಕಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಕಥೆ ಯಥಾರ್ಥ ಜೀವನವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕವಿ ಈ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಬರುವ ಸಂಗತಿಗಳ ಸಾಲೂ ತೀರಾ ಸಹಜವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ಕಸಿದುಕೊಂಡ ಗಂಡನಿಗೆಂದು, ಮಗನಿಗೆಂದು, ದುಃಖಿಸುವ ರಾಣಿ, ಧರ್ಮ ಕಸಿದುಕೊಂಡ ಪ್ರಿಯನನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ ಬಂದಿರುವ ಗ್ರಾಮೀಣ ತರುಣಿ, ಠಾಕೂರರ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಕತೆಗಳ ಹಲವು ಪಾತ್ರಗಳಂತೆ ನಿಜವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಜೀವಂತ ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ಓದಿದರೆ ಇದನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲ ಕವಿ ಸಹಜ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರಿತ ಇನ್ನಷ್ಟು ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟರಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಥೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜೀವನ ವಿಜ್ಞಾನ ಕಾಳಿದಾಸ ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರುಗಳ ಕೃತಿಗಳಂತೆ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಓದಿನಲ್ಲಿಯೂ ರುಚಿಸುವುದಾಗಿ ಮಾನವ ಹೃದಯದ ಬಹು ಅಂಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವ ನಾಟಕವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

೫೫. ಇತರ ದೃಶ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಕವಿವರರ ಉಳಿದ ಕೆಲವು ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಎರಡು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಆವಶ್ಯಕ. ಮಾಲಿನೀ ಮತ್ತು ರಾಜಾ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಕಾಲದ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇವರು ಹಲವು ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. "ಹೋಗಿಬರುವವನಿಗೆ ಶಾಪ" ಎನ್ನುವುದು ಕಚನಲ್ಲಿ ದೇವಯಾನಿ ತೋರಿದ ಪ್ರಣಯದ ಕತೆ. "ನರಕ ನಿವಾಸ" ಎನ್ನುವುದು ಪುರೋಹಿತನಿಗಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟ ಸೋಮಕ ಎಂಬ ರಾಜನ ಕತೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕತೆ, ಒಬ್ಬ ಮುಸಲ್ಮಾನನು ಕದ್ದ ಒಬ್ಬ ರಜಪೂತ ಕನ್ಯ ಅವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿರುವುದು, ಅವಳ ತಾಯಿ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದು, ತಂದೆ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುವುದು, ಇದನ್ನು ಕುರಿತದು. "ಕರ್ಣ ಕುಂತಿ" ಎನ್ನುವ ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಂತೀದೇವಿ ಬಂದು ಕರ್ಣನನ್ನು ಪಾಂಡವರ ಪಕ್ಷ ಬಾರೆಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಅವನು ಬಾರೆನೆನ್ನುವುದೂ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. "ಗಾಂಧಾರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ" ಎಂಬ ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಅಹಂಕಾರ ವಿಜೃಂಭಣೆ, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಪುತ್ರ ಪಕ್ಷಪಾತ, ಗಾಂಧಾರಿಯ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ, ಇವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ. ಈ ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವೇನೋ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅತಿ ಚಚೌಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ; ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಗಳು ಉದಾತ್ತವಾಗಿವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಎನ್ನುವುದು ಹಗುರವಾದ ಪರಿಹಾಸದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದೃಶ್ಯ. ರಾಣಿ ದುಂದುಗಾರಳು, ತಾನು ರಾಣಿಯಾದರೆ ಹೇಗೆ ಇದ್ದೇನೋ, ಎಂದ ಒಬ್ಬ ಸೇವಕಿ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯಾದಂತೆ ಅನುಭವಿಸಿ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು ಆಡಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಇದರಲ್ಲಿ

ಸನ್ನಿವೇಶ ಸ್ವಭಾವ ನಿರೂಪಣ ಯಾವುದೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಎತ್ತರವನ್ನೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ದೃಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವನ್ನು ಏರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂಥ ಸಣ್ಣ ಕೃತಿಗಳು ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ನೂರು ಅಲೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತವೆ. ಬರೆದವರಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನ; ಓದುವವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂತೋಷ. ಆದರೂ ಎಷ್ಟು ಸಣ್ಣ ಕೃತಿಯಾದರೂ ಈ ಎಲ್ಲ ಬರೆವಣಿಗೆ ನುರಿತ ಕವಿಯದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷಣ ಲೇಖನಗಳು

೫೬. ಬಹು ವಿಧದ ಬರವಣಿಗೆ

ನೋಬೆಲ್ ಬಹುಮತಿ ಬಂದು ಠಾಕೂರರ ಹೆಸರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳ ಜನರು ಇವರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು ಸಾಧನಾ, ಅಹಂತತ್ತ್ವ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ಏಕಮೂಲ, ರಾಷ್ಟ್ರತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಲೇಖನಮಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕವಿವರರು ದೇಶಸೇವೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಹಲವು ಲೇಖನಗಳು ತರ್ಜುಮೆಯಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇವರ ಪತ್ರಗಳೂ ವಿಮರ್ಶನ ಲೇಖನಗಳೂ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದವು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

೫೭. ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ

ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರದ ಇವರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಜೀವ ವಿಶ್ವಗಳ ಸಂಬಂಧ. ಒಂದೊಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಆವರಣವಿರುತ್ತದೆ. ಗ್ರೀಸಿನ ಮತ್ತು ಈಗ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಹೊಸದೆಂಬ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯ ಕಟ್ಟಡ ತೊಟ್ಟಿಲು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವುದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಮುಖ್ಯ ಸೂತ್ರ. ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವನಪ್ರದೇಶ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಭಾರತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ನಿಕಟವಾದ ಒಂದು ಸಂಬಂಧ ಉಂಟಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಬದುಕು ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಮಂಕಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಇಲ್ಲಿ ಅದು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಅರಣ್ಯಗಳು ಹೋಗಿ ಊರುಗಳು ಬಂದಮೇಲೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಣದಾದ ಒಂದು ನೆನಪು ನಿಂತಿದ್ದಿತು. ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮನುಷ್ಯನು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದರ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿರುವನೆಂಬ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಸತ್ಯವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಒಂದು ದಾರಿಯನ್ನು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬಹುದು. ಅದು ನಮ್ಮ ಗುರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಾಗಿ ನಮಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು; ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ಗುರಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇದು ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಅಡ್ಡ ಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದು. ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶದ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯರ ದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಲ್ಲ ಒಂದು ಎಂಬ ಭಾವ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದ ಒಂದು ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಕೊನೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಭಾರತವರ್ಷ ಇದನ್ನು ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ಲೋಕ ನಮಗೆ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುವಿನಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಇವಕ್ಕೆ ಮಿಂಚಿದ ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕನು ಬಲ್ಲನು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಿಗೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ ಉಂಟು. ವಿಜ್ಞಾನದ್ದು ತಿಳಿವು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ್ದು ಹೊಳವು. ಅದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ, ಇದು ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗೆ ನೀರು ದೇಹವನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವುದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಇತರ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಾರತದೇಶವು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ವಿಶ್ವಾತ್ಮದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವೆಂದೂ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದಲ್ಲ. ಅಭೇದ ಎನ್ನುವುದರ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಮೃಗಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಣ ಜೀವ, ಆದರೆ ಆ ಮೇಲುತನ ಮೃಗವನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಉಳಿದ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಎಣಿಸಿದರೆ ಕೊನೆಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ತಾನು ಬೇರೆ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಹಗ್ಗದಮೇಲೆ ನಡೆಯುವವನಂತೆ, ಇಲ್ಲವೇ ಸದಾ ಕುಣಿಯುತ್ತಿರಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೇ ಬೀಳಬೇಕು. ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯದವನ ಆತ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು

ಹೊಂದಲಾರದು. ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುವ ಯತ್ನ ಭಾರತ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ನಡೆದಂತೆ ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಂತೆ ಭಾರತ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯಿತು. ಈ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದವರು ನಮ್ಮ ಋಷಿಗಳು. ಇವರು ಪ್ರಶಾಂತರು. ವಿಶ್ವನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಇವರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯರೆಲ್ಲ ಹೀಗಾಗ ಬೇಕೆಂದೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಉಪದೇಶ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನ ಹೊಂದಿರುವ ಕೆಲವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ತತ್ವಜ್ಞರು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ದೇವರನ್ನು ನೇತಿ ನೇತಿ ಎನ್ನುತ್ತವೆ, ಇಲ್ಲಿರುವುದು ಯಾವುದೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಾರೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಮತವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯ ಕಾಣುವುದೆಂಬ ಮತವೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹು ಜನದ ಮತ. ಶ್ರುತಿಗಳ ದೈವ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರವಾಗಿ ಬರಿಯ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ತತ್ವವಲ್ಲ. ಇದೇ ರೀತಿ ಬುದ್ಧನು ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಹಾರವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮ ಎಂಬ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಸತ್ಯ. ಅರಿಯದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮನಾಶ, ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಲ್ಲವೂ ಮಾನವಜೀವನದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬಿಂಬ ಎಂದು ಕಾಣು ಎಂದಲ್ಲ. ಮಾನವಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಜೀವನದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಕಾಣು ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಾವು ಎನ್ನುವುದು ಜೀವನದ ಕೊನೆಯೆಂದು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಹೋದಬರುವ ಎಲ್ಲ ಬಾಳನ್ನೂ ಅವರು ಸ್ವಾಗತದಿಂದ ಕರೆದರು. "ಪ್ರಾಣೋ ವಿರಾಟ್" ಎಂದು ವಿಶ್ವದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರು.

ಆತ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಾಣು ಎಂದರೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದರ ಅರ್ಥ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಾಣು ಎಂದಲ್ಲ. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಾಣುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. ಹತ್ತಾರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಆತ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕಲಿಯುವಾಗ ಮಗುವಿಗೆ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಬೇಸರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದಾಗ ಅವು ಪದವಾಗಿ ಅದರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಓದು ಸೊಗಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇಸರದ ಕೆಲಸ; ಒಟ್ಟಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸುಖದಾಯಕ. ನಾನೂ ವಿಶ್ವವೂ ಒಂದು ಎಂಬುದೇ ಈ ಅರ್ಥ, ಈ ಸೂತ್ರ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಾಳಿದವರನ್ನು ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರೆಂದು ಕರೆದಿದಾರೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವುದನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದರೂ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರೀತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರೇಮ ಎಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮವನ್ನೇ; ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ವಸ್ತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಪರಮಾತ್ಮ. ಅದು ಇಲ್ಲಿದೆ; ಅಲ್ಲಿದೆ; ನಾನು ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇನೆ; ನನ್ನ ಆತ್ಮ ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಾನು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮುಖ್ಯ ಸೂತ್ರ. ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ಬೇಕಾದದು, ಸುಖಕರವಾದದು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕಡಿದೇ ಮನುಷ್ಯನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜನೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು. ನಾನು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಬಿಡು ಎಂದರೆ ಶುಷ್ಕ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಬುದ್ಧನು ಹೇಳಿದನು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡು ಎಂದು. ಆದರೆ ಆ ಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನಿ ಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ನಿಜ; ಆದರೆ ಆ ಶೂನ್ಯ ಜಂಭ ಅಹಂಕಾರ ದುರಾಲೋಚನೆ ಅಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳ ಶೂನ್ಯ. ಪ್ರೇಮ ದಯೆಸತ್ಯ ಕ್ಷಮೆಗಳ ಶೂನ್ಯವಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದು ಎನ್ನುವುದೇ ಈ ಉಪದೇಶ. ನಾನು ಬೇರೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಅವಿದ್ಯೆ. ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುರವನು ಜೀವಿಸಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನಾನು ಎನ್ನುತ್ತಿರುರವನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯವರ್ಗ ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದೆ. ಆಸೆಗಳ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಅಸಾಧ್ಯ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾವು ಆರಿದಾಗ ಗ್ರಹಗಳ ಮಾಲೆಯಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಕಂಡಂತೆ ಆಸೆಗಳ ಕಾವು ಹೋದಾಗ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯುವ ದಾರಿಯಾಗುವುದು. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಾದ ತತ್ವವೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗು ಎನ್ನುವುದು ಭಾರತ ವರ್ಷದ ಶ್ರದ್ಧಾಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ನಾನು ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತಾಗ ತಾಯ ಗರ್ಭದ ಮಗುವಿನಂತೆ ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವವು ನನಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ಹೀಗೆ ಬೆರೆಯಲಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಭಗವಂತನು ಮಾನವನ ಆತ್ಮವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದಾನೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಕೊನೆಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಮರ್ಯಾದೆ ದೊರೆಯುವುದು. ಇಂಥವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಮಗಳು ಸಮವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಸುಖದುಃಖ ಲಾಭಾಲಾಭ ಜಯಾಪಜಯಗಳು ಸಮವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂತ್ಯ ಆನಂತ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರೇಮ ತುಂಬಿ ಆ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಕೆಟ್ಟುದೆಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟುದು ಇರುವುದೇತಕ್ಕೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ನದಿಗೆ ದಡವಿದೆ, ಅದು ತಟಿನಿ; ಆದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ತಟಿನಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವಾಹಿನಿಯೂ ಹೌದು. ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪ ಕೆಟ್ಟುದೂ ತಪ್ಪಿದುವಲ್ಲ. ತತ್ವಾನ್ವೇಷಣದಲ್ಲಿ ಅನ್ವೇಷಕನು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ತತ್ವಾನ್ವೇಷಣದ ಉದ್ದೇಶ ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ತಪ್ಪನ್ನು ಹರಡುವುದು, ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದ್ದೇಶ ನೋವಲ್ಲ. ಒಂದು ಪಂಚೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಭೂತಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬ ರಂಧ್ರಗಳು ಕಾಣುವುವು. ಆದರೆ ಪಂಚೆ ರಂಧ್ರಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವಲ್ಲ. ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಲೋಕದ ತುಂಬ ನೋವೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿ ತತ್ವ ಪರವಾದದಲ್ಲ. ಮಗು ನಡೆಯುತ್ತ ಬೀಳುತ್ತದೆ; ನಡೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೀಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ; ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಯತ್ನ, ನಡೆದಾಗ ಬರುವ ಸಂತೋಷ, ಇವು ಮುಖ್ಯ. ಬಾಳಿನ ಎಲ್ಲ ಕುಂದೂ ಬಾಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಒಳ್ಳೆಯದು ಯಾವುದು? ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸುಖದಷ್ಟನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕೆ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮದ ಆರಂಭ. ಇದೇ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಎನ್ನುವುದರ ಮೂಲ. ಈ ಭಾವನೆ ಉಂಟಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ನೋವು. ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನದೆನ್ನುವುದನ್ನು ವಿಶ್ವದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಸಿದ್ಧನ ಸ್ಥಿತಿ. ಕ್ರೀಸ್ತನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು; ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಕರ್ಮಯೋಗಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯ ಜೀವಿ; ಬುದ್ಧನ ಮುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ಇದೇ. ಆದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ ನಾವು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯದು ತಪ್ಪೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದೆಯೆ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಭಗವಂತನಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜನದ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ಬಾಳು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟುದು ಇದೆ ಎನ್ನುವುದು ನಮಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಕೆಟ್ಟುದನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುವುದು. ನೋವು ದೈವ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ. ಅದನ್ನು ನಾವು ನಮ್ಮ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂದರೆ ಅದು ನಮಗೆ ಶಾಪ ಕೊಡುವುದು. ಅಮರವಾದ ಒಂದು ಪೂರ್ಣತೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಇದೆಯೆಂದು ನಾವು ತಿಳಿದರೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಒಂದು ಆಕಾರವಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದು.

ಸ್ವಾರ್ಥದ ಸಮಸ್ಯೆ. ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ನಾನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಾವಿರ ವಸ್ತು ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು. ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾನು ಬೇರೆ, ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ನನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ. ಈ ನಾನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿ ನನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ಇದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಾವು ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಆತ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಭಾರತಧರ್ಮದ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಕೆಲವರು ಕೇಳುವರು. ಆತ್ಮವೆನ್ನುವುದು ಸ್ವಾರ್ಥವಾದಾಗ ಅದನ್ನು ನಾಶಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವುದೇ ಭಾರತ ಧರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶ. ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ವಿಶ್ವದ ನೆಯ್ಗೆಯ ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಎಳೆ. ಈ ನಾನು ಬೇರೆಯಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಅದು ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದು. ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದ ಭಾಷೆಯ ಮಾತು ನಮ್ಮನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ, ನಮಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಎಂಬುದರ ಸರಿಯಾದ

ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಜನ್ಮ ಸಫಲವಾಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ, ನನಗೆ ಏನನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವದ ಸಹಜ ಗುಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಾಗ ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗುತ್ತೇವೆ; ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾವು ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ ಆ ಧರ್ಮ ಮಾನವನ ಧರ್ಮ: ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡುವುದು, ವಿಶ್ವದ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವುದು. ದೀಪ ತನ್ನ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಉರಿಯದೆ ಇರುವಾಗ ದೀಪವೇ ಅಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಹಚ್ಚಿದರೆ ಅದರ ಸ್ವಭಾವ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಅದು ತನ್ನ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಉರಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇತರರ ಶುಭಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಬುದ್ಧನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ನಿರ್ವಾಣ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು ಏಕೆ ಎಂದು ಯೋಚನೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಮನುಷ್ಯನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದೂ ಇದೇ ವಿಷಯ. ಹೀಗೆ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯದೊಂದು ಆನಂದವಿದೆ. ಕಲೆಗಾರನು ತನ್ನ ಆನಂದಕ್ಕೆ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಾಗ ಇದೇ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತಂದೆ ಮಗುವನ್ನು ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಸೆದಾಗ ಅದನ್ನು ಅವನು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಿಜದಲ್ಲಿ ಅದು ಬಹಳ ಪ್ರೇಮದ ವ್ಯಾಪಾರ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸ್ವಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಯೂ ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವವೂ ಮಾಯೆ ಎಂದು ನಮ್ಮವರು ಹೇಳಿರುವರು. ನಾಗರಿಕತೆ ತಿಳಿಯದ ಕಾಡುಮನುಷ್ಯನು ಸರಕಾರದ ನೋಟುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಡುವಂತೆ ನಾವು ನಾನು ನಾನು ಎಂದು ಮಮಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಟ್ಟರೆ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಅವನು ನೋಟನ್ನು ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದಾಗ ಅದು ಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ಮಮಕಾರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದಾಗ ನಮಗೆ ಆನಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ನಾವು ಭಗವಂತನ ಆನಂದದ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪ. ಆ ಆನಂದ ಅಮೃತವಾದದು. ಇದರಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ಸಾವು ಕೊನೆಯೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಅನಂತವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಮೂಲವಾದ ಭಾವನೆ ಇರುವುದು. ಮನುಷ್ಯನು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಅಲ್ಪವಾದ ಆಸೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅನಂತ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿ ಬಾಳಬೇಕು. ದಡಗಳು ತಡೆದದರಿಂದ ತನ್ನ ಮುಂದಣ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣುವ ನದಿಯಂತೆ, ಛಂದಸ್ಸು ಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಲಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಗೀತದಂತೆ, ತನ್ನ ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಬಾಳು ತನ್ನ ಮುಂದಣ ದಾರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ಬೇಕು; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಅವಸ್ಥೆ ಶೋಚನೀಯವಾಗುವುದು. ಮಗುವಿಗೆ ಆಟ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾಯ ಬಳಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತೆನ್ನಿ. ಆ ಆಟವೇಕೆ? ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಜೀವನ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದು.

ಯೋಗ, ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸೊಬಗು ಭಗವಂತನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ತೋರಿರುವ ಪ್ರೇಮದ ಕುರುಹು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಾವು ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ತೋರಬೇಕು. ಇದೇ ಪ್ರೇಮ ಯೋಗ. ಪ್ರೇಮ ತೋರಿದೆವೋ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಲ್ಲ ನಮಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಸೊಬಗಿಂದ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ತೋರಲಿಲ್ಲವೇ ಅದು ಕೇವಲ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ನಮ್ಮ ಬಾಳು ನಮಗೆ ಬಂಧನವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಮನುಷ್ಯನು ಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಅಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಎಂಬ ರೀತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ವೈಷ್ಣವ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಭಗವಂತನೇ ಮನುಷ್ಯನಿಗಾಗಿ ಬಂಧನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದಾನೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಕರ್ಮವೆನ್ನುವುದು ಬಂಧನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬಂಧನವಾಗದಂತೆ ಕರ್ಮಮಾಡುವುದೇ ಕರ್ಮಯೋಗ, ಕಟ್ಟಿಲ್ಲ ಬಂಧನವಲ್ಲ; ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಲ್ಲ. ದುಡಿಯದೆ ಕುಳಿತ ಮನುಷ್ಯನು ಕಸದ ಗಿಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರಬಹುದು. ಅವನ್ನು ಕಡಿದು ತೋಟಮಾಡುವವನು ದುಡಿಯುತ್ತಿರಬಹುದು. ಈ ದುಡಿತದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆತ್ಮದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೇ ವಿಕಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸೌಂದರ್ಯ ಹೊರಗೆ ತೋಟದ ಸೌಂದರ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವೆನ್ನುವುದು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಒಂದು ಸುಖ. ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ಆಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಾಣದವನಿಗೆ ಆಟವೆನ್ನುವುದು ತನ್ನ ದಿನದ ಕೆಲಸದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರ. ಲೋಕವು ಅನಂತದ ಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು ಭಗವಂತನು ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದಾರೆ. ಕೆಲಸ ಕೆಲಸ ಕೆಲಸ ಎಂದು ಇವರಿಗೆ ಒಂದು ಹುಚ್ಚು. ಇದು ಒಂದು ಅತಿ, ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ

ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಮಾಡದೆ ಇರುವುದು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಅದು ಒಂದು ಅತಿ. ಸರಿಯಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂತವಾದದು ಬ್ರಹ್ಮವೆನ್ನತಕ್ಕದು ಇಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದೆ, ಅಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನಾವು ಅದರ ನಿಯಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ದುಡಿಯಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವದ ಸ್ವಾರ್ಥ ನಮಗೆ ಹಿತಾರ್ಥವಾಗುವುದೇ ಶುಭ ಬುದ್ಧಿ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೊಗಸನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಯೋಗ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವದ ಒಂದು ನಿಯಮನಿವಿಷ್ಟವಾದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬಾಳಿನ ಗತಿ ಬೆರೆತಿದೆ. ಅದನ್ನರಿತು ನಮ್ಮ ಸುಖವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವುದೇ ಇದರ ತತ್ವ. ಅನಂತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಅಂಬಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಗಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು; ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಲ್ಲ. ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟ ಪತಿ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತನಗೆ ಬಿಡಲು, ಮೈತ್ರೇಯಿ ಇದರಿಂದ ನಾನು ಸಾಧಿಸುವ ಕಲ್ಯಾಣ ಉತ್ತಮವಾದದೇ ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಅವನು ಅಲ್ಲವೆಂದನು. ಹಾಗಾದರೆ ಇವುಗಳಿಂದ ನನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದು ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು. ಸಂಪಾದನೆಯೆನ್ನುವುದು ಸಂಸಾರದ ಮಾತು. ಜೀವಾತ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನರಿಯುವುದೆಂದರೆ ನದಿ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದಂತೆ; ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ತಿಳಿದೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೂಡ ಇಲ್ಲ. ಅಂತ ಅನಂತಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಾಗರಗಳ ಅಂತರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ದಾಟಬೇಕೆನ್ನುವುದೇ ನಮ್ಮ ಯತ್ನ. ಆದರೆ ಈ ಅಂತರ ಮಾನಸಿಕವಾದದು, ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾದದು. ತಿಳಿದ ಜೀವ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸದಾ ಈ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿಸು ಎಂದು ಮೊರೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಈ ತೀರ ಆ ತೀರ ಎರಡೂ ಒಂದೇ, ಇದು ನನ್ನ ತೀರ ಎಂದು ತಿಳಿದಷ್ಟು ಕಾಲ ನಾನು ಅಸುಖಿಯಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಇದೂ ಅವನ ತೀರವೆಂದೊಡನೆ ಆ ಅಂತರ ಮರೆಯಿತು. “ಹೇ ದೇವ! ನನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ನಿನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಯಲ್ಲದೆ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು? ನನ್ನ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇರುವುದು ಹೇಗೆ? ನಾನು ನನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಿನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರುವಂತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಿನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತಿಲ್ಲ. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿದೀಯೆ, ನಾನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿದೇನೆ. ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀನು ಎಂಬ ಮಾತು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಎಂಬ ಮಾತು ನಿರರ್ಥಕ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಭವಸಾಗರ; ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆಚೆಯ ತೀರ; ತನ್ನನ್ನು ಸೇರೆಂದು ಅದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ; ಈಗ; ಇನ್ನೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲ, ಇನ್ನೆಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲ.”

೫೮. ವಿವಿಧ ವಿಚಾರ

ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಲೇಖನಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

ಕಲೆಯೆಂದರೇನು? ನಮಗೂ ನಾವು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧ ಬಹು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ನಮ್ಮ ದೇಹದ ಪೋಷಣೆಯ ವಿಷಯದ್ದು; ಒಂದು ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು; ಇನ್ನೊಂದು ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದು. ಈ ಕೊನೆಯದು ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾದದು; ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಿಂಚಿದೆ, ಬುದ್ಧಿಯ ಹೊಲಬಾದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮೀರಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಪಂಚ ನಮ್ಮ ಭಾವನೆಗೆ ವಿಷಯ. ಆತ್ಮದ ಪ್ರಪಂಚ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬಹು ಸಮೀಪ, ಬಹು ನಿಜ. ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಮೃಗಗಳಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ. ಅವುಗಳ ತಿಳಿವೆಲ್ಲ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು. ಮನುಷ್ಯನ ತಿಳಿವು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅವನು ಆಸೆಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಿರಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಒಳ್ಳೆಯತನದಿಂದ ಬರುವ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯತನವೇ ಅವನಿಗೆ ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮತತ್ವದ ವ್ಯಂಜನೆಗಾಗಿ ಅವನು ಕೆಲವು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆ ಅವನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೆ. ಈ ಅನುಭವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಾಗ ಕಲೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಲೆಯೆನ್ನುವುದು ತನಗಾಗಿ ತಾನೇ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ. ಅದಲ್ಲದ ಬೇರೆ ಏನೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ ದೊರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಅದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು

ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲೆ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಲೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆಯೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದೆಯೇ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಅಪ್ರಸಕ್ತ. ಹೀಗೆ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ನಾವು ಕಲೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರೆವು. ಮನುಷ್ಯನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಷಯವಾದ ಭಾವಗಳು ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರಲಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಅಂಥ ಭಾವನೆಗಳು ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಬರುವ ಮೊದಲು ಅವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಬೇಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವ ಬರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಕಲೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂತರ್ಯದ ತತ್ವವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುತ್ತದೆ. ಬರಿಯ ಹೊರಗಣ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವ ದೇಶದ ಕಲೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಗುರಿಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಋಷಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಲೋಪಾಸಕರು ತಮ್ಮ ಕಲೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಾರೆ, ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತವಿಷಯವಾದ ಕವಿತೆ ತುಂಬಿದೆ. ದೇವರು ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ದೇವರಲ್ಲ. ಅವನು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದಾನೆ. ಪ್ರೀತಿಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಾವು ಅವನ ಸಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ನಮ್ಮ ಆರಾಧನದ ಪ್ರಮುಖ ಅತಿಥಿ, ಹೂವು ಹಣ್ಣಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಪರಿಣತವಾದ ವರ್ಷದ ತುಂಬಿದ ಬೆಳಸಿನಲ್ಲಿ, ನಾವು ಅವನ ಪೀತಾಂಬರದ ಅಂಚನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ, ಅವನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸಪ್ಪುಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮ ಪೂಜೆಯ ಎಲ್ಲ ನಿಜವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲ ನಾವು ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತೇವೆ; ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ನಿಜವಾದ ಆಶಯಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸತ್ಯವಂತೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ, ಸತ್ಯವಂತನಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ, ನಾವು ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಅವನು ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ಮರಳಿ ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅನಾದಿಯ ನಿತ್ಯಶಿಶು ಅವನು. ಆದಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರೇಮ ಗೀತೆಗಳು ದೇವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು. ನಮ್ಮ ಮಗನ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬ, ಮಗಳು ತೌರುಮನೆಗೆ ಬರುವುದು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದು, ಇಂಥ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರತತ್ವದ ಮಾತೆಂಬಂತೆ ಕೃತಿಮಾಡಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಎನ್ನುವುದು ನಾವು ಎಷ್ಟು ಅನುಭವವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುವುದು. ರಾಜರಾಣಿಯವರ ಸಂಸಾರ ಮಾತ್ರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನವೂ ಯೋಗ್ಯ ವಸ್ತುವೇ. ಈ ಅನುಭವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬಹಳ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾರಣ ಅದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ: ರೈಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಗಿರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದೀಖಾನೆಗಳಲ್ಲಿ. ಎಂದರೆ ಕಲೆಯೆನ್ನುವುದು ಆತ್ಮದ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮು. ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ತುಂಬದ ಒಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅದರಿಂದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಮರವಾದ ಒಂದು ತತ್ವಕ್ಕೂ ನಮಗೂ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಾ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಆತ್ಮಪ್ರಪಂಚ. ವಿಜ್ಞಾನ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅನುಭವವನ್ನು ಅತಂತ್ರವೆನ್ನುತ್ತದೆ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಅದು ಬಹಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಾದರೋ ಈ ಅತಂತ್ರವಾದ ಅನುಭವವೆನ್ನುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಅನುಭವ. ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಯಾವುದನ್ನು ಬಹಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸರಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಬರಿಯ ಅನುಭವದಿಂದ ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುವ ವಿಷಯವೂ ನಿಜವಾದದು. ಮನುಷ್ಯನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳು ಕಾಲದೇಶಗಳು. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರತಕ್ಕದು ಬೇರೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಜವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಮಗೆ ನಿಜವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ತಿಂಗಳನ್ನು ಒಂದು ದಿವಸದಂತೆ ಓಡಿಸಬಲ್ಲೆವಾದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರುವ ಮರಗಳು ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುವುವು. ಒಂದು ಕ್ಷಣವನ್ನು ಒಂದು ತಿಂಗಳಂತೆ ಎಳೆದೆವಾದರೆ ಒಂದು ಜಲಪಾತ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಮರದಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಕಾಲ ದೇಶದ ಯಾವ ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ಥಿತಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದಿದೆಯೆಂದೂ ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗುವುದು ಹೀಗೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದಾಗದು. ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಇರುವುದೆನ್ನುವುದೇ ಹಾಗೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ

ಆತ್ಮದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಬೇರೆಯಾಗುವಹಾಗೆ ಅನುಭವ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಗೀತದ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಮನಸ್ಸಿರುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾರಹಾಕಿದರೆ ಆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಮಿಗಿಲಾದ ಒಂದು ತತ್ತ್ವವಿದೆ. ಒಂದೇ ಆಟದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಸುಖ ಕಾಣಬಹುದು. ಇಂಥ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ. ಅನಂತವಾದ ವಸ್ತು ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವ್ಯಂಜನೆಗಾಗಿ ಜೀವಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಈ ಮಾತು ಅವಿವೇಕವೆಂದು ಕಾಣಬಹುದು. ಅನಂತವಾದದು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನುವುದು. ಹೇಗೆ? ಆದರೆ ಈ ಅವಿವೇಕವು ಬಹು ಹಿಂದಣಿಂದ ಬಂದಿರತಕ್ಕದು. ವಿಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನಿಜ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅನಂತವೆನ್ನುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹುಡುಕುವುದರಿಂದಲೂ ಫಲವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವಿದೆ; ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯವೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಮಾತಿಗೆ ಮಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾವು ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಮನಸ್ಸಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ವಾಕ್ಯಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ಕಥೆ. ಆಗುವುದರಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಒಂದು ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂತವಾದ ಒಂದು ತತ್ತ್ವ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತತ್ತ್ವ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಆವಶ್ಯಕ. ಅನಂತವಾದ ತತ್ತ್ವ ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾರದ್ದರಿಂದ ಆ ಆಕಾರವು ಮಾರ್ಪಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ಅದರಿಂದಲೇ ಈಶೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಈಶನದೆಂದು ತಿಳಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಮಾಯೆಯೆಂದು ಕಾಣುವುದು. ಒಂದು ಹೂವನ್ನು ಕಡಿದು ಅರೆದು ಪುಡಿಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ನಾವು ಅದರ ಸೊಗಸನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದಾಗ. ಅದರಿಂದಲೇ ಉಪನಿಷತ್ಕಾರರು, ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸ ಹೋದ ಮಾತು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತದೆ, ಮನಸೂ ಹಾಗೆಯೇ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದವನು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಭಯಪಡಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನು ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳದರಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡ ಬೇಕು, ಅನಂತವಾದದರಲ್ಲಿ ಸುಖಿಯಾಗಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಮಾನವಜನ್ಮದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಲಾರನು. ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಿಗಿಲಾಗಿರಬೇಕು. ಬಾಳ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಿಗಿಲಾಗಿರದೆ ಅದರ ತೊಡಕಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆವಾದರೆ ತನ್ನ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಮರಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಹೊಳೆಯಂತೆ ನಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ನಾವೇ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುವೆವು. ಕೆಲಸ ಆವಶ್ಯಕ; ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮಿಂಚಿದ ಬದುಕು ಒಂದಿದೆ; ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬದುಕು. ನಾವು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಡೆಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಎಂದಿನಂತೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇನೋ ಇರುತ್ತದೆ; ಆದರೂ ತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಖ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತಿದಾನೆ. ಅದನ್ನನುಭವಿಸಿದ ಉಪನಿಷತ್ಕಾರನು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ, ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡನು. ಇದನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಈ ಲೋಕ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗುವ ಜೀವನಿಗೆ ದಾರಿಯ ಒಂದು ಛತ್ರವೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಆವಾಸ ಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬಲ್ಲ ಜೀವನಿಗೆ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ತಾನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪರತತ್ತ್ವದ ಆನಂದ ಮಂದಿರ.

ದ್ವಿಜತ್ವ. ಒಂದು ಮರ ಮತ್ತು ಅದು ಇರುವ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅವನಿರುವ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ ಇದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗಗಳ ದ್ವಿಧಾಭಾವ. ಮರ ತಾನಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ಥಾನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ದೊಡ್ಡವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬದುಕು ಮೇಲಣ ಮೆಟ್ಟಲಿಗೆ ಹೋದಹಾಗೆಲ್ಲ ಒಂದು ವಸ್ತು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುವುದೆನ್ನುವುದು, ಇತರ ಗುಣಗಳಿಗಾಗಿ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದೆನ್ನುವುದು, ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಮೇಲ್ತರದ ಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಭೇದ ಉಂಟಾಗುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಯಾಗಿ ತಾನೂ ಆ ಬೇರೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ಒಂದು ಎಂಬುದನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ

ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೈತ್ರಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ; ಸೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯವು ಆವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಈ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ನೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎದುರಿಗೆ ಕಾಣುವುದು ಅಸಮಗ್ರಸ್ಥಿತಿಯಾದುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯೊಂದು ಊಹೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲದರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಒಂದಾಗುವುದು ಎನ್ನುವುದೇ ಮನುಷ್ಯನ ಆತ್ಮದ ದೊಡ್ಡ ಆಸೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ತಮ ಜೀವವು ತಾನು ಬೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಕೊಡಲೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಹಾಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಬಾಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವೆಲ್ಲವೂ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾನವನು ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಇರುವಷ್ಟರಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಹಾರೈಸುವುದರಿಂದ ಮಾನವನು ಆ ಕಲ್ಯಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನವನು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ಹಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ವಿರೋಧವಲ್ಲ. ತಾಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಮಗುವಿನ ರೀತಿ. ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಹಳಿಯುವ ಭಾವ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದೆಲ್ಲದರ ಅರ್ಥವೂ ಇದೇ. ಮನುಷ್ಯನು ಇರುವಷ್ಟು ಸುಖದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗಲಾರನು. ಅವನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖ ಬೇರೆ ಇದೆ. ಇದು ಯಾವುದೆಂದರೆ ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುವುದು. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಬೆರೆಯುವುದೆಂದರೆ ಏನು? ತಾನೂ ಅನಂತನಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಅನಂತವಾದ ವಸ್ತುಚಯವನ್ನು ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಎಂದಲ್ಲ. ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಪರಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನು. ನಾನು ಎನ್ನುವುದು ಬೇರೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಮೊದಲ ಅವಸ್ಥೆ. ನಮ್ಮದೊಂದು ಪ್ರಪಂಚ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಈ ನಾನು ಎನ್ನುವುದರ ಭಾವ ಅವಶ್ಯಕ. ಇದಾದಮೇಲೆ, ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಇತರರ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಹೌದು, ಇದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಪ್ರಪಂಚ, ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಂದು, ಒಂದು ಮಹಾತತ್ವದ ಬಿಂಬಗಳು ನಾವು, ಎಂದು ಕಾಣುವುದು ಎರಡನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಆಸೆಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಬೇಕು; ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಶುಭವನ್ನು ಸೃಜಿಸಬೇಕು; ತನ್ನಂತೆ ಇತರರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡಬೇಕು; ದೇವರು ಮಾನವನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವಂತೆ ತಾನು ದೇವರನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋಗಬೇಕು. ಮಾನವನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಸೋತು, ಅನೇಕ ವೇಳೆ ನಿಂತು, ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಂಡು, ಈ ಭಾವವನ್ನು ಮತದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದಾನೆ. ಈ ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಅನುಭವಿಸಿರುವ ಅಪಜಯವೆಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಜಯವನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬದುಕು ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು, ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟವಿರುವುದು, ನಮಗೆ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕಾರಣ. ಇದು ಅಸಂಪೂರ್ಣ, ಇಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದದು, ಆನಂದಮಯವಾದದು ನಮ್ಮ ಗುರಿ ಒಂದು ಇದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯ ಪರಮ ಗತಿ, ಪರಮ ಸಂಪತ್ತು, ಪರಮ ಲೋಕ, ಪರಮ ಆನಂದ.

ಕವಿಯ ಧರ್ಮ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ತತ್ವ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲ, ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲ; ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಏಕತೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ; ಸಹಾನುಭೂತಿ ಸಾಧನ. ಕವಿ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದಾಗ ಮರಗಳೆಲ್ಲ ಸತ್ವಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವು ಸತ್ವಗಳೆನ್ನುವುದು ನಿಜ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವರ್ಡ್ಸ್‌ವರ್ತ್ ಕವಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಲ್ಯದ ಈ ಭಾವನೆ ವಯಸ್ಸಾದಮೇಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರನಿಂದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಗ್ರಾಮೋಫೋನ್ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಅದರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದುಹಾಕಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವನೆ ನಿಜ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಈ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಒಂದು ಸತ್ವವಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದೇ ಕವಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯ ಮುಖ್ಯಫಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿ ಕೀಟ್ಸ್ ಕವಿಗೆ ಇತ್ತು. ಇದೇ ಕವಿಯ ಧರ್ಮಮೀಮಾಂಸೆ. ಇದು

ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇದು ಕಡಮೆಯಲ್ಲ. ಈ ಧರ್ಮದ ಜ್ಞಾನವು ಬೆಳೆದ ರೀತಿ ಷೆಲ್ಲೀ ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಬಹು ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುವಂತೆ ಕ್ಷಣಭಂಗುರವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಳು ದುರ್ಬಲವೂ ಕ್ಷಣಭಂಗುರವೂ ಆಗಿರುವುದು ಕಾರಣ. ಸತ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಸೌಂದರ್ಯ ಆದ್ಯಂತರಹಿತವಾದುದು. ಈ ಆದ್ಯಂತರಹಿತವಾದ ಸೌಂದರ್ಯದ ಹಾರೈಕೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕೆಲ್ಲ ನಿಂತಿದೆ. ಈ ಹಾರೈಕೆಯಿಂದಲೇ ಷೆಲ್ಲೀ ಕವಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಂತೆ ಎಲ್ಲ ಆಸ್ತಿಕರೂ ಈ ಹಾರೈಕೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುವರು.

ವನದ ಧರ್ಮ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತ ಮನುಷ್ಯನು ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಭಾರತ ವರ್ಷದ ಋಷಿಗಳು ವಿಶ್ವದ ಏಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಮುಕ್ತನಾಗುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟರು. ಪ್ರಪಂಚ ವಸ್ತು ನಿಚಯವೆಂದು ಭಾವಿಸುವಂದು ನಾವು ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತೇವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮ ತತ್ವವೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದಂದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಸಂಪೂರ್ಣನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳಸಿ ಒಂದಾಗಬೇಕು. ತಪೋವನ ನಿವಾಸಿಗಳಾದ ಋಷಿಗಳ ಈ ಭಾವ ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಪೂರ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಸಮುದ್ರ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಭೀಕರಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಕಂಡು ಮಾನವನ ಅಜೇಯವಾದ ಮನೋಬಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪಂಥವನ್ನು ಒಡ್ಡಿತು. ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವ ಕಾಲದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರು. ಭಾರತವರ್ಷದ ತಪೋವನಗಳ ಜೀವನ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಿತು. ಐಶ್ವರ್ಯದ ನಿವಾಸವಾದ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ರಾಜನಾದಾಗ ಕಾಳಿದಾಸನು ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಆಗ್ಗೆ ತಪೋವನಗಳು ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದುವು. ಆದರೂ ಕವಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೆನೆದು ಹಾತೊರೆದನು. ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಾದಂಬರೀ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಇದೇ ಮನೋಧರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆ, ಮಾನವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಅದೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕುಮಾರಸಂಭವದಲ್ಲಿ ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಭಾರತವರ್ಷದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ವಸಿಷ್ಠರ ವಿರೋಧ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಶಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪನು. ವಸಿಷ್ಠನು ಸತ್ವಾತ್ಮನು. ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಂತೆ ಇದೆ. ಪೂರ್ವದೇಶ ಸಾತ್ವಿಕತೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಬಹುಕಾಲ ಜಗಳಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಿದರು. ಲೋಕದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶಗಳು ಈ ರೀತಿ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕ.

ಜನತೆಯ ಧರ್ಮ. ಮಾನವ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೆ ಜೀವಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮುಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಸಾರಿದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು ಬುದ್ಧ ದೇವ. ಬೌದ್ಧಮತ ಶೂನ್ಯವಾದವೆಂದೂ ನಿರ್ವಾಣವೆಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಅದನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಇದು ಈ ಮತವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರ ಭಾವನೆ. ಬೌದ್ಧ ಮತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಭಾವಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದವು. ಒಂದು ಆತ್ಮಸಂಯಮದಿಂದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ನಿರಸನಮಾಡುವುದು; ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರೇಮದ ಅನಂತಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವದೊಂದಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವುದು. ಬುದ್ಧನ ದಿನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವಕ್ಕೂ ಮುಕ್ತಿಯುಂಟೆಂದು ಬೋಧೆ ಹರಡಿದಂತೆ ಈಗಲೂ ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬ ಜನರಲ್ಲಿ ಬಹು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬಂಗಾಳದೇಶದ ಬೌಲ್ ಜನರು ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನು, ಹೃದಯೇಶ್ವರನನ್ನು, ಕುರಿತು ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾವ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಗೀತಗಳ ಸೊಗಸು ತಿಳಿದವರನ್ನೂ ಮನಸೋಲಿಸುವಂತಿದೆ. ಈ ಬೌಲ್ ಜನ ದೇವರನ್ನು ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ

ಅವನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದಾರೆ; ನನಗೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ಆವಶ್ಯಕವೋ ನಿನಗೆ ನಾನೂ ಹಾಗೆ ಆವಶ್ಯಕ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಭಾವನೆ ಭಾರತವರ್ಷದ ಇತರ ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಜನ ಮುಖದಮೇಲೆ ಯಾವ ಒಂದು ಲಾಂಛನವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರೇ ಒಂದು ತತ್ವವನ್ನು ರಹಸ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದಾರೆ. ಪುಣ್ಯವಂತರು ಇವರನ್ನು ಬೇಡವೆನ್ನುವಂತೆ ಇವರು ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಪ್ರಪಂಚದ ಐಶ್ವರ್ಯ ತಮ್ಮನ್ನು ಸೋಕಿದರೆ ತಾವು ಕೆಡುವೆವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಬದುಕನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆ ಎಲ್ಲ ದೀನಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶುಭವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆಯೆನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

"ನನ್ನ ಶಾಲೆ". ಮನುಷ್ಯನು ಅವನಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು, ಅವನ ಬಾಳಿನ ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಪಾಠಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಹಳ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾವು ಮಕ್ಕಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯದಂತೆ ತಡೆಯುತ್ತೇವೆ. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆಡಕೂಡದೆನ್ನುತ್ತೇವೆ; ಪಾಠವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಲಿಯಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೇವೆ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಮಗು ಮರವೆಂದರೆ ಏನು ಎಂಬದನ್ನು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಬೇಕು; ಅದು ಮರ ಹತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ; ಮರದ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಠಾಕೂರರ ಜೀವನ ಅಸುಖವಾಗಿತ್ತು. ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಇಂಥ ನಿರ್ಬಂಧಗಳಿರಕೂಡದೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರು ಆಟಪಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರು. ಅವರು ಬರಿಯ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವರು; ನೀರಿನಲ್ಲಾಡುವರು; ಮರಗಳನ್ನೇರುವರು. ಬಡತನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿಯುವರು. ಠಾಕೂರರು ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಕಿದರು. ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಈ ಶಾಲೆಯ ಹುಡುಗರು ಆತ್ಮಜೀವನ ಒಂದಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವರು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಪೋವನಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರು ಬೆಳೆಯುತಿದ್ದದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಹೀಗೆ. ಅವರು ಗುರುವಿನೊಂದಿಗೆ ವಾಸಮಾಡುತ್ತ ಅವನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತ ತಿಳಿವನ್ನು ಪಡೆದರು. ಶಾಂತಿನಿಕೇತನ ಶಾಲೆಯ ಸ್ಥಳ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲವಾದದು. ಇಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡುತಿದ್ದರು. ಈ ಶಾಲೆ ಆರಂಭವಾದ ಈಚೆಗೆ ಅದರ ಭಾವನೆಯೂ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಮೊದಲು ಕವಿ ಇತರರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡುವುದೆಂಬ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು. ಅದಕ್ಕೆ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದರು. ಆಮೇಲೆ ಈ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಉದ್ದೇಶವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಏರ್ಪಾಡೂ ಮರೆತವು. ಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾವವೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅದು ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಿದೆ, ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದೆ, ಗುರುವಿನ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯಿದೆ. ಕವಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಬಂದ ಸತೀಶಚಂದ್ರ ಎಂಬ ತರುಣ ಕವಿ ಈ ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಆಡುತಿದ್ದನು. ಅವರಿಗೆ ರುಚಿಹುಟ್ಟುವಂತೆ ದೊಡ್ಡಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಠಾಕೂರರ ಗೀತಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ, ಅವರ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಆಡುವುದು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆಯೆಂದು ನೋಡುವವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಲವಿದೆ. ಮಕ್ಕಳು ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ; ಹಿರಿಯ ಒಂದು ಹಾರೈಕೆ, ಹಿರಿಯದೊಂದು ಯತ್ನ, ಇದರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದಾರೆ.

ಹೆಂಗಸು. ಪುರುಷನ ಸಹಜ ಧರ್ಮ ಉದ್ಯಮ; ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹಜ ಧರ್ಮ ಸ್ಥೈರ್ಯ. ಈಗಣ ನಾಗರಿಕತೆ ಕೇವಲ ಪುರುಷ ಸಂಬಂಧವಾದದು. ಇನ್ನು ಬರುವ ನಾಗರಿಕತೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕೈವಾಡದಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹನೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ಈಗಣ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಹನೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಗುಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ನಿಜ. ಹೆಂಗಸು ಸಹನೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸೊಗಸನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಳು. ಹೀಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಂಗಸು ಸುಮ್ಮನೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆಮಾಡುತ್ತ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿರಿಯ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಅವಳ

ಕೆಲಸ ಎಂದರ್ಥ. ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಇದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಗಂಡಿಗೆ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಉದ್ಯಮವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಬಾಳನ್ನು ಬರಿಯ ಗಲಭೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಈಗಣ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಅತಿಯನ್ನು ಅಗಡನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸೊಗಸನ್ನು ಮೊಳೆಯಿಸುವುದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕರ್ತವ್ಯ.

೩೯. ರಾಷ್ಟ್ರತತ್ವ

ರಾಷ್ಟ್ರತತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಮನುಷ್ಯನ ಚರಿತ್ರೆಯ ರೂಪ ಅವನು ಜಯಿಸಬೇಕಾದ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಹು ಜನಾಂಗಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದು. ಭಾರತವರ್ಷ ತಾನೊಂದು ಜನಾಂಗ, ಇತರ ಜನಾಂಗಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಯಾವಾಗಲೂ ಯೋಚಿಸಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇದ್ದ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪದ್ಧತಿ ಬಂದಿದೆ. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪದ್ಧತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೇನೆಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಜನಾಂಗ ಒಂದಾಗಿ ಇತರ ಜನರಿಂದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವುದು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಜನಾಂಗಗಳು ಹಣದ ಆಸೆಯಿಂದ ಒಂದೊಂದೂ ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಾಳಯವಾದವು. ಧನದ ಆಸೆಗಾಗಿಯೇ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಕಲಹಗಳು, ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಕಲಹಗಳು, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಸಮೂಹಗಳ ಕಲಹಗಳು, ಬಂದಿರುವುದು. ಈ ಸ್ವಭಾವದ ರಾಷ್ಟ್ರವೊಂದು ಭಾರತ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಳತೊಡಗಿತು. ಇದರಿಂದ ಬಂದಿರುವ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಏನೆಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಇನ್ನು ಹೀಗಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಆಂಗ್ಲೆಯ ಜನ ನಮಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿವೆ. ಅನೇಕ ಜನಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ನಮ್ಮ ದೇಶದಿಂದ ಈ ಒಂದು ಜನಾಂಗವನ್ನು ಬೇಡವೆಂದು ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಆಂಗ್ಲೀಯ ಜನವನ್ನು ಕುರಿತಲ್ಲ; ಆಂಗ್ಲೇಯ ಜನಾಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು, ಅವರ ರಾಷ್ಟ್ರಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತು. ಆಂಗ್ಲೇಯ ಜನತೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಗಿದೆ. ಅವರ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಆಳಿಕೆಯಿಂದ ಆಗಿರುವುದು ಮಾತ್ರ ತೊಂದರೆಯೇ, ಉಳಿದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ಜನಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿಯುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತದೆ; ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರ ಜನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ಮಾತ್ರ ನಷ್ಟವಲ್ಲ; ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ನಷ್ಟವೇ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ಜನಾಂಗ ವಿಶ್ವದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ; ತನ್ನ ನಡವಳಿಯಿಂದ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಆಳುವ ಜನಾಂಗ ತನ್ನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಲಭೆಗೊಂದಲಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತದೆ; ದೇಶ ಶಾಂತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉಬ್ಬುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಈ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನಗಳು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದುದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು. ಇಂಥ ಜನಾಂಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಜನ ಬಹಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ವಿಶ್ವನಿಯಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಸಾಯುತ್ತವೆ. ಸ್ಪಾರ್ಟಾದೇಶ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಜನಾಂಗ ಭಾವ ಕೆಟ್ಟದೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಕಾಲದ ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರ ಇನ್ನೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಅಸೂಯೆಯೇ ನಿದರ್ಶನ. ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿರುವ ಜನರು ಬೇರೆ ಜನರು ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗದಂತೆ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಇಷ್ಟು ಕೆಡಕಾಗಿರುವುದಾದರೆ ನೀವೂ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿ ಇತರ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ತಾನೆ ಎಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ರಾಷ್ಟ್ರಭಾವದ ರೋಗಕ್ಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಇದರ ನಿಜವಾದ ನಿವಾರಣೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಾಗಿರುವವರು ಒಳಗೆ ಯಾವ ಭಾವನೆಯಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಹೊರಗೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಂದರೆ ದುರ್ಬಲರಾದವರಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದು. ರಾಷ್ಟ್ರ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ನಮಗೆ ದೇಹಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು; ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ನೀತಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜನಾಂಗದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಭಾವ ಅತಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಕವಿ ಜಪಾನಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ಕವಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯನ್ನು

ಒಪ್ಪಿದರು, ಮಾತನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದರು; ಆದರೆ ಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಈತ ಸೋತ ಜನಾಂಗದವನಾದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದಾನೆಂದು ತಿಳಿದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಭಾವನೆ ತಪ್ಪೆಂದು ಜನಾಂಗಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕಲಿಯುವರು. ಅದುವರೆಗೆ ಜನಾಂಗಗಳಾಗದ ಜನರು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಕಾಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಜನಾಂಗಗಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದು ಅವು ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವುದು ಮೊದಲಾದಮೇಲೆ ನಾವೂ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು.

ಏಷ್ಯಾಖಂಡ ಸೋತುಹೋಗಿದೆಯೆಂದೂ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರವಾಗಲಾರದೆಂದೂ ಜನ ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಜಪಾನ್ ದೇಶ ಈ ಭಾವನೆ ತಪ್ಪೆನ್ನುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿತು. ಈ ಭಾವನೆ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅಸಮಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬರತಕ್ಕದು. ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಜಪಾನ್ ಮಾಡಿದ್ದು ಹೊಸದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರದಾದರೂ ಜಪಾನಿನ ಈ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ ಅದರ ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದೇ. ಪೂರ್ವದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಜನ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಈ ದೇಶ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬರುವ ತಿಳಿವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ ಕೇವಲ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಶ ಏಷ್ಯಾಖಂಡದ ಇತರ ದೇಶಗಳೊಡನೆಯೂ ಭಾರತ ವರ್ಷದೊಂದಿಗೂ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಬೆರೆತಿತ್ತು. ಆಗ ನಮ್ಮ ಜನಾಂಗಗಳು ಯುದ್ಧಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನೆರವಾಗಿ ಬೆಳೆದವು. ನಾವು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೆ ಅಂದಿನಂತೆ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಬೆಳೆಯೋಣ; ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದಾಟಕ್ಕೆ ನಿವೇದಿಸದೆ ಇರೋಣ. ಪೂರ್ವದೇಶೀಯರಿಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯೆನ್ನುವುದು ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದನ್ನುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆಯುವುದೂ ಒಂದು ತೆರದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ. ರೈಲಿನಂತೆ ನಾವು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ; ಮರದಂತೆ ಬೆಳೆಯಬಹುದು. ಕೆಲವು ಕೆಲಸ ಕಾಯಲಾರದು; ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವುದು ಇಂತಹ ಕೆಲಸ. ಇಂಥ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಅವಸರಪಡುವುದು ನ್ಯಾಯ. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬೆಳಸನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗುವವನಂತೆ ಅವಸರಪಡಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯೂರೋಪು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ದೇಶವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಗುಣಗಳಿವೆ; ಆ ಗುಣಗಳು ಆತ್ಮಬಲದಿಂದ ಬಂದಿವೆ. ಆದರೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಲವನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಆಪೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಯೂರೋಪು ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿದೆ. ಜಪಾನ್ ದೇಶ ಈ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಮಾನವ ವರ್ಗದ ಪೂರ್ಣ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಜಪಾನ್ ದೇಶದ ಬದುಕನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಬೆಳೆದಿರುವುದು ಕಾಣುವುದು. ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಜಯಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಯೂರೋಪಿನ ಜನರು ಎಲ್ಲಿ ಹೊಡೆದಾಟಕ್ಕೆ ಕಣವನ್ನು ಕಂಡರೋ ಅಲ್ಲಿ ಜಪಾನ್ ದೇಶ ಮೈತ್ರಿಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಈ ವಿಶ್ವ ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದ ಜಪಾನ್ ದೇಶ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯೋ ಅದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ವಿನಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರೂ ಪುಣ್ಯವಂತರಂತೆ ವಿನಯಶೀಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈಚೆಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಈ ವಿನಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಾಘಾತಬರುವಂತಿದೆ. ನಿಜವಾದ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ; ಹೊರಗಣ ಆಡಂಬರವಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಈ ಆಡಂಬರವನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗಣ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರೇ ಬದುಕಬಹುದು ಎಂಬ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರದ ತತ್ವವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಹರಡಬಹುದು. ಹಳೆಯದಾದ ಜಪಾನ್ ದೇಶ ಇಂಥ ಬೋಧೆಯಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗುವ ಸಂಭವ ಉಂಟು. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತಪ್ಪೆ ಎಂದು ಜಪಾನರು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಿಂದ ನಮಗೆ ಬಂದಿರುವ ಭಾವನೆಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿಯಾದುವೇ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಪೂರ್ವ ದೇಶದವರು ನಮ್ಮಂತೆ ಆದಾರೆಂದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಹೆದರುತ್ತಿದಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಜಪಾನರಿಗೆ ಹೆದರುವುದಾದರೆ ಜಪಾನರ ಗುಣವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲ; ತಮ್ಮಂತೆ ಇವರೂ ಘಾತಕರಾಗಬಹುದೆಂಬ

ಕಾರಣದಿಂದ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಯಂತ್ರವನ್ನು ದೈವವೆಂದಂತೆ ನಾವು ಎನ್ನಬಾರದು: ನಾವು ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸೋಣ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ದೈವವಾಗಿ ಮಾಡದಿರೋಣ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಾದದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂದೇಹ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಎಂದು ಕವಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಲಿಯಬೇಕಾದದು ಬಹಳವಿದೆ; ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಆಹಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದುರ್ಬಲವಾದದು; ಅದು ಸೋಲುವುದರಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಸೋತಾಗ ಮಾನವ ವರ್ಗವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದೇಶೀಯರು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು.

ಭಾರತವರ್ಷದ ಕಾವ್ಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜನತೆಯ ಸಮನ್ವಯ. ಅಮೆರಿಕಾ ದೇಶವೂ ಇದೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಭಾರತ ವರ್ಷ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನೋಡಿತು. ಆಧುನಿಕ ಪ್ರಪಂಚ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ತರುವುದು ಅಮೆರಿಕಾ ದೇಶದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಅಮೆರಿಕಾ ದೇಶ ಹೊಸದು. ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಿಂದಣಿಂದ ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕೋಟಲೆಗೆ ಅದು ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಯೂರೋಪಿನ ಜನಾಂಗಗಳು ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ಅಮೆರಿಕದ ಜನರು ಆಶ್ರಿತ ಜನಾಂಗಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಯೂರೋಪಿನವರು ಯಾವುದನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದರೋ ಅದನ್ನೇ ನಾವು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಬೇಡ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಭಾವದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು, ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮೆಟ್ಟುವುದು, ಯೂರೋಪಿನ ಪದ್ಧತಿ. ಈ ಬಾಣ ಬಿರುಸಿಗೆ ಬೆರಗಾಗಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಣತೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಹಳಿಯುವಂತಾಗಬಾರದು. ಬಾಣ ಬಿರುಸಿನಿಂದ ಬೆಳಕು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಗಲಭೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಇದಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದು. ಯೂರೋಪು ಇದನ್ನು ಮರೆತು ಶಕ್ತಿ ದೊಡ್ಡದೆಂಬಂತೆ ನಡೆಯಬಹುದು; ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ನೀತಿಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ನಿಜವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವುದು ಇಂಡಿಯಾದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಮೊದಮೊದಲಲ್ಲಿ ಪರ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದ ಸರಕಾರದ ಮುಂದೆ ಗೋಪಾಳ ಬೇಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿತು. ಆಮೇಲೆ ಬಂದ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳು ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತಾವೂ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಬೇಕೆಂದು ತೊಡಗಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗುವ ಆನುಕೂಲ್ಯ ನಮಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಜನರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ಸರ್ವಕಾಲಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುದನ್ನೇ ಮಾಡಿತು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಆದಿ ಜನಾಂಗಗಳನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದರು. ಭಾರತವರ್ಷ ಅಂಥವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಅವರನ್ನು ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಎಣಿಸಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಐಕಮತ್ಯ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ನಮಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬರಬಹುದು; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬರಲಾರದು. ನಾವು ಒಂದು ಜನಾಂಗವಾಗಿಲ್ಲ; ನಾವು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ; ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುವುದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಲ್ಲ; ಅವು ಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೇವೆ; ಅವು ಬಂದಾಗ್ಗೆ ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬರುವ ಕೇಡನ್ನು ತಡೆಯಲಾಗದೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಜನಾಂಗಭಾವನೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ವಿಷಮವಾದ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಕವಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲವೆಂದು ಜನರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬೇಕು. ಇವರು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಷ್ಟನ್ನೇ ಬೇಕೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಒಂದು ಇದೆ, ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಯಾವುದೆಂದರೆ ಬಲಿಷ್ಠರು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿರೆನ್ನುವುದು. ಕೊನೆಗಾದರು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕವಿಗೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

೬೦. ವಿಮರ್ಶೆ

ಠಾಕೂರರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧುಸೂದನದತ್ತನ ಮೇಘನಾದವಧ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರಷ್ಟೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಅವರು ಆಗಾಗ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ

ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದೊಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಗ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಕೆಲವನ್ನು ಶ್ರೀಮಾನ್ ತಳಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಕೆಲವು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಈಚೆಗೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಅಗರದ ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂಬ ಉಪನ್ಯಾಸ ಗುಚ್ಛವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾದಂಬರಿ ಕುಮಾರಸಂಭವ ರಾಮಾಯಣ ಶಾಕುಂತಲ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಸಂಗ ಪೀಠಿಕೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆಯಿಂದಲೂ ನಾವು ಕವಿವರರ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಇವರು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಆಳವಾಗಿ ಯೋಚನೆಮಾಡಿದರು; ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿ ಸುಖಿಸಿದರು; ಅದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು. ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಇವರ ಭಾವನೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಓದಿದ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಬಂದದಲ್ಲ; ಓದುವ ಕವಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಬಂದದು. ಹಲವು ವೇಳೆ ಇವರು ಕೊಡುವ ಅರ್ಥದಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಇವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಊಹೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಒಂದು ಹೊಸ ಬೆಳಕನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನಾದರೂ ಬರೆಯುವಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಠಾಕೂರರು ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿ ವಿವರವಾಗಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದುವಂತೆ ಈ ವಿಮರ್ಶನ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಓದಿ ಆನಂದಪಡುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಓದುವಂದು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತ ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ವಿಮೃಷ್ಟ ಕೃತಿಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುತೂಹಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ; ಅನುಭವಶಕ್ತಿ ಒಂದು ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮಿಗಿಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿ ಭಾವಗೀತಿಕಾ ಕರ್ತೃವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಠಾಕೂರರ ವಿಮರ್ಶೆಗಳು ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೀತಿಯ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು.

೬೧. ಪತ್ರಗಳು

ವಿಮರ್ಶೆಯಂತೆ ಪತ್ರಲೇಖನವೂ ಠಾಕೂರರು ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಕೈಗೊಂಡ ವ್ಯವಸಾಯ. ಇವರು ಜಮೀನ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಪತ್ರಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ಇವರು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಬರೆದ ಅನೇಕ ಪತ್ರಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಇವರ ದಿನದ ಜೀವನದ ವಿಚಾರವನ್ನು, ಸುತ್ತ ಕಂಡ ಜನದ ಬಾಳಿನಿಂದ ಇವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆದ ಪರಿಣಾಮದ ವಿಚಾರವನ್ನು, ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇವರಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿದ ಭಾವನೆಯ ತರಂಗದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಇವರು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯರೂಪದಂತೆ ಪತ್ರಲೇಖನವೆನ್ನುವುದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಿಂದ ನಮಗೆ ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ. ದಿನ ದಿನದ ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಅನುಭವವನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಕ್ಕೆಂದಲ್ಲ, ಕೆಳೆಯ ಕಿವಿಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆಂದು ಬರೆದಿಡುವ ಪತ್ರಲೇಖಕನು ಈ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶಜೀವಿ. ಇಂಥವನು, ಉಳಿದಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಈ ರೀತಿಯ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಂದು ಕಳೆಯನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ. ಠಾಕೂರರಂತೆ ಬಾಳುವೆಯೇ ಬರಹವಾಗಿರುವವರ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಇಂಥ ಕಳೆ ಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉಳಿದ ಕಡೆ ಹೇಳದ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳ ಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಅರ್ಥ ಮುಂತಾದ್ದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಾಮಗ್ರಿ ಒದಗಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ, ಇಂಥವರ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರುಚಿಯಾದ ವಿಷಯ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರ ಎಳೆತನದ ಪತ್ರಗಳು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ; ಆಮೇಲಿನ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿರಿಯದೊಂದು ಜೀವ ತನ್ನ ಹಿರಿತನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಇತರ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು

೮೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ

ಠಾಕೂರರ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತಿದ್ದ ಕಾರ್ಯ ಸಮಾರಂಭಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಇವರು ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ಇವರು ಬರೆದಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಇವರ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ ಎಷ್ಟು ಅದ್ಭುತವಾದದೆಂದು ತೋರಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಕಾರಣಪುರುಷರ ಒಟ್ಟು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಭಾಗ ಮಾತ್ರ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ಇತರ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

೮೩. ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆ

ಇವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೊದಲು ಇವರ ರಾಷ್ಟ್ರ ಸೇವೆ ಹಿರಿಯದು. ಠಾಕೂರರ ಮನೆತನ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದು. ಪರದೇಶೀಯರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಾರಾಮಮೋಹನರಾಯನು ಖಂಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನಿಂಥ ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಎಳೆಯರಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಒಂದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ವಿಷಯ ಅವರ ಜೀವನಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆಗ್ಗೆ ಅದು ಆಟವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಭ್ಯಾಸ ಆಮೇಲೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶಪ್ರೇಮ ಮೊದಲು ರೂಪುಗೊಂಡದು ವೈಸ್‌ರಾಯ್ ಲಾರ್ಡ್ ಕರ್ಜನ್‌ರವರು ಬಂಗಾಳ ದೇಶವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿದಾಗ. ಈ ವೈಸ್‌ರಾಯರು ಇದನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆ ಮೊದಲು ನಡೆದಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಂದ ಬಂಗಾಳದ ಜನಕ್ಕೆ ಇದು ಬಂಗಾಳಿಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ದುರಭಿಸಂಧಿಯಿಂದ ಬಂದ ಏರ್ಪಾಡೆಂದು ತೋರಿತು; ಬಂಗಾಳವನ್ನು ಪುನಃ ಒಂದಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವೆದ್ದಿತು. ಠಾಕೂರರು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು, ಗೀತಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರು, ಜನದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸಿದರು. ರಾಷ್ಟ್ರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲ ಜನರು ಅನುಸರಿಸಿದ ದಾರಿ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿ ಇವರು ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದರು. ಇವರ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಸೂಚನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವ ಸೌಹಾರ್ದದ ವಿಷಯ ಇವರು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ಈ ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಠಾಕೂರರ ದೇಶ ಪ್ರೇಮ ಈ ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮದ ಮಂಜಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅಮೃತಸರೋವರದ ಕೊಲೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಶವೆಲ್ಲ ಕೋಭೆಗೊಂಡಿರುವಾಗ ಇವರು ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನೂ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕಾರದವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನೈಟ್ ಪದವಿಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಬರೆದ ಪತ್ರವು ಧೀರವಾಗಿದೆ, ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ, ಆತ್ಮಗೌರವದಿಂದ ತುಂಬಿ ಹರಿದಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇವರು ಅಮೆರಿಕಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಕೆನಡಾ ದೇಶದವರು ಇವರನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡ ಬರಹೇಳಿ ಆಹ್ವಾನ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಇವರು, ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು ನೀವು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ನಾನು ಮಾತ್ರ ನಿಮಗೆ ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದೇನು, ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದರು. ಠಾಕೂರರಿಗೆ ಅಸಹಕಾರ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಸಹಕಾರ ಸಮ್ಮತವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯಾರೂ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಯತ್ನ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಬಾಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅಂದೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆನ್ನುವುದು ರಾಷ್ಟ್ರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹೂ, ಅದು ಮರಕ್ಕೆ ತಗಲು ಹಾಕುವ ಲಾಂದರವಲ್ಲ. ಆದದರಿಂದ ನಾವು ಸರಕಾರದೊಂದಿಗೆ ವಾದ ಮಾಡಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ; ನೀವು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಇದು ನಮಗೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಪರದೇಶದವರು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ದರ್ಪತೋರುತ್ತಿದಾರಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರ ದೇಶದಿಂದ ಬರುವ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು

ಸುಡಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಈ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಇವರು ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಅಸಹಕಾರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ನಿಂತರು; ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚೆ ಬೆಳಸಿದರು. ೧೯೦೫ರಲ್ಲಿ ಇವರು ಸ್ವದೇಶೀ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನಿಂತಾಗ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಉಂಟಾದಂತೆ ಈ ಸಲವೂ ಆಯಿತು. ಅನೇಕರು ಠಾಕೂರರಿಗೆ ದೇಶಪ್ರೇಮ ಕಡಮೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದರು. ಆಮೇಲೆ ಇವರು ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧಿಯವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡರು. ಇದು ಹೇಗಾದರೂ ಠಾಕೂರರ ಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟು ನಿಜವಾದದು ಹಿರಿಯದು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಸಂದೇಹವಿರಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. "ಜನಗಣಮನ ಅಧಿನಾಯಕ" ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಇವರ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರೇಮ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯದು. "ಎಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತ ಭಯಶೂನ್ಯ" ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಗೀತವೂ ಹೀಗೆಯೇ. ಠಾಕೂರರು ಬಂಗಾಳದ ಸ್ವದೇಶೀ ಚಳವಳಿಯ ಜೀವವಾಗಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ದೇಶಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಇವರ ಮಾತಿನಿಂದ ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳದ ದೇಶಸೇವಕರು ವಿರಳ. ಕವಿವರರು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ನಾವು ಈಗ ನಡೆಸುತ್ತಿದೇವೆ ಎಂದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಬರಿಯ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಲ್ಲ. ಮಹಾತ್ಮರು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ "Leave this chanting and singing and telling of beads (ಭಜನ ಪೂಜನ ಸಾಧನ ಆರಾಧನ)" ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಮ್ಮ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು, ನಾನು ಬಡವನಂತೆ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ, ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಇದಾದಮೇಲೆಯೇ ಅವರು ಪಗಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟದು, ಚಡ್ಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದು. ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರ ಸೇವೆಯ ಹಲವು ಮುಖಂಡರ ಹಲವು ಭಾವನೆಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಠಾಕೂರರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶಪ್ರೇಮವೂ ದೇಶದ ಶುಭವನ್ನು ಕುರಿತ ಹಲವು ವಿಧವಾದ ವಿಚಾರವೂ ಉಜ್ವಲವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಕವಿವರರು ತಾವು ದೇಶಸೇವೆ ಮಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ನೂರು ಜನರನ್ನು ದೇಶ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದಾರೆ.

೬೪. ವಾಗ್ಮಿತೆ

ಠಾಕೂರರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೀತಿಯ ಉಪನ್ಯಾಸಕಾರರು. ಒಳ್ಳೆಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ವಾಗ್ಮಿಯಲ್ಲದೆ ಇರಬಹುದು; ವಾಗ್ಮಿಯಾದವನು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಕವಿವರರಲ್ಲಿ ಇವೆರಡು ಶಕ್ತಿಗಳೂ ಸೇರಿದ್ದವು. ಇವರ ಕಂಠ ಕಂಚಿನ ತಾಳದ ಸ್ವನದಂತೆ ಎತ್ತಿ ಕೇಳುತಿತ್ತು, ಇಂಪಾಗಿತ್ತು. ಮಾತು ಮುದ್ದಾಗಿತ್ತು; ವಿಷಯದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಸುಂದರವಾಗಿರುತಿತ್ತು. ಹೇಳುವ ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಿ ಉದಾಹರಿಸಿ ಒಕ್ಕಣೆ ಹೇಳಿ, ಕೇಳಿದವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಕೇಳುವಷ್ಟೂ ಹಿತವಾಗಿರುವಂತೆ, ವಿವರಿಸುವ ಕಲೆ ಇವರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಇವರ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷಣಗಳಲ್ಲಿ. ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಈ ಶಕ್ತಿ ಇನ್ನೂ ಅದ್ಭುತವಾದದೆಂದು ಜನರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಕೇಳುತಿದ್ದರಂತೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇವರು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳ ಬಂದವರು ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲುತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇವರ ಧೀರವಾದ ಆಕಾರ, ಗಂಭೀರವಾದ ಮುಖಮುದ್ರೆ, ಸುಖವಾದ ಶರೀರ, ನಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ, ಇವೆಲ್ಲ ಇವರ ಉಪನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಕಳೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದುವು. ಹತ್ತಾರು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬಲ್ಲ ಜನರೂ ಅಲ್ಲದವರೂ ಇವರ ವಾಗ್ಮಿತೆಯಿಂದ ಮುಗ್ಧರಾದರು.

೬೫. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜ

ಠಾಕೂರರು ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಅದರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದದು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ತಗ್ಗಿ ನಡೆಯುತಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜದ ವೇದಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾತ್ರ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬ ಒಂದು ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ಅವರು ನಡೆಸುತಿದ್ದರು. ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಅದನ್ನು

ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದರು. ಈಚೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಠಾಕೂರರ ಮನೆತನದವರೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಕೇಶವಚಂದ್ರಸೇನರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಅತಿಸುಧಾರಣೆಯ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಪಡಿಯಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಈ ಶಾಖೆಯವರು ದೇಶೀಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಈಗ ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದ ಮುಂದಾಳುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಕಾರಣರು.

೬೬. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ : ಶಾಂತಿನಿಕೇತನ

ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಪ್ರಾಪ್ತ ವಯಸ್ಕರಾದ ಮೊದಲು ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಗುರುಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲಕರು ಈಚೆಗೆ ಕವಿಯ ಕನಸಿನ ಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕರಗಿಹೋದರು. ಆಂಗ್ಲೇಯರು ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುವಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಜ್ಞಾನ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ದೊಣ್ಣೆ ದಂಡುಕೋಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹರಿಯುತಿತ್ತು. ಆಂಗ್ಲೇಯ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಆರಂಭವಾದಮೇಲೆ ದಂಡುಕೋಲು ಹೋಯಿತು, ದೊಣ್ಣೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮರೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆ ಎನ್ನುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಭಾವ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬೆಳೆಯಿತು. ಠಾಕೂರರು ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ವರ್ಷಗಳು ಅವರಿಗೆ ದುಃಖಮಯವಾಗಿ ನೆನವಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತವು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸುಖದ ದಾರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ೧೯೦೨ರಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದ ಪಾಠಶಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಇವರೇ ಇದರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಂದು ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ಅದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಶಾಲೆ ಈಗ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಶಿಶು ವಿಭಾಗ ಒಂದು ಏರ್ಪಾಡಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಒಂದು ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪಾಠವೆನ್ನುವುದು ಏನೋ ಒಂದು ನಿರ್ಬಂಧವೆಂಬಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನೂ ಆಯಾ ತರಗತಿಯ ಹುಡುಗರೂ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳು ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿಯೋ ಹೂಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೋ ಹುಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಪಾಠ ಕಲಿಯುತ್ತಾರೆ. ಪಾಠ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾತೃಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ. ಕಲಿವು ರುಚಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಅದರಿಂದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಫಲ ದೊರೆಯ ಬೇಕಾದರೆ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮಾತೃಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಠವಾಗಬೇಕೆಂದು ಠಾಕೂರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದನ್ನು ಇವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಇವರ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಠಾಕೂರರು ಕವಿಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಲೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣವನ್ನು ತುಂಬಿದರು. ಬೆಳಗಾಗ ಮಕ್ಕಳು ಸುಪ್ರಭಾತವನ್ನು ಹಾಡುವುದು; ಎರಡು ನಿಮಿಷ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರುವುದು; ವಸಂತೋತ್ಸವ, ಪುಷ್ಯಮಾಸದ ಹಬ್ಬ, ಇಂಥ ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲೆತು ಹರ್ಷವಾಗಿರುವುದು; ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳ ಹಾಡನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು, ಹೇಳುವುದು; ಐನೂರು ಜನ ಸೇರಿ ಒಂದು ಮದುವೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ನಗುತ್ತಿರುವುದು; ಇದೆಲ್ಲ ಈ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಒಂದು ಗುರುಕುಲದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ ಉಂಟು. ಚಿತ್ರಕಲೆಗೆ ಒಂದು ಶಾಖೆಯೇ ಇದೆ. ಇದರ ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರು ಶ್ರೀ ನಂದಲಾಲ ಬಸು ಅವರು. ಶ್ರೀ ಅವನೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರ ಶಿಷ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದವರೆಂದರೆ ಮೈಸೂರಿನ ವೆಂಕಟಪ್ಪನವರು ನಂದಲಾಲ ಬಸುಗಳು. ಇವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕಾದರೆ ಸಂಸ್ಥೆ ಎಷ್ಟು ಹಿರಿಯದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಪರದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಮಹನೀಯರು ಈ ಶಾಲೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಾಯ್ತುಂಬ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮವರೂ ಕೆಲವರು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ. ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಕುಂದು ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ತೆಗಳಿರುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವುಳ್ಳವರು ಈ ಪಾಠಶಾಲೆಯಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಕೋಪವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು. ಇಂಥವರೊಬ್ಬರು, ಇದು ಪೂರ್ವದ ಆಶ್ರಮಗಳಂತೆ ಇದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ, ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮರಗಳಿವೆ ಇನ್ನೇನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ಎಂದರಂತೆ. ಇಂಥ

ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅಳೆದು ಮುಗಿಸುವೆನೆನ್ನುವುದು ಅವಿಶ್ವಾಸದ ಚಿಹ್ನೆ. ಇದರಿಂದ ಹೇಳುವವನ ಮನೋಧರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಹೊರತಾಗಿ ವಿಷಯ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಈ ಶಾಲೆ ಧೀರನಾದ ಕವಿವೀರನ ಆಶಾಪೂರ್ಣವಾದ ಒಂದು ಯತ್ನ, ಒಂದು ಉದ್ಯಮ. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮ ಇನ್ನೂ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಅದು ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ನಿರ್ವಿವಾದ ಅಂಶ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಹುಡುಗರು ಹುಡುಗಿಯರು ಇದಾರೆ; ಐವತ್ತು ಜನ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರೂ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯರೂ ಇದಾರೆ; ಇವರೆಲ್ಲ ಜಾತಿ ಕುಲಗಳ ಭೇದವನ್ನೆಣಿಸದೆ ಭಾರತವರ್ಷದ ಮಕ್ಕಳೆಂಬ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೋದರ ಸೋದರಿಯರಂತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸೌಹಾರ್ದದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತ ಕವಿಯ ಕನಸನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದಾರೆ.

೬೭. ವಿಶ್ವಭಾರತಿ

ಕವಿವರರು ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾವ ಮೂಡಿತು. ಈಗ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸರಕಾರದಿಂದ ಏರ್ಪಟ್ಟು ಇವು ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹರಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿವೆ. ಸೋತ ಜನವೆಂದರೂ ನಮಗೆ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿದೆ. ಅದರ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಬಹು ಕಾಲದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ಸರಸ್ವತೀ ಪೀಠ ಇರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಬೇಕು, ಕೇಳುವುದಿದ್ದರೆ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಠಾಕೂರರು ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಾವೇ ಏರ್ಪಡಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದ ಶಾಲೆಗೆ ಮೇಲಣ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿ ಒಂದು ಸರಸ್ವತೀ ಪೀಠವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಭಾರತಿ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟರು. ೧೯೨೧ರಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ ಮಿತ್ರರು, ಆಗ ನಮ್ಮ ಮೈಸೂರಿನ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವೈಸ್‌ಛಾನ್ಸಲರಾಗಿದ್ದ, ಸರ್ ವ್ರಜೇಂದ್ರನಾಥ ಶೀಲರಿಂದ ಇದರ ಆರಂಭೋತ್ಸವ ಜರುಗಿತು. ಶ್ರೀ ವಿಂಟರ್‌ನಿಟ್ಸ್, ಸ್ಟೈನ್ ಕೋನೋ, ಸಿಲ್ವೇನ್ ಲೆವಿ ಮೊದಲಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮಿತ್ರ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖರು ಹಣಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪೀಠದ ಕಡೆಯಿಂದ "ವಿಶ್ವಭಾರತಿ" ಎಂಬದೊಂದು ತ್ರೈಮಾಸಿಕ ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಲೇಖನಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ವಿಶ್ವಭಾರತಿಗೆ ಸೇರಿದಹಾಗೆ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಪಂಡಿತರು. ಸಂಶೋಧನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ; ಹಲವರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು. ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅನ್ವೇಷಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಗುರುವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಧುಶೇಖರ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು ಒಬ್ಬರು. ಠಾಕೂರರು ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ಆಚೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪರ್ಷಿಯಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಶ್ರೀ ದಾವೂದ್ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಇದು ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆಯ ಬೇಕಾದ ಸಂಸ್ಥೆ ; ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

೬೮. ಪ್ರಾಚ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪ್ರಾಚ್ಯ ಸಂಘಟನ

ಠಾಕೂರರು ತಾವು ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಾಗಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜಪಾನ್ ದೇಶಕ್ಕೂ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಕವಿವರರು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಏಷ್ಯಾಖಂಡದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅವರಿಂದ ಏನನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದರು; ದುರ್ಬಲನನ್ನು ಬಡಿದು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀತಿ ನಮಗೆ ತರವಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮದ ಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆದರು. ನಾವು ಈಗ

ನಡೆಯಬೇಕಾದದು ಅದೇ ಪಥ ಎಂದು ಸಾರಿದರು. ಪ್ರಾಚ್ಯ ದೇಶಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಏರ್ಪಾಡಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಕೈಯಲ್ಲಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ವಹಿಸಿ ದುಡಿದರು. ಕೆಲವು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ "National University" ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಾಗ ಠಾಕೂರರು ಅದಕ್ಕೆ ವೈಸ್‌ಛಾನ್ಸಲರ್ ಆದರು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹರಡಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಘಕ್ಕೆ ಇವರು ಪುರೋಧರಾದರು. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಬಲಿದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರ ಕಟ್ಟಡ ನಾಟ್ಯ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರಾಚ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಎಚ್ಚತ್ತು ಒಂದಾಗಿ ನಡೆದು ಹಿಂದಣ ವೈಭವವನ್ನು ಮರಳಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಇವರು ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಪ್ರಾಚ್ಯಜನಾಂಗಗಳ ಸಂಘಟನದ ಮಹಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಕಂಡ ಮುಖಂಡರಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರ ಕವಿವರರು ಒಬ್ಬರು. ಆ ಕನಸನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇವರು ಮಾಡಿದರು.

೬೯. ವಿಶ್ವಮೈತ್ರಿ

ಕವಿವರರ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಳೆಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚ ಬಹುಕಾಲ ದೇಶಗಳಾಗಿ ಇದ್ದು ಜೀವಿಸಿ ಈಗ ಆಧುನಿಕ ಸಾಧನಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಒಂದು ಕುಟುಂಬದಂತೆ ಬಾಳಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಇದುವರೆಗೆ ದೇಶಗಳು ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠ, ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದುಕೊಂಡರೆ ಬಹುತೊಂದರೆ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಇಂತಹ ದುರಭಿಮಾನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. "East is East and West is West and never the twin shail meet" ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವವೇ, ಪಶ್ಚಿಮ ಪಶ್ಚಿಮವೇ, ಇವು ಬೆರೆತು ಬಾಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ, ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ ಪೂರ್ವ ದೇಶೀಯರಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತಪ್ಪು; ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶೀಯರಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತಪ್ಪು. ಠಾಕೂರರು ಈ ವಿವರವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳಿಗೂ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರು. ಪೂರ್ವ ದೇಶಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗುಣ ಇವೆ; ಕೆಲವು ದೋಷ ಇವೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗುಣ ಇವೆ; ಕೆಲವು ದೋಷ ಇವೆ. ಮಾನವಕುಲ ಎರಡರ ಗುಣಾಂಶವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿ ಎರಡರ ದೋಷವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಲೋಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವಶಿಷ್ಠ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಂತೆ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮಗಳು ಕಾದುವುದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮಿತ್ರವಾಗಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಒಂದು ಜನಾಂಗದಂತೆ ಬಾಳಬೇಕು. ವಿಶ್ವ ಒಂದು ಕುಟುಂಬ ಎಂಬುದರ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಜನಾಂಗ ಯಾವುದೇ ಆಗಲಿ ಬೇರೊಂದು ಜನಾಂಗವನ್ನು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟು ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ಪ್ರಬಲಜನಾಂಗಗಳು ದುರ್ಬಲ ಜನಾಂಗಗಳನ್ನು ಹೊರೆಯಬೇಕು, ಬೆಳಸಬೇಕು. ಜನಾಂಗ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೂಡ. ಐಶ್ವರ್ಯವೆನ್ನುವುದು ಬಾಹ್ಯವಸ್ತು ಸಂಚಯ ಅಲ್ಲ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿ, ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಡೆಯಬೇಕು. ಠಾಕೂರರ ಈ ಉಪದೇಶ ಮುಂದೆ ಬರಬೇಕಾಗಿರುವ ವಿಶ್ವಮೈತ್ರಿಯ ತಳಹದಿ. ಈ ಧ್ಯೇಯಕ್ಕಾಗಿ ಇವರು ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ ಅಮೋಘವಾದದು, ಅಮೂಲ್ಯವಾದದು.

೭೦. ಗ್ರಾಮೋಜ್ಜೀವನ

ವಿಶ್ವಭಾರತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಹಾಗೆ ಠಾಕೂರರು ಶ್ರೀನಿಕೇತನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗ್ರಾಮೋಜ್ಜೀವನ ಕೇಂದ್ರವೊಂದನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು. ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ಗ್ರಾಮಗಳೇ ಜನಜೀವನದ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು. ಸರಕಾರದವರು ಏನುಮಾಡಿದರೂ ಬಿಟ್ಟರೂ ಗ್ರಾಮದವರು ತಮ್ಮ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ತಾವು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ನಮ್ಮ ಜನ ಸುಖಿಗಳಾಗಬೇಕಾದರೆ ಗ್ರಾಮಗಳು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಲಿಯಬೇಕು, ಎಂದು ಕವಿಗಳದು ಮೊದಲಿಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶ್ರೀನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದರು. ಗ್ರಾಮೋಜ್ಜೀವನವೆಂದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಉಳುಮೆ, ಹೊಸ ಹೊಸ ಬೆಳೆ, ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ

ಬೇಕಾದ ಸಂಶೋಧನ ಅನ್ವೇಷಣ, ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು, ಹೊಸವು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು, ದನಗಳು ಕುರಿಗಳು ಇವುಗಳ ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭ ಬರುವಂತೆ ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವುದು; ಇದೆಲ್ಲ ಈ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಕೃಷಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೊಬ್ಬರು ಕೆಲಕಾಲ ಮುಖಂಡರಾಗಿದ್ದರು; ಈಗ ಇಲ್ಲಿಯವರೇ ಒಬ್ಬರು ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಅನ್ವೇಷಕರಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಂಥವರು. ಇಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಒಂದೆರಡಲ್ಲ. ಬಟ್ಟೆಯ ಕೆಲಸ, ಮರಗೆಲಸ, ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ, ಕೊಂಬಿನ ಕೆಲಸ, ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೆಲಸ, ಭೋಗಿಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬಹುದಾದ ಚಿತ್ರದ ಕೆಲಸ, ಹೀಗೆ ವಿಧ ವಿಧವಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನರಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಪ್ರದರ್ಶನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಕಡೆ ಇಂಥ ಉದ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದರೆ ಕಲಾಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಒಂದು ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ: ಗೋಡೆಗಳಮೇಲೆ ಇರುವ ಚಿತ್ರಗಳು, ಕವಿತೆಗಳು; ನೆಲದಮೇಲೆ ಹಾಕಿರುವ ರಂಗವಲ್ಲಿ; ಒಂದು ಚಿತ್ರಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರು ಉಳುವಂತೆ ಗಿಡಹಾಕುವಂತೆ ಮುಂತಾಗಿ ಚಿತ್ರಗಳು; ಆ ಕೊನೆ ಈ ಕೊನೆಗೆ ಬಂಗಾ ಳಿಯ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಅವರ ಕವಿತೆಯೊಂದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರಕಾರ ಏರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಂಜಬಹುದಾದ ಖರ್ಚಿನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಠಾಕೂರರು ತಮ್ಮ ಒಬ್ಬರ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಸರಕಾರದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಲಾಗದ ಒಂದು ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆಲಸಗಾರರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಕವಿಯ ಕಲಾಪ್ರೇಮದ ಬೆಳಕು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಠಾಕೂರರು ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಊಹೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವವರಲ್ಲ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತರಬಲ್ಲವರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಯತ್ನ ಹರಡಿದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವಾದ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಉಂಟಾಗುವುದೆನ್ನುವುದು ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ ವಿಷಯ.

೭೧. ಸಂಗೀತ

ಕವಿವರರು ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದರು; ಅಣ್ಣ ಜ್ಯೋತಿರಿಂದ್ರನ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ನೋಡಿದರು. ಆಮೇಲಣ ಇವರ ಕವನದಲ್ಲಿ ಬಹು ಭಾಗ ಗೀತ; ಕವಿ ಹಾಡುತ್ತಾ ಬರೆದದು, ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿರತಕ್ಕದು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೇಳುವುದು ಬಹಳ ಇಂಪಾಗಿರುತಿತ್ತೆಂದು ಕೇಳಿದವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಗೂ ಇವರು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಹೊಸ ಗತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವರ ಗೀತೆಗಳ ರಾಗವನ್ನು ಇವರ ಸಂಬಂಧದ ದಿನೇಂದ್ರನಾಥರು ಪಾಠಮಾಡಿ ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವರು. ಇವರ ಶಾಲೆಯ ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸೇರಿ ಹಾಡಬೇಕೆಂದು ಬರೆದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ದಿನೇಂದ್ರರಿಂದ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಕಲಿತು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಗೀತ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಗುಂಪಿನಿಂದ ಹಾಡಿದಾಗಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಲವು ಕಂಠಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ಗಾನಗತಿಯನ್ನು ಸಮರಸದಿಂದ ತರುವಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಗತಿಯಾದರೂ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸೊಗಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂಥದರಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ ಊಹೆ ಹುಡುಕಿ ತಂದ ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರವಾದ ಗತಿಗಳು ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದು ಅನುಭವೈಕವೇದ್ಯ. ಠಾಕೂರರು ಬಂಗಾಳದ ಸಂಗೀತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಸಾಧಾರಣವೂ ಆನಂದದಾಯಕವೂ ಆದ ಗತಿಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸಿದರು; ಕವಿಯಲ್ಲದ ಸಂಗೀತಗಾರನಿಂದಾಗಲಿ ಸಂಗೀತವನ್ನರಿಯದ ಕವಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ತಮ್ಮ ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಲೆಗಳ ಸುಖವನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರು.

೭೨. ನಾಟಕರಂಗ

ಇವರು ನಾಟಕರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಾರ್ಪಾಡು ಇದರಂತೆಯೇ

ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಹವಾದದು. ನಮ್ಮ ಸೀಮೆಯ ನಗರಗಳ ಈಗಣ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಟಕದ ಪರದೆ ಪೋಷಾಕು ನಾವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಅನುಕರಣದಿಂದ ತಂದುಕೊಂಡಿರತಕ್ಕದು. ಒಳ್ಳೆಯ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಖರ್ಚಿನ ಕಾರುಬಾರು ಅನವಶ್ಯಕ. ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬರುವವರಿಗೆ ಸಹೃದಯತೆಯಿಂದ ಬರುವ ತಲ್ಲೀನತೆ ಮುಖ್ಯ. ಪರದೆ ಪೋಷಾಕಿನಿಂದ ಈ ತಲ್ಲೀನತೆ ಬರಲಾರದು. ಇದು ಠಾಕೂರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವರು ತಮ್ಮ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಾಮಾನಿಲ್ಲದೆ ಅಭಿನಯಕ್ಕೆ ತಂದರು. ತಾವೂ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ವಹಿಸಿ ನಾಟಕಗಳ ಅಭಿನಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾದರು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ನೋಡಿರುವವರು ಇವರ ನಾಟಕವೂ ನಟನೆಯೂ ಬಹು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಮುಖ್ಯ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ನಾಟಕದ ಸುಖ ನಟನನ್ನೂ ಕತೆಯ ರಸವನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು. ಪರದೆ ಪೋಷಾಕನ್ನಲ್ಲ, ಎಂದು ಇವರು ತೋರಿಸಿದ್ದು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ. ಇದು ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವದ ಸ್ಥಿತಿ; ಹಾಗೆಯೇ ಆಧುನಿಕ ನಾಟಕದ ಧ್ಯೇಯ. ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಠಾಕೂರರ ರಂಗ ಸನ್ನಾಹ ಬಹಳ ಸಹಾಯಮಾಡಿತು.

೭೩. ಚಿತ್ರಕಲೆ

ಇಷ್ಟು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವುಳ್ಳ ಕವಿವರರಿಗೆ ಚಿತ್ರಕಲೆಯೂ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯಿತು. ಇವರು ಇದಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದು ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ. ಕವಿ ಒಮ್ಮೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೆ ಹೋದಾಗ್ಗೆ ಇವರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ಇವರು ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು. ಠಾಕೂರರು ಯಾರಲ್ಲೂ ಚಿತ್ರಕರ್ಮವನ್ನು ಕಲಿತವರಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಅನೇಕರಿಗೆ ಈ ಚಿತ್ರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪನಂಬಿಕೆ. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಚಿತ್ರಗಳು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆದುವಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವರ ಚಿತ್ರಗಳ ವಿಷಯ ಬಹಳ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ನೋಡಿದವರಾದರೂ ಅವುಗಳ ಭಾವನೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದದೆಂದೂ ಅದನ್ನು ತಂದಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕೌಶಲ್ಯವಿದೆಯೆಂದೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಚಿತ್ರ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಆಕಾರದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೆನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವೇನು ಎಂದು ಕೇಳಿದವರಿಗೆ ಠಾಕೂರರು ಅರ್ಥ ಇದು ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ನೀವೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದಿದಾರೆ. ಈ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚದವರೂ ಕೂಡ ಎಪ್ಪತ್ತು ವರುಷ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕಲೆಗೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ ಕವಿವರರ ಊಹೆ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ಹಿರಿಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾವದಿಂದ ಹೊರಟರೆ ಚಿತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಗಬಹುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಬರೆದವರು ಭಾವ ರಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಮಂಕರಲ್ಲ; ಒಳ್ಳೆಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅರಿಯದ ಮೂಢರಲ್ಲ; ಊಹಾವಂತರು, ಕಲಾಭಿಜ್ಞರು. ಇವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬರೆದದಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಎಂದು ಈ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಇಟ್ಟರಾದದರಿಂದ, ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಗುಣವಿರಬೇಕು, ನೋಡೋಣ, ಎನ್ನುವುದೆ ಆ ಭಾವ. ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಇಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಈ ಚಿತ್ರಗಳು ಕೆಲ ಜನ ಹೇಳುವಂತೆ ನಿರುಪಯುಕ್ತವಾದುವಲ್ಲ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೯

ಸಂಭಾವನೆ

೭೪. ವ್ಯಂಜಕ ಕಾವ್ಯ, ಕಥೆ

ಠಾಕೂರರ ಕಾವ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಂಜಕ ಕಾವ್ಯ ಅಥವಾ ಕಥೆ. ಇವರ ಕಾವ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯ ಇವರ ಜೀವನದ ಅವಸ್ಥೆ ಭಾವಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದು ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕತೆ ಇವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬಂದಿದೆ; ಆದರೆ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಠಾಕೂರರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗೀತಿಕಾಕರ್ತರು. ಇಂಥ ಬರಹದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಜೀವನದ ಒಂದು ನೋವು ಒಂದು ನಲಿವು, ಒಂದು ಬೇನೆ ಒಂದು ಬಯಕೆ, ಒಂದು ಹಸಿವು ಒಂದು ಹಾರೈಕೆ, ತೀವ್ರವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ಹೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಗುರಮಾಡುತ್ತದೆ, ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಜೀವ ಇರುವುದು ಕವಿಯ ಅನುಭವದ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಅವನ ಭಾವನೆಯ ತೈಕ್ಷ್ಣ್ಯದಿಂದ, ಅವನ ಆತ್ಮವ್ಯಂಜನದ ಕೌಶಲದಿಂದ. ಇಂಥ ಕವಿತೆ ಒಬ್ಬನ ಅನುಭವದಿಂದ ಹೊರಟು ಸಾವಿರ ಜನರ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುತ್ತದೆ, ಮಾನವನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ನಿಲುವಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಎರಡು ಮಾರ್ಗವಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಕವಿ ತನ್ನದಾದ ಅನುಭವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತು ಹಾಡಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಗಳ ಭಾವವನ್ನೂ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಆ ನೋವು ನಗೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಹೀಗೆ ಇತರ ಜೀವಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕಾಳಿದಾಸನದು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರದು ಈ ಎರಡನೆಯ ದಾರಿ; ವರ್ಣನೆಯ ದಾರಿ. ಷೆಲ್ಲಿಯದು ಠಾಕೂರರದು ಮೊದಲನೆಯದು, ವ್ಯಂಜನೆಯದು. ವರ್ಣನೆಯ ಕವಿ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಊಹಿಸವುದೆಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೇ, ಆಮೇಲೆ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದಾನೋ ಎಂಬಂತೆ ತಾನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯಂಜನೆಯ ಕವಿ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನೂ ಇಡುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ದಾರಿ ಮೇಲು ಇನ್ನೊಂದು ದಾರಿ ಕೀಳು ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಕವಿ ಶಕ್ತನಾದರೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ನಾಟಕ ಬರುತ್ತದೆ; ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಗೀತ, ತಿಳಿಯದವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದ್ಧತಿಯ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಿಂದಲಾದರೂ ಬರುವ ಸಿದ್ಧಿ ಒಂದೇ: ಅನುಭವ ರಸದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು; ಆ ರಸ ಇನ್ನೊಂದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿ ಆ ಅನುಭವವನ್ನು ಉತ್ಪಾದನ ಮಾಡುವುದು. ಠಾಕೂರರ ಕಾವ್ಯ ಕತೆ ವ್ಯಂಜನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುವು. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲುಕಿರುವ ಮಟ್ಟ ಇವರಿಗೆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಿಲುಕಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇವರ ನಾಟಕಗಳು ಕಾವ್ಯ ಅಥವಾ ಕತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸುಂದರವಾದುವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

೭೫. ಸಾಮಗ್ರಿಯ ವೈಪುಲ್ಯ

ಈ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ವೈಪುಲ್ಯ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದದು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಇವರು ಬರೆಯದೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಅವಸ್ಥೆಗಳು, ತಾವು ನೋಡಿದ ಜನರ ಜೀವನದ ವಿಷಯಗಳು, ಜನಜೀವನದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ತಮಗೆ ತೋರಿದ ಭಾವನೆಗಳು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಇವರು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಕಡೆ ಬರೆದಿಟ್ಟರು. ಜೀವನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ವಸ್ತುವಾಗುತ್ತದೆ. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಜೀವನದ ರಸವತ್ತಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವೂ ಶುಷ್ಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ; ರಾಗ ವೈಶಾಲ್ಯದಿಂದ ಒಣಬಾಳಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಸ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ತಾವು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರಾದರೂ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತರುಣರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ನಿಜ. ಜೀವನದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇವರು ತಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾದ, ತಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಾದ, ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಇವರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಮಗ್ರಿ ಅನಂತವಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಇವರು ಕೇವಲ ರುಚಿಗೋಸ್ಕರ ಆಧುನಿಕಕಾಲದ

ಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಓದಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಪೂರ್ವಕಾಲದ್ದೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ವಿದ್ವತ್ ಕಲ್ಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಇವರ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತುವೈವಿಧ್ಯ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ವಿಸ್ಮಯಪಡಿಸುವಂತಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇರುವಂತೆ ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಪುನರುಕ್ತಿ ಇರುವುದೂ ನಿಜವೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಎಷ್ಟೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲ. ವಸಂತದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕವಿತೆಯಿದ್ದರೆ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಭಾವ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಂದಮಾರುತವೂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೂವೂ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಕವಿತೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯ ಸಂಗತಿಗಳಂತೆ ಈ ಕವಿತೆಗಳು ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಅಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕಾದದೇನು ಎನ್ನಬಹುದು. ಕವಿಯ ಭಾವನೆಯ ವೇಗಕ್ಕೆ ಆಗ ಆ ಬರಹ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ. ತುಂಬ ಬರೆದಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಕೆಲವರಿಗೆ ರುಚಿಸುತ್ತದೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಭಾಗ ಇತರರಿಗೆ ರುಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರೂ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನೂ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ, ತಮಗೆ ರುಚಿಸಿದ್ದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೆಲವು ಭಾಗ ಬಹು ಕಡಮೆ ಜನಕ್ಕೆ ರುಚಿಸಬಹುದು. ಇದರಿಂದಲೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಕವಿಗೆ ನಾವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಬರವಣಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು.

೭೬. ಶಬ್ದ ಭಾಂಡಾರ, ಶೈಲಿ

ವಸ್ತು ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಹಾಗೆ ಠಾಕೂರರ ಶಬ್ದ ಭಾಂಡಾರವೂ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದದು. ಇವರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಬರವಣಿಗೆಯ ಬಂಗಾಳಿ ತುಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತಿದ್ದಿತ್ತಂತೆ. ಇವರೂ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಬಂದಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಂತೆಗೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತುಂಬಾ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶೈಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳಿಂದ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗುವುದಾದರೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಕರಣಬದ್ಧವಾಗಿಯೋ ಸರಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯದಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಇವರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಇವರು ಬಂಗಾಳಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುತ್ತಿದಾರೆ ಎಂದವರುಂಟು. ಠಾಕೂರರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟಂತೆ ಕೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಷೆ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಈ ವಿಚಾರ ಬಂಗಾಳಿಯನ್ನು ಕುರಿತದು. ಆದರೆ ಠಾಕೂರರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ, ಇವರ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಬರವಣಿಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಇವರ ಗೀತಾಂಜಲಿಯ ಅಥವಾ ಸಾಧನಾಗ್ರಂಥದ ಭಾಷೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಆಂಗ್ಲ ಲೇಖಕರ ಭಾಷೆಗೆ ಸಮನಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಮಾತಿನ ಎಲ್ಲ ಬಣ್ಣ ಬೆರಗುಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದ ಲೇಖಕನ ಉಕ್ತಿಕೌಶಲ, ಪದದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ, ವಾಕ್ಯದ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ, ಭಾವದ ಪ್ರತಿಪಾದನದಲ್ಲಿ, ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಒಂದು ಮಾತು ಅರ್ಧ ಮಾತು ಲೇಖಕನು ಆಂಗ್ಲೇಯನಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಟ್ಟಿನ ಬರವಣಿಗೆ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಆಂಗ್ಲೇಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿರುವವರು ಇವರ ಈ ಉಭಯಭಾಷಾ ವಿಶಾರದತೆಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿಷಯ. ಒಬ್ಬನೇ ಕವಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಇಂಥ ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಾವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿಯೂ ಸೊಗಸಾಗಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ ಎರಡು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟು ಎತ್ತರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವುದು ಒಂದು ಪವಾಡವೆಂದು ಆಂಗ್ಲೇಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದಾರೆ.

೭೭. ಛಂದಸ್ಸು: ಹೊಸ ದಾರಿ

ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಠಾಕೂರರು ಹೊಸ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಂತೆಗೆಯಲಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಠಾಕೂರರು ತಂದ ಮಾರ್ಪಾಡು ಇಂಗ್ಲೀಷ್

ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪದ್ಯರೂಪಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸ ವಾಡಿಕೆ. ಇದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಸದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಪದ್ಯಗಳ ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭವಾಯಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇವರು ಹಲವು ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ವಾಡಿಕೆಗೆ ತಂದರಂತೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಇವರು ಹಸಾಂತವನ್ನು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಮೂರನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ ಬರುವ ರಕಾರ ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಾಕ್ಷರವಾಗುತ್ತದೆ. (ದಿನೇರ ಎಂಬ ಬರಹ ದಿನೇರ್ ಎಂದು ಓದುತ್ತದೆ.) ಆದರೂ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಪೂರ್ಣಾಕ್ಷರವಾಗಿಯೇ ಗಣಿಸಲ್ಪಡುತಿತ್ತು, ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣದಂತೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಓದುವುದರಿಂದ ಮಾತಿನ ಕೊನೆಯೆಲ್ಲ ಮೆದುವಾಗುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರು ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಅರ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಧಾಕ್ಷರದ ಬೆಲೆಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರು. ಇದರಿಂದ ಓದುವಲ್ಲಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಗಿಬಂದಿತು. ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿದಾಗ ಬಹು ಜನ ಠಾಕೂರರನ್ನು ದೂಷಿಸಿದರಂತೆ. ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಶಬ್ದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಇವರೇ ಆರಂಭಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಬಂಗಾಳಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಮಾತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ, ಕವಿವರರು ಅನೇಕ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಂಗಾಳಿಯ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಪಡಿಸಿದರು. ಈಗಲೂ ಇವರ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇವರಂತೆ ಬರೆಯಬಲ್ಲವರಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಠಾಕೂರರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ ಗದ್ಯವನ್ನೂ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ನಿಯತಗತಿಯ ಗದ್ಯವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಈ ಪದ್ಯಗಂಧಿ ಗದ್ಯ ನಿಯಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರಗಳ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸಂಮಿಶ್ರಣವಾಗಿ ಕಿವಿಗೆ ಇಂಪಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸವಿಲ್ಲ, ನಿಯತವಾದ ಪ್ರಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದು ಸಾಧಾರಣವಾದ ಗದ್ಯವೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪದ್ಯ ಸಮವಾದ ಗದ್ಯ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕವಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರತಕ್ಕದೇ. ಆದರೆ ಇವರು ಬರೆದಿರುವಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿ ಬೈಬಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರೂ ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆಂಗ್ಲೇಯ ವಿಮರ್ಶಕರೇ ಠಾಕೂರರ ಈ ಕೌಶಲವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಗ್ಲೀಷು ಮಾತೃಭಾಷೆಯಲ್ಲದಿರುವ ಕವಿವರರು ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾ, ಇಷ್ಟು ಸೊಗಸಾದ ಶಬ್ದ ಸರಣಿಯನ್ನೂ ಪದಗುಂಫನವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ಸರಿ. ಸಹಜವಾದ ಕವಿತಾಶಕ್ತಿಗೆ, ಬೇರೆಯದೆಂಬ ಭಾಷೆ ಕಲಿಯುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಯದು; ಕಲಿತಮೇಲೆ ತನ್ನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನದಲ್ಲದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಗೆ ಮಾತಿನ ಮಾಯೆ ತಾನಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೭೮. ಉಕ್ತಿ ಚಾತುರ್ಯ; ಉಪಮಾನ

ಠಾಕೂರರ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡಗುಣ ಅವರ ಉಕ್ತಿಯ ಚಾತುರ್ಯ. ಇವರು ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಪದ ಸೇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಡಗು ಕಾಣುವುದು. ಇದರ ಮೂಲ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಾವದ ವಿಲಾಸವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತರುವುದು ಬಹು ಹಿರಿಯ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಉಕ್ತಿ ಚಾತುರ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಠಾಕೂರರಲ್ಲಿ ಉಪಮಾ ಅಲಂಕಾರದ ಹುಲುಸಾದ ಬಳಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರು ಭಾವ ವಿವರಣಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವ ರೀತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿಷಯ. "ದೇಹ ಅಥವಾ ಲೋಕ ನಮ್ಮನ್ನು ದೈವದ ಬಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವ ಸಾಧನವೆಂದೂ ಕಾಣಬಹುದು. ದೈವದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿರುವ ಒಂದು ಅಡ್ಡಿಯೆಂದೂ ಕಾಣಬಹುದು" ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕವಿ ದಾರಿಯ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ. ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹಣತೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ: ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಹಣತೆ ತಾನು ಹಣತೆಯಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಜೀವನದಲ್ಲಿರುವ ಕಷ್ಟ ಕೆಡುಕು ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನೂಲು ನೂಲಿನ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಎಡೆಯಂತೆ. ಸಾವು ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಭಯ; ಆದರೆ ಜೀವವಿತ್ತ ಶಕ್ತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ಜೀವನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು

ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚುವ ವಿನ್ಯಾಸವೇ ಸಾವು. ತಾಯಿ ಕೂಸನ್ನು ಬಲ ಮೊಲೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಎಡ ಮೊಲೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ. ಇಂತಹ ಉಪಮಾನ ಚೆಲುವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮೇಲು ಮೇಲಿನದೆಂದೂ ಕೂಸಿಗೆ ತಾಯಿ ತನ್ನನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸ್ತನದಿಂದಲೂ ಎತ್ತಿದಳೆಂಬ ಭಯವಿರಬಹುದು ಎಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುವವರು ಉಪಮೆಯಿಂದ ಅದರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೊರಗಿನ ಒಂದು ಫಲವನ್ನು ಬಯಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಮೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಮಾಡಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರ ಉಪಮಾ ಚಾತುರ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣತಕ್ಕಂತಹದು. ಈ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಇವರು ವಾಲ್ಮೀಕಿ, ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕಾಳಿದಾಸರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ.

೭೯. ರಸಸಿದ್ಧಿ, ಹಾಸ್ಯ

ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಕವಿವರರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂತತವಾಗಿ ತೀವ್ರವಾದ ರಸಾನುಭವದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದವು ಎನ್ನುವುದು. ನಿಜವಾದ ರಸಾನುಭವ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ದೊರೆತರೂ ಮಾನವ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಒಂದು ಪುಣ್ಯ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ತೇಲಿ ಮುಳುಗುವ ಪುಣ್ಯ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ರಸವೇ ಬ್ರಹ್ಮ; ರಸಾನುಭೂತಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಈಗಲೇ ಲಭಿಸುವ ಪರನಿರ್ವೃತಿ: ಈ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದು ಕಾಣುವುದು ಇಂತಹ ಜೀವನದಲ್ಲಿ. ಠಾಕೂರರಿಗೆ ರಸದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು.

ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಹಾಸ್ಯರಸ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ರೀತಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾದದು. ಅನುಭವ ತೀವ್ರವಾದಂತೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಲೋಕದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳ ಅರಿವು ತೀವ್ರವಾಗುವುದು ಸಹಜ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಲೋಕದ ಸುಖ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಮುಳುಗಿದ ಕವಿ ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣೆ, ಭಯಾನಕ, ಭೀಭತ್ಸ, ಇವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ರಸಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕವಿಯಾದವನಿಗೆಲ್ಲ ಈ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೋ ಇರುತ್ತದೆ. ಲೋಕದ ಸುಖ ದುಃಖವನ್ನು ಹೀಗೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಬಾಳನ್ನು ಕುರಿತು. ನಗಲೂ ಬೇಕಾದರೆ ಕವಿ ತನ್ನ ತಲೆಯಷ್ಟನ್ನು ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡದೆ ಹೊರಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಠಾಕೂರರು ಇದನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. ತಾನೇ ಬರೆದ ಮೊದಲ ಕವಿತೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ, ಕವಿತೆಯೆಂದರೆ ಏನೋ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ತನಗೆ ಅದು, ಅಯ್ಯೋ ಇಷ್ಟೇನೆ ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಕವಿ ಒಂದು ಉಪಮಾನ ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ. ಇವರ ಚಿಕ್ಕಂದು ಇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ. ಅವನನ್ನು ಮನೆಯ ಆಳುಗಳು ಹೊಡೆದು ಬಡಿದು ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಹುಡುಗ ಕಳ್ಳ ಹೇಗಿರುತ್ತಾನೋ ಎಂದು ನೋಡಿದನಂತೆ. ಹೇಗೂ ಇಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರಂತೆ ಇದಾನೆ; ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಆಳುಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದಿದಾನೆ. ಕಾವ್ಯವೂ ಇಷ್ಟೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳಂತೆ ಕೆಲವು ಮಾತು ಇವೆ. ಕವಿಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಂಧನದಲ್ಲಿವೆ, ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದಿವೆ. "ನಾನು ಹಿರಿಯನಾದಾಗ ನನ್ನ ಅಂಗಿ ನನಗೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಮಾತು ಕೊಡುವ, "ನಾನು ಕಾಗದದಮೇಲೆ ಅ ಆ ಇ ಈ ಬರೆದರೆ ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತೀಯೆ, ಅಪ್ಪ ಎಷ್ಟು ಕಾಗದ ಕೆಡಿಸುತ್ತಾರೆ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತೀಯೆ" ಎಂದು ತಾಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ, ಹಸುಳೆಯ ಮಾತಿನ ಸುಂದರ ಹಾಸ್ಯ ಶಿಶುಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕವಿವರರು ಬರಿಯ ಚಮತ್ಕಾರ, ಬರಿಯ ಬಳಕೆಯ ನಗೆಗೆ ಎಡೆ ಕೊಡುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭ ಬಹಳವಿಲ್ಲ. ಇವರ ಹಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದು ಅನುಭವದ ಮಧ್ಯೆ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವ ಅನಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಜೀವನ ವಿಜ್ಞಾನ. ಉಳಿದರಸಗಳಂತೆ ಹಾಸ್ಯರಸದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಹಿರಿಯ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರು ಒಬ್ಬರು.

೮೦. ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸನ

ಈ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವದ ತಳಹದಿ ಸಹಜವಾದ ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸನ. ಎಳೆಯ ಮಗುವಾಗಿದ್ದಾಗ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿದ ಮಾತು "ಜಲ್ ಪಡೇ ಪಾತಾನಡೇ" "ನೀರು

ಉದುರುತ್ತದೆ ಎಲೆ ಅದುರುತ್ತದೆ.” ಮಾತುಗಳ ಪ್ರಾಸ. ಅದು ನೀರು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತಿರುವುದು, ಈ ಎರಡೂ ಎಳದಾಗಿದ್ದ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದುವು. ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದಾಗ ಇವರು ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಬರೆದದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿ: ಹುಲ್ಲು ಮರ ಬಳ್ಳಿ, ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿ, ಇವು ಈ ಚೇತನದೊಂದಿಗೆ ಎಳೆಯತನದಿಂದಲೂ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳಸಿದವು. ಕವಿಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳೆಂದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೇಮ; ತಿಂಗಳ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೊರಗಡೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅಲೆದಾಡುತಿದ್ದರು, ಈ ಸಹಜವಾದ ಸೌಂದಯ್ಯ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಇವರು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡರು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಭಾವನೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜೀವನವನ್ನು ಶುಷ್ಕವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಇವರು ಪ್ರಣಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಚತುರ್ದಶಪದಿಗಳು ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಹು ಕ್ರೂರವಾದ ಟೀಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವು. ಆದರೆ ಕವಿಯ ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸನೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಣ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಅದು ಆತ್ಮದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿತು. ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಂದರ್ಯ. ಅದು ಊರ್ವಶಿಯಂತೆ ಎಡದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ವಿಷದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದೆ; ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದೆ. ಮೋಹದಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ತೆರುವವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಆ ಎಡದ ಕೈಯ ವಿಷದ ರಸ. ಧೀರವಾದ ಜೀವ ಇದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಚಿತ್ರಾ ಅಂತೆ ಅದು ಮೆಯ್ಯ ಸೊಗಸಿನ ಮೇರೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಬಾಳ ಸೊಗಸಿನ ಕಡೆಗೆ ಒಲೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮೂಲತತ್ವವೋ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತ ತುಂಬಿದೆ, ನೋಡಿಯೇವೇ ಎಂದು ಕಾದಿದೆ, ಕೊಂಚಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಬೆಳಕು ಒಂದು ಕೋಟಿ ಮೈಲಿ ಹಾಯ್ದು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ ದೂರವಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಅಷ್ಟನ್ನು ಅದು ದಾಟಲಾರದು: ಎಂದು ಠಾಕೂರರು ಒಂದು ಕಡೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದೀಪವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಚೆಲುವು ನಮಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿಯ ಕೆಲಸ ಇಂಥ ತಡೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಜನಕ್ಕೆ ಒಳಗಣ ಸೊಗಸು ಹೊರಗಣ ಸೊಗಸು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಸೌಂದರ್ಯಪ್ರೇಮ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಮಂಕನಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಸುತ್ತ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾವನೆಗಳು ಠಾಕೂರರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವೂ ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನೇ, ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಮಾಡಿ, ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರು ತಮ್ಮ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕಾವ್ಯಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಉಪಾಸನೆಯ ಹಲವು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂದರೆ, ಜನರು ಈ ಗೀತಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಎಲೆ ಅದುರುತ್ತದೆ ಹುಲ್ಲು ಹಚ್ಚಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಿ ಹೇಳಲಿ ಎನ್ನುವುದೇ ಎಂದರು. ದೇವದೇವನ ಉತ್ಸವ ಬರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ಹಾಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಜನದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವುದು ಈ ಕವಿಗೆ ಬಂದ ಕರ್ತವ್ಯ.

೮೧. ಪ್ರೇಮ ಸಮಾಧಿ

ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅದರೆಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ, ಜೀವ ಆ ಸೌಂದರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಪ್ರೇಮವೆನ್ನುವುದು. ಇದರ ಬಹು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಪ್ರೇಮ. ಠಾಕೂರರು ಇದನ್ನು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಬರಿಯ ಶರೀರದ ಹಂಬಲು ಆಗುತ್ತದೆ; ಬಹು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆದ ಬೆಳಕಿನಂತೆ ಅತಿನಯವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾನವವರ್ಗದ ಪ್ರೇಮ ಪಶುವರ್ಗದ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಬೇರೆಯೆಂದೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಎರಡನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಾವೆಲ್ಲ ಪ್ರೀತಿಸಿದೆವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಪ್ರೇಮವೆನ್ನುವುದು ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಪವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಅಲ್ಲ, ಇಷ್ಟು ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಜಗತ್ತನ್ನೇ ತುಂಬಿದೆ; ಜಗತ್ತನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತತ್ವವಾಗಿದೆ. ಠಾಕೂರರ

ಕವಿತೆಗಳು ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಇರುವವನು ಒಂದು ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುವನು; ಅವನ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಯಾವುದೋ ಸೆರಗು ಸೋಕುವುದು; ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುವುದು. ಅಷ್ಟರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕುತೂಹಲ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಹರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಪ್ರೇಮಸಾಗರದ ಒಂದು ಲಹರಿ. ಇದರಿಂದ ಕೆಟ್ಟುದನ್ನು ಎಣಿಸಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯರು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತೇವೆ. ಕವಿಯಾದವನಿಗೆ ಈ ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಅವನಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮಷ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಸರಿಯಾಗಿ ಸಂಬಂಧವೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ. ಪರಸ್ಪರ ನಡೆಯುವ ಒಂದೊಂದು ಮಾತೂ ನೋಡುವ ಒಂದೊಂದು ನೋಟವೂ ಕವಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ವಿಷಯ. ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತಿರುವುದು, ಮಾತನಾಡುವುದು, ಮಾತನಾಡದೆ ನೋಡುವುದು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಡುವುದು, ಹೋಗುವೆನೆನ್ನುವುದು, ಹೋಗದೆ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಹೋಗುವೆನೆಂದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ನೊಂದಂತೆ ಕಂಡರೆ ಸಾಕು ಎನ್ನುವುದು, ಹೋಗದೆ ನಿಂತಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀನು ಇರಲಾರೆ ಎಂಬ ತಾತ್ಸಾರಬೇಡ, ಬಿಡದೆ ಬಂದೆಯಲ್ಲಾ ಎಂದು ಸಂತೋಷಪಡು ಎನ್ನುವುದು: ಇಂಥ ಎಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ವಿಷಯವೂ ಪ್ರೇಮದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾಂಗಗಳು. ಪ್ರೇಮ ಒಂದು ಗೀತದಂತೆ ಸರಳ. ಗಾನದ ಅನಂತವಾದ ಆನಂದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಡಗುವಂತೆ ಅನಂತವಾದ ಜೀವನ ವೈಭವ ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಅಡಗಬಹುದು. ಈ ಪ್ರೇಮವೆನ್ನುವುದು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿನ ಮಧ್ಯದ ಆಕರ್ಷಕಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನು ಮೂಗ ಜಂತುವಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆಳಸುವ ಸೌಹಾರ್ದದಲ್ಲಿ ಇದೇ ತತ್ವವಿದೆ; ಶಕುಂತಲೆಯಂಥ ಜೀವ ಹೂ ಬಿಡುವ ಲತೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಸ್ನೇಹದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾಯೆ ಇದೆ. ಒಂದು ಚೇತನ ವಿಶ್ವಚೇತನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯಲೆಳಸಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ವಿಕಾಸವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಆಸೆಯಿದೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಹಿರಿದಾದ ತತ್ವವಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಬೆಳಸುವುದೇ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುದುಕನಾಗುತ್ತ ನೀನು ಬಾಳ ಆಚೆಯ ದಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ, ಕವಿ, ಇಲ್ಲ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಈ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಹೃದಯಗಳು ಹೇಗೆ ಬೆರೆಯಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ. ಅವನು ಅದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ.

೮೨. ಜೀವನ ಮೀಮಾಂಸೆ

ಜೀವನದಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವ ಪ್ರೇಮ ಎನ್ನುವುದರಿಂದಲೂ ಕವಿವರರ ಜೀವನ ಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಏನೆಂದರೆ ಬಾಳು ಬರಿದಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೋವಿದೆ, ಬಾಳಿನ ಸುಖ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ, ಭೂದೇವಿ ಅವಳ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಆನಂದಸೌಧದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಕಟ್ಟಡವೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಇವರು, ಇಹದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ, ಪರದ ಚಿಂತೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾಳಿನ ಸುಖ ನಶ್ವರವಾದದರಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ಅದು ಅಷ್ಟು ಇನಿದಾಗಿರುವುದು; ಪರವೆನ್ನುವುದರ ಸುಖಕ್ಕೆ ಈಗಣ ಸುಖ ಸಂಚಕಾರ; ಅದನ್ನು ಮರೆಯಬೇಡ, ಆದರೆ ಇದನ್ನಾಗಲಿ ತೊರೆಯಬೇಡ, ಎನ್ನುವ ತತ್ವ ಠಾಕೂರರದು. ಇದು ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಮನುಜ ಶರೀರವಿದೇನು ಸುಖಾ ಎನ್ನುವ ಹಾಡೂ ಹರಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಬದುಕು ಎನ್ನುತ್ತದೆ; ಮಾನವಜನ್ಮ ದೊಡ್ಡದು ಎನ್ನುವ ಹಾಡೂ ಹರಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಬದುಕು ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಬಾಳಿನ ಕೊರತೆಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ, ಇದು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈಸಬೇಕು ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಮನೋಧರ್ಮವಿದು. ಆದರೆ ಹೇಸಿಗೆಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಲ್ಲ. ಆನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಶ್ವಜೀವನದ ಲತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಹೂವು ಸಂಸಾರ; ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಭಾವ ಆನಂದ. ಅದರ ಸುಖದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಭಗವಂತನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತೇವೆ. ಅದರ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅವನಲ್ಲದ ಸುಖ ಸುಖವಲ್ಲವೆಂದರಿದು ಅವನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುತ್ತೇವೆ. ಕಷ್ಟವಾಗಲಿ ಸುಖವಾಗಲಿ ಬಾಳು ಬಾಳಬೇಕಾದ ವಸ್ತು ಹೊರತು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗಬೇಕಾದದಲ್ಲ. ಇದು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಜೀವನ

ಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಾತೇನೂ ಅಲ್ಲ. "ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್ ಶತಂ ಸಮಾಃ" ಎಂದ ಉಪನಿಷತ್ಕಾರರು ಇದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಜನದ ಮುಂದಿಟ್ಟರು. ಠಾಕೂರರೂ ಅದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಹೇಳಿದರು. ತಪಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖನಾಗಿದ್ದು ರಾಜನಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠನು ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಬೆಳಸಿದ್ದು, ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ಜನಕರಾಜನನ್ನು ಗೀತಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದೂ ಈ ಉತ್ತಮ ಸೂತ್ರದ ಅನುವರ್ತಿ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ. ನಮ್ಮ ಜನಾಂಗ ಕೆಲವು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಕುಳಿತು ಬಾಳೆ ಬೇಸರವೆಂಬಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನುಡಿಯಿತು; ಆ ತಾಮಸ ವೈರಾಗ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಬದುಕೂ ಅಲ್ಲದ ಸಾವೂ ಅಲ್ಲದ ಒಂದು ವಿಷಮಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಕೇಳಿಬಂದಂತೆ ನಮ್ಮ ಜನದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇಂದು, ದೇವರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಬಂದಿದೆ. ಠಾಕೂರ ಕವಿವರರು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕವಿಯಾದರೋ ಎಂದು ಕಾಣುವಂತೆ ಇವರ ಲೇಖನವೆಲ್ಲ ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಉಸುರಿದೆ. ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ಬಾಳು ಬೇಕು, ಎಲ್ಲರ ಬಾಳೂ ನಮಗೆ ಬೇಕು; ನಮ್ಮ ದೇಶ ಬೇಕು, ಇತರ ದೇಶಗಳೂ ಬೇಕು; ನಮಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಬೇಕು, ಭೂಮಿಯೂ ಬೇಕು: ಎಂದು ಮಾನವನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಂಡು ತನ್ನನ್ನು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಈ ಜೀವನದಿಂದ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಇವರು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದಾರೆ. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರರು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನದ ನವೀನಾಚಾರ್ಯರು.

೮೩. ಅನುಭವದ ತತ್ವ

ವಿಚಾರಪೂರ್ಣವಾದ ಬಾಳುವೆಯೆಲ್ಲ ತತ್ವದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಸ್ತ್ವಂ ಕೋಹಂ ಎನ್ನುವುದು ಬೇರೆ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಅಲಸನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬರುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುತ್ತಲೇ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಅವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಬಹುದು. ಠಾಕೂರರಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಹೀಗೆ ಬಂದಿತು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಅವರಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲೇ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು ಎಂದು ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದ ಆಗಣ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ವದ ವಿಚಾರವೆನ್ನುವುದು ಸದಾ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೆಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತಾನಾಗಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಇವರ ಬಾಳು ಪ್ರಾಚೀನದ ವಿಚಾರದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಯಾವ ಉಪದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಿತೃದೇವನ ಬಾಳು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಇವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿತು; ಯಾವ ಚರ್ಚೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇವರ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಆ ಸಾರ ಸೂತ್ರಗಳ ಟೀಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಇವರು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ನಿಂತು ಕೇಳುತಿದ್ದರು. ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದಾಗ ಚಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ಆನಂದಿಸುತಿದ್ದರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಫ್ರಾನ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕಾದಲ್ಲಿ ಇವರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಗಮನವನ್ನು ತಂದದು ಇವರ ತತ್ವ ಬೋಧೆ. ಕೆಲವರು ಈ ತತ್ವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲ, ಇದರಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿ ನಡೆದು ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಠಾಕೂರರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಂತೆ ಅಥವಾ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರಂತೆ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿಜವಾದ ಮಾತೇ. ಕವಿವರರು ಹೊಸದೊಂದು ಮತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಹಳೆಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದರು, ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆ ನಡೆದು ಕೊಂಡಿ ಕೊಂಡಿ ಬಡಿದು ಮಾಡದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ಇದು ಒಂದು ಹೊಸ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ಇದು ತತ್ವವಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರೂ ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ವಿಷಯ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು ಕವಿಯಾದವನ ತತ್ವ ವಿಚಾರ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಊಹೆ,

ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಲಾಸ, ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರ, ಉದಾಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸೊಗಸು, ಇವು ಮುಖ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಸದಾ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಸೊಗಸಾಗಿ ಸುತ್ತುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸುಂದರವೆಂದು ಕಂಡ ಒಂದೊಂದು ಭಾವದ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿಯ ಊಹೆ ಒಂದು ದುಂಬಿಯಂತೆ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಅದರ ಸತ್ವವನ್ನು ತಾನು ಅನುಭವಿಸಿ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. ಕವಿ ಗುರು ತತ್ವದ ಕೈಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಾಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ತತ್ವವೆಂದಮೇಲೆ ಇದೆಂಥ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿಯೋ ಎಂದು ನಾವು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಕವಿ ಸಾಕಿದ ಈ ನಮ್ಮ ಸಂಗಾತಿ ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊದೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಶುಭ್ರವಸನವನ್ನು ಧರಿಸಿದಾಳೆ. ನಾವು ಭಯಪಡದೆ ಇರಲೆಂದು ಕವಿ ಇವಳನ್ನು ಸಾಲಂಕೃತ ಸುಂದರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದಾನೆ. ಕವಿಯ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸದಂತೆ ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತತ್ವ ವಿಚಾರವೂ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆ.

೮೪. ವಿಶ್ವಧರ್ಮದ ಕಲ್ಪನೆ

ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ಸಮಗ್ರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬೋಧೆ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಇದು ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯೂ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯಿತು. ಠಾಕೂರರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಶ್ವಧರ್ಮವೆನ್ನಬಹುದು. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರು ಅದನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಧರ್ಮವೆಂದರು. ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜದ ಧರ್ಮಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ನಾವು ಎಣಿಸಬಾರದು. ದಾರಿತಪ್ಪಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದು ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಸಮಾಜದ ಮೂಲಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪೂರ್ವದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೆನೆಯಿತೆನ್ನುವುದು ನಿಜ. ದೇವೇಂದ್ರನಾಥರಲ್ಲಿ ಅದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಅರಿತುಕೊಂಡಿತು. ಆದರೂ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳ ಜನರು ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪುವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅದು ಬಂದು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತರಾದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪತಕ್ಕದಾಗಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತರಾಗಿ ಆರಂಭದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ನಿಂತಿತು. ಠಾಕೂರರಲ್ಲಿ ಅದು ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಇದು ಇವರ ಹಿಬರ್ಟ್ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಸನಾತನಧರ್ಮ ಸಹಜವಾಗಿ ವಿಶ್ವಧರ್ಮ. ಆದರೆ ಅದು ಈ ಮುನ್ನ ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ; ಇಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಆ ಕರೆ ಕೇಳಿ ಬಂದದು ಮೊದಲು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ. ಆಮೇಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರ ಘೋಷದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ಅದು ಮತಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಯಿತು. ಮತ್ತೆ ಅದು ರವೀಂದ್ರನಾಥರ ವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ಬಂದು ಒಲ್ಲೆವೆನ್ನುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನೆಲ್ಲ ಸೂರೆಗೊಂಡಿತು. ವಸುಧೆಯೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕುಟುಂಬ ಎಂಬ ಉದಾರಭಾವ ಇವರ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ. ಜಾತಿ ಜಾತಿಯ ಕಲಹ, ಮತ ಮತದ ಕಲಹ, ಜನಾಂಗ ಜನಾಂಗಗಳ ಕಲಹ, ಎಲ್ಲ ಕಲಹದ ಮೂಲ, ನಾವು ಬೇರೆ ನೀವು ಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವ; ನೀವು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಿ, ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಸುಖ ನೋಡಿಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ, ಎನ್ನುವ ಮನೋಧರ್ಮ. ಕಲಹಮಾಡುವುದು ಬೇಡ ಎನ್ನುವ ಜನರಾದರೂ, ಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿರೋಣ ಆದರೆ ಪೃಥಕ್ಕಾಗಿರೋಣ, ಎನ್ನುವರುಂಟು. ಅಂತವರಲ್ಲಿ ಈ ಭಾವನೆಯ ಮುಸುರೆ ಒಂದಷ್ಟು ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ನಾವು ನೀವು ಒಂದು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಚೊಕ್ಕವಾಗಿ ತೊಳೆದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಭಾವ ಮಾನವವರ್ಗವೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ವಿಶ್ವಧರ್ಮವೆನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿಗೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ಬೆಳಸುವ ನಿಲುವಿಗೆ ಬಂದೇ ಅದು ಸುಮ್ಮನಾಗಬಹುದು. ಧರ್ಮದ ಈ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾನವ ವರ್ಗದ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವದ ಸಾರವಾಗಿ ಅದರ ಉದಾತ್ತ ಜೀವಗಳ ಕನಸಿನ ಮೇರೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದು ಕನಸಾಗಿ ಕಾಣುವುದೇ ಬಹು ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಜನಕ್ಕೆ ಇದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಎಷ್ಟು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೋ. ಆದರೂ ಇದು ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ, ತಿಳಿದು ಸಾರಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ. ಠಾಕೂರರು ಇದರ ಕನಸನ್ನು ಕಂಡರು, ಅದರ ಸೊಗಸನ್ನು ಸಾರಿಹೇಳಿದರು.

೮೫. ದೈವಸಿದ್ಧಿ

ಕವಿವರರಿಗೆ ಈ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೈವಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತೆನ್ನುವುದು ಇದೆಲ್ಲ ಮಾತಿನ ಮುಖ್ಯ ಸಾರಾಂಶ. ಇವರ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ಮೊದಲು ಬಂದದ್ದು ಹೇಗೆಂದು ಅವರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಠಾಕೂರರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥದೇ ಸಂದರ್ಭ ಎಳೆಯತನದಲ್ಲೇ ಬಂದದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಇದಾದಮೇಲೆ ಇವರಿಗೆ ಕಾವ್ಯಾವೇಶದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಜೀವನ ದೇವತೆ ತನ್ನ ಕೃತಿಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿಬಂದ ವಿಷಯವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆಮೇಲೆ ಇವರು ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಈ ಸಂಬಂಧ ಹೇಗೆ ಬರ ಬರುತ್ತ ಹತ್ತಿರವಾಯಿತೆಂಬುದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಕವಿವರರು ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಯನ್ನು ಕಂಡರು; ಅದರ ಸುಖದಿಂದ ನಲಿದಂತೆ ದುಃಖದಿಂದ ಬೆಂದು, ನಕ್ಕು ಕರೆದರೂ ತಾಯಿ, ಹೊಡೆದು ದೂಡಿದರೂ ತಾಯಿ, ಎಂದು ಮಗು ತಾಯ ಬಳಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಬಾಳ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವರನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದರು. ಜೀವ ಕರೆದೀತೆ ಎಂದು ದೈವ ಕಾದಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುವರು. ಠಾಕೂರರ ಜೀವ ಹತ್ತಾರು ಸಲ ಕರೆಯಿತು, ಅದರ ದೈವ ಅದಕ್ಕೆ ಓ ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿತು. ದೇವರು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಸೃಷ್ಟಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಅದು ಒಂದೊಂದು ಚೇತನಕ್ಕೂ ಅದರ ಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆಯ ದೈವವಾಗುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರ ದೈವ ಅವರ ಒಡನಾಡಿ; ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನುಳಿದು ಇವರ ಜೊತೆಗೆ ಆಡಬಂದಿರುವ ರಾಜ; ಇವರನ್ನು ಹಾಡ ಹೇಳಿ ಸಂತೋಷಿಸುವ ಪ್ರಭು; ಇವರ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವ, ಇವರ ಗುಣಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚುವ, ಸದಾ ಇವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ, ಸುಹೃತತ್ತ್ವ. ದೇವರನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಭಾವಿಸುವುದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪೂರ್ವದ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವತ್ಸಲ ಮೂರ್ತಿಯಾಯಿತು. ಠಾಕೂರರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾನುಸಿಂಹನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಟಕ್ಕೆ ದೇವರನಾಮಗಳನ್ನು ಬರೆದರಷ್ಟೆ. ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟು ಲಾಲಿ ಹೇಳುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಿನ ಆಟದಂತೆ ಇದು ಇವರ ಜೀವನದ ಮುಂದಣ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸಿತು. ದೈವ ಇಷ್ಟು ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಇರಬಹುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಕಾಣದ ಜನರು ಇವರು ದೈವದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಲಾರರು. ನಾವು ದೈವವನ್ನು ಬಲ್ಲೆವೆಂಬ ಕೆಲವರು ಇವರ ಬಾಳಿನ ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಇವರು ಬೂಟಾಟಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ದೇವರನ್ನು ಕಂಡವರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಸುಖವೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಸಂತೋಷವೇಕೆ ಎಂದು ಇಂಥವರ ಸಂದೇಹ. ಹರಿವಾಸರ ಮಾಡುವವನು ಹಸಿದುಕೊಂಡೇ ಇರಬೇಕು. ಜೀವನ ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಯೆಂದು ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಭಾವವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಇಂಥ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಬಾಳು ಉದ್ಧಾರವಾಗಲಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಲೀಲೆಯೆಂದರೆ ಆಟ; ಬಾಳು ಆಟವಾದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸರಿಯಿಲ್ಲ ತಪ್ಪು ಇಲ್ಲ; ಹೇಗೆ ನಡೆದರೂ ನಡೆಯಬಹುದು ಅಲ್ಲವೆ? ಈ ವಾದ ನೀತಿಯನ್ನು ನಿರಸಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬದು ಇವರು ಹೇಳುವ ಆಕ್ಷೇಪ. ಈ ಆಕ್ಷೇಪ ಲೀಲಾವಾದವನ್ನರಿಯದ್ದರ ಲಕ್ಷಣ. ಲೀಲಾವಾದದಲ್ಲಿ ಬಾಳು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಲೀಲೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಲೀಲೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ನಮಗೆ ಆಟದ ನಿಯಮ ಅನುಲ್ಲಂಘ್ಯವಾದದು. ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿ ಹೊರಗೆ ನಿಂತಿರುವ ಸತ್ವಕ್ಕೆ ಆಟದ ನಿಯಮಗಳು ಸೋಕವು ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆಟದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ನನಗೆ ಅದರ ನೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಠಾಕೂರರು ಎಲ್ಲ ಭಕ್ತರಂತೆ ದುರ್ಜ್ಞೇಯವಾದ ದೇವರನ್ನು ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರನಂತೆ ಕರೆದರು; ಬಾಳು ಆ ದೇವರ ಲೀಲೆಯೆಂದರಿತು ಅವನ ನಿಯಮವನ್ನು ಸದಾ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು; ಸೋತು ಬಿದ್ದಂದು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತು ಎಂದು ತನ್ನ ದೈವವನ್ನು ಬೇಡಿದರು; ಆ ದೈವ ತಮ್ಮನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಸಲಹುತ್ತಿದ್ದದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಇದೇ ದೈವಸಿದ್ಧಿ; ಇದರಿಂದಲೇ ಇವರು ಪ್ರಪಂಚದ ಸಾವಿರಾರು ಚೇತನಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲು ಶಕ್ತರಾದರು.

ಅಧ್ಯಾಯ ೧೦

ಮಂಗಳಾಚರಣ

೮೬. ಎಚ್ಚತ್ತ ಭಾರತದ ವಾಣಿ

ಈ ಜೀವನವನ್ನು ನೋಡುವವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸೋಕುವ ವಿಚಾರ ಅದರ ವಿಸ್ತಾರ ಮತ್ತು ಅದು ಒಂದು ಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ರೀತಿ. ಠಾಕೂರರು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಅವರಸುತ್ತ ಮತ ತತ್ವ ಕಾವ್ಯ ಸಂಗೀತ ದೇಶಪ್ರೇಮ ಸಮಾಜಸುಧಾರಣೆ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದುವು. ಮಗು ಮೊದಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉಸುರಿನಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದುವು. ಅಂದಿನಿಂದ ಎಂಬತ್ತು ವರುಷ ಈ ಜೀವ ಇದೇ ಭಾವನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇದು ಬಹು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸುಕೃತ. ಒಂದು ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣನ್ನಿಟ್ಟು ಹೊರಟ ಇವರು ಊಟವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯಾಗಲಿ ಇನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಕಲೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಜೀವಮಾನವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಲೆಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಲವು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಇದೆ; ಇವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅದು ಬರಿಯ ಅಷ್ಟು ಕೊಸರು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಇವರ ಶಕ್ತಿ ಅದ್ಭುತವಾದದೆಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವರ ಜೀವನ ದೊರೆಕೊಂಡ ಆವರಣದ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯಬಾರದು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ, ಠಾಕೂರರ ಮನೆತನದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ, ಇವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿ ಸೇರಿದ ಅನುಭವಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಸೇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಜಾ ರಾಮಮೋಹನರಾಯ, ಈಶ್ವರಚಂದ್ರ ವಿದ್ಯಾಸಾಗರ, ದೇವೇಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ, ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯ: ರವೀಂದ್ರನಾಥರು ಎಂಥ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದರು! ರಾಮಮೋಹನರಾಯನು ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ವಿದ್ಯಾಸಾಗರನ ದೇಶೀಯತೆಯ ಅಟ್ಟಹಾಸ, ದೇವೇಂದ್ರನಾಥನ ಆತ್ಮಸಂಸಿದ್ಧಿ, ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರನ ಕಲಾನೈಪುಣ್ಯ, ಇವಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿಯ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ ಯಾರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದು? ಈ ಮಹಾತ್ಮರ ಚರಿತ ದೂರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವವರಿಗೆ ಕೂಡ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲವು. ಇನ್ನು ಇಂಥವರನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ, ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಅವರಿಂದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿತು, ಬರೆದುದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಓದಿಹೇಳಿ, ಅವರ ಪ್ರೇಮದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತೇಜನದ ಹೊಂಬಿಸಿಲಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆದ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು ಎಂತಹ ಹೂವನ್ನು ಬಿಡಲಾರದು? ಈ ನಾಲ್ವರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಇವರ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಇವತ್ತು ಜನ ಆಗ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ್ದರು ಮಾಡುತಿದ್ದರು. ಠಾಕೂರರ ಜೀವನ ಅವರ ಮಧ್ಯೆ ಬಂದಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕವಿವರರ ಕೃತಿಮಾಲೆ ಅವರೊಬ್ಬರ ಕೃತಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಕೃತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾತು; ಆದರೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದ ಕಾರಣದಿಂದ ಠಾಕೂರರಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಇವರಿಗೆ ನೋಬಲ್ ಬಹುಮತಿ ಬಂದಾಗ ವೈಸ್‌ರಾಯರಾಗಿದ್ದ ಲಾರ್ಡ್ ಹಾರ್ಡಿಂಗ್ ಅವರು ಒಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರನ್ನು ಏಷ್ಯಾಖಂಡದ ರಾಜಕವಿ ಎಂದರು. ಇವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಇವರು ಒಟ್ಟು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಾಣಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಹೀಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಭಾರತವರ್ಷದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದೂ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದೆರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮತದವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಷನರಿಗಳು ಕೆಲವರು ಇವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೈಸ್ತಾನುಭಾವವನ್ನು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಥವರು ಗುರುತಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣತಕ್ಕವು ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿಸ್ತನೂ ಅವನ ಮತವೂ ಭಾರತವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಕು; ನಮ್ಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ನಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ನೋಡುವ ವಿಮರ್ಶೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅತಂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಲೇಖನದ

ಹಿಂದೆಯೂ, ಭಾರತವರ್ಷದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪಟವಿದೆ; ಅದರಮೇಲೆ ಈಗಣ ಜೀವನದ ಬಣ್ಣವಿದೆ. ಇವರ ಜೀವನ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿತೋ ಆ ಸಂದರ್ಭದ ಬಿಸಿಲು ನೆರಳು ಇವರ ಬರಹದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಠಾಕೂರರು ನೋಬೆಲ್ ಬಹುಮತಿ ಬಂದದು ತಮಗಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಸೀಮೆಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದು ಅವರ ವಿನಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ತೀರಾ ನಿಜ. ಪರದೇಶೀಯರು ಮೆಚ್ಚಿ ಬಹುಮಾನಿಸಿದ ಇವರ ಕವಿತೆಯ ಒಳಗು ಹೊರಗು ಎಲ್ಲವೂ ಭಾರತವರ್ಷದ ಜೀವನದಿಂದ ಬಂದಿರತಕ್ಕದು. ಭಾರತ ವರ್ಷದ ಹಿರಿಯ ಭಾವನೆಯೇ ಠಾಕೂರರಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿತು. ಹೀಗೆಂದರೆ ಠಾಕೂರರ ಗೌರವ ಕಡಮೆಯಾದೀತೆಂದು ನಾವು ಹೆದರಬೇಕಾದದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ನಾಡೂ ತನ್ನ ಕವಿತೆಯನ್ನು ನುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಸರಿಯಾದ ನಾಲಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಆ ಕವಿತೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಭಾರತವರ್ಷದ ಹೃದಯದಾಸೆಯನ್ನು ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಿಂದ ತೀರಿಸಿದರೆಂದರೆ ಅದು ಅವರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ.

೮೭. ಯುಗದ ವಾಣಿ

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಾಣಿಯಾದರೂ ಇದು ಈಗ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚದ ವಾಣಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಜಯ ಭಾರತವರ್ಷ ಎಂದು ಗೋರ ಕೂಗಿದಾಗ ವಿನಯ, ನಿನ್ನ ಭಾರತವರ್ಷ ಹಿಂದೂಗಳ ಭಾರತವರ್ಷ ಮಾತ್ರವೋ ಅದು ಮುಸಲ್ಮಾನ ಕ್ರೈಸ್ತರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆಯೋ, ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಗೋರ ತಿಳಿಯುವ ತತ್ವ, ತಾನು ಹಿಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೇರಿದವನಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸೇರಿದವನು, ಎಂಬುದೇ. ಠಾಕೂರರು ಒಂದು ಸಲ, ನಾವು ಯಾವಾಗ ವಂದೇ ಮಾತರಂ ಎನ್ನುತ್ತೇವೋ ಆಗ ಉಳಿದ ರಾಜ್ಯ ನಮಗೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಭಾರತವರ್ಷ ಒಂದು ಧ್ಯೆಯವಾಗಿ ಎಂದೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಧ್ಯೇಯ ವಿಶ್ವಸೌಹಾರ್ದ, ಉಳಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳಷ್ಟನ್ನೇ ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸದ ದೇಶವಾಗಿ ನಮ್ಮದು ಒಂದಿರಲಿ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದು ಭಾರತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಹಜವಾದ ಉತ್ಕರ್ಷಭಾವ; ರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರವೆಂದು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಬಡಿದಾಡಬೇಡಿ ಸ್ನೇಹವಾಗಿರಿ ಎಂದು ಭೂಮಾತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ. ಇದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಯೇ ಹಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ತಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿರಬೇಕೆಂದು ಠಾಕೂರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಕಾಣುವ ಇಂಥ ಉಪದೇಶವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ಈಗಣ ಭಾವನೆ ಇಹದ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೆತ್ತಿದೆ, ಇದು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ, ಎಂದು ಇವರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಒಡನೆಯೇ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುವೇ? ಹೌದು ನೀನು ಬಹಳ ಬಲ್ಲೆ, ನಮಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ, ಎಂದು ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಮುಸುಡಿ ತಿರುಹಿದುವು. ನೀವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಪಶುಶಕ್ತಿಗೆ ಮನ ತೆರಬೇಡಿ ಎಂದು ಜಪಾನಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಜಪಾನ್ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ? ಉಸುರಿಲ್ಲದ ಜನಾಂಗದಿಂದ ಬಂದು ಈ ಉಪದೇಶಕನು ಇನ್ನೇನು ಹೇಳಿಯಾನು ಎಂದು ಅದು ಹೀಯಾಳಿಸಿತು. ಉಳಿದವರು ನಮಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ ಬಯಸಲಿ, ನಾವು ಪ್ರತೀಕಾರಮಾಡುವ ಯೋಚನೆ ಬೇಡ, ನಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದ್ದು, ನಾವು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗೋಣ, ಉಳಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ತಾನೇ ಬರುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಮ್ಮ ಜನವೇ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರಿಗೇನು ಬಂತು, ಮಿಥ್ಯವೇದಾಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಉದುರುತ್ತದೆಯೇ, ಎಂದು ನಾವು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಬೇಕೆನ್ನುವವನು ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಠಾಕೂರರ ಉಪದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿ. ಅವರೇನು ಭಾರತಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡಬೇಕೆಂದವವರಲ್ಲ, ತನ್ನದು ಸೋತ ಜನಾಂಗವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಆತ್ಮಗೌರವವಿಲ್ಲದವರಲ್ಲ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಹಿರಿದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಐಹಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ತೆಗಳಿದವರಲ್ಲ. ಈ ಹಲವು ಭಾವಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಆವಶ್ಯಕವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು ಅಷ್ಟೆ. ಈ ಭಾವನೆ ಹಿಂದಣಿಂದ ಇದ್ದಿರತಕ್ಕದೇ. ಆದರೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ರೂಪುಬಂದಿತು. ಈ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳ ಜನರು ಈಗ ಎಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಈ ಯುಗದ

ಭಾವನೆ, ಈ ಯುಗದ ಆಸೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಠಾಕೂರರು ತಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಹಲವು ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಈ ಭಾವನೆ ಈ ಆಸೆಯನ್ನು ಸಾರಿಹೇಳಿದವರೆಂದರೆ ಠಾಕೂರರೊಬ್ಬರೇ ಎಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರ ವಾಣಿ ಈ ಯುಗದ ವಾಣಿ.

೮೮. ಸ್ವರ್ಣ ಗ್ರಂಥ

ಕವಿವರರಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ವರುಷ ತುಂಬಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸುಹೃನ್ಮಂಡಲವೊಂದು ಅವರ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲರಿಂದ ಪ್ರೇಮ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಒಂದು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿತು. ಕವಿವರರ ಜೀವನ ಎಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದೆಯೆನ್ನುವುದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ವರ್ಣ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆಯೇ ಸಾಕು. ಸಂದೇಶ ಕಳುಹಿಸದ ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿರುವವರು ಆಯಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಪದವಿಗಳಲ್ಲಿರುವವರು, ಉದ್ದಾಮ ಪಂಡಿತರು, ವೀರ ಕಲೋಪಾಸಕರು, ಉದಾರಜೀವಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಾದವರು. ಅಂದು ನಮ್ಮ ದೇಶಮಾತೆ ತನ್ನ ಕವಿಕುಮಾರನನ್ನು ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಆರತಿ ಮಾಡಿದಳು; ಅವಳ ತಂಗಿಯರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಹರಸಿದರು. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಗಣ್ಯರಾದವರೆಲ್ಲ ಠಾಕೂರರಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಆಗಿರುವ ಶುಭವನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಹೇಳಿದರು. ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ದೊಡ್ಡವರೆಂದು ಹೆಸರುಪಡೆದು ಬಹುದಿನವಾಯಿತು ಎಂದು ಖಿನ್ನಳಾಗಿ ಕುಳಿತ ತಾಯ ಕಿವಿಗೆ ಈಗ ನಲವತ್ತು ವರುಷದಿಂದ ಲೋಕ ಅವರ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೂಗುವುದು ಕೇಳಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈಚೆಗೆ ಕೇಳಿದ ಎರಡು ಹೆಸರು ಇಂದಿನ ಲೋಕದ ಇನ್ನು ಯಾವ ಹೆಸರಿಗೂ ಕಡಮೆಯಲ್ಲ, ಅನೇಕ ಹೆಸರಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡವು. ಆ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಎನ್ನುವುದು.

೮೯. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಪ್ರಶ್ನೆಕಾರನು ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಬಹುದು. ಅದೆಲ್ಲಾ ಸರಿ, ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸ್ಥಾನ ಎಷ್ಟು ಎತ್ತರದ್ದು? ಇವರು ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್, ಗಯಟೆ, ಕಾಳಿದಾಸರಿಗೆ ಸಮನೆ? ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಷಯಕವಾದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನಗಳಿಲ್ಲ; ಅದರ ಸಿದ್ಧಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯರಿಲ್ಲ. ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಠಾಕೂರರು ಆ ಮೂವರಿಗೆ ಸಮನಲ್ಲ; ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಸಮನೆ. ಒಬ್ಬನ ದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಸಾದ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಭಾವ ವೈಶಾಲ್ಯ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ರಸ ಸಂಸ್ಕಾರ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಒಬ್ಬನ ನಾಟಕ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಜೀವನ ವಿಮರ್ಶೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕಾವ್ಯವಾಹಿನಿ ಇವರವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರಿಗಿಂತ ಕಡಮೆಯದೆನ್ನುವ ಈ ಕವಿಯ ಶಕ್ತಿ ಹಲವು ರೀತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವರ ಜೊತೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ತಲೆಮಾರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇಷ್ಟು ಜನ ಇಷ್ಟು ಜನಾಂಗಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಕವಿತೆ ಹಿಂದೆ ಯಾವುದು ಇತ್ತು? ಇಂಥ ಕವಿತೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಇದು ದೊಡ್ಡದೋ ಚಿಕ್ಕದೋ ಅಳೆದು ನೋಡುವೆವೆನ್ನುವವರು ತಾವು ನಿಂತಿರುವುದು ಶಿಲ್ಪಿಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮುಂದಲ್ಲ, ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿರುವ ಮೂರ್ತಿಯ ಮುಂದೆ, ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮೆಚ್ಚುವುದು ಸಂತೋಷಪಡುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ; ಅಳತೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ಧೃಷ್ಟತನ.

೯೦. ಒಂದು ನೆನಹು

ಬೋಲ್ಪುರದ ಬಯಲು; ಮಧ್ಯೆ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದ ಹಸುರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಡಿಸಲುಗಳು, ಮನೆಗಳು ; ಹೋಗುತ್ತ ಬರುತ್ತ ಹಲ ಕೆಲವು ಜನರು. ಒಂದು ಕೊನೆಗೆ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡ; ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕವಿಯ ವಾಸ. ಹೊಸದಾಗಿ ಹೋದವನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಶೇಷ ಎನ್ನುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಓದುತ್ತಾರಂತೆ, ನಾವೆಲ್ಲ ಹೋಗಿ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಕವಿ ಆಗತಾನೇ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದ ಲೇಖನವೊಂದನ್ನು ತಂದು ಓದುತ್ತಾರೆ. ನಮಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರೆಲ್ಲ ಬಹಳ

ಸುಖಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರಾತ್ರಿ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭ. ಒಬ್ಬ ವಂಗ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ನೆಲವನ್ನು ಕೊರೆದು ಕೊಳವೆಯ ಬಾವಿಯೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಈಗತಾನೆ ನೀರಿನ ಕಷ್ಟ ತಪ್ಪಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಆ ಶಿಲ್ಪಿಗೆ ಸಂಜೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದಮೇಲೆ ಮರ್ಯಾದೆ. ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಪೀಠಗಳು, ಕವಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಎಲ್ಲ ಏರ್ಪಾಡನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಾರೆ; ಶಿಲ್ಪಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕುಳಿತು ಆತನನ್ನು ವಂದಿಸಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಉಚಿತವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ರಾಜರಿಂದ ಸನ್ಮಾನಬಂದರೆ ಆ ಶಿಲ್ಪಿ ಅಷ್ಟು ಸಂತೋಷಪಡನು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಗೀತವೊಂದನ್ನು ನಿಕೇತನದ ತರುಣ ತರುಣೀ ಗಾಯಕರು ಹಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕವಿಯ ಹೃದಯದ ಆನಂದ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಿರುವ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಕೇಳುವ ಜನವೆಲ್ಲ ಮುಗ್ಧವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯೂ ಆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಜೆ ಕವಿ ಪೂರ್ವದ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದಾರೆ; ಪರಸ್ಥಳದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಇಬ್ಬರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದಾರೆ. ಕವಿಗೆ ವಯಸ್ಸಾಗಿದೆ, ಧ್ವನಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಗ್ಗಿದೆ; ಆದರೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಕಡಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಆಶ್ರಮದ ಪ್ರಮುಖರು ಆ ಮಾತು ಈ ಮಾತು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಾರೆ; ಕುಳಿತು ಕವಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ಕವಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುವ ಭಾವನೆಗಳೆಂಥವು? ಇನ್ನೂ ಈ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಸೆಗಳುಂಟೆ? ಉಂಟೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನೋಡಿದರೆ ಇನ್ನು ಕವಿ ಬೇಡಬೇಕಾದುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಜೀವನದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಗಲುಕನಸಿನ ತಂಡವೊಂದು ದರೋಡೆಮಾಡಿಹೋಗಿದೆ. ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಮೂರು ಹತ್ತು ಕೋಟಿ ಸೋದರರು, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನರ್ಧ ಹತ್ತು ಕೋಟಿ, ನನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಎಳೆಯತನದಲ್ಲಿ ಮಾತೃಭೂಮಿಗೆ ವಚನಕೊಟ್ಟು ಹುಮ್ಮಸಿನಿಂದ ಎದ್ದ ಕವಿ ತಾನು ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತೆನ್ನಬಲ್ಲನೆ? ಇಲ್ಲ. ಇದು ಒಬ್ಬನ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಸಾವಿರ ಜನ ದುಡಿದು ಸಾವಿರ ಜನ ಮಡಿದು ಹಾ ಸೋತೆವೆಂದರೂ ಮುಗಿಯದ ಕೆಲಸ. ತಾನು ದುಡಿದಂತೆ ಇತರರು ದುಡಿಯಲೆಂದು ಕವಿ ಆಸೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದಾರೆ; ಭಾರತವರ್ಷ ಭಾವಿಸಿದ ಶಾಂತ ಶಿವ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಸಾಧನೆಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದಾರೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರಕ್ಕೆ ಹಾಯ್ದಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಡೆ ಇಲ್ಲ. ಆ ಕಿವಿ ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣದ ಮಂಗಳ ಗೀತವನ್ನು ಕೇಳಲು ತೆರೆದಿದೆ; ಅದರ ಬಯಕೆ ತೀರಿಲ್ಲ. “ಓ ಪರಾತ್ಪರವೇ ಓ ಕೊಳಲ ಗಾನವೇ.”

೯೧. ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ

ಇದು ಒಂದು ನೆನಹು; ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದ ಹಿಂದಿನದು. ಕವಿವರರು ಇನ್ನೆಂಟು ವರ್ಷ ಈ ಬಯಕೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿದರು; ಬರೆವ ಕುಲದ ಹಿರಿಯರೆನಿಸಿದರು. ದೇಶ ಸೇವಕರ ಮುಂದಾಳಾಗಿದ್ದರು; ಧರ್ಮ ಕಿಂಕರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದರು. ತಮ್ಮ ಕನಸನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ದುಡಿಮೆಯಲ್ಲಿ ದಣಿವೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಣದೆ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ತಮ್ಮ ಇಹ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ತನ್ನ ಮಂದಿರದ ಮುಂಗಡೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಈಗ ನಾವು ನೋಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕಂಡವರು ಎಂದೂ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದೆ. ಮೂರ್ತಿ: ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲದೆ. ಅಂತೇ ನೆಟ್ಟದೆ ದೃಷ್ಟಿ: ದೂರದ ಪರಾತ್ಪರದಲ್ಲಿ. ಅಂತೆ ಅದರ ಗಾನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ ಆ ಕಿವಿ ತೆರೆದಿದೆ. ಒಡಲಾದ ಆ ಮೂರ್ತಿ ಮಂದಿರದ ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿತ್ತು; ನೆನಹಾದ ಈ ಮೂರ್ತಿ ನೆನೆವವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣದ ಹರಿಗೋಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಳಿವಿಲ್ಲ. ಇದು ಸೋಲನ್ನು ಕಾಣದು. ಇದರ ಬಲದಿಂದ, ಇಂಥ ಬೇರೆ ಜೀವಗಳ ಬಲದಿಂದ, ಈ ಜನತೆ ಈ ಲೋಕ ದಡ ಮುಟ್ಟಬೇಕು, ಸುಖ ಕಾಣಬೇಕು. ಜನತೆಯೂ ಲೋಕವೂ ದಡ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ, ಸುಖ ಕಾಣುವಂತೆ; ಈ ಜೀವ ಇತರ ಇಂಥ ಜೀವ, ಎಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲಿ, ಜನತೆಗಳ ಪರವಾಗಿ ಲೋಕದ ಪರವಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಮಾಡದಂತೆ ಶಾಂತಿ ತಾಳುವಂತೆ: ನಿತ್ಯ ಕರುಣಾತತ್ತ್ವ ದಯೆಪಾಲಿಸಲಿ.

1169-45—ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರಾದ ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರವರು ಮುದ್ರಿಸಿರುವರು